

ISSN: 2667-422X

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt	Volume	6
Sayı	Issue	1
Yıl	Year	2023

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2023, Cilt.6, Sayı.1

YAYIN KURULU

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Turizm Fakültesi Gölbaşı Yerleşkesi, Ankara, Türkiye.
editor@sobibder.org
editor.sobibder@gmail.com
Telefon: +90 312 231 73 60/1847

DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Ayşe Nevin SERT, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. nevin.sert@hbv.edu.tr

EDİTÖRLER KURULU

Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye. megilmez@kastamonu.edu.tr

Coğrafya: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye. fdoker@sakarya.edu.tr

Çalışma Ekonomisi: Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. sakyalcin@anadolu.edu.tr

Çocuk Gelişimi: Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. ayukselen@medipol.edu.tr

Dilbilimi ve Edebiyat: Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye. kihsan@gazi.edu.tr

Ekonomi: Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. atilla.aydin@rumeli.edu.tr

Felsefe: Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye. nerkizan@mu.edu.tr

İletişim Çalışmaları: Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. yusufyurdagul@hotmail.com

İşletme Yönetimi: Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye. tarhan@baskent.edu.tr

Maliye: Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. acelikka@ogu.edu.tr

Muhasebe: Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. seyhan.cil@hbv.edu.tr

Pazarlama: Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD. ctosun@gwu.edu

Psikoloji ve PDR: Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. sefa.bulut@ihu.edu.tr

Siyasi Tarih: Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye. onursen@mersin.edu.tr

Sosyoloji: Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye. suna.tekel@inonu.edu.tr

Turizm ve Otel İşletmeciliği: Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Maskat, Umman sedatyuksel@gmail.com

Temel İslam Bilimleri: Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye. caglayanharun@gmail.com

Uluslararası İlişkiler: Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. snaktiyok@atauni.edu.tr

Yakın Çağ Tarihi: Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye. agunduz@gantep.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri: Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ersinkaraman@atauni.edu.tr

Yönetim ve Strateji: Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye. harundemirkaya@kocaeli.edu.tr

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu KILIÇLAR, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD.

Prof. Dr. Evren GÜÇER, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ, Central Florida Üniversitesi, Orlando, ABD.

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üni., Muğla, Türkiye.

Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

Prof. Dr. Mehmet BAŞ, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Metehan TOLON, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Mithat ÜNER, Atılım Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Şeyhmus BALOĞLU, Nevada Üniversitesi, Las Vegas, ABD.
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ, Portsmouth Üniversitesi, Portsmouth, İngiltere.
Prof. Dr. Zeynep ASLAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
Doç. Dr. Ali Turan BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Gül ERKOL BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye.
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ, AHBV Üniversitesi, Ankara.
Doç. Dr. Lütfi BUYRUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni., Nevşehir, Türkiye.
Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Saadet Pınar TEMİZKAN, Osmangazi Üni., Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üni., Maskat, Umman
Doç. Dr. Selma KALYONCUOĞLU, Ankara HBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Yaşar KAYA, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üni., Kastamonu, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZDEMİR AKGÜL, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Prof. Dr. Meriç Subaşı ERTEKİN, Anadolu Üniversitesi.
Prof. Dr. Türkan Bayer ALTIN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
Prof. Dr. Ülkü Ayşe OĞUZHAN BÖREKÇİ, AHBV Üniversitesi.
Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZBEY, Bitlis Eren Üniversitesi.
Doç. Dr. Bünyamin HAN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
Doç. Dr. Emre ÖZŞAHİN Namık Kemal Üniversitesi.
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN, Siirt Üniversitesi.
Doç. Dr. Serdar VARDAR, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR, İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrazak GÜLTEKİN, Bingöl Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAYIŞ, Bingöl Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Deniz OZAN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Hacı Hasan SAF, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Kübra ERHAN, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Melek YAMAN, AHBV Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Melike İLERİSOY, İstanbul Ticaret Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Nuran KIZMAZ ÖZTÜRK, Bayburt Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KARGIN, Arel Üniversitesi.
Yrd. Doç. Dr. Ezgi ULU, Yakın Doğu Üniversitesi.
Yrd. Doç. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER, Yakın Doğu Üniversitesi.
Dr. Ayşe BURAN, Yakın Doğu Üniversitesi.
Dr. Bingül HARMANCI, Yakın Doğu Üniversitesi.
Dr. Eren CANBOLAT, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

ODAK VE KAPSAM

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın odağında;
Sosyal Bilimler alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, Sosyal Bilimler alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen eserler yer almaktadır.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın kapsamında;
Arkeoloji, Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bölgesel Çalışmalar, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Ekonometri, Erken Hristiyan ve Bizans Sanatları, Eskiçağ Tarihi, Felsefe, Finans, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, Fiziki Coğrafya, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Genel Türk Tarihi, Görsel İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Çalışmaları, Kamu Yönetimi, Makro İktisat, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Öğrenme-Bilişsel-Biyo-Deneysel Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sanat Tarihi, Sinema, Siyasi Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Türk İslam Sanatı, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim ve Operasyon Yönetimi, Yakınçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yerel Yönetimler, Kent ve

Çevre Politikaları, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji, Yükseköğretim Çalışmaları yer almaktadır.

YAYIN SIKLIĞI

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi elektronik ortamda yayın yapan hakemli bir dergidir. Aylık yayın yapan dergide yılda 12 sayı yayınlanmaktadır.

YAYIN DİLİ

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi Türkçe olarak yayın yapmaktadır. Ancak her bir makalede İngilizce başlık, abstract ve keywords bulunmalıdır.

INDEX

SOBIAD Atıf Dizini

DRJI | Directory of Research Journals Indexing

RI-ROOTINDEXING

ResearchBib – Academic Resource Index

ROAD | ROAD, The Directory of Open Access Scholarly Resources

ISI | International Scientific Indexing

Eurasian Scientific Journal Index

ICI Index Copernicus International

General Impact Factor

CiteFactor

Asos Index

Scientific Indexing Services

EuroPub Database

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2023, Cilt.6, Sayı.1

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makalesi

Etnik Mutfak Olarak Türkiye’de Yaşayan Gürcülerin Mutfak Kültürünü Belirlemeye Yönelik Çalışma; Samsun Gürcüleri Örneği

(Study to Determine the Culinary Culture of Georgians Living in Turkey as Ethnic Cuisine; Example of Samsun Georgians)

Gülsevdi ÖZTÜRK, Banu KOÇ

ss.1-16.

Araştırma Makalesi

Özalp (Van) Ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri

(Geomorphological Characteristics of Özalp (Van) and Its Neighborhood)

Mehmet Akif SEYİTOĞULLARI, Bülent MATPAY

ss.17-39.

Araştırma Makalesi

Okul Müdürlerinin Görüşlerinden Hareketle Okullarda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Sonuçları

(Based on the Opinions of School Principals, Conflicts Between Teachers in Schools and Solution Methods)

Abdulkadir TEMİZ, Atilla ÖZÇELİK, Kazım IŞIK, Perihan ÖZÇELİK

ss.40-53.

Araştırma Makalesi

Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

(The Review of Teachers’ Opinions About the Functions of Organizational Gossip)

Tamer PETEK, Mehmet ASLAN

ss.54-67.

Araştırma Makalesi

Kumar Bağımlılılarıyla Sağlıklı Kontrollerin Bilişsel Çarpıtmaları, Psikopatolojileri ve Aile İlişkilerinin Karşılaştırılması

(Cognitive Distortions of Gambling Addicts and Healthy Control, Their Psychopathology and Comparison of Family Relationship)

Yaprak ALTUNTAŞ, Hande ÇELİKAY SÖYLER

ss.68-84.

Araştırma Makalesi

Emirdağ İlçesinden Avrupa'ya Göçte Bağlayıcı Sosyal Sermayenin İşlevselliği
(*The Functionality of Bonding Social Capital in Migration from Emirdağ District to Europe*)

Rukiye TINAS, Zeki KARTAL, Özcan DAĞDEMİR, Hüseyin GÜRBÜZ
ss.85-103.

Araştırma Makalesi

Obsesif Kompulsif Bozukluğu Olan Yetişkinlerde BDT Kullanılması Üzerine Sistematik Bir Derleme

(*A Systematic Review on The Use of CBT in Adults with Obsessive Compulsive Disorder*)

Dilara TOPCU, Meryem KARAAZİZ

ss.104-116.

Araştırma Makalesi

Eski Amaçların Yeni Araçlarla Sürdürülmesi: Dijital Aktivizm Greenpeace Türkiye "NAe São Paulo" Analizi

(*Maintaining Previous Objectives Through New Instruments: Digital Activism Greenpeace Turkey "NAe São Paulo" Analysis*)

Mürüvvet ÇIKIN

ss.117-129.

Kavramsal Makale

Dijitalleşen Dünyada Metaverse'in Sanal Marketlere Getireceği Deneyimler

(*Experiences Metaverse Will Bring to Virtual Markets in A Digitalized World*)

Sevgi AYDIN, Kemal Gökhan NALBANT, Kasım OZAT

ss.130-147.

Kavramsal Makale

Türkiye'de Sekülerleşme ve Tüketim Bağlamında Değişen Dindar Yaşam Biçimleri

(*Changing Religious Lifestyles in the Context of Secularization and Consumption in Turkey*)

Zülal ASANATUCİ

ss.148-159.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Etnik Mutfak Olarak Türkiye’de Yaşayan Gürcülerin Mutfak Kültürünü Belirlemeye Yönelik Çalışma; Samsun Gürcüleri Örneği*

Arş. Gör. Gülsevdî ÖZTÜRK, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Samsun, e-posta: gulsevdi.cohadar@omu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9540-8978>

Dr. Öğr. Üyesi Banu KOÇ, Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Gaziantep, e-posta: kocbanu@gmail.com.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1239-3353>

Öz

Samsun’da yaşayan Gürcü halkının yeme içme kültürlerini ve yeme içme kültürünün zaman içindeki değişimlerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmanın örneklemini yaşları 57-81 arasında olan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma sonucuna göre Gürcü mutfağında geçmişten günümüze değişimler; kullanılan araç gereçte, yenilen öğün sayısında yemek servisi ve sofranın düzeniyle yemek yapımında kullanılan yağlarda meydana gelmiştir. Gürcü mutfağında ağırlıklı olarak hem geçmişte hem de günümüzde mısır ekmeği tüketilmektedir. Gürcüler geleneksel yemeklerini hazırlamaya ve tüketmeye devam etmektedir. Gürcülerin geleneksel yemeklerinden günümüzde halen yaygın olarak tüketilen Gürcü yemekleri sırasıyla Zsikesma, çökelek çorbası, yeşil fasulye çorbası, Gürcü çorbası, kalaço, ısırgan çorbası, malahto, zetiyani, loby phali, koraveli phali, nivar jave, sütlü kabak yemeği, kabak yemeği, kesme makarna, un papa, Gürcü kavurması, cevizleme, kerçho loby, cıbrı, tavuk lebsi, et lebsi, üzüm papa, Gürcü dolması, Gürcü sarması, porçvi, fasulye kaynatma, şekazmulı jave olarak saptanmıştır. Ayrıca bu yemeklerde ceviz sarımsak ve kişnişin ezilip cevizin yağının çıkartılmasıyla elde edilen sosun yaygın olarak kullanılmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Ceviz ve kişniş Gürcü mutfağında neredeyse her yemekte kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında Gürcü mutfağına ait çökelek çorbası, üzüm papa, un papa ve zsikesma, yemeklerin kaybolmaya yüz tuttuğu saptanmıştır.

* Bu çalışma, Gülsevdî Öztürk tarafından Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalında tamamlanan ‘Etnik Gıdaya Yönelik Tutum ile Kültürleşme, Kültürel Açıklık ve Neofobi’nin İlişkisi: Samsun Gürcü Mutfağı Örneği’ Yüksek Lisans Tezi Tezinden alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnik Kimlik, Etnik Mutfak, Yemek Kültürü, Samsun Gürcüleri.

Makale Gönderme Tarihi: 10.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 08.01.2023

Önerilen Atf:

Öztürk, G. ve Koç, B. (2023). Etnik Mutfak Olarak Türkiye’de Yaşayan Gürcülerin Mutfak Kültürünü Belirlemeye Yönelik Çalışma; Samsun Gürcüleri Örneği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 1-16.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(1): 1-16. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1167](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1167)
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Study to Determine the Culinary Culture of Georgians Living in Turkey as Ethnic Cuisine; Example of Samsun Georgians

Research Assistant Gülsevdi ÖZTÜRK, On Dokuz Mayıs University, Faculty of Tourism, Samsun, e-mail: gulsevdi.cohadar@omu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9540-8978>

Assistant Prof. Dr. Banu KOÇ, Gaziantep Üniversitesi, Faculty of Fine Arts, Gaziantep, e-mail: kocbanu@gmail.com.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1239-3353>

Abstract

The sample of the study, which was conducted to determine the eating and drinking cultures of the Georgian people living in Samsun and the changes in their eating and drinking culture over time, consists of women aged between 57-81. According to the results of the research, changes in Georgian cuisine from past to present; It occurred in the equipment used, the number of meals eaten, the food service and the table setting and the oils used in cooking. Corn bread is mostly consumed in Georgian cuisine both in the past and today. Georgians continue to prepare and consume their traditional dishes. Among the traditional dishes of Georgians, the Georgian dishes that are still widely consumed today are Zsikesma, cottage cheese soup, green bean soup, Georgian soup, kalaço, nettle soup, malahto, zetian, lobyo phali, koraveli phali, nivar jave, zucchini with milk, pumpkin dish, cut macaroni, flour papa, Georgian roast, walnuts, kercho lobyo, poaching, chicken chives, meat chives, grape papa, Georgian stuffed, Georgian stuffed garlic, porch, bean boiled, sekazmulı jave. In addition, it has been determined that the sauce obtained by crushing walnuts, garlic and coriander and extracting the oil from the walnut continues to be widely used in these dishes. Walnuts and coriander are used in almost every dish in Georgian cuisine. Within the scope of the study, it was determined that the Georgian cuisine such as cottage cheese soup, grape papa, flour papa and zsikesma are on the verge of disappearing.

Keywords: Ethnic Identity, Ethnic Cuisine, Food Culture, Samsun Georgians.

Received: 10.11.2022

Accepted: 08.01.2023

Suggested Citation:

Öztürk, G. and Koç, B. (2023). Study to Determine the Culinary Culture of Georgians Living in Turkey as Ethnic Cuisine; Example of Samsun Georgians, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 1-16.

GİRİŞ

Daha iyi hayat standartlarına sahip olmak isteyen insanlar tarih boyunca farklı sebeplerden dolayı göç etmiş, göç ettikleri yerlere kendi ulusal kimliklerini ve kültürlerini de taşımışlardır. Farklı yerlere göç etmiş etnik gruplar göç ettikleri yerlerde de kendi öz kültürlerini yaşatmaya devam etmiş ve sonraki nesille de bu kültürleri aktarmışlardır (Smith, 2002). Göç eden kişi ya da gruplar hiç bilmediği ve tanımadığı bir toplumun içinde yalnız kalmamak, kendileri gibi olan insanların yanında daha iyi hissetmek, kendi öz kültürlerine karşı özlemlerini gidermek için kendi kökeninden olan gurup ya da kişilerin yanına ya da yakınına yerleşmişlerdir. Bu da toplum içinde farklı etnik kültürlerin inşasına sebep olmuştur (Şentürk, 2008).

Etnik kimlik, ana toplumun içinde ortak kültürel özelliklere sahip kendi öz kimliklerine ait dil, inanç örf ve adetleri, kökene özgü yaşam özellikleriyle birbirine bağlanmış bir grup ismiyle toplumdaki ayrışan bireylerin oluşturduğu topluluklardır. (Chattaraman ve Lennon, 2008). Etnik kimliğin varlığının devam edebilmesi için bireylerin guruplar şeklinde yaşamaları elzemdir. Guruplar halinde yaşamak bireye kendi öz kimliğine sahip çıkma etnik kimlikten kopmama ve kendi öz kültürlerini yaşama olanağı sağlamakta ve etnik aidiyet duygusunu güçlendirmektedir (Weber, 1968). Etnik aidiyet bir toprak parçasına ait olmaktan ziyade bireyin öz kökenine karşı duyduğu sevgi ve bağlılıktır (Smith, 2009). Etnik grup üyelerinin aynı topraktan gelmesinden daha önemli olan aynı atadan gelme aynı yaşam tarzı, adetleri, kültürü, benimsemesi ve saygı duyarak sevgiyle kökenine bağlı kalmasıdır (Bekiroğlu, 2011).

Küreselleşmeyle birlikte farklı etnik topluluklar arasında kültürel alışverişler ve bunun sonucunda kültürel etkileşimler ve paylaşımlar görülmektedir. Bu paylaşımlardan biride kendi öz atalarından öğrendiği, hazırlayıp tükettiği yemek kültürüdür. Günümüzde artık etnik yemek ve beslenme alışkanlıkları ayrı bir mutfak kültürü olarak sunulmakta ve toplumsal olarak ta rağbet görmektedir (Deniz ve Öksüz, 2017).

Etnik gurupların bazıları kendi öz kimliklerini terk etseler de bazı etnik gurupların kendi öz kimliklerini hala koruduğu görülmektedir. Etnik guruplar öz kimliklerini korumak ve yaşatmak için göç ettikleri yerlerde etnik kıyafetlerini giydikleri kendi etnik dillerini konuştukları, etnik mutfak kültürlerini yaşattıkları tespit edilmiştir. Bu etnik gurupların yaşadıkları yerlerde etnik gıda tüketiminin devam ettiği görülmektedir (Köseman, 2008; Dalrynples vd., 1971).

Dünya da en fazla göç almış ve hala almaya devam eden ülkelerde yapılan araştırmalar, ülkenin kendi mutfak kültürünün yanı sıra göç eden topluluklarının kendilerine has yerel ve yöresel yemeklerinin yapımının ve tüketiminin devam ettiğini göstermektedir. Dünya üzerinde yaşayan her etnik topluluğun kendi etnik kimliklerini bağlılığını göstermek, kültürel değerlerini yaşatmak ve diğer topluluklardan kendini ayırmak amacıyla kendi kültürüne özgü beslenmeye devam ettiği görülmektedir (Kwon, 2015).

Kwon (2015), etnik gıdayı; yerel bitki ve hayvansal ürünler ile yerel malzemeleri, etnik gurupların kendi atalardan öğrendikleri kendilerine özgü hazırlama ve pişirme yöntemleriyle birleştirerek hazırladıkları gıdalar olarak tanımlanmaktadır. Etnik guruplar da yaşadıkları toplumda kendi etnik kökenleriyle bağlarını sürdürmek için tükettikleri bu yiyecekleri farklı toplumlarla tanıştırmak, sevdirmek ve tüketmelerini sağlamak amacıyla da hazırlamaktadırlar (Kwon, 2015).

Birçok farklı nedenden ötürü farklı ülkelere göç etmiş guruplar kendilerine özgü beslenme şekillerini değiştirmek, göç ettiği topluma özgü alışkanlıkları benimsemek, toplumsal kurallara uygun davranışlarını geliştirmek ve toplumda varlıklarını sürdürmek için yeni beceriler kazanmak zorunda kalmaktadır. İnsanoğlunun atalarından kalan kültürel bir yeme içme kültürü ve beslenme alışkanlıklarına olan özlemi artmaktadır. Bu nedenle etnik guruplar

zamanla kendi öz kimliklerine ait gıdalara yönelmektedirler (Türkan ve Türkan, 2007; Deniz ve Öksüz, 2017).

Etnik gruplarının yemek tercihlerinde bir diğer etken ise yaşadıkları bölgede malzeme temin edememeleridir. Bu sorunla karşılaşan azınlık mensupları ya beslenme alışkanlıklarını değiştirmekte ya da kurumsal özelliklere sahip etnik restoranlara yönelmek durumunda kalmaktadır. Küreselleşen bir dünyada, ulusal kimliği korumak için artan bir istek vardır ve insanlar, ulusal köklerinin kimliğini korumak ve kültürel yeme alışkanlıklarını korumak için etnik restoranları tercih etmektedirler. Bu durum da dünyada etnik restoranların sayısı artmaktadır (Sunanta, 2005). Kwon (2017) yapmış olduğu çalışmada etnik gıdaların küresel piyasada yer almaya başladığının belirtmiş ve etnik gıdaları çoğunlukla kültürel açıklık seviyesi yüksek topluluklar ve kendi etnik kökenine bağlı etnik gruplar tarafından tüketildiği sonucuna ulaşmıştır (Kwon, 2017).

Türkiye, konumu ve coğrafik özelliklerinden dolayı tarih boyunca birçok topluma ev sahipliği yapmış, bu topraklara yerleşen her topluluk kendi öz kimliğini de bu topraklara taşımışlardır. Gelen her topluluk Türkiye’de çoklu bir kültürel yapının oluşmasına neden olmuştur. Etnik gruplar kendi kültürel özelliklerini yaşatabilmek ve güvende hissetme duygusuyla birlikte yaşamayı seçmişlerdir. Zamanla kültürel yapılar içerisinde etkileşimler olsa da halen kendi öz kimliğini koruyan gruplar varlığını sürdürmektedir (Erkan, 2005).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’nin de farklı bölgelerinde etnik kimliğini yaşatmayı sürdüren etnik gruplar bulunmaktadır. Tayyar (1999) Türkiye’de yaşayan etnik grupları ve yaşadıkları bölgeleri tespit etmek amacıyla yaptığı çalışmada, Türkiye’de Gürcülerin özellikle Karadeniz bölgesinde 2800 yıl boyunca Türklerle birlikte yaşadıkları ve kültürel etkileşim sonucu dil, din ve kültürel birliği içinde olduğunu ortaya koymuştur (Tayyar, 1999). Gürcüler hala kendi öz kimliklerine özgü kültürel özellikleri yaşatmaya devam etmektedirler (Halıcı, 1988). Yeme içme kültürü de bunlardan biridir. Gürcü mutfağı her ne kadar Türk mutfağı ile benzerlikler gösteriyor olsa da öz kültüre ait yeme kalıpları ve beslenme alışkanlıkları vardır. Gürcü mutfağının Türk mutfağına benzemesi iki kültür arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Bu bilgiler ışığında bu çalışma Samsun’da yaşayan Gürcü halkının yeme içme kültürlerini ve yeme içme kültürünün zaman içindeki değişimlerini belirmemek amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Samsun ilinin Vezirköprü, Çarşamba, Salıpazarı, Lâdik ile Terme ve ilçelerinde yaşayan ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Türkiye’ye göç göç eden Gürcü halkından 50 yaş ve üzeri kadınlar oluşturmaktadır. Tüm görüşmeler, araştırmaya katılan bireylerin izni ile ses kayıt cihazı ile yazılı olarak kaydedilmiştir. Görüşme yaklaşık 60-90 dakika sürmüştür.

Veri doygunluğunun elde edilmesi nedeniyle, örnek sayısının 12 olarak belirlenmiştir. Veri doygunluğu örnek sayısı ile değil, verilerin sağladığı derinlik bilgisi ile ilgili bir kavramdır (Burmeister ve Aitken, 2012). Elde edilen veriler tekrarlanırsa ve toplanan yeni veriler araştırma konusu hakkında yeni bilgiler sağlamıyorsa veriler doygunluğa ulaşmış ve veri toplama süreci bu aşamada tamamlanabilmektedir (Glaser ve Straus, 1967; Kerlinger ve Lee, 1999). Gürcü yemek kültürünün belirlenmesi ve zaman içinde yemek kültüründe oluşan değişikliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada Demirel (2017) tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda 19 soru bulunmaktadır. Görüşmeler sonucunda toplanan veriler, görüşmelerde her bir soru için verilen cevaplar kategorize edilip betimsel analiz

yapılmıştır. Betimsel analizde önceden belirlenmiş 4 tema ve kodları kullanılarak Gürcü mutfak kültürü ve günümüze kadarki değişimi değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Tema ve Kodları

Temalar	Kodlar
Mutfak	Mutfağın evin içindeki konumu Yemek pişirmede kullanılan ocaklar Yemek pişirmede kullanılan araçlar
Öğün ve Yemek Yeme	Yenilen öğün sayısı, çeşidi ve zamanı Her öğün için yemek pişirmeye ayrılan süre Öğle ve akşam yemekleri için hazırlanan yemek çeşitleri Yemeğin nerede yendiği
Yörede Tüketilen Besin Grupları	Et grubu Baklagiller grubu Yumurta grubu Süt ve türevleri Tahıl Sebze ve meyve Yağlar Baharatlar İçecekler Otlar ve bitkiler
Yemek-Yiyecekler	Gürcülere özgü ekmek isimleri ve yapılışı Gürcülere özgü, yemek ve yiyeceklerin isimleri ve yapılışı

BULGULAR

Görüşmeler 1993 harbinden sonra Samsun bölgesine göç eden Gürcüler (Samsun ilinin Çarşamba, Terme, Salıpazarı, Vezirköprü ve Ladik ilçelerinde ikamet eden) ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 2. Katılımcılara Ait Bilgiler

	Yaş	Cinsiyet	Meslek
K.K.1	81	Kadın	Ev Hanımı
K.K.2	67	Kadın	Ev Hanımı
K.K.3	57	Kadın	Ev Hanımı
K.K.4	71	Kadın	Ev Hanımı
K.K.5	75	Kadın	Ev Hanımı
K.K.6	60	Kadın	Ev Hanımı
K.K.7	74	Kadın	Ev Hanımı
K.K.8	65	Kadın	Ev Hanımı
K.K.9	62	Kadın	Ev Hanımı
K.K.10	68	Kadın	Ev Hanımı
K.K.11	70	Kadın	Ev Hanımı
K.K.12	59	Kadın	Ev Hanımı

Tablo.2 incelendiğinde çalışma yaşları 57-81 arasında olan 12 kadın katılımcı ile görüşme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Mutfak

-Mutfağın evin içerisindeki konumu: Gürcü kültüründe mutfak eskiden evin bir odasının bir parçası veya evin ayrı bir bölümünde günümüz mutfakları gibi yemeğin hem pişirilip hem yenildiği, ayrıca yemeklik malzemelerin saklandığı 'aş odası'* olarak bilinen bir bölümdür. Aş odasında tek ya da iki sac ayaktan oluşan ve odun yakılarak yemek pişirilen 'ocaklık'** bulunurdu. Gürcü mutfağında yemekler genellikle aş odasında yenir ve yemek pişirilen oda aynı

zamanda oturma odası olarak da kullanılırdı. Günümüzde görüşülen kişilerin evlerinde mutfak evin ayrı bölümünde konumlandırılmıştır.

**aş odası: Hem mutfak ekipmanlarının hem de oturma hatta bazen yemek pişirmede kullanılan kuzinenin bulunduğu mekândır.*

*** 3 ayaklı yer ocakları*

-Yemek pişirmede kullanılan ocaklar: Gürcü kültüründe eskiden aş odasında 'ocaklık'* olarak adlandırılan tuğladan örülmüş içinde tek ya da iki sac ayak olan ve odun yakılarak yemek pişirilen bir yer bulunurdu. Zamanla yerini önce hem ısınma hem de yemek pişirmek amaçlı kullanılan kuzineye, günümüzde ise yemek yapımında elektrikli ve gazlı ocaklar kullanılıyor olsa da bazı yemek ve ekmeklerin hazırlanmasında ev dışında sac ayaklar kullanılmaya devam ediyor.

-Yemek pişirmede kullanılan araç gereçler: Eskiden yemek pişirmek için bakırdan yapılmış tencere kazan güğüm, tahtadan yapılmış kepeçler, pilay (havan)*** ve leparda** ve uyulmuş taştan yapılmış ve içinde 'pileki'* ekmeği yapılan taş kap kullanılırken günümüzde bakır eşyaların yerini cam, porselen ve çelikten yapılmış pişirme gereçleri almıştır.

**Pileki; gömme ekme yapmak için kullanılan taşdan veya topraktan yapılmış çanak şeklindeki kap*

*** Leparda; tahtadan yapılmış büyük düz kepeç*

****pilay; bakır veya tahtadan yapılan havan*

Öğün ve Yemek Yeme

- Yenilen öğün sayısı, çeşidi ve zamanı:

Tablo 3. Geçmişte ve günümüzde olmak üzere öğün düzeni dağılımı

Öğünler	Eskiden	Günümüz
Sabah	+	+
Öğle	+	-
Akşam	+	+

Tablo 3 incelendiğinde Gürcü kültüründe yemek eskiden ve günümüzde çoğunlukla üç öğün olarak tüketilmekte geçmişte öğün saatleri ezan vakitlerine göre belirlenirken günümüzde ise genellikle kahvaltı 8:00-9:00 arası, öğle yemeği 12:30 - 13:30 arası, akşam yemeği ise 18:30 – 20:30 saatleri arasında yenmektedir.

- Her öğün için yemek pişirme/hazırlamaya ayrılan süre: Yemek pişirmek için ayrılan hem eskiden hem de şimdi zaman yapılacak yemeğe ve yapılacak yemek miktarına göre değişmektedir. Ön hazırlık isteyen yemeklerin hazırlıklarına çoğunlukla bir gece önceden başlanmaktadır (kuru baklagillerin hızlı pişmesi için suda bekletme, salamura malzemeleri kullanılacak ise fazla tuzunun alınması için suda bekletilmesi gibi). Görüşmeciler genel olarak yemek için 2- 2 buçuk saatlik bir zamanın günlük yemekleri hazırlamak için yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

- Yemek Yeme Yeri, Sofra Düzeni ve Servis

Geçmişte aş odasında yenilen yemek günümüzde mutfakta ya da evin salonunda yenmektedir. Yemekte misafir varsa sofraya masaya veya yer sofrasına hazırlanmaktadır.

Tablo 4: Geçmişte ve günümüze göre sofrada düzeni dağılımı

Öğünler	Eskiden	Günümüz
Yer sofrasında	+	+
Masada	-	+
Aynı tabaktan	+	+
Ayrı tabaktan	-	+

Tablo 4'e göre Gürcü kültüründe eskiden yemek yer sofrasında yenirken günümüzde bu uygulama azda olsa bazı evlerde devam etmekte çoğunlukla masada yemek yenmektedir. Yemek servisi eskiden tüm yemeklerden sofraya bir ya da iki tabakta servis yapılır aile fertleri hep birlikte aynı tabaktan yerken günümüzde yemek her birey için ayrı tabakta sunulmaktadır.

Yörede Tüketilen Besin Grupları

- **Et grubu:** Gürcü mutfağında hem eskiden hem de günümüzde tüketilen et grupları, küçükbaş hayvan eti, balıketi, tavuk eti ve sığır etidir. Tavuk eti hem geçmişte hem de günümüzde diğer etlere göre daha fazla kullanılmaktadır. Geçmişte küçükbaş hayvan ve sığır etleri ağırlıklı olarak Kurban Bayramı ve Kurban Bayramından sonraki iki üç aylık dilimlerde kullanımı yaygındır. Özel günlerde ve misafir ağırlamada kırmızı et daha fazla tercih edilmektedir.

- **Sebze ve meyve:** Gürcü mutfağında ağırlıklı olarak kullanılan sebzeler yeşilbiber, patlıcan, pırasa, yeşil fasulye, soğan, patates, kabak ve karalahana'dır. En fazla kullanılan meyve ise erikdir. Meyve olarak tüketilen erik ayrıca Gürcü mutfağının vazgeçilmezi erik ekşisi yani koruk yapımında kullanılır. Eriğe ek olarak, elma, dut, armut, incir kullanılır. Eriğin olmadığı ya da daha az olduğu zamanlar acuk denilen yabani bir elma çeşidi koruk yapımında kullanılmaktadır.

- **Süt ve süt ürünleri:** Gürcülerin çoğunlukla tükettiği süt ve süt ürünleri peynir, katık (süzme yoğurt) yoğurt, süt ve ayran çökeleği tereyağıdır. Gürcüler bu ürünleri eskiden kendileri yaparken günümüzde çoğunlukla pazar market gibi yerlerden temin etmektedirler.

- **Yağlar:** Tereyağı Gürcü mutfağında hem günümüzde hem de eskiden en çok kullanılan yağdır. Günümüzde tereyağı sıklıkla kullanılmaya devam etse de ayçiçek yağı mısır yağı ve margarin günümüzde kullanılmaktadır. Cevizin havanda dövülmesiyle elde edilen ceviz yağı da Gürcü mutfağında hem geçmişte hem de günümüzde yaygın olarak kullanılır. Zeytinyağı Gürcü mutfağında kullanılan bir yağ değildir.

- **Kuru baklagiller ve Tahıl:** Gürcü mutfağında en çok tüketilen tahıl mısır en çok tüketilen kuru baklagiller ise barbunyadır. Barbunya bazı yemeklerin ana malzemesiyken bazı yemeklerde tat vermek için eklenir. Örneğin lobiyeye yapımında ana malzemedir, Lobyophali yemeğinde lezzet vermesi için eklenir. Mısır un olarak ekme yapımında kullanılmasının yanında yemeklere tat ve kıvam verici olarak da eklenir.

- **Baharatlar:** Kışniş (kinzi) Gürcü mutfağının vazgeçilmez baharattır. Gürcü yemeklerinin çoğuna katılan cevizli sarımsaklı sos yapımında kullanılır Gürcü yemeklerine farklı lezzet ve aromasını bu baharat verir. Mevsimine göre taze ve kurutulmuş olarak kullanılır. Kışnişin dışında reyhan safran nane yabani pırasa ve kırmızıbiber kuru Gürcü mutfağında kullanılan baharatlardır.

- **İçecekler:** Gürcü mutfağında geçmişte çoğunlukla ihlamur, komposto, ayran, hoşaf, süt tüketilirken günümüzde bu içeceklerin tüketimi devam etmekte bu içeceklere ek olarak bitki çayları, hazır, gazlı içecekler ve çay eklenmiştir.

-Otlar ve Bitkiler: Gürcü mutfağında en çok kullanılan otlar ve bitkiler karalahana, maydanoz, kırşan, marul, diken ucu, pazı yabancı pırasa ve pırasadır.

Yemek ve Yiyecekler

Ekmekler

Cadi: Mısır Ekmeği, Pileki Ekmeği; mısır unu biraz tuz ılık su ile yoğurularak yumuşak kıvamlı bir hamur elde edilir. Pileki taşı yakılan ateş içinde kızdırılır. Kızdırılan taşın içine karalahana yaprakları serilir üzerine hamur yayılır. Hamurun üzeri tekrar yaprakla örtülerek üzerine bir kapak saç örtülür. Saçın üzerine odun közü konular pileki taşının etrafına da köz konularak ekmeğin pişmesi sağlanır. Pileki ekmeğinin günümüzde şehir merkezlerinde yapımı çok azalmış olsa da köylerde hala yapılmaya devam edilmektedir.

Loby Cadi (Fasulyeli Mısır Ekmeği) Ayıklanıp yıkanan barbunya fasulyeler bir tencerede üzerine geçecek kadar su konularak haşlanır ve suyu süzülüp soğumaya bırakılır. Ayıklanıp yıkanan pırasalar ince ince kıyılıp bir kaba alınır içine ezilmiş sarımsak biber ve reyhan eklenir. Bir kaba alınan mısır ununa tuz eklenerek ılık suyla yoğurular. Yoğurulan hamura haşlanmış barbunya fasulyeler ve pırasa sarımsak karışımı eklenir. Hepsini iyice tekrar karıştırılır. Elde edilen hamur yağlanmış tepsiye yayılarak altı üstü kızarana dek fırında pişirilir. Ilık olarak servis edilen ekmeğin genellikle yoğurtla birlikte tüketilir.

Tapli Çadi: Bal suyuyla yapılan mısır ekmeği Bir tavaya bal konular ve altı yakılarak bal ısıtılır. Isınıp sulanan balın içine mısır unu karıştırılarak yavaş yavaş eklenerek lapa kıvamına getirilir. Elde edilen hamur lapası yağlanmış tepsiye dökülerek altı ve üstü kızarana kadar fırında pişirilir. Pişirilen ekmeğin sıcak olarak servis edilir.

Goveri: Bir kap içerisine mısır unu konular biraz tuz eklenir ve ılık su ile yoğurularak hamur elde edilir. Yapılan hamurdan parçalara ayrılarak toplanıp yıkanmış kestane yapraklarının üstüne beş cm kalınlığında yerleştirilir. Hamurun üzeri tekrar bir kestane yaprağı ile kapatılarak fırında sıcak külün içinde pişirilir.

Saç ekmeği: Mısır unu bir kap içerisine alınır. Üzerine tuz eklenerek yumuşak bir hamur elde edilene kadar ılık su ile yoğurular. Yoğurulan hamurdan yapılan bezeler çok inceltmeden açılarak kızgın sacda arkalı önlü pişirilir.

Tablo 5. Gürcü Mutfağında Yapılan ve Tüketilen Ekmek Çeşitleri

Kaynak kişiler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Toplam		
													Sayı	Yüzde	
Ekmekler															
Cadi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100	
Loby Cadi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100	
Tapli Çadi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100	
Goveri	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100	
Saç ekmeği	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100	

Tablo 5'e göre Gürcü mutfağında en çok tüketilen ekmeğin farklı şekillerde hazırlanan ve genellikle günlük ve taze olarak tüketilen mısır ekmeğidir. Buğday unu ve buğday unundan yapılan ekmekler geçmişte hiç kullanılmasa da günümüzde günlük beslenmenin bir parçası olmuştur. Mısır ekmeği yapımında iki farklı şekilde elde edilmiş mısır unu kullanılır ilki çığ mısırın

kurutulup öğütülmesiyle elde edilen beyaz mısır unu diğeri ise mısırın önce fırında kurutulup sonra öğütülmesiyle elde edilen fırınlanmış mısır unu kullanılır. Cadi ekmeğinin yapımında beyaz mısır unu kullanılırken fırınlanmış mısır unu tava ekmeklerinin yapımında daha fazla tercih edilir. Ekmeklerin pişerken dağılmaması için içine genellikle ekmeğin miktarına göre bir iki kaşık buğday unu eklenir.

Kahvaltılık Yiyecekler

Mohrakuli Tzkavi (Salamura Taflan Kavurması): Salamura taflanın çekirdekleri çıkarılarak fazla tuzundan arındırmak için sıcak su dolu bir kapta bekletilir. Bir tavada kızdırılan tereyağının içine ayıklanıp yıkanıp doğranmış maydanoz ve pırasa eklenip kavrulur. Kavruan pırasa ve maydanoza suda bekletilen taflanlar suyu süzülüp eklenir ve pişirilir. Sıcak olarak mısır ekmeği eşliğinde servis edilir.

Kiraz Kavurması (Salamura Kiraz): Salamura kirazların çekirdekleri ayıklanıp fazla tuzunun gitmesi için sıcak suda bekletilir. Bir tavada kızdırılan tereyağının içine ayıklanıp yıkanıp doğranmış maydanoz ve pırasa eklenip kavrulur. Kavruan pırasa ve maydanoza suda bekletilen kirazlar suyu süzülüp eklenir ve pişirilir. Sıcak olarak mısır ekmeği eşliğinde servis edilir.

Çimuri: (Tereyağlı mısır ekmeği) Taze pişmiş sıcak mısır ekmeği bir kap içine ufalanarak içine tereyağı eklenir ve tereyağı eriyene kadar karıştırılıp süt, ayran veya çayla servis edilir.

Gürcü yumurtası: Bir kap içine yumurtalar kırılır ve üzerine buğday unu yoğurt ve tuz eklenerek iyice çırpılır. Tavada kızdırılan tereyağında omlet gibi pişirilerek sıcak olarak servis edilir.

Yağşi kveli (tavada tereyağlı köy peyniri): Bir tavada tereyağı eritilip kızdırılır. İçine köy peyniri eklenerek karıştırılarak biraz pişirilir. Sıcak servis edilir.

Yağşi bişi (tereyağında pişirilen hamur): Buğday unu, maya, tuz karıştırılır ılık su ile yumuşak hamur elde edilene kadar yoğrulur. Mayası gelen hamurdan küçük parçalar kopararak kızdırılmış tereyağında kızartılır. Sıcak olarak servis edilir.

-Kahvaltı

Tablo. 6 incelendiğinde Gürcülerde kahvaltıda eskiden ve günümüzde tüketimi azalmış olsa da tavuk yumurtası, tereyağı, çimuri, Gürcü yumurtası, süt kaymağı, reçel, süt, yağşi bişi, çorba, kuymak tüketilmektedir. Çarşamba ve Terme ilçelerinde bu yiyeceklerin yanında kiraz kavurması, mohrakuli tzkavi tüketilmektedir. Sütli, bayram sabahların da yapılan bir yiyecektir. Eskiden taze pişmiş veya akşamdan kalma çorba ve yemekler ısıtılarak kahvaltılık olarak tüketiliyorken günümüzde kızartmalar mevsime göre söğüş domates, salatalık bu yiyeceklere ek olarak kahvaltıda tüketilmektedir.

Tablo 6. Görüşmeler Sonucu Elde Edilen Verilere Göre Kahvaltıda Tüketilen Yiyecek ve İçecekler

Kaynak kişiler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Toplam		
													̄	%	
Kahvaltılıklar															
Akşamdan kalan yemekler	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Çorba	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Mohrakuli Tzkavi	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	8	%67
Kiraz Kavurması	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	7	%58
Çiçikoni	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	9	%75
Kuymak	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Yağsi kveli	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	7	%58
Yağsi bişi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Çimuri	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Kaz yumurtası	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	5	%41
Sütlü	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Süt kaymağı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Gürcü yumurtası	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Tavuk yumurtası	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Tereyağı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Reçel	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Süt	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Zeytin	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100

Çorbalar ve Ana Yemekler

Zsikesma (Sütle yapılan makarnalı çorba): Buğday unu bir kaba elenir. Üzerine biraz tuz atılır ve sert bir hamur elde edilene kadar yavaş yavaş su ilave edilerek yoğrulur. Hamur nemli bir bez altında dinlenmeye bırakılır. Hamurdan bezeler yapılır ve her beze çok inceltmeden açılır. Açılan hamur erişte gibi kesilerek bir bez üstüne serilerek kurutulur. Bir tencereye süt alınır ve kaynatılır kaynamaya başlayan sütün içine kesilip kurutulan hamurlardan atılır. Kıvam alıp hamurlar yumuşayana kadar pişirilir. Üzerine kızdırılmış tereyağı dökülerek sıcak servis edilir.

Çökelek çorbası: Bir kap içerisinde çökelek ve un karıştırılır. Bir tencereye tereyağı eklenip kızdırılır. Üzerine su eklenerek kaynamaya bırakılır. Kaynamaya başlayan suya yavaş yavaş karıştırarak çökelek un karışımı ilave edilir ve pişmeye bırakılır. Pişen çorbaya tuz eklenir ve ocak kapatılır. Sıcak servis edilir.

Yeşil fasulye çorbası: Tencereye su konularak kaynatılır. Ayıklanıp yıkanan yeşil fasulyeler doğranıp kaynayan suya atılıp haşlanır. Ayrı bir tavada kızdırılan tereyağının içine reyhan eklenerek kavrulur. Kavrulmuş reyhanların üzerine mısır unu ilave edilerek biraz pişirilir ve haşlanan fasulyelerin içine ilave edilir. Ocaktan almadan önce çorbanın tuzu eklenip sıcak olarak servis edilir.

Gürcü çorbası (Patates çorbası): Bir tencerede tereyağı eritilip içine doğranmış kuru soğanlar eklenerek kavrulur ve salça eklenerek kavrulmaya devam edilir. Yıkanıp soyulup küp şeklinde doğranmış patatesler soğanlara eklenir ve kavrulmaya devam edilir. Kavrulmuş patateslere sıcak su ilave edilerek pişmeye bırakılır. Tuzu eklenen çorba patatesler pişince ocaktan alınır. Sıcak servis edilir.

Kalaço (Ayran kaynatması): Bir tencerede eritilip kızdırılan tereyağının içine koyu ayran karıştırılarak yavaş yavaş ilave edilir. Kaynayana kadar karıştırılan ayran kaynamaya başlayınca içine mısır ekmeği ufalanır. Biraz daha pişirilen çorbanın tuzu eklenir ve ocaktan alınır.

Isırgan Çorbası: Mevsiminde toplanan ısırganlar ayıklanır ve yıkanır. Bir tencereye su konularak kaynamaya bırakılır. Isırganlar doğranarak kaynayan suda haşlanarak suyu süzülür ve soğuk suya alınır. Bir tencerede tereyağı eritilir üzerine soğuyan ısırganların suyu süzülerek eklenir. Biraz kavrulan ısırganların üzerine kaynar su eklenerek pişmeye bırakılır. Aynı bir kaptaki sarımsak, kişniş, tere, tuz ve koruk ekşisi karıştırılır ve ısırganların içine eklenir. Çorba kıvamına gelinceye kadar pişirilip ocaktan alınır. Mısır ekmeği ile sıcak servis edilir.

Malahto – Cevizli Fasulye: Taze fasulyeler ayıklanıp yıkanarak bıçak ya da el yardımıyla üç dört parçaya bölünür. Bir tencerede su kanatılır. Kaynayan suyu fasulyeler eklenerek pişirmeye bırakılır. Pilayın içinde ceviz yağı çıkana kadar iyice ezilir. Ezilen cevizin içine reyhan, kişniş, sarımsak, pırasa, koruk ve biber eklenerek ezilmeye devam edilir. Hazırlanan karışım fasulyelerin içine eklenerek biraz daha pişirilir. Tuzu eklendikten sonra iki üç dk. daha pişirilen yemek ocaktan alınır. Mısır ekmeğiyle sıcak servis edilir.

Zetiyani (Cevizli Tavuk): Tavukgöğsü bir tencerede iyice haşlanır. Haşlanan etler sudan çıkarılarak biraz soğutulur ve didilir. Pilayda sarımsak ve ceviz yağı çıkana kadar ezilir ve içine haşlanan tavuk suyundan eklenir. Hazırlanan karışım didilen tavuk parçalarının üzerine dökülerek iyice karıştırılır ve biraz dinlendirilir. Soğuk olarak mısır ekmeği ile servis edilir.

Loby Phali – Phal Loby (Barbunyalı Karalahana): Karalahanalar ayıklanıp yıkanıp doğranır. Bir tencerede su kaynatılır içine bir yamak kaşığı tereyağı konur ve karalahanalar bu suda rengi değişip yumuşayana kadar haşlanır ve bu su süzülür. Bir tencerede tekrar su kaynatılarak süzülen lahanalar içine atılır ve iyice pişirilir pişen lahanaların içine barbunya fasulyeler, mısır unu, tereyağı, tuz, süt veya kaymak eklenerek laperdayla dövülerek pişirilir. Pilayda ceviz, mısır unu, kişniş, sarımsak, tuz, fesleğen, biber iyice ezilir ve barbunyalı lahana karışımına ilave edilir birkaç taşım daha kaynatılan yemek ocaktan alınır ve sıcak olarak mısır ekmeğiyle servis edilir.

Koraveli Phali (Ekşili Lahana): Karalahanalar ayıklanıp yıkanıp el ya da bıçakla 3 4 parçaya bölünür ve kaynayan suda biraz haşlanır. İlk haşlama suyu süzülen lahanaların üzerine kaynar su dökülerek haşlamaya devam edilir. Haşlanan lahanaların içine bir avuç mısır unu atılır laperdayla biraz dövülerek pişirilir. İçine ekşi erik eklenen lahanalar pişirilmeye devam edilir. Pişen eriklerin çekirdekleri yemekten ayrılır ve pişirilmeye devam edilir. Bir tavada tereyağı kızdırılır içine sarımsak ve kişniş eklenerek kavrulur ve yemeğin içine ilave edilir. Tuzu atılan yemek ocaktan alınır sıcak olarak mısır ekmeğiyle servis edilir.

Nivar jave (Cevizli Patlıcan): Patlıcanlar yıkanır ve kabukları alaca soyularak uzunlamasına 4 parçaya ayrılır. Bir tencerede su kaynatılır içine tuz atılan suda doğranan patlıcanlar haşlanır. Haşlanan patlıcanların suyu süzülür ve soğuması için biraz bekletilir. Soğuyan patlıcanlar kızgın yağda hafifçe kızartılır. Pilayda ceviz ve sarımsak iyice dövülür. Patlıcanlar bir tavaya alınır üzerine cevizli sarımsaklı karışım ilave edilerek üzerine biraz su eklenerek tuz atılır. Suyunu çekene kadar pişirilen yemek ocaktan alınır. Mısır ekmeği ile ılık servis edilir.

Sütlü kabak yemeği: Tarla kabağı yıkanır kabukları soyularak yemeklik doğranır. Bir tencerede su kaynatılır doğranan kabaklar bu suda iyice yumuşayana kadar haşlanır. Haşlanan kabakların suyu süzülerek ezilir. Ezilen kabağın içine bir lapa kıvamına gelinceye kadar yavaş yavaş süt ilave edilerek karıştırılır. Tuzu eklenerek servis edilir.

Kabak yemeği: Kuru soğan soyulur ve yemeklik doğranır. Tarla kabağı yıkanıp soyulur ve yemeklik doğranır. Bir tencerede tereyağı eritilir içine soğanlar eklenerek kavrulur kavrulan soğanlara ince kıyılmış pırasa ve maydanoz eklenerek kavrulmaya devam edilir. Kavrulan soğanların içine kabaklarda eklenerek biraz daha kavrulup üzerine sıcak su eklenir ve pişmeye bırakılır. Piştikten sonra içine biraz fırınlanmış mısır unu ve tuz eklenip 5 dk. daha pişirilir. Ocaktan alınan yemek sıcak olarak mısır ekmeğiyle servis edilir.

Kesme makarna: Derince bir kap içine un alınır üzerine biraz tuz atılarak ılık su ile ser bir hamur elde edilene kadar yavaş yavaş su ekleyerek yoğurulur. Yoğurulan hamur 15 dk. kadar nemli bir bez altında dinlendirilir. Dinlenen hamurlar oklava ile açılarak erişte şeklinde kesilir. Kesilen hamurlar fırında kurutulur. Kurutulan hamurla kaynayan tuz atılmış suda makarna gibi haşlanarak suyu süzülür. Süzülen hamurların üstüne kızdırılmış tereyağı dökülerek ve servis esnasında toz şeker serpilerek tüketilir.

Un papa: Bir tencerede su kaynatılır kaynayan suya fırınlanmış mısır unu karıştırılarak yavaş yavaş ilave edilerek bulamaç kıvamına gelinceye dek pişirilir. Pişen lapa bir tepsiye yayılır. Üzerine kızdırılmış tereyağı dökülerek servis edilir.

Üzüm papa: Bir tencerede pekmez su ile sulandırılarak kaynatılır kaynayan pekmezli suyun içine fırınlanmış mısır unu karıştırılarak yavaş yavaş ilave edilerek bulamaç kıvamına gelinceye dek pişirilir. Pişen lapa bir tepsiye yayılır. Üzerine kızdırılmış tereyağı dökülerek servis edilir.

Cevizleme: Karalahana ayıklanıp yıkanır ve ince ince doğranır. Doğranan karalahanalara kaynar suda yumuşayana kadar haşlanır ve suyu iyice süzülür. Pilayda ceviz yağı çıkana kadar ezilir. İçine koruk eklenerek ezilmeye devam edilir. Hazırlanan karışım lahanaların üzerine dökülerek karıştırılır. Yenirken içine mısır ekmeği ufalanır. (Cevizleme yemeği karalahana ve pırasa turşusu ile de yapılabilir. Turşu kullanılan tariflerde fazla tuzun giderilmesi için turşunun suda bekletilmesi gerekir ve pişirme işlemine gerek duyulmaz. Tüm malzemeler karıştırılarak servis edilir.)

Gürcü kavurması: Sinirleri ve yağı alınmış kuzu eti kuşbaşı doğranarak kendi suyunda kavrulur. Kavrulan etlere kıyılmış soğan eklenerek pişirmeye devam edilir. Aynı bir tavada mısır unu tereyağı ile kavrulur ve soğuması için bekletilir. Pilayda ceviz dövülerek yağı çıkartılır ve kavrulmuş mısır ununun içine katılır. Üzerine kişniş biber salçası ve pul biber eklenerek iyice karıştırılır. Hazırlanan bu karışım etlere eklenerek biraz daha pişirilir. Safran eklenen yemek ocaktan alınır sıcak olarak servis edilir (Mısır ununu bulunmadığı durumlarda bu tarifte patates püresi de kullanılabilir).

Kerçho Loby (Kurutulmuş taze fasulye): Kurutulmuş fasulyeler ayıklanıp yıkanarak haşlanır. Haşlanan fasulyelerin suyu süzülerek ayrı bir kaba alınır. Kuru soğan yemeklik doğranır ve bir tencerede tereyağı ile kavrulur. Kavrulan soğana salça eklenerek kavrumaya devam edilir. Üzerine pul biber ve haşlanan fasulyeler eklenir. Biraz kavruktan sonra bir avuç kadar yarma eklenir ve karıştırılıp üzerine sıcak su eklenerek pişmeye bırakılır. Tuzu eklenerek fazla suyu gidene kadar pişirilir. Mısır ekmeği ile sıcak servis edilir.

Tavuk lebsi: Kuru soğan yemeklik doğranarak tereyağında kavrulur. İçine iri parçalar halinde doğranmış kemikli tavuk eti eklenerek kavrumaya devam edilir. Kavrulan etlere bir avuç kadar kırık pirinç ya da bulgur eklenerek kavrumaya devam edilir. Kavrulan etler suyu çekilince üzerine sıcak su ekleyerek pişirmeye devam edilir. Pilayda ceviz, kişniş, kimyon, pul biber, sarımsak, karabiber, mısır unu, buğday unu cevizlerin yağı çıkana kadar ezilerek karıştırılır. Hazırlanan karışım pişmekte olan tavukların üzerine eklenip karıştırılır. Tuzu ilave edilene yemek 10 dk. daha pişirilerek sıcak servis edilir.

Et lebsi: Kuru soğan yemeklik doğranarak tereyağında kavrulur. İçine iri parçalar halinde doğranmış kemikli kuzu eti eklenerek kavrumaya devam edilir. Kavrulan kuzu etlerine bir avuç kadar kırık pirinç ya da bulgur eklenerek kavrumaya devam edilir. Kavrulan etler suyu çekilince üzerine sıcak su ekleyerek pişirmeye devam edilir. Pilayda ceviz, kişniş, kimyon, pul biber, sarımsak, karabiber, mısır unu, buğday unu cevizlerin yağı çıkana kadar ezilerek karıştırılır. Hazırlanan karışım pişmekte olan tavukların üzerine eklenip karıştırılır. Tuzu ilave edilene yemek 10 dk. daha pişirilerek sıcak servis edilir.

Tablo 7. Görüşmeler Sonucu Elde Edilen Verilere Göre Öğle ve Akşam Öğünlerinde Tüketilen Yiyecekler

Kaynak kişiler Ana yemekler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Toplam	
													▢	%
Akşamdan kalan yemekler	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Zsikesma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Çökelek çorbası	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	6	%50
Yeşil fasulye çorbası	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	9	%75
Gürcü çorbası	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	8	%67
Kalaço	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	11	%91
Isırgan Çorbası	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Malahto	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Zetiyani	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Loby Phali	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Koraveli Phali	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Nivar jave	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Sütlü kabak yemeği	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Kabak yemeği	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Kesme makarna	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Un papa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Gürcü kavurması	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Cevizleme	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Kerçho Loby	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Cılbri	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Tavuk Lebsi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Et Lebsi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Üzüm papa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Gürcü dolması	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Gürcü sarması	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Porçvi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Fasulye Kaynatma	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100
Şekazmulı Jave	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	12	%100

Tablo 7 incelendiğinde görüşmeler sonucu kişilerin yaşadığı ilçelere göre Çökelek çorbası, yeşil fasulye çorbası Gürcü çorbası dışında yemek kültüründe farklılık bulunmamaktadır. Görüşmelerde yemeklere ilişkin verilen cevaplarda genellikle yemeğe katılan baharat ve ceviz miktarıyla yapım aşamasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Gürcülerin öğle ve akşam öğünlerinde benzer yemekler tükettiği belirlenmiş olup öğle öğünlerinde sıklıkla bir önceki günden kalan yemek varsa onun tüketildiği akşam öğünleri için ise yeni yemek yapıldığı belirlenmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Gürcüler Türkiye'ye göç ettiği zamandan itibaren kendi öz kültürlerini korumayı başarmış etnik gruplardan biridir. Geçmişten günümüze mutfak kültüründe bazı değişiklikler olsa da kendi öz kimliklerine olan bağlılıkları sayesinde geleneksel mutfak geleneklerini hala sürdürmeye devam etmektedirler.

Görüşmeler sonucu elde edilen bilgilere göre;

Zaman içinde mutfağın ev içindeki konumu ve işlevinde değişiklik olmamakla beraber 'aş odası' yerini 'mutfak' terimine bırakmıştır. Yemek hazırlamada kullanılan araç gereç ve ocaklarda değişimler gözlemlense de eski araç gereçlerin ve sacayakların kullanımı az da olsa devam etmektedir.

Yenilen öğün sayısında azalmalar olmuş öğle yemeği sürekli olan bir öğün olmaktan çıkmıştır. Servis ve sofa düzeni ise ayrı tabaktan ve masada yeme şekline dönüşmüştür.

Gürcülerin tükettiği besin gruplarından değişim kullandıkları yağlarda olmuştur. Mısır ve Ayçiçek yağı mutfakta kullanılmaya başlamış ayrıca yiyeceklerini eskiden çoğunlukla kendileri yapan ve yetiştiren Gürcüler şehir hayatında bu ürünleri pazar ve marketlerden temin etmeye başlamışlardır.

Gürcüler kahvaltıda eskiden ve günümüzde tüketimi azalmış olsa da tavuk yumurtası, tereyağı, çimuri, Gürcü yumurtası, süt kaymağı, reçel, süt, yağşi bişi, çorba, kuymak tüketmektedir. Çarşamba ve terme ilçelerinde bu yiyeceklerin yanında kiraz kavurması, mohrakuli tzkavi tüketilmektedir. Sütli, bayram sabahların da yapılan bir yiyecektir. Eskiden taze pişmiş veya akşamdan kalma çorba ve yemekler ısıtılarak kahvaltılık olarak tüketiliyorken günümüzde kızartmalar mevsime göre söğüş domates, salatalık bu yiyeceklere ek olarak kahvaltıda tüketilmektedir.

Gürcü mutfağında en çok tüketilen ekmek farklı şekillerde hazırlanan ve genellikle günlük ve taze olarak tüketilen mısır ekmeğidir. Buğday unu ve buğday unundan yapılan ekmekler geçmişte hiç kullanılmasa da günümüzde günlük beslenmenin bir parçası olmuştur. Mısır ekmeği yapımında iki farklı şekilde elde edilmiş mısır unu kullanılmaktadır. Çiğ mısırın kurutulup öğütülmesiyle elde edilen beyaz mısır unu diğeri ise mısırın önce fırında kurutulup sonra öğütülmesiyle elde edilen fırınlanmış mısır unu kullanılır. Cadi ekmeğinin yapımında beyaz mısır unu kullanılırken fırınlanmış mısır unu tava ekmeklerinin yapımında daha fazla tercih edilir. Ekmeklerin pişerken dağılmaması için içine genellikle ekmeğin miktarına göre bir iki kaşık buğday unu eklenir.

Zsikesma, çökelek çorbası, yeşil fasulye çorbası, gürcü çorbası, kalaço, ısırgan çorbası, malahto, zetiyanı, lobyo phali, koraveli phali, nivar jave, sütli kabak yemeği, kabak yemeği, kesme makarna, un papa, gürcü kavurması, cevizleme, kerçho lobyo, cılbırı, tavuk lebsi, et lebsi, üzüm papa, gürcü dolması, gürcü sarması, porçvi, fasulye kaynatma, şekazmulı jave Gürcülerin hem geçmişte hemde günümüzde tükettiği geleneksel yemeklerdir. Yemeklerin orijinal isimleri kullanılmaktadır.

Gürcüler neredeyse her yemek için ceviz, kişniş ve sarımsağın pilayda ezilmesiyle yapılan bir sos kullanırlar. Bu sosun içeriği yapılacak yemeğe göre değişmekte olup sosa ayrıca maydanoz, acı kırmızıbiber eklenir. Hazırlanan bu sos yemeğe yemek ocaktan alınmadan yaklaşık 5 dk. önce eklenir ve yemeğin altı söndürülür. Gürcü mutfağını diğer mutfaklardan ayrı kılan özellik bu sosun kullanılması ve yemeklerde yağ olarak cevizin yağının katılması Gürcü yemeklerine asıl lezzetini verir.

Bu çalışmada etnik mutfağın özelliklerinin zaman içinde değişime uğraması kültüre özgü ekmeklerin artık sadece köylerde yapılıyor olması, gıda maddelerinin üretiminin kentleşmeyle birlikte azalması ve yemeklerde kullanılan malzemelerin market veya pazarlardan elde edilmesi mutfak kültürünün özelliklerini kaybetmesine neden olmaktadır. Etnik gıdaları koruyabilmek adına Gürcü halkının yemeklerini yapmaya teşvik edilmesi, Samsun gastronomi envanterine Gürcü ve diğer etnik grupların yemek kültürüne özgü yemeklerinde eklenerek yazılı hale getirilmesiyle yemek kültürünün korunması ve destinasyon tanıtımlarında mutfak kültürü

kullanılarak destinasyonun gastronomi yönünün vurgulanması Samsun turizmin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca samsunda yerel yemek üzerine düzenlenebilecek festivaller ile hem halkın yerel mutfağa ilgisini çekmek hem de genç nesillere yemek kültürünün tanıtılması açısından yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Bekiroğlu, O. (2011). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türk Basınında Etnik Kimliklerin Sunumu: Ermenilere İlişkin Haberlerin Nitel ve Nicel Analizi (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Burmeister, E. and Aitken, L. (2012). Sample Size: How Many is Enough, *Australian Critical Care*, 25: 271-274.

Chattaraman, V. and Lennon, S. J. (2008). Ethnic identity, consumption of cultural apparel, and self-perceptions of ethnic consumers. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 12(4), 518-531.

Dalrymple, D.J., Robertson, T. S. and Yoshino, M. Y. (1971). Consumption behavior across ethnic categories. *California Management Review*, 14(1), 65-70.

Demirel, H. (2017). Gıda, Kültür ve Değişim Yüksek Lisans Dersi Ders Notları. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Ankara.

Deniz, A. ve Öksüz, M. (2017). Ankara'daki İran Restoranları: Kültürel Kimlik Üzerine Etnografik Bir Araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 15(2), 167-185.

Erkan, R. (2005). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin etnik yapısı üzerine bir inceleme, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 8, 57-84.

Glaser, B.G. and Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. Aldine de Gruyter, New York.

Halıcı, F. (1988). Gürcistan Mutfağı. İkinci Milletlerarası Yemek Kongresi, Konya.

Kerlinger, F. N. and Lee, H. B. (1999). *Foundations of Behavioral Research*. Harcourt College Publishers, New York.

Köseman, Z. (2008). A General Socio-Cultural Outlook of the European and the Turkish Migration to the United States.

Kwon, D. Y. (2015). What is Ethnic Food? *Journal of Ethnic Foods*, 2(1), 1-1.

Kwon, D. Y. (2017). Ethnic foods and globalization. *Journal of Ethnic Foods*, 4(1), 1-2.

Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (Çev. S. Bayramoğlu ve H. Kendir). Ankara: Dost Yayınevi.

Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik* (Çev. B. S. Şeker). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şentürk, C. (2008). Batı Trakya Türklerinin Avrupa'ya Göçleri, Buldukları Ülkelerdeki Yaşam Koşulları ve Kimlik Algılamaları. *The Journal of International Social Research*, 1(2), 419-433.

Sunanta, S. (2005). The globalization of Thai cuisine. Paper presented at the Canadian Council for Southeast Asian Studies Conference, New York University, Toronto.

Tayyar, ÖA. (1999). *Türkiye'nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler* (3.Baskı). Ankara: Zirve Ofset.

Türkan, C. C. ve Türkan, N. (2007). *More to Read* (Vol. 1). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Weber, M. (1968). *Economy and Society* (Ed. G. Roth and C. Wittich). Los Angeles and London: University of California Press.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Özalp (Van) Ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri

Dr. Mehmet Akif SEYİTOĞULLARI, Milli Eğitim Bakanlığı, Van İpekyolu Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi, Van, e-posta: akif198200@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2982-1155>

Öğr. Gör. Dr. Bülent MATPAY, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güvenik Meslek Yüksekokulu, Van, e-posta: bmatpay@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2938-8913>

Öz

Araştırma sahası Türkiye'nin doğusunda Van iline bağlı Özalp ilçesi ve çevresini kapsamaktadır. Saha aynı zamanda Van Gölü kapalı havzası içinde olup İran'a komşudur. Bu çalışmanın amacı daha önce coğrafi bir bakışla çalışılmamış alanın jeomorfolojik özelliklerinin izah edilmesidir. Çalışmada arazi gözlem ve çalışmaları, uydu görüntüleri ve fotoğraflamalar, çeşitli haritalardan faydalanılmıştır. Sahanın bugünkü jeomorfolojik özelliklerini kazanmasında jeolojik özellikler ön plandadır. Bunun yanında flüvyal süreçlerin etkin olduğu sahada birbirinden farklı jeomorfolojik unsurlar tanımlanmıştır. Bunlar; yüksek aşınım yüzeylerine denk gelen dağlık ve tepelik alanlar, sırt ve yamaçlar, vadiler, birikinti konileri, boğazlar ve ova sahasıdır. Sahada paleozoikten günümüze kadar çeşitli yaşlarda kayalar bulunup bunlar tektonizmadan oldukça etkilenmiştir. Sahanın ana akarsuyu D-B eksenli uzanan Özalp Çayı'dır. Buna K-G yönlerinde birçok yan kol katılmaktadır. Ova alanı ana akarsuya uyumlu olup D-B ekseninde uzanmaktadır. Belirli zamanlarda yağış ve kar erimelerine bağlı olarak yan kollar aracılığıyla ana kola katılan akarsular nedeniyle su baskınları olabilmektedir. Keza bu baskınlar morfolojik olarak birikinti konilerinin yanlara doğru genişlemesini sağlamaktadır. Saha sert karasal iklimin yaşandığı bir yerdedir. Ancak son yıllarda dünyayı etkileyen iklim değişiklikleri araştırma sahasında nitel olarak yüzeysel/yeraltı su kaynaklarının kuruması bazen de ani su baskınları şeklinde kendini göstererek hem morfolojik yapıyı değiştirmekte hem de morfoloji üzerinde mevcut yerleşim yerlerini tehdit ettiği söylenebilir. Bu yüzden özellikle Özalp Çayı'na ait yakın sahalarda ve yan kolların ana kola bağlandığı ağız kısımlarında yerleşim yerlerinin kurulmaması önerilir.

Anahtar Kelimeler: Jeomorfoloji, Özalp Çayı, Özalp, Van.

Makale Gönderme Tarihi: 23.10.2022

Makale Kabul Tarihi: 04.01.2023

Önerilen Atıf:

Seyitoğulları, M. A. ve Matpay, B. (2023). Özalp (Van) ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 17-39.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(1): 17-39. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1168](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1168)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Geomorphological Characteristics of Özalp (Van) and Its Neighborhood

Dr. Mehmet Akif SEYİTOĞULLARI, Ministry of Education, Van İpekyolu Mehmet Akif Ersoy Anatolian High School, Van, e-mail: akif198200@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2982-1155>

Dr. Bülent MATPAY, Van Yüzüncü Yıl University, Güvenik Vocational School, Van, e-mail: bmatpay@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2938-8913>

Abstract

The research area covers the district of Özalp and its surroundings in the province of Van in the east of Turkey. The site is also within the closed basin of Lake Van and is adjacent to Iran. The aim of this study is to explain the geomorphological features of the area that has not been studied from a geographical perspective before. In the study, field observations and studies, satellite images and photographs, various maps were used. Geological features are at the forefront in gaining the current geomorphological features of the field. In addition, different geomorphological elements have been defined in the area where fluvial processes are active. These; mountainous and hilly areas, ridges and slopes, valleys, accumulation cones, gorges and plain area corresponding to high erosion surfaces. Rocks of various ages have been found in the area from the Paleozoic to the present, and these have been highly affected by tectonism. The main river of the area is Özalp River, which extends in an E-W axis. Many side branches participate in this in the N-S directions. The plain area is compatible with the main river and extends in the E-W axis. Depending on precipitation and snowmelt at certain times, there may be flooding due to the rivers joining the main branch through the side branches. Likewise, these raids morphologically allow the accumulation cones to expand to the sides. The site is located in a harsh continental climate. However, in the research area of climate changes affecting the world in recent years, it can be said that the drying of surface/ground water resources and sometimes sudden floods both change the morphological structure and threaten the existing settlements on the morphology. For this reason, it is recommended not to establish settlements, especially in the close areas of the Özalp River and in the mouths where the side branches connect to the main branch.

Keywords: Geomorphology, Özalp River, Özalp, Van.

Received: 23.10.2022

Accepted: 04.01.2023

Suggested Citation:

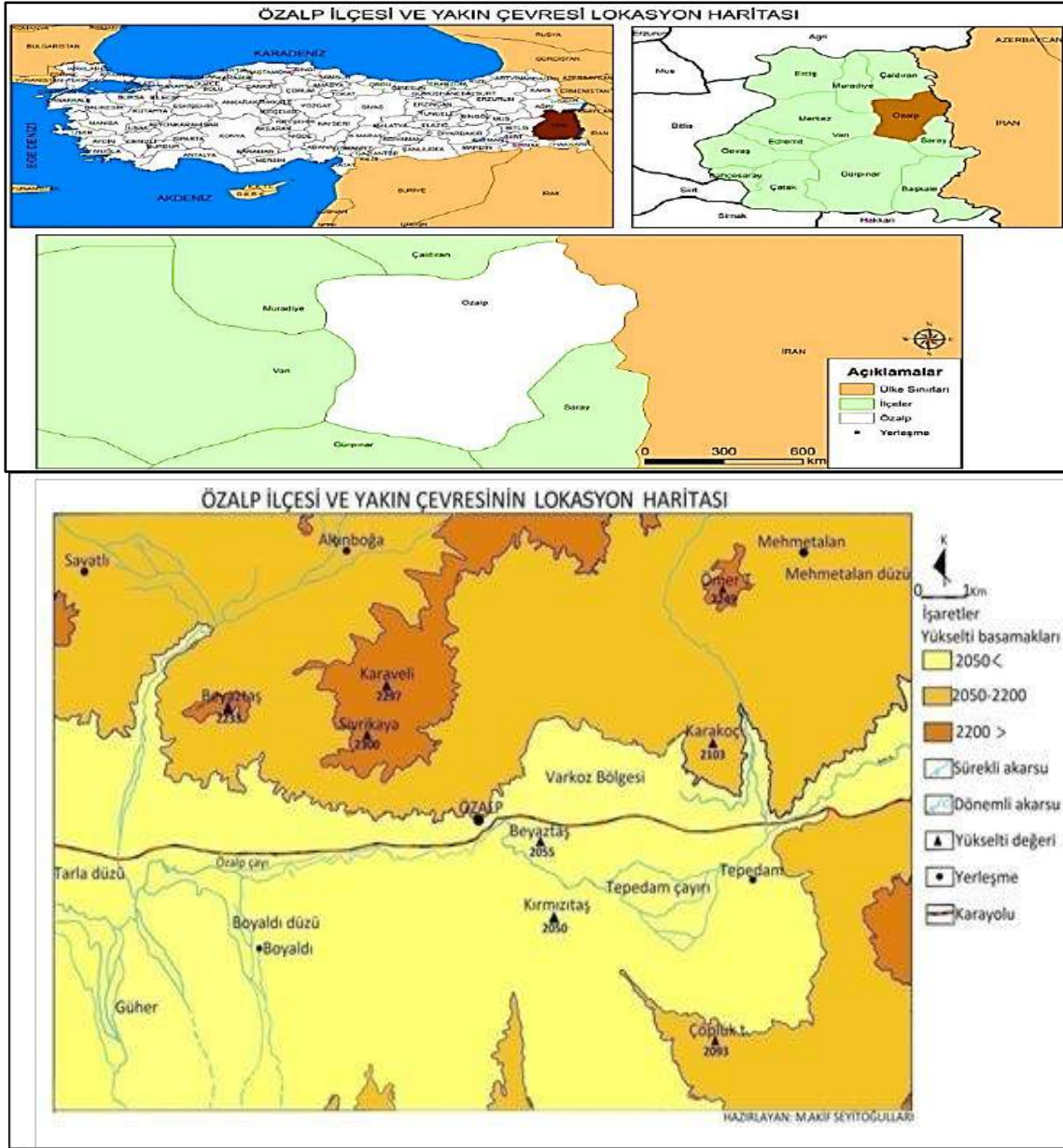
Seyitoğulları, M. A. ve Matpay, B. (2023). Geomorphological Characteristics of Özalp (Van) and Its Neighborhood, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 17-39.

GİRİŞ

Jeomorfoloji, bugünkü anlamıyla, cansız yerküreyi konu alan yer bilimleri kapsamı içindedir ve jeoloji ile coğrafya arasında bir yer tutarken (Erol, 1985: 7) jeomorfolojinin temelleri; jeolojiye geniş ölçüde tektonizmaya ve litolojik yapıya dayanır. Her türlü yer kabuğu hareketleri, özellikle genç tektonik hareketlerin rölyef üzerindeki etkisi önemli yer tutmaktadır. Rölyefin dış kuvvetlerle işlenmesi geniş alanda bulunmaktadır (İzbırak, 1983: 35). Akarsular geçmişten günümüze değişen iklim koşullarına göre topoğrafyada aşındırma, taşıma ve biriktirme faaliyetlerini sürdürmektedir (Erinç, 2001). Orta Miyosen döneminde Avrasya ile Arap plakalarının çarpışması sonucu Doğu Anadolu'daki neotektonik rejim başlamaktadır (Şengör ve Kidd, 1979; Dewey vd., 1986; Şaroğlu ve Yılmaz, 1986; Yılmaz vd., 1987; Koçyiğit vd., 2001). Nitekim Doğu Anadolu'da neotektonikte Orta Miyosen'de meydana gelen rejim değişikliğine bağlı olarak hem yapısal hem de jeomorfolojik gelişiminde farklılıklar olmuştur (Şengör vd., 1979; Şaroğlu ve Güner, 1981). Küçük bir alana denk gelen saha da bu rejim değişikliğinden fazla etkilenmiş olup birbirinden farklı morfolojik birimleri barındırmaktadır. Ancak bölgede jeomorfolojik çalışmaların az oluşundan ötürü (Avşin ve Aras, 2021: 370) saha ve çevresine ait jeomorfolojik birimlerin izahı istenilen düzeyde değildir. Nitekim sahanın jeomorfolojik özelliklerinin bilinmesi ve bundan dolayı yaşanacak problemlerin saptanması gelecekte yapılacak planlama/projeler için veri/bilgi sağlayabilir. Doğu Anadolu, ortalama yükseltisi 2000-2200 metre ile en yüksek bölgedir (Erinç, 1953; Yalçınlar, 1976; İzbırak, 1976; Erol, 1983). Litolojik yapı aynı olsa bile farklı iklim bölgelerinde farklı yer şekilleri oluşmaktadır (Yalçınlar, 1969). Araştırma sahasında üç ana morfolojik birim hakimdir. Bunlar 2300 m'ye kadar çıkan zirveler ile temsil edilen dağlık sahalardan, ova tabanına geçişte farklı yükseltilerde görülen, farklı dönemlere ait iki basamak halinde aşınım yüzeyleri ve ova alanıdır. Özalp İlçesi Doğu Anadolu'nun Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer almaktadır. Araştırma sahası, Van şehir merkezinin 60 km doğusunda Özalp ilçesi ve yakın çevresindeki beş yerleşmeyi içine almaktadır (Savatlı-Altınboğa-Mehmetalan-Tepedam-Boyaldı). Saha batıda Savatlı mahallesinden başlarken kuzeyde Altınboğa ve Mehmetalan mahallelerinin kuzeyinden geçer, Güney sınırı Güher Dere'sinin yukarı çıkışında başlar ve Kamış Dere'sinin doğusuna kadar devam eder. Doğu sınırını ise Mehmetalan ve Tepedam mahallelerinin doğusu oluşturmaktadır (Şekil 1).

Sahanın jeomorfolojik birimlerinin büyük bir kısmını dağlık sahalardan bölgedeki genç tektonik aktivitenin etkisiyle çanaklaşmış ve gelişmiş geniş düzlükler (Tarla Düzü-Mehmetalan Düzü-Boyaldı Düzü) oluşturur. Yeryüzü şekli parametrelerinden olan düzlük alanlar ulaşım elverişli olması, yerleşme sahası, tarımsal faaliyetler gibi birçok açıdan önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle sahada Erçek Gölü Kapalı Havzasına dökülen Özalp Çayı ve kollarının oluşturduğu ova alanı önemli bir coğrafi ünitelerdir. Ayrıca bu alüvyal sahalardan, elverişli litostratigrafik özellikleriyle sızma-su tutma kapasitesinin yüksek olması sebebiyle yer altı suyu açısından zengindir (Foto 1). Alanın yer altı suları kaybı hakkında yeterli bilgi/veri olmamakla birlikte küresel ölçekte yaşanan iklim değişikliklerinden etkilenen saha da yüzeysel su sistemlerinde buharlaşma artışı mevcuttur. Nitekim yapılan ilgili hesaplamalar bunu doğrulamaktadır. Örneğin; *Van Gölü Havzası Kuraklık Yönetim Planı* (2018), kuraklık risk analizlerinin değerlendirilmesine göre; normalin yüzdesi indisi (PNI) analizinden elde edilen sonuca göre Özalp'ta kuraklık, yoğun olarak orta şiddetli-normale yakın kurak -normale yakın nemli şiddetlerinde görülmektedir. tarımsal kuraklığı izleme imkanı sunan Palmer Kuraklık İndisleri (SCPDSI, PHDI, WPLM, ZIND) sonuçlarına göre Özalp'ta SCPDSI, PHDI, WPLM'de hafif kuraklık şiddetinin çoğunlukla yaşandığı ZIND'de ise baskın kuraklık şiddetinin hafif kurak evre olduğu görülmektedir. Van Gölü Havzası kuraklık yönetim planında yer alan raporların sonuçları dikkate alındığında yörede özellikle sıcaklık değerlerinde artış eğilimi olduğu, bu durumun ise gelecek yıllarda sahada kuraklık eğilimini artıracığı, meteorolojik-hidrolojik-

tarımsal açıdan ortaya çıkabilecek olumsuzlukların bir göstergesi olacağı şeklinde değerlendirmek mümkündür (Seyitoğulları, 2022:128).

Şekil 1. Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Lokasyon Haritası.

Diğer taraftan Özalp ilçesinin güneyinde,407 hektar yüzey alanına sahip, derinliği 3-5 metre arasında ve deniz seviyesinden 2343 metre yükseklikte yer alan Akgöl'ün (Matpay, 2011:31) tamamen kuruması bunun en önemli göstergesidir. Van Gölü havzasında yağışların azalması ve sıcaklıkların mevsim normallerinin üzerinde seyretmesi nedeniyle Özalp ilçesindeki Akgöl'ün ardından Saray ilçesindeki (Kazlıgöl Mahallesi'ne 2 kilometre uzaklıkta) Tuz Gölü'nde de kuraklık gözlenmiştir.

Foto 1. Özalp Çayı (2012 Yılı).

AMAÇ ve YÖNTEM

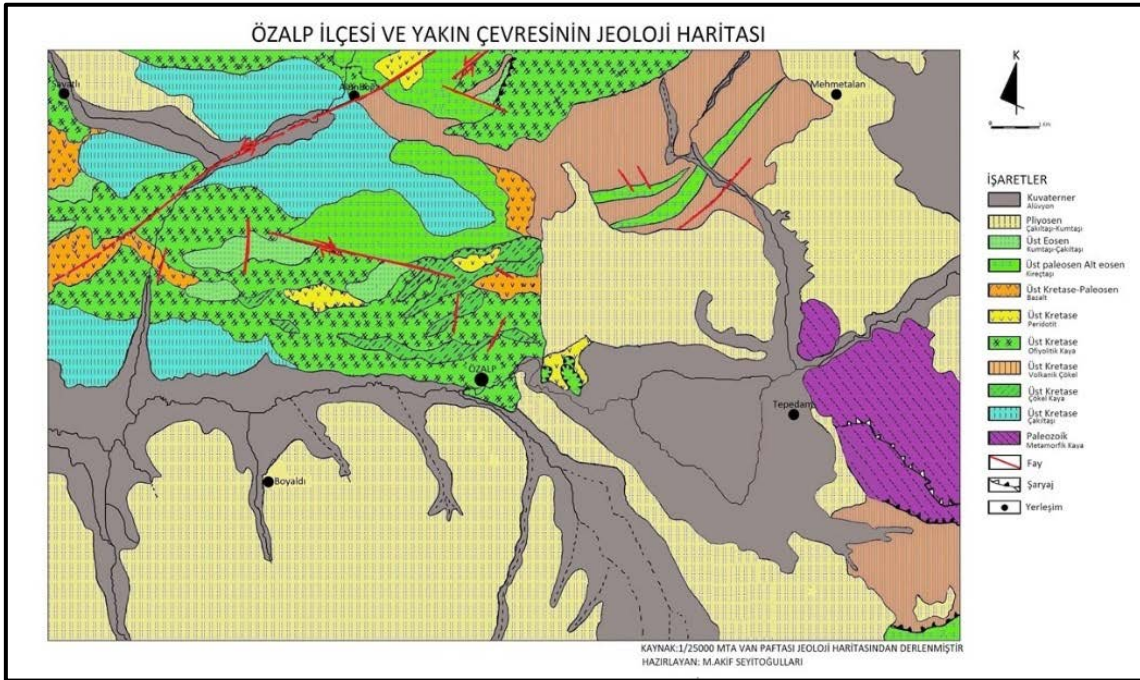
Bu araştırmanın amacı Özalp ve yakın çevresinin jeomorfolojik özellikleri ve bu alanda görülen yapısal yeryüzü şekillerinin karakteristiklerini belirleyerek jeomorfolojik bakımdan ülkemizde az bilinen bu alanı tanıtmak ve bilimsel literatür kazandırmaktır. Özellikle Özalp ve çevresinde, fiziki coğrafya konulu çalışmaların az olması ve yörenin morfolojik zenginliğe sahip oluşu bu sahada çalışmayı cazip kılmıştır. Diğer taraftan sahanın fiziki coğrafya özellikleri ve alandaki doğal süreçler, bu süreçlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerin sonuçlarının ortaya konulması diğer amaçlardır. Bu çalışmada arazi/gözlem yöntemleri ile beraber CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ve UA (Uzaktan Algılama) teknikleri kullanılmıştır. Jeolojik özellikler incelenirken MTA'nın Van ili için hazırlanmış olduğu K51-c2 ve K52-d1 1/25000 ölçekli Başkale paftalarından yararlanılmıştır. Ayrıca 1/25000 ölçekli topografya haritası ve jeoloji haritası üzerinde çalışılarak arazi araştırmalarında elde edilen bilgiler ışığında 1/25000 ölçekli jeomorfoloji haritası oluşturulmuştur. Hidrografik özellikler 1/25000 ölçekli topografya haritası yardımıyla ortaya konulmuş, akarsular ve kaynaklar ayrıntılı gösterilmiştir. Arazi çalışması sırasında çekilen fotoğraflar ise sahanın çevre özelliklerinin tanıtılması amacıyla kullanılmıştır.

BULGULAR

Jeolojik–Tektonik ve Jeomorfolojik Özellikler

Sahada Paleozoik yaşlı araziler metamorfizmaya uğramış şistlerle temsil olunur. Savatlı mahallesinde şistlerden oluşan bir aflörman mevcuttur. Bu şistler kalkıştiller olup metamorfizmaya uğramışlardır. Ayrıca Özalp'ın doğusunda daha genişçe bir ikinci şist aflörmanı vardır. Her iki şistin yaşı Paleozoiktir (Aktimur vd., 1979). Kretase, değişik litolojik karakterler oluşturması nedeniyle 3 ayrı seriye ayrılmıştır: 1) İnce taban konglomerası, en altta bulunur 2) Konglomera üzerinde siyah renkli masif kalker, 3) En üst seviyedeki marllar. Alt Eosen; Özalp ilçe merkezi civarı ve doğusunda kalkerlerle temsil olunmuştur. Alt Eosen formasyonları iki seriden oluşur (Kıraner, 1959:30-57) (Şekil 2). Düzlük sahalarda ve vadi kenarlarında alüvyonlar mevcuttur. Bunlar serbest halde kum ve çakıllardan meydana gelmektedir. Yer yer çimentolanmış kum ve çakıllar da vardır fakat bunlar biraz daha eski alüvyonlara aittir. Sahanın kuzey ve güneydoğusunda yüzeyleyen kumtaşı- kıltaşı-çamurtaşı

ardalanması ile kendisini gösteren boz renkli, ince-orta tabakalı birim fiziki etkilerle rahat ayrışabilmektedir. Kumtaşları genelde kiltası ve çamurtaşından daha fazla yer kaplamaktadır. Özellikle Özalp alüvyal düzlüğünde geniş bir alan kaplayan alüvyon çakıl, kum, silt ve kil gibi tutturulmamış malzemeden oluşmuştur (Saydamer, 1976). Yeşil şist blokları Özalp'ın doğusunda ve Tepedam mahallesi civarında yüzeylenmiştir. Metamorfik kökenli Paleozoik yaşlı araziler Tepedam mahallesinin doğu ve güney doğusu ile Nizar Tepesinin güneyinde yüzeylenmiştir. Söz konusu sahaları oluşturan arazi, yüksek alanları oluşturmakta ve şaryajlar içermektedir. Bölgede tespit edilen beş tektonik birimden biri Tepedam Metamorfitlerdir. Bu tektonik birim, Paleozoik yaşlı şistler ile kristalize kireçtaşları ile temsil edilmektedir (Şekil 2). Diğer taraftan Mehmetalan sahasında da Şehittepe Formasyonuna ait bloklar halinde gözlenen kireçtaşları, bol kırık çatlaklı ve parçalı bloklardan oluşmaktadır (Günay, 2011:64).

Şekil 2. Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeoloji Haritası

Kaynak: (MTA, 2008).

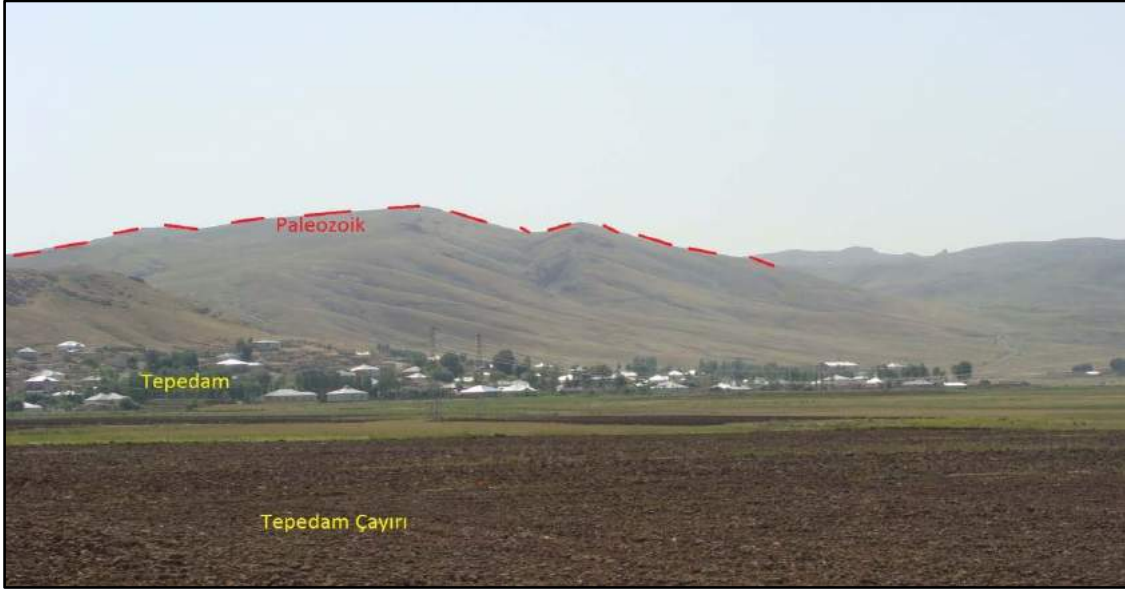

Foto 2. Paleozoik-Kuvaterner Yaş Aralığında Farklı Litolojilere Sahip Birimler

Sahada farklı kayaç türleriyle en çok temsil edilen araziler Kretase yaşlı arazilerdir. Kretase yaşlı araziler; çakıltaşı, volkanik çökel, ofiyolitik peridotit ve bazalt gibi kayaçlar yüzeylenmiştir. Bu alanda genelde volkano-sedimanter kayaçlardan oluşmaktadır (Perinçek, 1977:201). Hakim litolojiler, değişik türde sedimanter, metamorfik, ofiyolitik kayaçlardır (Foto 3). Tektonik aktivitenin etkisiyle tüm yapının kısmen/tamamen bozulması nedeniyle yörede gözlenen ofiyolitler çoğunlukla melanaj ve tektonik karmaşıklar şeklinde görülür (Günay, 2011: 217). Diğer taraftan Savatlı ve çevresinde aüvyon, çakıl taşı-kumtaşı-çamurtaşı ve Yüksekova karmaşığı içerisinde gözlenen Üst Kretase ofiyolitleri ise, bazalt ve kireçtaşı birimlerini kapsamaktadır (Mutlu, 2016:12).

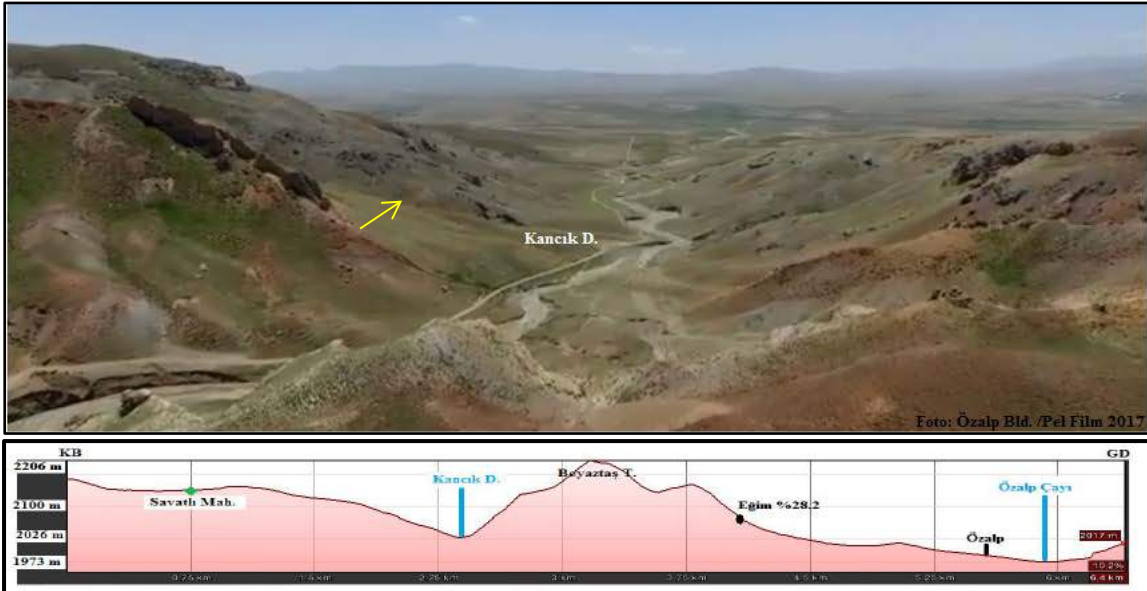

Foto 3. Kretase Yaşlı Arazi (Kancık Deresi Vadisinden Güneye Bakış) ve KB-GD Yönlü Profil

Paleosen yaşlı araziler; kırmızı veya şarabi renk ile yeşilimsi mavi renkler halinde bulunur. Alacalı marnlar ile bu marnların orta seviyelerinde şarabi renkli kalkerler bulunmaktadır (Kıraner, 1959: 30-57). Bunlar, Özalp ilçesi çevresinde tipik olarak mostra verirler ve genel olarak konglomera, kumtaşı-kil taşı, çamur taşı seviyeleri halindedir. Sahada Paleosen yaşlı araziler, Altınboğa mahallesinin kuzey ve kuzey doğusunda, Sivrikaya ve Karaveli tepelerinin bulunduğu alanda yayılım göstermiştir. Bu alanlar aynı zamanda fay hatlarının ve bindirmelerin yoğunluk kazandığı alanlardır. Eosen yaşlı araziler; sahada Üst Eosen (kumtaşı, çakıltası) ve Alt Eosen (kireçtaşı) şeklinde iki seri halinde bulunmaktadır. Üst Eosen yaşlı araziler Kancık Deresinin orta çığırının doğusunda kalan sahada bulunmaktadır. Aynı zamanda bu saha dikey yönde bir fayla kesilmiştir. Alt Eosen yaşlı araziler Özalp'ın doğusunda Beyaztaş Tepesi ve çevresi ile sahasının en güneydoğusunda kireçtaşı yüzeylemiştir. Sahada Pliyosen yaşlı araziler geniş bir yer kaplar. Pliyosen-Kuvaterner aralığında çökelmiş olan Özalp-Saray arası alüvyon sahası güncel materyalden ibarettir (Arni, 1939). Yörede özellikle Savatlı ve çevresinde geniş düzlükler oluşturan göl ve akarsu çökellerinden oluşan alüvyon birimi, akarsu ve dere yataklarında çökelmiş kum, kil, silt, dik yamaçlar boyunca oluşmuş yamaç döküntüleri ve yer yerde konglomeratik seviyeleri kapsamaktadır (Mutlu, 2016:24). Sahada da özellikle düzlük alanlarda ve vadi kenarlarında alüvyonlar mevcut olup bunlar kum, kil ve çakıllardan ibarettir. Uzun mesafe kateden akarsuların getirdiği unsurlar iyi yuvarlanmış çakıl ve değişik boyutlardaki materyalden oluşmaktadır. Alüvyonlar sahada yer alan en genç birimlerdir. Bunlarda, akarsuların düzlük alanlara açıldığı ağız kısımlarında, akarsu vadilerinin tabanlarında görülmektedir (Foto 4).

Doğu Anadolu'da Bitlis Kenet Kuşağı hattında kıta-kıta çarpışması ile başlayan neotektonik dönem ile oluşmuş D-B doğrultulu yüksek açılı bindirmeler, bölgenin jeolojik gelişiminde ve şekillenmesinde etkili olan en önemli yapısal unsurlardan biridir (Şaroğlu ve Güner, 1981:24-39). Özalp civarında şistlerden oluşan Özalp Masifi KB-GD yönünde oldukça şiddetli bir kıvrılmaya uğramıştır. Daha kuzeyde küçük aflörmanlar halinde tespit edilen fillat-gneys-kuvarsit ve mermerlerden oluşan masif, stratigrafik mevkilerinin bilinmemesi dolayısıyla Kaledoniyen Orojenezine dahil edilmiştir. Bunlarında kıvrım istikameti Özalp Masifi'ne benzer. Miyosen sonunda bölge kıvrımlara sahne olmuştur. Miyosen sonundaki tektonik hareketlerle birlikte KB-GB yönünde uzun diskolasyonlar oluşmuştur (Kıraner, 1959:30-57).

Orta Miyosen'den itibaren günümüze kadar devam eden süre içinde etkili olan neotektonik hareketlerin sahadaki etkileri, doğrultu ve düşey atımlı faylarla ortaya konulmuştur. Genelde faylar bazen muhtelif jeolojik zamanlarda oluşmuş yatay yönde ve derinlemesine yer alan çok çeşitli formasyonları kesmiştir. Bu durum Özalp'ın kuzey ve kuzeybatısında Kretase yaşlı araziler üzerinde çok geniş bir alanda görülmektedir. Sahada Tepedam mahallesinin güneydoğusunda ise şaryaj alanı görülmekte, bu alandaki iki şaryajdan birinde Üst Kretase yaşlı volkanik çökel, Paleozoik yaşlı metamorfik kaya'ya bindirme yapmaktadır. Özalp'ın doğusunda yer alan Beyaztaş Tepesinin bulunduğu alanda Üst Kretase yaşlı peridotit kayaçların Üst Paleosen-Alt Eosen yaşlı kireçtaşına kontak yaptığı görülmektedir. Ayrıca sahanın güneydoğu ucunda Üst Paleosen-Alt Eosen yaşlı kireçtaşı, Üst Kretase yaşlı volkanik istife bindirme yapmıştır (Seyitoğulları, 2012:19).

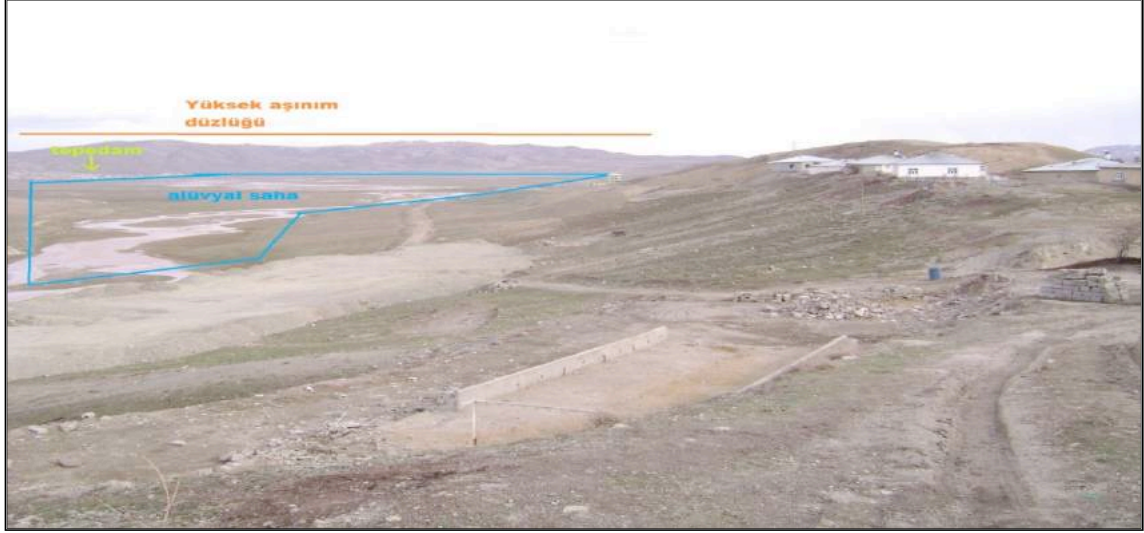

Foto 4. Çayır Deresinin İçinden Aktığı Vadi Tabanı (KB-GD Yönünde)

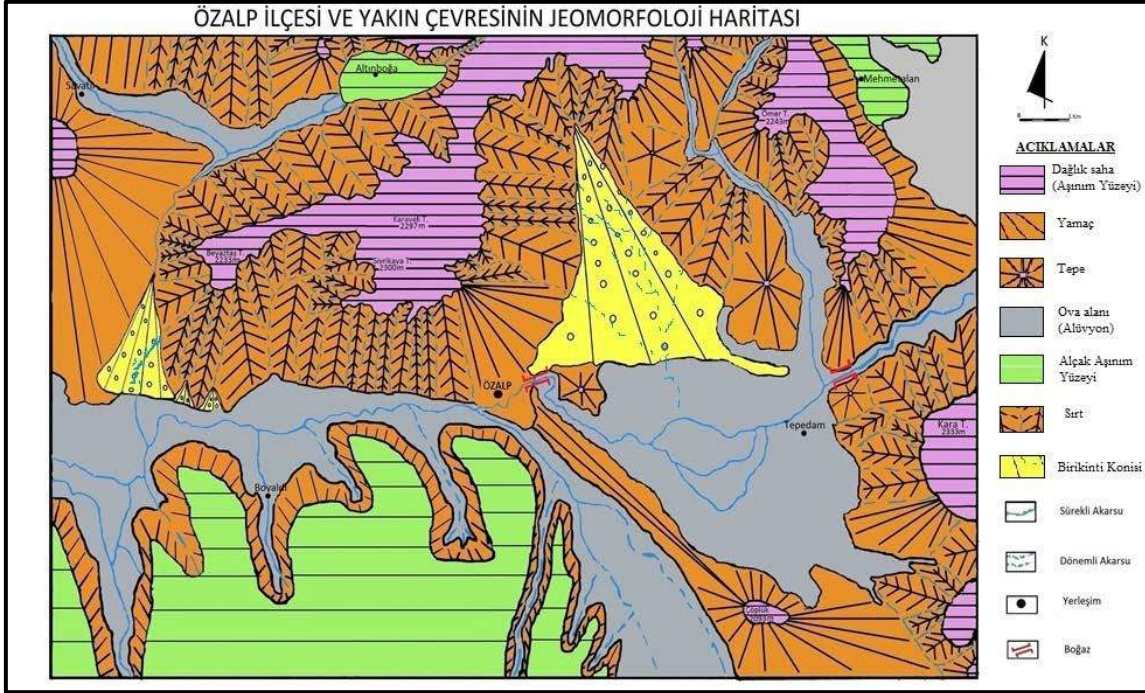
Araştırma sahası genel olarak tektonik yapıya bağlı olarak ortaya çıkan topoğrafik koşullar, flüvyal etken/süreçlerle devamlı işlenmiştir. Tektonik olaylar yeni fayların oluşmasına, eski fayların gençleşmesine, kaynak ve akarsuların akımlarının değişmesine, vadilerin ötelenmesine neden olabilmektedir. Bunun sonucunda arazinin jeomorfolojik yapısında da değişiklikler olabilir. Saha ve çevresinde fay, yamaç ve vadi kaynakları bulunmaktadır. Sahanın fay hatları ile kesilmesi, fay kaynaklarının artmasına neden olmuştur. Fayların doğrultuları ile kaynakların fazla olduğu noktalar birbirlerine paralellik arz eder. Sahada Altınboğa mahallesinin güneyinde KD-GB yönlü fay Kancık Deresi vadisi boyunca devam etmektedir. Altınboğa yakınlarındaki kaynağın varlığı bu fay ile ilgilidir (Foto 5). Beyaztaş Tepesinin doğu ve batı tarafında K-G yönlü iki fay, Karaveli ile Sivrikaya tepeleri arasında KB-GD yönlü bir fay geçmektedir. Ayrıca Karakoç Deresinin orta çığırını KD-GB yönlü kesen bir fay ile Özalp'ın kuzeyinde birçok fay mevcuttur (Seyitoğulları, 2012:15). Pliyosen ve Kuvaterner'de gelişen dikey yönlü tektonik aktivite sonucu gelişen faylar yörede havzaları sübidansa uğratmıştır. Bu değişik yönde gelişen faylar nedeniyle ortaya çıkan depresyon alanları daha sonra alüvyonlarla dolmuştur (Sındır, 2003:179). Neticede ova tabanı etrafı dağ, tepe ve aşınım yüzeyleri ile çevrili, yer yer faylarla kuşatılmış ve tabanı Kuvaterner yaşlı genç birimler tarafından örtülmüş tektonik bir depresyon sahasıdır.

Foto 5. Altınboğa Mahallesi Yakınlarındaki Fay Kaynağı

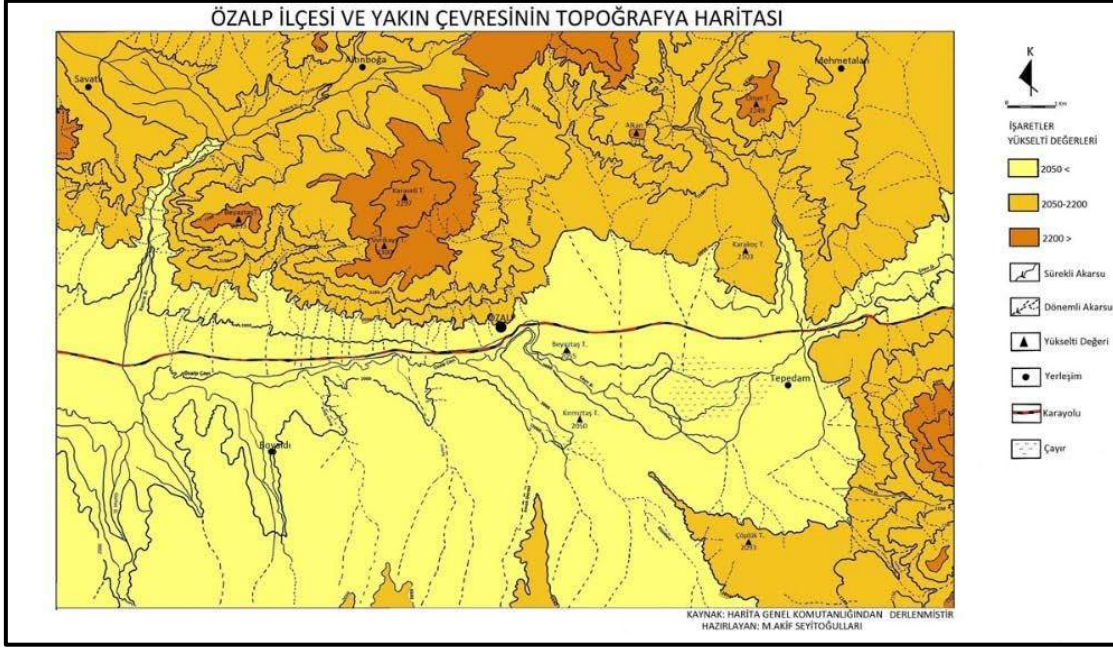
Yukarıda jeolojik-tektonik özellikleri anlatılan araştırma sahanın yansımaları olan sahanın jeomorfolojik özelliklerine bakıldığında; ortalama yükseltisi 2140 m dir. Tepedam çayırı mevki 1950 m yükseltisiyle sahanın en alçak noktasıyken, Kara Tepe 2300 m yükseltisiyle en yüksek noktasıdır. Araştırma alanında 2300 m'ye kadar çıkan zirveler ile temsil edilen dağlık sahalara,

alüvyal tabanına geçişte farklı yükseltilerde görülen, farklı dönemlere ait iki basamak halinde aşınım yüzeyleri ve ova alanı başlıca jeomorfolojik birimleri oluşturur. Bu ana jeomorfolojik birimlerin dışında farklı litolojik yapılar üzerinde aşınım yüzeyi parçaları bulunan dağlık alanlar, yamaçlar, sırtlar, akarsu vadileri, birikinti konileri ve taban arazilerden oluşan jeomorfolojik yüzey sistemleri gelişmiştir. Bu jeomorfolojik birimlerin en önemlisi ova alanıdır (Şekil 3).

Şekil 3. Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası

Dağlık Alanlar; önemli yüksek sahalara: Karaveli Tepesi (2297 m), Beyaztaş Tepesi (2233 m), Ömer Tepesi (2243m), Alkan Tepesi (2217m) ve Sivrikaya Tepesi (2300 m) dir. Bunlar üzerinde yer yer aşınım yüzeyleri geniş alanlar kaplamaktadır. Özellikle kuzeydeki akarsular dağlık sahayı parçalamış ve dalgalı bir topoğrafya ortaya çıkarmıştır. Sahanın doğu-batı yönlü bir uzanış sergilemesi, çevresinin dağlar ve tepelerle kuşatılmış olması gibi etkenler, akarsu ağının oluşması üzerinde önemli bir rol oynamış ve dağlar arasındaki vadiler yer yer akarsular tarafından aşındırılmıştır (Şekil 4). Bu durum bölgede neotektonik dönemde meydana gelen K-G yönlü tektonik kökenli sıkışmaya bağlı olarak dağlık sahaların yükselmesi ve çarpılmış olması sonucu topoğrafyadaki dalgalanmanın daha hızlı olduğunu göstermektedir. Sahanın doğusundaki dağlık kütleleri oluşturan litolojik birimler Paleozoik yaşlıyken kuzeydeki dağlık alanlar ise genellikle Üst Kretase yaşlı litolojik birimlerden oluşmaktadır.

Şekil 4. Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası

Aşınım Yüzeyleri; Tepeler ile akarsu vadileri arasında uzanımı fazla, yüksek eğimli yamaçlar gelişmiştir. Yamaçlarda genellikle Üst Kretase yaşlı ofiyolitik, Paleosen- Eosen yaşlı kireçtaşı ve Üst Eosen yaşlı kumtaşı, çakıltası ardalanmasından oluşan, birbirinden farklı dayanımlı kayaç birimleri yüzey vermektedir. Bu birimler üzerinde, tektonik hareketlerin denetiminde aşınım süreçlerinin etkin olduğu dönemlerde, aşınım yüzeyleri gelişmiştir. Böylece sahada farklı yükselti basamaklarında tepelik alanlar ve bunlara karşılık gelen farklı seviyelerdeki aşınım yüzeylerine rastlamak mümkündür. Sahada 2200-2300m yüksekliklerde yüksek aşınım yüzeyleri bulunmaktadır. Bu aşınım yüzeyleri arazinin en yüksek kesimini kaplamaktadır. En önemli aşınım yüzeyleri batıdan doğuya doğru: Beyaztaş Tepesi (2233 m), Karaveli Tepesi (2297 m), Sivrikaya Tepesi (2300 m), Beyaztaş Tepesi (2055 m), Kırmızıtaş Tepesi (2050 m), Alkan Tepesi (2217 m), Karakoç Tepesi (2103 m) ve Ömer Tepesi (2243 m) dir. Diğer taraftan 2000-2050 m aralığında yükseltileri değişen alçak aşınım yüzeyleri bulunmaktadır (Foto 6). Yüksek kesimlerdeki aşınım alanlarından, yamaç zonu ile düşük düzeylerdeki genç taban arazilere geçilmektedir. Böylece ova niteliği taşıyan düz ve düze yakın sahalardan oluşmaktadır. Benzer fakat daha küçük ölçeklerde Özalp Çayı'na drene olan daha kısa kolların vadi tabanlarında da alüvyal düzlükler geniş yer tutmaktadır. Akarsuların sürükleyip getirdiği pekişmemiş girift haldeki en genç örtü birimleri kil, kum, silt ve çakıl boyutundaki malzemelerden oluşmaktadır. Sahada Güher Deresinin kuzeyinde yer alan Tarla Düzü, Boyaldı mahallesinin bulunduğu alanda yer alan Boyaldı Düzü, Mehmetalan mahallesinin doğusunda yer alan Mehmetalan Düzü alçak aşınım düzlüklerini oluşturan önemli alanlardır (Foto 7).

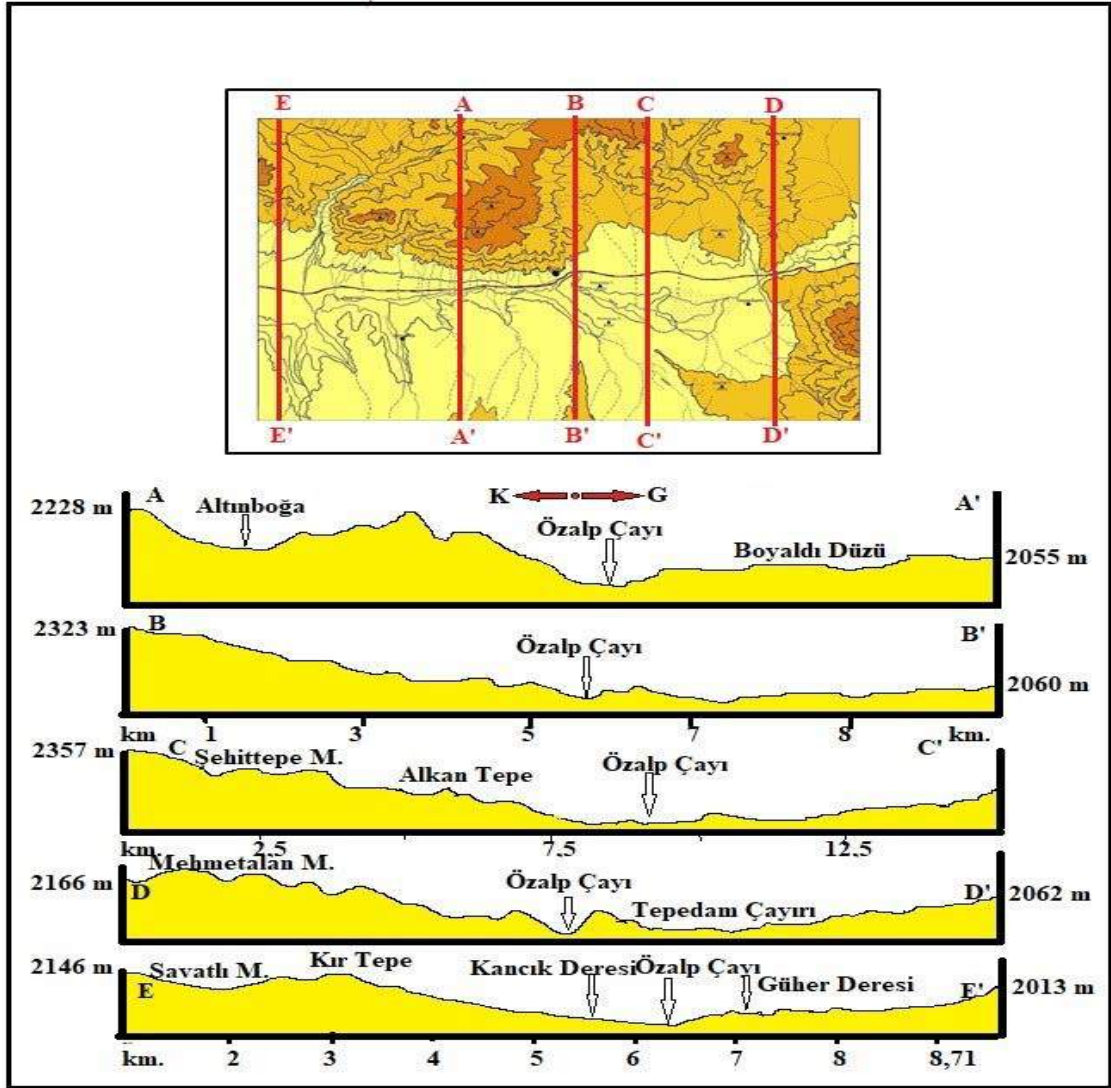

Foto 6. Mehmetalan Mah. Mevkii Alçak Aşınım Yüzeyle

Foto 7. Boyaldı Düzü (KB yönünde)

Aşınım yüzeylerini tanımlarken ve yorumlarken en yararlı araçlardan biride profillerdir. Profiller yer şekillerinin yan yana ilişkilerini ve uzanımlarını göstermek amacıyla yapılır. Araştırma sahası için hazırlanan profillere bakıldığında enine profiller de geniş alanlı doğu-batı yönlü bir alüvyal taban ve bu sahayı sınırlandıran yüksek dağlık alanlar gözlemlenmektedir. Sahanın, kuzey ve güneyinde dağlık alanlarla çevrelenmiş olması enine profil serilerinde dikkat çeken en önemli parametredir (Şekil 5). Bu dağlık alanlardan alüvyal tabanına doğru eğim değerleri azalmaktadır. Kuzeydeki dağlık sahalardan kaynağını alan, Karakoç ve Kancık Deresi gibi akarsuların yukarı çığrılarında V şekili vadi profilleri oldukça fazladır.

Şekil 5. Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Profil Kesitleri

Yamaçlar ve Sırtlar; Sahada dış kuvvetlerin etkisi, bilhassa akarsuların aşınım ve birikim faaliyetleri belirgin olarak görülmektedir. Akarsuların aşınım faaliyetlerine bağlı olarak sahada yüksek eğimli yamaçların yer aldığı engebeli, sarp bir topografya ortaya çıkmıştır. Örneğin Navigir Sırtı; Güher Deresinin doğusunda yer almaktadır. Yükseltisi 2022-2224 m arasında olup Güher Deresinin doğusunda kuzey- güney yönlü uzanmaktadır. Bir diğeri Hudut Sırtı; Alkan Tepesinin kuzeyinde yer alan Hudut Sırtının ortalama yükseltisi 2200-2250 m arasındadır. Hacıali deresinin yukarı çıkırında yer alan birçok geçici akarsu kaynağını buradan almaktadır. Bu nedenle sırtın güney yamaçları oldukça parçalı bir topografyaya sahiptir. Yamaçlar, güçlü fiziksel ayrışma süreci geçirmiştir. Bu ayrışma, bir taraftan karasal iklimin tipik özellikleri olan gece-gündüz ve mevsimler arası sıcaklık farklarının fazlalığı gibi iklimik etmenler ile diğer yandan da farklı litolojilerin yüzeylenmesi, tabaka eğimleri, yüksek yamaç açılarında kaynaklanmaktadır (Foto 8). Alanın morfolojik özellikleri, bazı kesimlerde kütle hareketlerine neden olmakta, yamaçlar erozyon ile hızlı bir şekilde işlenmektedir. Yamaçlarda ayrıca kaya türü çeşitliğine bağlı olarak gerilemiş fay diklikleri ve boğazlar da gelişmiştir. Sahanın kuzeyi

ile Tepedam mahallesinin doğu ve güneydoğusunda dik yamaçlar oldukça fazladır. Güneyde yer alan yamaçlar ise alçak aşınım düzlükleriyle birleşmişlerdir. Yerleşmeler genellikle alçak aşınım düzlüklerinde ve yamaç ile aşınım düzlüklerinin birleştiği yerde kurulmuştur (Seyitoğulları, 2012).

Foto 8. Yamaçlarda Farklı Dönemlerde Gelişmiş, Basamaklar Halinde Aşınım Yüzeyi Parçalarını Oluşturan Litolojik Yapı (Tepedam Mevkii).

Akarsu Vadileri; Araştırma sahası ve yakın çevresinde akarsular eğimin az olduğu kesimlerde genelde yüzeyden akmakta ve tabanlı vadiler oluşturmaktadır. Özalp Çayı'nın kollarını oluşturan akarsuların Saray Ovası'nda oluşturdukları vadiler, Özalp Çayı'nın Özalp batısındaki düzlüklerde oluşturduğu vadi ve Özalp Çayı'nın Erçek depresyonunda oluşturduğu vadi, akarsuların yüzeyden aktıkları ve derine doğru fazlaca aşındırılmamış tabanlı vadilerdir (Yılmaz, 2013:93). Akarsu aşındırma ve biriktirme faaliyetlerine bağlı olarak vadiler oluşmuştur. Ayrıca sahada yer alan geçici akarsular zaman içerisinde topografyayı büyük ölçüde parçalamıştır. Özellikle araştırma sahasının kuzeyinde bu sahalara rastlamak mümkündür. Dik yamaçların olduğu yerlerde dirençli kayaların varlığı görülmektedir. Tepedam'ın doğusunda yer alan dik yamaçlar Paleozoik yaşlı metamorfik kayalardan oluşmuştur. Sahanın güneyinde, alüvyon birimler gözlenmiş olup bu birimler; çakıl, kum, mil ve daha kaba kırıntılardan meydana gelmiş çökellerdir (Foto 9). Vadiler özellikle topografyanın oldukça engebeli olduğu kuzeyde yoğunlaşmıştır.

Foto 9. Kancık Deresi ve Vadi Tabanı (2012 yılı)

Bayaztaş Tepesinin kuzeyi, doğusu ve güneyinde akan akarsular dar bir vadi içinden Kancık Deresine bağlanmaktadır. Kancık Deresinin vadi tabanı alüvyal malzemeye örtülmüştür.

Derenin tabanında köşeli çakıllar en önemli birim olarak görülmektedir, Çakılların boyutları nispeten büyük olup yer yer 40-50 cm çapındadır. Altınboğa'nın kuzeyindeki Göl Sirtından kaynağını alan Kancık Deresi, Altınboğa'nın güneyinden geniş bir vadi tabanında aktıktan sonra güneye doğru inildikçe vadi tabanı daralmakta, Özalp Çayı'na kavuşacağı yerde alüvyal düzlüğe açılmaktadır Kancık Deresi yatağı içindeki alüvyonlar köşeli blok ve çakıllardan oluşur. Kancık Deresinin Özalp Çayı'na kavuştuğu dere ağzında ortalama 10-15 m. kalınlığında kum deposuna rastlanır (Seyitoğulları, 2012), (Foto 10).

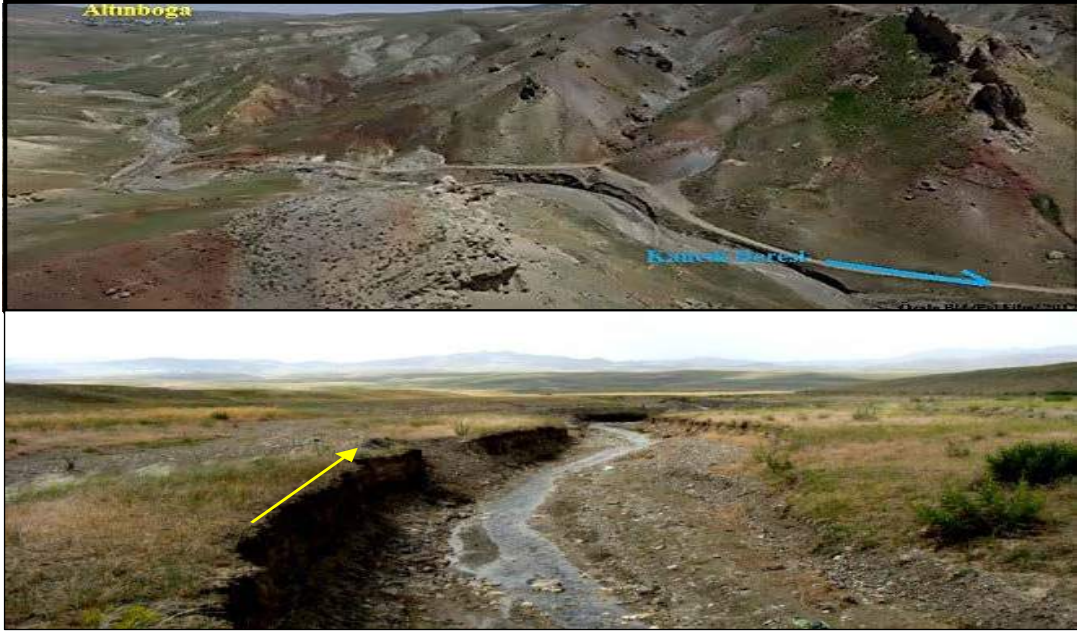

Foto 10. Kancık Deresinin Vadi Tabanının Daraldığı Saha, Özalp Çayı'na Kavuşacağı Yerde Alüvyal Düzlüğe Açıldığı Saha (G-K Yönünde).

Özellikle dik yamaçların olduğu alanlarda geçici akarsuların etkisiyle yağışlı dönemde yamaç döküntüsü oluşmaktadır. Bu yamaç döküntüleri eğimin azaldığı alanda biriktirmektedir. Bu durum sahanın morfolojik gelişiminde iklim, litoloji ve akarsu aşınım ve biriktirme faaliyetlerinin etkili olduğunu göstermektedir. Alkan ve Ömer Tepeleri arasında K-G yönlü akan Karakoç Deresi, dar bir vadi tabanında güneye doğru akışına devam ettikten sonra Tepedam yakınında Çayır Deresi ile birleşmektedir (Foto 11). Akarsuların birleştikleri noktada alüvyal bir düzlük meydana gelmiştir. Akarsuların çevredeki yüksek sahalardan taşıyıp getirdiği alüvyonları eğimin azaldığı yerde biriktirmesi sonucu vadi tabanları oluşmuştur. Sahada yüksek kesimlerinde yer alan topraklar akarsular tarafından sürekli aşındırılmakta ve toprak erozyonu önemli bir boyut kazanmaktadır. Vadi tabanlarında ise sık sık taşkınlar meydana gelmektedir (Karakoç Deresi, Kancık Deresi vs.). Bu nedenle sahada meydana gelen su baskınları ile tarım

alanları, yerleşme alanları, yollar vs. zarar görmektedir. Vadi tabanları taşkınların getirdiği kumlu, killi, çakıllı depolarla doldurulmuştur (Seyitoğulları, 2012), (Foto 12).

Foto 11. Karakoç Deresi, Tepedam Yakınında Çayır Deresi ile Birleştikleri Alan (2012 yılı)

Foto 12. Karakoç Deresinde Sel Sonucu Zeminde Oluşan Toprak Yarılımları

Akarsu sıklığının fazla olduğu yerler yeryüzünün genç olduğunu göstermektedir. Vadilerin geriye doğru kısa mesafeler de daralması, yamaç döküntülerinin geniş yer tutması da akarsu ağının genç olduğuna işaret etmektedir (Erinç, 1953). Alanda çentik vadi tabanını oluşturan kesimler şunlardır: Altınboğa'nın kuzeyinde kaynağını alan Kancık Deresinin oluşturduğu vadi içinde akarsu ve sellerin getirdiği tutturulmamış çakıl, kum malzemesi görülmektedir. Özalp'ın kuzeyinde Kancık Deresinin alüvyal düzlüğe ulaştığı sahanın doğusu ile Varkoz Bölgesi (İlçe merkezi kuzey doğusu) arasında yer alan sahada başta Dağdere olmak üzere K-G yönlü çok sayıda geçici akarsuyun oluşturduğu dik yamaçlı vadiler yer almaktadır (Foto 13). Hacıali Deresinin kaynağını aldığı Hudut sırtında ana akarsuya ulaşan çok sayıda geçici akarsuyun oluşturduğu dik yamaçlı vadiler de benzer özellikler göstermektedir (Seyitoğulları, 2012).

Foto 13. Dik Yamaçlı Vadiler (Kancık Deresinden Doğuya Bakış)

Birikinti Konileri; Araştırma alanında doğu-batı yönünde akış gösteren Memedik (Özalp) Çayı'nın içinden aktığı ve kuzey-güney yönlü birçok akarsuyun Memedik (Özalp) Çayı'na karıştığı geniş ova sahası yer almaktadır. Düzlüğün tabanı alüvyal malzeme ile dolmuştur. Söz konusu düzlüğü çevreleyen yamaçlardan inen Güher, Kuyu dere, Aydere, Emek Deresi ve Kancık Deresi eğimin azaldığı kesimlerde taşıdıkları ince malzemeyi yığarak kimi yerlerde birikinti konileri meydana getirmişlerdir. Akarsuların eğimli yamaçlardan inerek düzlüklere eriştiği kesimlerde, eğim azalmasına bağlı olarak oluşan bu birikinti konileri de Kuvaterner oluşukları arasındadır.

Foto 14. Varkoz Bölgesinde Akarsuların Dağ Eteklerinden Düzlük Alanlara Açıldığı Yerde Bulunan Birikinti Konisinin Google Earth Görünümü (Kuzeye Bakış).

Sahada eğimin fazla olması ve bitki örtüsünün olmaması erozyon olayını şiddetlendirmiş, birçok alanda anakaya açığa çıkmıştır. Bu eğimli alanlardan taşınan malzemeler, özellikle kuzeyde birikinti konilerinin oluşmasını sağlamıştır. Araştırma sahasındaki gözlemler ve incelemeler ışığında bu birikinti konileri içerisinde bol miktarda iri malzeme (25-30 cm çapında köşeli çakıllar ve kayaç kırıntıları) ve terkedilmiş eski akarsu depolarının varlığı dikkati çekmiştir. Yağışlı dönemlerde taşkın ve millenmenin fazla olduğu bu birikinti konilerinde, akarsu birleşim yerlerinin zaman zaman yer değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Boğazlar; Özalp ilçesinin doğusunda bulunan boğaz morfolojik anlamda bir yarma vadi özelliği göstermekte bu kesimde akarsu tortul tabakaları derine doğru aşındırmış ve bir boğaz

oluşturmuştur. Bu boğaz Özalp Çayı'nın Üst Kretase-Paleozoik yaşlı kayaç gruplarını yarmasıyla açılmıştır ve vadi tabanından ortalama yükseltisi 150-200 m dir. Litolojik yapının zayıf ve akarsu gücünün fazla olması ile ilgilidir. Söz konusu yarma vadi içerisinde Özalp Çayı yavaş bir şekilde akmakta, yamaçlardan çıkan kaynak suları ve yüzey suları boğaz içerisinde ana akarsuya karışmaktadır. Sahada yer alan yarma vadi özelliğindeki bu boğazların başlıca özellikleri şöyledir: Özalp ilçe merkezinin kuzeyinde yer alan sırtlar ile Kırmızıtaş yamaçları arasında dar bir boğaz meydana gelmiştir. Boğazın kuzey ve güney yamaçları Üst Kretase yaşlı ofiyolitik kayalardan meydana gelmiştir. Bu kayaç grubu içerisinde serpantinitle yer almaktadır. Boğazın içinde Özalp (Çayır) Deresi akmaktadır. Ancak boğaz Özalp belediyesi tarafından yerleşme amaçlı düzleştirilmiştir (Foto 15).

Foto 15. Özalp İlçe Merkezinin Doğusunda Yer Alan Boğaz (GB-KD Yönünde) (2012 yılı)

İkinci bir boğaz ise Tepedam mahallesinin güneydoğusunda yer alır. Bu boğaz kuzeyde Nizar Tepesi ve güneyde Şehittepe yamaçları arasında meydana gelmiştir. Boğazın kuzey ve güney yamaçları Paleozoik yaşlı metamorfik kayaçlardan oluşur. Özalp Çayı'nın devamı durumunda olan Mehmetalan Düzü ve çevresinde yer alan (Nizar, Kara Tepe) sahalardan birçok yan kol olarak batıya doğru Tepedam çayırını geçtikten sonra Özalp Çayı'na karışan Çayır Deresi ova sahasında yer yer menderesler çizerek akmaktadır (Foto 16-17).

Foto 16. Tepedam'ın Kuzeyinde Yer Alan Boğaz (B-D Yönünde)

Foto 17. Çayır Deresinin Düz Sahada Menderesli Akışı

Sahada bulunan akarsuların alanın morfolojik gelişiminde önemli bir yeri vardır. Yüksek yerlerden aldıkları malzemeyi eğimin azaldığı yerde biriktirmişlerdir. Akarsuların getirdiği malzemeler geniş bir alüvyal tabanlı düzlük meydana getirmiştir. Bu düzlükler yöre halkı tarafından çayır alanı yada yerleşim alanı olarak kullanılmakta (Foto 18) ve yer yer bataklık alanları kapsamaktadır. Bu alanların en önemlisi; Tepedam çayırındır. Bu alan Tepedam mahallesinin batısında Kuvaterner yaşlı geniş bir düzlüğü kaplamaktadır. Söz konusu saha alüvyal materyal ile kaplı olup çayır ve bataklıklar yaygındır (Foto 19).

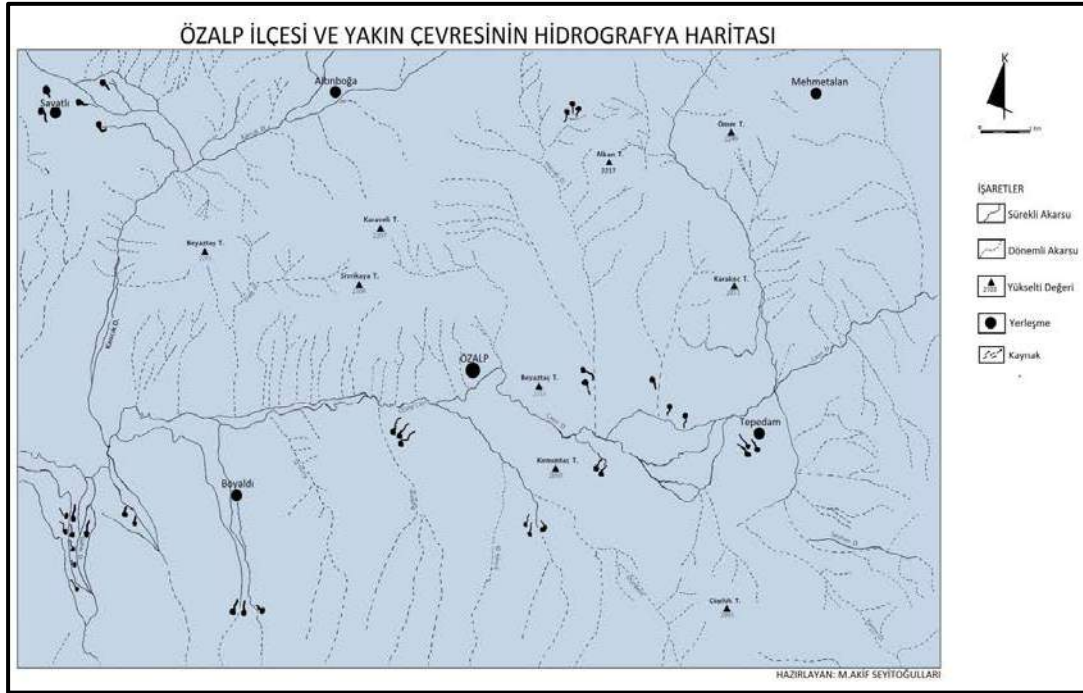
Foto 18. Mehmetalan Düzü

Foto 19. Tepedam Çayırı (2012 yılı)

Araştırma alanında birçok soğuk su kaynağı bulmak mümkündür ancak bu kaynaklar iklim şartlarından dolayı yılın belirli dönemlerinde kurumaktadır. Söz konusu kaynaklar içme suyu ve kullanma suyu olarak kullanılmaktadır. Özalp Çayı dışında diğer önemli akarsular; Kancık Dere, Hacı Ali Dere, Özalp (Memedik) Çayı, Kuyu Dere, Emek Dere, Dağ Dere, Düz Dere, Kamış Dere, Karakoç Dere, Ay Dere ve Seyhan Deresidir. Savatlı mahallesinin kuzeydoğusu, Güher Deresinin batısındaki (yukarı çığır) alüvyal saha birden çok akarsu kolu tarafından beslenmektedir. Boyaldı mahallesinin güneyinde (Pliyosen yaşlı çakıltaşı ve Kuvaterner yaşlı alüvyon saha) ve Tepedam Çayırı kuzeyinde çok geniş bir alanda birden fazla kaynak bulunmaktadır. Diğer taraftan tektonik olarak aktif olan sahada akarsular genel olarak yukarı çığırda dar vadiler içerisinde akarken taban arazideki geniş düzlüklerde

menderesler çizerek akmaktadırlar. Bu nedenle alanda menderesli akarsu yatakları yaygındır. Diğer taraftan sahada artan eğime bağlı olarak akarsular dandritik ve yarı paralel drenaj ağı özelliği kazanmıştır.

Şekil 6. Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Hidrografiya Haritası

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma sonucunda araştırma sahasında ana jeomorfolojik unsurlar dağlık ve tepelik alanlar, yüksek ve alçak aşınım yüzeyleri, sırtlar, yamaçlar, birikinti konileri, vadiler ve ova sahasına denk gelen alüvyonlar tanımlanmıştır. Araştırma alanının bugünkü şeklini almasında ve zaman içerisinde değişmesinde etkin rolü tektonizma ve flüvyal süreçlerin olduğu anlaşılmıştır. Sahanın ana akarsuyu D-B eksenli uzanan Özalp (Memedik) Çayı ve buna bağlanan K-G doğrultulu katılan birçok yan kol mevcuttur. Bu yan kollar Özalp Çayı'na eğimin iyice azaldığı noktada katılmaktadır. Akarsuların eğimli ve dik yamaçlardan akarak getirmiş oldukları malzemeleri eğimin azaldığı yerde biriktirmesi sonucu birçok birikinti konisi oluşmuştur. Bu birikinti konilerinin üzeri kuzey ve güney ekseninden itibaren yukarı kısımlara doğru hem yerleşme/tarım açısından yoğunluk kazanmıştır. Bu durum olası su baskınları için tehdit unsuru oluşturmaktadır. Ova sahası tektonizma ve litolojik yapı nedeniyle çevresindeki dağlık sahalara göre daha yoğun bir akarsu ağına sahiptir. Tektonizma açısından aktif olan sahada akarsular genel olarak yukarı çığırda dar vadiler içerisinde akarken havza tabanındaki geniş düzlüklerde menderesler çizerek akmaktadır. Kuvaterner'de havzanın dış drenaja bağlanması ile birlikte Pliyo-Kuvaterner yaşlı sahaya yerleşen Özalp Çayı, sahanın morfolojisini belirleyen ve kontrol eden en önemli hidrografik birim olmuştur. Böylece ovada toplanan sular Özalp (Memedik) Çayı aracılığıyla dış drenaja bağlanmaktadır. Sahada ayrıca dandritik ve yarı paralel gibi drenaj tipleri gelişmiştir. Sahanın iklim özellikleri ve yaşanan küresel iklim değişiklikleri birlikte değerlendirildiğinde kuraklık ve su baskını gibi olayların etkilerinin en aza indirilmesi/tedbirlerin alınması için ana akarsular üzerinde akım gözlem istasyonlarının kurulması gerekmektedir. Sahada yeraltı suyundan uzun süreli yararlanmak için izinsiz kuyu açılmasının önüne geçilmesi, suyun korunması/sürdürülebilirliği açısından

önemlidir. Sahada özellikle mevcut su kaynakları üzerindeki riskler tespit edilmelidir. Gelecekte meydana gelebilecek başta su sorunu/kirliliği, tarımda sulamanın gereksiz/yanlış kullanımı gibi sorunlarla başa çıkma planlı/sürdürülebilir bir su yönetimi/kullanımı ile mümkündür (Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık. Ve bizim buyruğumuz tektir, göz açıp kapayıncaya kadar olup biter (Kamer suresi/ 49-50 ayet).

KAYNAKÇA

Aktimur, H.T., İrfıfa, Y., Öktem, A. ve Olguner, A. (1979). Özalp ve Çevresinin Yerbilim Verileri, *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (Rapor No: 6561)*. Ankara: Maden Tetkik Arama.

Arni, P. (1939). Van Vilayetinin Jeolojisi Hakkında Rapor, *Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü (Rapor No: 883)*. Ankara: Maden Tetkik Arama.

Avşın, N. and Aras, M. (2021). Geomorphology of the Aras River Valley and Its Surroundings (Between Kağızman-Gaziler), *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 4(5): 368-386.

Dewey, J. F., Hempton, M. R., Kidd, W.S.F., Şaroğlu, F. and Şengör, A.M.C. (1986). Shortening of continental lithosphere: the neotectonics of eastern anatolia - a young collision zone. *Collision Tectonics, Geol, Soc, London Spec*, 19, 3-36.

Erinç, S. (1953). Doğu Anadolu Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Erinç, S. (2001). Jeomorfoloji I (Güncelleştirenler; Ahmet Ertek, Cem Güneysu). İstanbul: Der Yayınları.

Erol, O. (1983). Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi. *Jeomorfoloji Dergisi*, 11, 11-22.

Günay, K. (2011). *Van (Özalp) Çevresindeki Ofiyolitlerin Jeolojisi Petrolojisi ve Krom Cevherleşmeleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

İzbrak, R. (1972). Türkiye 1. (1. Basım). İstanbul: Kültür Yayınları, Milli Eğitim Basım Evi, 4-25.

İzbrak, R. (1983). Türkiye Jeomorfolojisi. (Fasikül 1). Ankara, 32-46.

Kıraner, F. (1959). Van Gölü Bölgesinin Jeolojik Etüdü. *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 7 (1):30-57.

Koçyiğit, A., Yılmaz, A., Adamia, S. and Kuloshvili, S., (2001). Neotectonics of East Anatolian Plateau (Türkiye) and Lesser Caucasus: Implication for transition from thrusting to strike-slip faulting. *Geodinamica Acta*, No:14, s, 177-195.

Matpay, B. (2022). *Akgöl ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi (Özalp)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mutlu, S. (2016). *Savatlı Köyü (Özalp-Van) Civarında Gözlenen Ofiyolitlere Bağlı Alterasyonlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü.

Perinçek, D. (1980). Bitlis Metamorfitlelerinde Volkanitli Triyas Yaşlı: *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 23: 201-211.

Saydamer, M. (1978). *Türkiye-İran Hudut Boyu Jeolojisi Hakkında Nihai Rapor (Rapor No:2)*. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mineraloji ve Petrografi Kürsüsü.

Seyitoğulları, M. A. ve Doğu, A. F. (2022). Yukarı Karasu Havzasının Jeomorfolojisi (Dorutay ve yakın çevresi). *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*, 9 (22): 10-31.

- Seyitoğulları, M.A. (2012). *Özalp İlçesi ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyitoğulları, M.A. (2022). *Karasu Nehrinin Yukarı Havzasının (Dorutay ve Çevresi) Fiziki Coğrafyası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sındır, R. (2003). *Çaldıran Ovası ve Çevresinde Doğal Ortam ile İnsan arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şaroğlu, F. ve Güner, Y. (1981). Doğu Anadolu'nun Jeomorfolojik Gelişimine Etki Eden Ögeler: Jeomorfoloji, Tektonik, Volkanizma İlişkileri. *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 50:24-39.
- Şaroğlu, F. ve Yılmaz, Y. (1986). Doğu Anadolu'da Neotektoniğin Jeolojik Gelişime Başlıca Etkileri. *Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi*, (107), 73-94.
- Şengör, A.M.C. and Kidd, W.S.F. (1979). Post-Collisional Tectonics of The Turkish-Iranian Plateau and A Comparison with Tibet. *Tectonophysics*, 55, 361-376. 261.
- Yalçınlar, İ. (1973). Doğu Anadolu'nun Jeolojik Temel Strüktürleri. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, (18-19), 35-56.
- Yalçınlar, İ., (1969). Strüktürel Jeomorfoloji C: II (2. Baskı), İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 29, İstanbul.
- Yılmaz, M. (2013). *Erçek Gölü Havzası'nın Coğrafi Etüdü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Y., Şaroğlu, F. and Güner, Y. (1987). Initiation of The Neomagmatism in East Anatolia. *Tectonophysics*, 134, 177-199.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Okul Müdürlerinin Görüşlerinden Hareketle Okullarda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Sonuçları

Abdulkadir TEMİZ, Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk Ortaokulu, Batman, e-posta: kadirtemiz06@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1519-8297>

Atilla ÖZÇELİK, Milli Eğitim Bakanlığı, Adem İlkılıç Ortaokulu, Batman, e-posta: atillaozcelik72@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1840-0446>

Kazım IŞIK, Milli Eğitim Bakanlığı, Şehit Öğretmenler Ortaokulu, Batman, e-posta: kazim7265@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8546-6701>

Perihan ÖZÇELİK, Milli Eğitim Bakanlığı, Zübeyde Hanım İlkokulu, Batman, e-posta: periozcelik@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1201-1404>

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, bir örgüt olarak okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların nedenlerini ve okul müdürlerinin çatışmaların sonuçlarına ilişkin görüşlerini incelemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Diyarbakır il merkezinde görev yapan 15 okul müdürü oluşturmaktadır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla toplanmış ve MAXQDA 20. Programı kullanılarak içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda öğretmenlerin örgütsel nedenler, kişisel nedenler ve iletişim eksikliğinden kaynaklı olarak okullarda çatışmalar yaşadıkları, okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların motivasyonun düşmesi, okul yönetimini zorlaştırma, performansın düşmesi, özgüven eksikliği ve saldırganlık ve şiddeti teşvik etme gibi sonuçlarının olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Okul, Öğretmen, Okul Müdürü, Çatışma.

Makale Gönderme Tarihi: 11.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 14.01.2023

Önerilen Atıf:

Temiz, A., Özçelik, A., Işık, K. ve Özçelik, P. (2023). Okul Müdürlerinin Görüşlerinden Hareketle Okullarda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmalar ve Sonuçları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 40-53.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2023, 6(1): 40-53. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1169](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1169)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Based on the Opinions of School Principals, Conflicts Between Teachers in Schools
and Solution Methods**

Abdulkadir TEMİZ, Ministry of Education, Atatürk Secondary School, Batman, e-mail:
kadirtemiz06@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1519-8297>

Atilla ÖZÇELİK, Ministry of Education, Adem İlkılıç Secondary School, Batman, e-mail:
atillaozcelik72@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1840-0446>

Kazım IŞIK, Ministry of Education, Şehit Öğretmenler Secondary School, Batman, e-mail:
kazim7265@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8546-6701>

Perihan ÖZÇELİK, Ministry of Education, Zübeyde Hanım Primary School, Batman, e-mail:
periozcelik@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1201-1404>

Abstract

The main purpose of this study is to examine the causes of conflicts between teachers at school as an organization and the views of school principals on the consequences of conflicts. The phenomenological model, one of the qualitative research methods, was used in the study. The study group of the research consists of 15 school principals working in Diyarbakir city center and districts in the 2022-2023 academic year. The research data were collected with the help of a semi-structured interview form and analyzed by content analysis using the MAXQDA 20. Program. At the end of the study, it was seen that teachers experience conflicts in schools due to organizational reasons, personal reasons and lack of communication, and conflicts between teachers at school have consequences such as decreased motivation, complicating school management, decreased performance, lack of self-confidence, and encouraging aggression and violence.

Keywords: School, Teacher, Headmaster, Conflict.

Received: 11.11.2022

Accepted: 14.01.2023

Suggested Citation:

Temiz, A., Özçelik, A., Işık, K. and Özçelik, P. (2023). Based on the Opinions of School Principals, Conflicts Between Teachers in Schools and Solution Methods, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 40-53.

GİRİŞ

Bir toplumun eğitimi gerçekleştirebilmesi için okul denilen yapılara ihtiyaç vardır. Çünkü insan yaşamının olduğu her yerde insanın eğitimle ve eğitim araçlarıyla olan ilişkisi önemli bir yere sahiptir (Alkayış, 2020). Dolayısıyla okul organizasyonu, eğitim amaçlarını çevreye duyarlı bir şekilde gerçekleştirmek için sınıf adı verilen küçük birimlerde bir araya gelen öğrenciler, öğretmenler, diğer personel ve ekipmanlardan oluşan bir varlık olarak tanımlanabilir (Toprakçı, 2017). Etkili bir okulun öğretmenler, öğrenciler, okul yönetimi, müfredat ve veliler dahil olmak üzere birçok boyutu vardır. Bu boyutların sağlıklı ve sistemli bir şekilde yürütülmesinde okul müdürlerine çok önemli sorumluluklar düşmektedir (Can, 2007). Okul organizasyonunun tüm unsurlarının sistemli ve uyumlu işleyişinin sağlanmasında okul yönetimi büyük önem taşımaktadır. Okul yönetimi, okul organizasyonunu, amacını ve stratejisini gerçekleştirmek için çaba gösterir ve organizasyonun amaç ve stratejilerine uygun olarak devamını sağlar. Okulun amaç ve stratejilerine ulaşmak için malzeme ve insan kaynaklarını organize eder, yönlendirir ve koordine eder (Balcı, 2005). Bunun yanında okul yönetimi okullarda yaşanan çatışmaları doğrudan deneyimler ve bunları yönetir. Çünkü okullar farklı dünya görüşlerini, düşünme ve yaşama biçimlerini bir araya getiren, dolayısıyla toplumdaki sosyal farklılıkları yansıtan bir alan olarak farklı çatışmaların yaşandığı örgütlerdir (Lobera, 2017). Okul yönetimi ise bu çatışmaları doğrudan deneyimlemektedir. Okullarda yaşanan çatışmaların aktörleri genellikle öğrenci-öğretmen, öğretmen-öğretmen, öğretmen-okul yönetimi olmaktadır. Bu çatışmalar, taraflar arasındaki ilişkilerde tarafların çıkarlarını, fikirlerini, çıkarlarını, ilkelerini ve değerlerini dışlanmış olarak algılandıklarında ortaya çıkmaktadır (Hojbotă vd., 2014). Bu çatışmalar okulda öğrenme ortamını ve öğretmen performansını olumsuz etkileyebilmektedir (Dülger ve Dülger, 2022). Bu bağlamda bu çalışma ise bir örgüt olarak okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların nedenlerini ve okul müdürlerinin çatışmaların sonuçlarına ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu temel amaçtan hareketle çalışmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

- Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki nedenleri hakkında görüşleri nasıldır?
- Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların sonuçları hakkında görüşleri nasıldır?

Çalışma sonunda elde edilecek sonuçların, okul yöneticilerinin çatışma yönetiminin kolaylaştırılması konusunda yol gösterici görüşlerinin belirlenmesi, öğretmen yetiştirme ve gelecekteki mesleki gelişim programlarının iyileştirilmesi konusunda daha etkin çalışmalara yardımcı olması açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen sonuçların literatüre katkı sağlaması ve gelecekteki araştırmacılar için veri üretmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Çatışma Kavramı

Bireyin ya da grubun çıkarlarının başkaları tarafından engellendiğini ya da olumsuz etkilendiğini fark etmesiyle ortaya çıkan bir süreç olan çatışma (Wall ve Callester, 1995), kişiler arası etkileşimler sırasında yaşanan anlaşmazlıklar ve tutarsızlıklar sonucunda yaşanmaktadır (Rahim, 1983). Düşünce tarihinde aristoteles'in belirtmiş olduğuna göre tüm varlıklar arasında yalnızca insana iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış ayırma, haklı ve haksız ayırma yeteneği verilmiştir (Gültekin, 2022a). Bu anlamda ayırım yapabilecek insanların ancak toplumsal yapı

içerisinde yaşaması gerekmektedir (Gültekin, 2022b). Bu yönüyle çatışma bireyler, gruplar, örgütler ve uluslar arasında ya da kendi aralarında meydana gelen toplumsal bir olgu dur (Rubin, 1994) ve insan ve toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır (Göksoy ve Argon, 2016).

Çatışmalar, insan ilişkilerinde ortaya çıkan bir durumdur ve uzlaşmazlığın, manevi ve kültürel değerlerdeki farklılıkların ve karşıt çıkarların sonucudur (Agolli ve Rada, 2015). Genel olarak çatışma, taraflarca algılanması gereken iki boyutlu dinamik bir süreçtir ve bu süreçte iki veya daha fazla seçenek arasından seçim yapmakta güçlükler ortaya çıkmaktadır. Çatışmaların nedenleri fikir, görüş ve çıkar farklılıklarına dayalı anlaşmazlıklar, farklılıklar, sürtüşmeler ve uyumsuzluklardır (Soyalp, 2001). Plunket ve Raymond'a (1989) göre çatışmaların nedenleri zayıf iletişim, yetersiz kaynaklar için uyum, farklı amaçlardır. Gray ve Strake (1984) ise altı çatışma kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bunlar; sınırlı kaynaklar, birbirine bağlı iş faaliyetleri, etkinlik farklılıkları, iletişim sorunları, algı farklılıkları, ortak çevredir. Alkayış (2022) tarafından yapılan bir çalışmada günümüzde iletişim sorunları hızla arttığını vurgulamaktadır. Tanımlardan ve yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere çatışma kavramı olumsuz bir durum ve bir süreç olarak görülmektedir. Aynı zamanda seçenekler arasından seçim yapmakta güçlükler neden olmakta ve bu süreçte karar verme mekanizmalarında eksiklikler gözlemlenmektedir (Can, 2002).

Geleneksel görüşe göre kaçınılması gereken yıkıcı bir olgu olan çatışmalar, günümüzde örgütlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli kabul edilmektedir (Robbins ve Judge, 2012). Nitekim literatür bulgularına göre çatışmaların yapıcı sonuçları ve özellikleri vardır. Bunlar; insan ilişkilerinin etkinliğini öğrenmeyi veya geliştirmeyi mümkün kıldıklarında; iletişim becerilerini geliştirmek; önemli konulara ve sorunlara dikkat çekmek; inanç geliştirmek; stres ve kaygıyı azaltmaktır (Burton ve Dukes, 1990; Valsiner ve Cairns, 1992).

Okullarda Çatışma

İnsanoğlunun en çarpıcı özelliklerinden biri de farklılıklarıdır. Farklı olma, düşünme ve var olma biçimleri, farklı ihtiyaçlar, dünya görüşleri, etik konular insanlar arasındaki ilişkileri belirler. Bu anlamda, kişilerarası çatışmalar, farklı çıkarları veya konuları içeren, insan ilişkilerine içkin olan ve okul da dahil olmak üzere çeşitli sosyal organizasyonlarda mevcut olan gerilim olarak anlaşılmaktadır. Toplumun mikro evreni olarak okul, farklı dünya görüşlerini, farklı varoluş, düşünme ve yaşama biçimlerini bir araya getirerek toplumsal farklılıkların temsil edildiği bir alan ve her gün farklı çatışmaların yaşandığı bir yer haline gelir (Valente, Lourenço ve Németh, 2020).

Eğitim örgütleri olan okullar da toplumsal sistemin tüm unsurlarını kişisel ve toplumsal olarak doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği için çatışmanın da önemli olduğu örgütler arasında yer almaktadır (Nural vd., 2012). Eğitim sisteminin en temel unsuru olan okulların yönetimini ve işleyişini sağlayan okul yöneticileri, öğretmen, öğrenci, memur, veli gibi birçok kişi ile çatışma halindedir. Öğretmenler arasındaki kişisel farklılıklar ve fikir ayrılıkları, güç mücadeleleri, iletişim sorunları, kültürel farklılıklar, mezhep ve din farklılıkları ve milliyetçilik okullardaki çatışmaların bireysel nedenleriyken aşırı bürokrasinin, okul büyüklüğünün, öğretmenler arası işbölümünün, merkeziyetçiliğin, hiyerarşik yapının kullardaki çatışmanın örgütsel nedenleri olduğu belirtilmektedir. Son olarak eşitlikçi olmayan muamele, ayrımcılık, zayıf yönetim becerileri, yönetim anlaşmazlıkları, adaletsizlik ve gözetim okullardaki çatışmanın idari nedenleridir (Akgöz ve Cemaloğlu, 2020). Gaffar'a (2009) göre, okullardaki çatışmalar birçok biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin öğretmenler müdürlere uymak istemediklerinde, kurallara uymadıklarında veya fazla çalışmayı kabul etmediklerinde müdürleriyle anlaşamazlar ve çatışma yaşarlar. Müdürler, otoriter bir yaklaşım benimsediklerinde ve okul faaliyetlerini kesintiye uğratmamaları için öğretmenlere baskı yaptıklarında da çatışma yaşarlar. Bu nedenle,

öğretmenler ve müdür arasındaki çatışmalar genellikle okulda herhangi bir zamanda ortaya çıkar. Bayar (2015), okul müdürlerinin okullarda yaşanan çatışmaların nedenlerine ve çözüm yöntemlerine ilişkin görüşlerini ele aldığı çalışmasında okul müdürlerinin örgütsel yapı, iletişim engeli, ortak değer ve tutum eksikliği, kaynak yetersizliği, yönetim tarzı farklılıkları, çalışanlar arasındaki kişilik farklılıkları, statü ve rol farklılıkları gibi çeşitli nedenlerle çatışma yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgular eğitim örgütleri olan okulların çatışmanın önemli olduğu örgütler arasında yer aldığını ortaya koymaktadır.

Okullarda Çatışmaların Nedenleri ve Sonuçları

Okullarda farklı özelliklere sahip birçok personel ve öğrenci birlikte vakit geçirmektedir. Kültür, kişilik, değerler, inançlar, tutumlar, ihtiyaçlar, tercihler, hedefler, ilgiler ve güç farklılıklarının bir araya geldiği okullarda hem öğretmenler hem de öğrenciler arasında çatışma kaçınılmazdır. Bu durum özellikle idare, rehberlik ve rehberlik öğretmenleri ve velilerin takip ettiği öğretmenlerin karşılaştığı önemli bir sorundur (Türnüklü, 2002). Okullarda personel arasında iş dağılımı, maddi kaynaklar, sınıf içi ve dışı öğretim faaliyetleri ve uygulamaları, ödüller, cezalar, değerlendirme uygulamaları, yetki-yetki kullanımı, derse geç kalma, okuldan ayrılma, devamsızlıklar, siyasi görüşler, olumsuz kişisel tutumlar, sınıf geçme seviyeleri ve puanlama sistemi, mevzuatla ilgili hususlar, öğrenci davranışları, kıyafet kuralları, personel atama ve yerleştirmeleri ve kaynak dağılımı gibi birçok konuda çatışmalar yaşanabilmektedir (Karip, 2000).

Jares ve Eufrásio (2002) okullarda yaşanan çatışmaların dört ana nedenine işaret etmektedir. Bunlar; ideolojik-bilimsel, farklı pedagojik, ideolojik ve örgütsel seçeneklerle ilgili ve bir arada var olan okul kültürü veya kültürlerinin türü; organizasyon kontrolü, profesyonel terfi, kaynaklara erişim ve karar verme ile ilgili güç nedenleri; amaçların ve işlevlerin belirsizliği, örgütsel kırılganlık, örgütsel ve değişken bağlamlarla ilgili yapının nedenleri; ve özgüven, güvenlik, mesleki tatminsizlik ve iletişim ile ilgili kişisel ve kişilerarası nedenler. Okullarda yaşana çatışmalar yönetici-öğretmen, öğretmen-öğretmen, öğretmen-gösterici veya veli-veli veya öğrenciler arasında olabilir. Unutulmamalıdır ki, çatışmanın türü veya içinde yer alan grup ne olursa olsun, çözülmedikçe çatışmalar derinleşecek, daha karmaşık hale gelecek ve çatışmaya dahil olan kişiler olumsuz duygular yaşayacaklardır (Argon, 2014). Bu da personelin iş performanslarını olumsuz yönde etkileyecek ve okullardaki eğitim ve öğretimin kalitesini düşürecektir (Göksoy ve Argon, 2016).

Okullarda yaşanan çatışmaların psikolojik etkileri, rahatsızlık, güvensizlik, önemsizlik duyguları, üzüntü, kızgınlık, hayal kırıklığı ve stresi içermektedir. Buna karşılık, sosyal düzeyde, düşmanlık, hoşgörüsüzlük ve şiddet sonuçları da mevcuttur. Gergin bir ortamı, zayıflamış işbirliği iletişim başarısızlıkları, kötü performans ve disiplinsiz bir ortamın varlığı ise çatışmaların örgütsel düzeydeki olumsuz sonuçlarıdır (Valente vd., 2020).

Çatışmaları olumlu yönde çözmek için kullanılan yaklaşımlar örgütsel yaşam için çok önemlidir çünkü çatışma çözümünde başarısızlık personel arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olacağı gibi performanslarını, motivasyonlarını ve çabalarını da olumsuz yönde etkileyecektir. Dolayısıyla çatışmalar örgütsel amaçlara da yansıtacaktır. Bu bağlamda, çatışmaların oluşmasını önlemek için gerekli önlemlerin alınması ve çatışmaların ortaya çıkması durumunda her iki tarafı da memnun edecek çözümler üretilip uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte en önemli rol ve sorumluluk, çatışan bireyler kadar yöneticilere de düşmektedir (Göksoy ve Argon, 2016). Çatışma, sosyal gelişimin bir motoru olarak kabul edilir ve çatışma iyi yönetildiğinde ise etkileri olumludur. Dolayısıyla, okul çatışmasından kaynaklanan olumlu etkiler hakkında, bunların çeşitli düzeylerde faydaları vardır. Kişisel düzeyde çatışma, öğrenmenin hataların

algılanmasıyla ilişkilendirilmesine ve yeni fikirler geliştirilmesine izin verir. Öte yandan, sosyal düzeyde, iletişimin güçlendirilmesini, başkalarına saygı duyulmasını ve bağlılığın arttırılmasını sağlar. Örgütsel düzeydeki faydalarına bakıldığında, sorunları anlamayı, yeni çözümler aramayı ve geliştirmeyi, okulda demokratik ve zenginleştirici bir ortam geliştirmeyi mümkün kılar. Böylece çatışmalar, belirli durumlara ilişkin daha geniş vizyonların inşasına katkıda bulunabilir ve aynı zamanda kişilerarası farklılıklardan bağımsız olarak herkes için hak ve fırsatları garanti edebilir (Valente vd., 2020).

Günümüzde sosyal ve kültürel, faktörler, çevresel ve bireysel koşullar açısından olumlu ve olumsuz pek çok uyaranla karşı karşıyayız ve çatışma, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin üzerinde en çok zaman harcadıkları konuların başında gelmektedir. Çatışma durumlarının üstesinden gelemeyen yönetici ve öğretmenler, gerekli becerileri kazanamadıkları zaman öğretime harcanması gereken zamanı çalabilecek en önemli sorunlardan birinin tuzağına düşeceklerdir (Argon, 2014).

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bir örgüt olarak okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların nedenlerini ve okul müdürlerinin çatışmaların sonuçlarına ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik model kapsamındadır. Nitel araştırma, doğal ortamdaki algıları ve olayları bütüncül ve gerçekçi bir şekilde tanımlamak için nitel bir sürecin yanı sıra görüşme, gözlem ve belgeleme gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada bu nitel yöntemin seçilmesinin nedeni, sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları sınıf disiplin sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara yönelik çözümler geliştirmektir. Fenomenolojik model ise, amacı bireylerin bir fenomen, olay ve olguya ilişkin algılarını, deneyimlerini ve anlamlarını ortaya çıkarmak olan keşfedici bir modeldir (Johnson ve Christensen, 2004). Bu doğrultuda bu çalışmada okullarda çatışma sürecine ilişkin okul müdürlerinin belirlemek için nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik model kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Fenomenolojik çalışmalarda ele alınan olguyu açıklayacak katılımcıların özenle seçilmesi ve katılımcıların olguyu yansıtabilecek asıl kişiler olması önemlidir (Creswell, 2013). Bu bağlamda çalışmaya okullarda yaşanan çatışmaları net bir şekilde ortaya koymak için birincil kişi olarak bu çatışmaları deneyimleyen okul yöneticileri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Diyarbakır il merkezinde görev yapan 15 okul müdürü oluşturmaktadır. Tablo 1, çalışma grubunun demografik dağılımını göstermektedir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcı grubun 11’i erkek dördü kadındır. Ayrıca üç katılımcı 20-30, on katılımcı 31-40 ve iki katılımcı ise 41-50 yaş aralığındadır. Katılımcıların 11’i lisans düzeyinde dördü ise yüksek lisans düzeyinde eğitim görmüştür. Bunun yanında 15 katılımcı da kadrolu statüde görev yapmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Dağılımı

Demografik Değişken	Kategori	f
Cinsiyet	Erkek	11
	Kadın	4
Yaş	20-30	3
	31-40	10
	41-50	2
Eğitim	Lisans	11
	Yüksek Lisans	4
Statü	Kadrolu	15
	Sözleşmeli	-

Veri Toplama Aracı ve Analizi

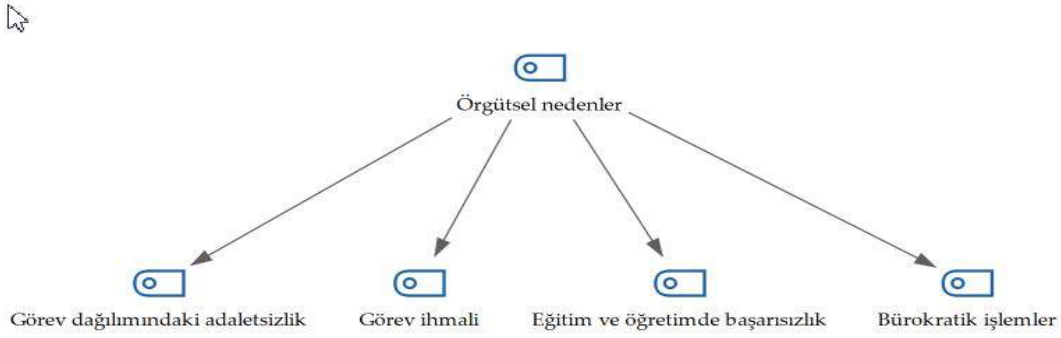
Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirilmesi sırasında ilgili literatür taranmış, açık uçlu sorular hazırlanmış ve iki okul müdürünün görüşlerinin yer aldığı pilot uygulama öncesinde eğitim bilimleri alanında iki uzmanın görüşleri alınmıştır. Son hali verilen form, yazılı olarak yanıtlamaları istenen gönüllü okul müdürlerine dağıtılmıştır. Her bir görüşme ortalama 30 dakika sürmüştür ve görüşmeler katılımcıların izni ile kayıt altına alınmıştır. Daha sonra kayıtlar metin belgesine dönüştürülmüş ve MAXQDA 20 programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz süreci dört aşama gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada görüşme formundaki her soruya öğretmenin verdiği yanıtlar derinlemesine ve ayrı ayrı incelenmiş, benzer veya ortak yönleri içeren yanıtlar işaretlenerek kodlanmıştır. İkinci aşamada kodlamanın ardından aynı sorularda belirtilen benzer cevaplar ve ortak noktalar yeniden incelenerek bulguların kategorize edilmesi ve kodlara dayalı olarak temalar oluşturulmuştur. Daha sonra MAXQDA 20 programı kullanılarak bu kodların hiyerarşik kod modeli ve kod-alt kod modelleri oluşturulmuştur. Üçüncü aşamada kodlanan katılımcı görüşleri analiz edilerek elde edilen veriler hiyerarşik kod modeli ve kod-alt kod modellerinin altına doğrudan alıntılar şeklinde yazılmıştır. Dördüncü ve son aşamada ise görüşme formları yardımıyla toplanan veriler analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Yorumlama aşamasında olası nedenler ve sonuçlar üzerinde durulmuş ve veriler arasındaki ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Güvenilirlik için veri analizinden sonra kategoriler için uzman görüşüne başvurulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde görüşme formları yardımıyla toplanan veriler analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Okul Müdürlerinin Okulda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmaların Arkasındaki Nedenler Hakkında Görüşleri

Çalışmanın ilk alt problemi kapsamında okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki nedenler hakkında görüşleri incelenmektedir. Okul müdürlerinin görüşleri örgütsel nedenler, kişisel nedenler ve iletişim eksikliği olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki örgütsel nedenler hakkındaki görüşlerinden hareketle oluşturulan kod-alt kod modeli Şekil 1’de sunulmuştur.

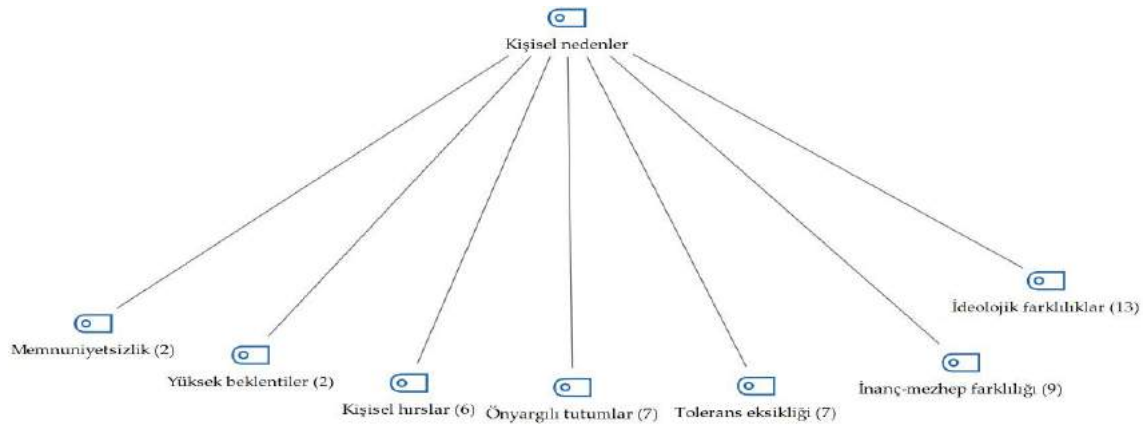

Şekil 1. Okulda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmaların Arkasındaki Örgütsel Nedenler

Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki örgütsel nedenleri hakkında görüşleri dört kod üzerinden sunulmuştur. Buna göre okul müdürleri görev dağılımındaki adaletsizlik (f=8), görev ihmali (f=6), eğitim ve öğretimde başarısızlık (f=4) ve bürokratik işlemleri (f=2) okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki örgütsel nedenler olarak belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerinden kesitler aşağıda sunulmaktadır.

- “Bir yönetici olarak ben yaptığım gözlemlerde öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların temel nedeninin görev dağılımında adaletsizlik algısı olduğunu düşünmekteyim. Özellikle adaletsizlik yapıldığına dair yüksek kanıya sahip olan öğretmenler lehine karar verilen öğretmenlerle belirli bir süre sonra çatışma yaşamaktadır.” (K2)
- “Kimi zaman zaman bazı öğretmenler görev ve sorumluluklarını ihmal edebiliyor bunu fark eden öğretmenlerle bu konudan kaynaklı olarak çatışmalar yaşayabiliyorlar.” (K6)
- “Bürokratik işlemler okullardaki çatışmaların en önemli nedeni bence. Bürokratik işlemler arttıkça çatışmalar artıyor. Ayrıca sınıfta öğretmenler arasında sınıfın eğitim ve öğretim başarısı çeşitli verilerle ölçülüyor. Bu durum öğretmenler arasında çatışma konusu olabiliyor”

Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki kişisel nedenler hakkındaki görüşlerinden hareketle oluşturulan kod-alt kod modeli Şekil 2’de sunulmuştur.

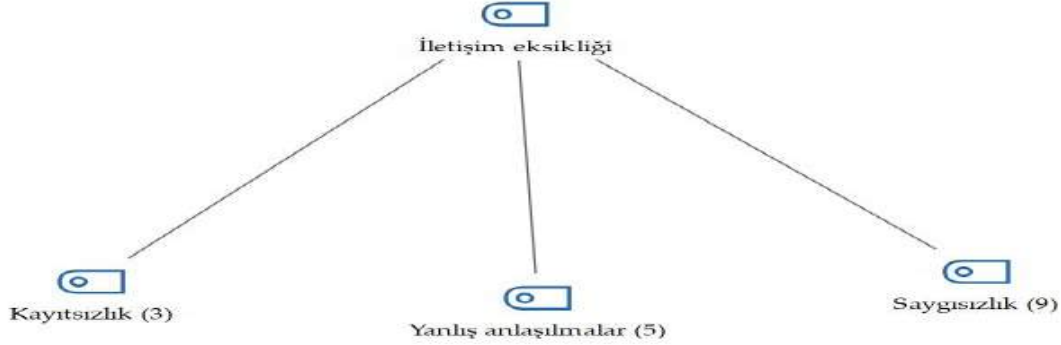
Şekil 2. Okulda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmaların Arkasındaki Kişisel Nedenler

Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki kişisel nedenleri hakkında görüşleri yedi kod üzerinden sunulmuştur. Buna göre okul müdürleri ideolojik farklılıklar (f=13), inanç-mezhep farklılıkları (f=9), tolerans eksikliği (f=7), önyargılı

tutumlar (f=7), kişisel hırslar (f=6), yüksek beklentiler (f=2) ve memnuniyetsizliği (f=2) okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki kişisel nedenler olarak belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerinden kesitler aşağıda sunulmaktadır.

- “Bazı öğretmenlerimiz çok yüksek beklentilerle meslek hayatına başlıyorlar daha sonra beklentileri ile elde ettiklerinin uyuşmadığını görünce bundan memnuniyetsizlik duyuyorlar ve bu durum çatışmalara zemin hazırlıyor.” (K3)
- “Öğretmenler arasında kişisel hırslar bazı dönemlerde çok üst seviyeye çıkabiliyor. Kişisel hırsları nedeniyle öğretmenler başkalarının davranışlarına karşı daha az tolerans gösterebiliyor ve böylece çatışmalar yaşanıyor.” (K5)
- “Hem öğretmenler odasında hem dışarıda tenefüs arasında çoğu zaman yemek arasında öğretmenler arasında konuşulan tek konu ülkenin siyasal gündemi. Özellikle farklı ideolojilere sahip öğretmenler arasında bu tartışmalar bazen daha farklı boyut kazanıyor sözlü veya fiziksel şiddete dahi dönebiliyor.” (K9)
- “Diğer mesleklerde olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de meslek sahipleri farklı ideolojilere, inanç ve mezheplere sahiptir. Bu farklılıklar her ne kadar zenginlik olarak görülse de çoğu zaman çatışmalara kaynaklık edebiliyor. Mesela bir öğretmen bir partiyi ve ideolojiyi destekliyor başka bir öğretmen de başka bir partiyi ve ideolojiyi destekliyor bu iki öğretmen öğretmenler odasında bir araya geldiğinde konu ister istemez partilere ve ideolojilere geliyor ve çatışma kaçınılmaz oluyor.” (K13)

Okul müdürlerinin iletişim eksikliğinden kaynaklı olarak okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmalar hakkındaki görüşlerinden hareketle oluşturulan kod-alt kod modeli Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Okulda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmaların Arkasındaki İletişim Eksikliği Nedenleri

Okul müdürlerinin iletişim eksikliğinden kaynaklı olarak okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmalar hakkındaki görüşleri üç kod üzerinden sunulmuştur. Buna göre okul müdürleri saygısızlık (f=9), yanlış anlaşımalar (f=5) ve kayıtsızlığı (f=3) okulda öğretmenler arasında iletişim eksikliğinden kaynaklı yaşanan çatışma nedenleri olarak belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerinden kesitler aşağıda sunulmaktadır.

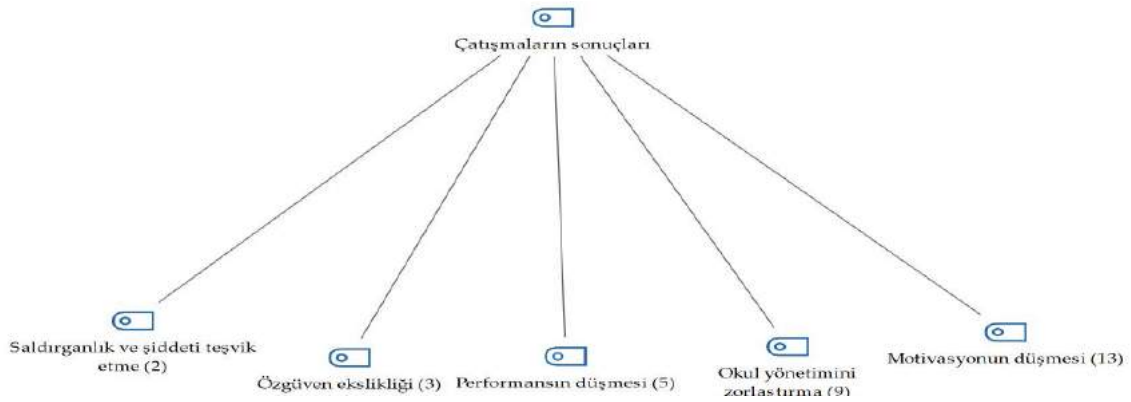
- “Bunu söylemiş olmaktan hicap duyuyorum ancak her ne kadar belirli bir eğitim seviyesine sahip olsalar da öğretmenler arasında çoğu zaman saygısızca konuşmalar yaşanabiliyor ve bu saygısızca konuşmalar fiziksel şiddete varan düzeyde çatışmalara yol açabiliyor.” (K6)
- “Günlük hayatta da sıkça karşılaştığımız gibi eğitim hayatında da öğretmenler arasında yanlış anlaşılmalardan kaynaklı birçok çatışmayla karşılaşırız. Aslında kendi aralarında konuşarak

çözülecek kadar basit bir konu olsa da bir kere yanlış anlaşılma yaşandı mı bunun arkası geliyor ve yanlış anlaşılmadan kaynaklı karmaşık durumlar ortaya çıkabiliyor.” (K8)

- “Öğretmenler arasında eğitimsel, çevresel, sosyal ve toplumsal kural ve ilkelere bağlı kalma konusunda farklılıklar oluyor. Bazı öğretmenler bu konuda daha hassas davranırken bazıları bu konuda kayıtsız kalabiliyor. Örneğin bir öğretmen yere çöp atıyor başka bir öğretmen onu uyarıyor ve bu durum çatışmaya neden oluyor.” (K13)

Okul Müdürlerinin Okulda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmaların Sonuçları Hakkında Görüşleri

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların sonuçları hakkında görüşleri incelenmektedir. Okul müdürlerinin görüşlerinden hareketle hazırlanan kod-alt kod modeli Şekil 4’te sunulmaktadır.

Şekil 4. Okulda Öğretmenler Arasında Yaşanan Çatışmaların Sonuçları

Okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların sonuçları hakkında görüşleri beş kod üzerinden sunulmuştur. Buna göre okul müdürleri okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların motivasyonun düşmesi (f=13), okul yönetimini zorlaştırma (f=9), performansın düşmesi (f=5), özgüven eksikliği (f=3) ve saldırganlık ve şiddeti teşvik etme (f=2) gibi sonuçları olduğunu belirtmektedirler. Öğretmenlerin görüşlerinden motivasyonun düşmesi aşağıda sunulmaktadır.

- “Çatışma yaşayan öğretmenler arasında gözlemlediğim en önemli sonuç tarafların motivasyonunun ve bununla ilişkili olarak performanslarının düşmesidir. Çatışma durumunda her iki taraf da uzun bir süre motive olma konusunda zorlanmaktadır.” (K4)
- “Bir yönetici olarak okulda çözmek zorunda bırakıldığım her bir çatışma benim açımdan okul yönetimini zorlaştırmaktadır. Çatışmalar arttıkça esas görevlerimize daha az zaman ayırıyoruz ister istemez bazı aksaklıklarla karşılaşırız bu durum bizi olumsuz etkiliyor.” (K7)
- “Bu soruya bir örnekle yanıt vermek istiyorum. Henüz geçen hafta okulda iki öğretmen arasında yanlış anlaşılmadan kaynaklı bir tartışma yaşandı. Tartışan taraflardan biri etkinlikle aktif rol alan başarılı bir öğretmendi ancak daha sonra ben tartışma yaşayan bu öğretmenden bir etkinlik için görev almasını istesem de o öğretmen bu etkinlikte görev alamayacağını çünkü bunu sorumluluğu yerine getirmekten korktuğunu belirtti.” (K11)
- “Öğretmenler arasında çeşitli nedenlerle yaşanan çatışmalar bir süre sonra şiddet ve saldırganlık içerikli davranışlara evrilebiliyor.” (K14)

SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER

İnsanlardan ortak ortamlarda bir arada yaşamaları nedeniyle çatışmaların ortaya çıkması kaçınılmaz bir olgudur. Bağlamında çatışma olmayan bir örgüt yoktur ve olmayacaktır (Pace, 1983). İnsanlar bir örgütün diğer üyeleriyle işbirliği yapmaya ve bir arada yaşamaya çağrıldığında, rekabet, anlaşmazlıklar, çelişkili ihtiyaçlar ve hedefler ortaya çıkabilir. Çatışma olgusu büyük önem taşır, çünkü bir kuruluş içinde çatışmaların yönetimi için çok fazla zaman ve çok sayıda mali ve insan kaynağı harcanır (Manesis, Vlachou ve Mitropoulou, 2019). Okullar da farklı kimlikleri bir araya getirerek toplumun mikro kozmosunu yeniden üreten bir kurumdur. Farklı kişilikleri, kuralları ve değerleri olan bu bağlam, okulu oluşturan farklı aktörler (öğrenciler, öğretmenler, personel ve veliler) arasındaki çatışmalar, sorunlar ve farklılıklarla doludur. Bu nedenle, okul sistemi, farklı özelliklere sahip bir dizi insanı içermenin yanı sıra, her birinin gelişim aşamalarına bağlı olarak önemli sayıda sürekli ve karmaşık etkileşimleri içerir. Dolayısıyla okul, farklı özelliklere, geçmişlere, deneyimlere ve kişiliklere sahip bireylerin her gün bir arada yaşadığı bir yerdir. Bu kadar çok farklılık arasında, doğal olarak, en çeşitli türlerin farklılıkları ortaya çıkar. Okulda uyum ve saygının sağlanması için doğabilecek çatışmaların doğru yönetilmesinde ise okul yönetiminin rolü önemlidir. Bu çalışmada ise okul müdürlerinin bir örgüt olarak okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların nedenleri ve çatışmaların sonuçlarına ilişkin görüşleri incelenmektedir.

Çalışmanın ilk alt problemi kapsamında okul müdürlerinin okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki nedenler hakkında görüşleri incelenmiş ve okul müdürlerinin görüşleri örgütsel nedenler, kişisel nedenler ve iletişim eksikliği olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. Bartol ve Martin'e (1991) göre de çatışmalar, kişilerarası beceri ve yeterlilikler, kişilik özellikleri, tutumlar, değerler, ahlaki yargılar ve duygulardaki farklılıklar ve iletişim boşlukları nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Ancak kişisel özelliklere dayalı (Özkalp ve Kirel, 2001) ve organizasyon ve yönetim yapısına dayalı (Kılınç, 1985) nedenler çatışmaların temel nedenleri olarak görülmektedir.

Çalışmada okul müdürleri görev dağılımındaki adaletsizlik, görev ihmali, eğitim ve öğretimde başarısızlık ve bürokratik işlemleri okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki örgütsel nedenler olarak belirtmişlerdir. Bu sonuçla paralel bir çalışmada Bayar (2015) okulda yaşanan çatışmaların nedenleri ve çözüm yöntemlerine yönelik okul müdürlerinin görüşlerini incelediği araştırmasında okul müdürleri örgütsel yapı, kaynak yetersizliği, yönetim biçiminde yaşanan farklılıklar, rol ve statü farklılıkları gibi nedenlerden kaynaklı olarak okullarda çatışmalarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Başka bir çalışmada ise Göksoy ve Argon (2016) okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki örgütsel nedenleri kurallara uymama, görev ihmali, sosyal çevrenin olumsuz etkileri, öğretim programı, öğrenci devamsızlıkları, eğitim ve öğretimde başarısızlık ve görev dağılımındaki adaletsizlik olarak sıralamışlardır.

Çalışmanın ilk alt problemi kapsamında okul müdürleri ideolojik farklılıklar, inanç-mezhep farklılıkları, tolerans eksikliği, önyargılı tutumlar, kişisel hırslar, yüksek beklentiler ve memnuniyetsizliği okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki kişisel nedenler olarak sıralamışlardır. Bu sonuç da Göksoy ve Argon (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada gereksiz şikayetler, yüksek beklentiler, arzularını karşılama konusunda memnuniyetsizlik, kişisel hırslar ve zayıflıklar, memnuniyetsizlik, kompleksler, önyargılı tutumlar, kültürel ve ekonomik farklılıklar, cehalet ve tolerans eksikliği okul müdürleri tarafından okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların arkasındaki kişisel nedenler olarak sıralanmıştır. Korkmaz'a (1994) göre örgüt ve amaçları ortak olmakla birlikte, personelin kişilik tipleri, eğitim ve kültürel düzeyleri, deneyimleri, becerileri, duyguları, inançları ve düşünceleri aynı olay ve durumları farklı görme ve yorumlamalarına

neden olmaktadır. Bu durum çatışmalara yol açmaktadır. Çalışmada okul müdürleri iletişim eksikliğinden kaynaklı olarak da okulda öğretmenler arasında çatışmalar yaşandığını ve saygısızlık, yanlış anlaşılmalara ve kayıtsızlığın okullarda öğretmenler arasında iletişim eksikliğinden kaynaklı yaşanan çatışmaların nedeni olduğunu belirtmiştir. Mevcut literatür bulgularında göre de iletişimdeki problemler, belirli bir yapı içinde uyumu sağlayacak köprü (Karcioğlu ve Alioğulları, 2012) ve etkileşim süreçleri çatışmalara neden olmaktadır (Erdoğan, 1999). Hem ana temalardan hem de alt kategorilerden de anlaşılacağı gibi, çatışmalar birçok nedenden kaynaklanabilmektedir.

Çalışmanın ikinci alt problemi kapsamında okul müdürleri okulda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların motivasyonun düşmesi, okul yönetimini zorlaştırma, performansın düşmesi, özgüven eksikliği ve saldırganlık ve şiddeti teşvik etme gibi sonuçları olduğunu belirtmişlerdir. Mevcut literatür incelendiğinde çatışmaların korku ve gerginlik yaratma, güven, benlik saygısı ve güvenliği azaltmak, daha az önemli konulara enerji harcama, yaratıcılığı yok etme, saldırganlık ve şiddet içeren davranışlara neden olma gibi yıkıcı etkilerinin olduğu belirtilmektedir (Burton ve Dukes, 1990; Valsiner ve Cairns, 1992). Yakın tarihli güncel bir çalışmada Dülger ve Dülger (2022) de çatışmaların okulda öğrenme ortamını ve öğretmen ve yönetici performansını olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Göksoy ve Argon (2016) ise okullarda öğretmenler arasında yaşanan çatışmaların performans ve motivasyonun düşmesi ve eğitimin kalitesine zarar vermesinin yanı sıra başka çatışmalara da neden olacağını ifade etmektedir. Androulakis ve Stamatis'e (2009) göre, sosyal açıdan çatışmalar, anlaşmazlıkların derinleşmesine neden olur ve çatışmaya katılan bir örgütün üyeleri arasında düşmanlık, kutuplaşma ve önyargı gibi ters davranışlara neden olur. Bu durum, sorunsuz ve yaratıcı bir işbirliği şansını en aza indirmekte, insan ilişkilerine zarar vermekte ve okulun eğitim düzeyini tehlikeye atmaktadır.

Bu sonuçlardan hareketle okul yöneticilerinin öğretmenlerden gelen görüş ve düşünceleri önemsemeleri, öğretmenlere her zaman adil ve eşit davranmaları, öğretmenleri motive edecek tutum ve davranışlarda bulunmaları, alınacak kararlara öğretmenleri dahil etmeye özen göstermeleri önerilmektedir. Ayrıca tıpkı bireysel farklılıklar gibi, siyasi ve ideolojik fikir ayrılıkları da kutuplaşma ve düşmanlık nedeni olarak değil, zenginlik kaynağı olarak kullanılmalıdır. Bu doğrultuda öğretmenlerle belirli periyotlarda toplantılar yapılmalıdır. Yapılan toplantılarda öğretmenlerin görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır. Okullarda görev yapan öğretmenler, kendileri ve örgüt için fayda sağlamak için birbirleriyle sosyal olarak etkileşime girmelidir. Aksi takdirde gerginlikler yaşanacak, barış, işbirliği ve takım ruhu zedelenecek ve disiplinsiz bir ortam oluşacaktır. Çatışmaya neden olan koşulların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak okul içi ve okul dışı sosyal ve, kültürel ve sportif etkinlikler yapılabilir. Bu sayede çalışanların moral ve motivasyonun azalacağı sosyal ilişkilerin gelişeceği ve bu durumun performansın düşmesi, özgüven eksikliği ve saldırganlık ve şiddeti teşvik etme gibi olumsuz sonuçları ortadan kaldıracacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Agolli, I., and Rada, A. (2015). Teachers' Experience and Perceptions on Conflicts at Schools: Their Solution and Addressing. *Journal of Educational and Social Research*, 5(2), 69-69.
- Akgöz, E. E. ve Cemaloğlu, N. (2020). Ortaokullarda çatışma nedenleri ve çözümüne ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *The Journal of International Education Science*, 22(7), 60-84.
- Alkayış, A. (2020). *Çağdaş Sorunlar Karşısında İnsan ve Eğitim*. Ankara: Astana Yayınları.

- Alkayış, A. (2022). Felsefesi ve İletişim. Felsefe ve İletişim İnceleme-Araştırma. (Ed. Ahmet Alkayış). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2022, 141-161.
- Androulakis, E., and Stamatis, P. (2009). Communication style of educators during the meeting of teachers council: A case study. *Epistimoniko Vima*, 10(January), 107-118.
- Argon, T. (2014). *Öğrenciler arasında yaşanan çatışmalar ve çözümü*. Ed. Türkan Argon, Şenay S. Nartgün. Sınıf Yönetimi. Ankara: Maya Akademi.
- Balcı, A. (2005). *Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Tek Ağaç Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Bartol, K. M., and Martin, D. C. (1991). *Management*. New York: Mc Graw-Hill.
- Bayar, A. (2015). Bir örgüt olarak okulda meydana gelen çatışma nedenleri ve çözüm yollarına yönelik okul müdürlerinin görüşleri. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 130-141.
- Burton, J. and Dukes, F. (1990). *Conflict: Readings in Management and Resolution*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Can, H. (2002). *Organizasyon ve Yönetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Can, N. (2007). İlköğretim okulu yöneticisinin bir öğretim lideri olarak yeni öğretim programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasındaki yeterliliği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 228-244.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dülger, İ., ve Dülger, Ş. (2022). Okul müdürlerinin görüşlerine göre okullarda karşılaşılan çatışmalar ve çözüm yöntemlerinin incelenmesi. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 2(2), 444-466.
- Erdoğan, İ. (1999). *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*. İstanbul: Dönence Basım.
- Gaffar, A. (2009). Okullarda çatışma: nedenleri ve yönetim stratejileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 212-227.
- Göksoy, S., and Argon, T. (2016). Conflicts at Schools and Their Impact on Teachers. *Journal of Education and Training Studies*, 4(4), 197-205.
- Göksoy, S., and Argon, T. (2016). Conflicts at Schools and Their Impact on Teachers. *Journal of Education and Training studies*, 4(4), 197-205.
- Gray, J. L., and Starke, F. A. (1984). *Organizational Behavior: Concepts and Applications*. Columbus Bell and Howell Company.
- Gültekin, A. (2022a). Zihin felsefesinde zihin kavramının serencamı: antik yunandan günümüze ruh kavramından zihin kavramına tarihsel perspektif, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 1, 17-32.
- Gültekin, A. (2022b). Spinoza'nın bilgi anlayışı: bir onto-epistemoloji okuması, *International Social Sciences Studies Journal*, 8(95), 663-672.
- Hojbotă, A. M., Butnaru, S., Rotaru, C., and Tița, S. (2014). Facing conflicts and violence in schools—a proposal for a new occupation: the mediation counsellor. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 142, 396-402.
- Jares, X. R., and Eufrásio, J. C. T. (2002). *Educação e conflito: guia de educação para convivência*. Porto: Edições Asa.

- Johnson, B., and Christensen, L. (2004). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches* (2nd ed.). Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon.
- Karcioğlu, F., ve Alioğulları, Z. D. (2012). Çatışmanın nedenleri ve çatışma yönetim tarzları ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 215-237.
- Kılınç, T. (1985). Örgütlerde Çatışma: Mahiyeti ve Nedenleri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 14(1), 103- 124.
- Korkmaz, S. (1994). Örgütlerde Çatışma Yönetimi ve Verimlilik. *MPM Verimlilik Dergisi*, 1, 77-94.
- Lobera, I. J. (2017). *Eating Disorders: A Paradigm of the Biopsychosocial Model of Illness*. BoD–Books on Demand.Almanya.
- Manesis, N., Vlachou, E., and Mitropoulou, F. (2019). Greek teachers' perceptions about the types and the consequences of conflicts within school context. *European Journal of Educational Research*, 8(3), 781-799.
- Nural, E., Ada, Ş. ve Çolak, A. (2012). Öğretmen algılarına göre okul müdürlerinin kullandıkları çatışma yönetimi yöntemleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü Dergisi*. 16 (3), 197-210.
- Özkalp E., ve Kirel, Ç. (2001). *Örgütsel Davranış*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları Yayın No: 149, Eskişehir.
- Pace, R. W. (1983). *Organizational communication*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Plunkett, W. R., and Raymond, F. Attner, (1989). *Introduction to Management*. Boston: PWS-Kent Publishing.
- Rahim, M. A. (1983). A Measure of Styles of Handling Interpersonal Conflict. *Academy of Management Journal*, 26, 368-376.
- Robbins S., P., and Judge, T. A. (2012). *Örgütsel Davranış*. (Çeviri Editörü: İnci Erdem). Ankara: Nobel Yayınları.
- Rubin, J. Z. (1994). Models of conflict in management. *Journal of Social Issues*, 50(1), 33-45.
- Soyalp, A. (2001). *Halk eğitim merkezi müdürlerinin çatışma çözümleme stratejileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Toprakçı, E. (2017). *Sınıf Yönetimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Türnüklü, A. (2002). *Öğrencileri arasındaki çatışmaların çözümünde problem çözme ve arabuluculuk*. Ed. Emin Karip. Sınıf Yönetimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Valente, S., Lourenço, A. A., and Németh, Z. (2020). School conflicts: Causes and management strategies in classroom relationships. *Interpersonal Relationships*. IntechOpen Limited.
- Valsiner, J., and Cairns, R. (1992). Theoretical perspectives on conflict and development. *Conflict in child and adolescent development*, 5(3), 15-35.
- Wall Jr, J. A., and Callister, R. R. (1995). Conflict and its management. *Journal of Management*, 21(3), 515-558.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*

Tamer PETEK, Milli Eğitim Bakanlığı, Kayabağlar Ahmet Cevat Sevgili İlkokulu, Siirt, e-posta:

tamerpetek56@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3960-3127>

Mehmet ASLAN, Milli Eğitim Bakanlığı, Hasuni Anaokulu, Diyarbakır, e-posta:

ma214401@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0845-0087>

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin okullarındaki örgütsel dedikodunun işlevlerine ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Araştırmanın evreni 2019-2020 eğitim ve öğretim yılında Batman ilinde görev yapan 7600 öğretmenden oluşmaktadır. Bu evrenden basit tesadüfi (seçkisiz) yöntem ile seçilen 340 öğretmen, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, Han ve Dağlı (2018) tarafından geliştirilen *Örgütsel Dedikodu Ölçeği* kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin istatistiksel çözümlenmeleri için; frekans ve yüzde, ortalama, standart sapma, t-Testi, ANOVA testi kullanılmıştır. Öğretmenlerin örgütsel dedikodunun boyutlarına ilişkin görüş ortalamalarının; haberdar olma boyutunda *kısmen katılıyorum*, ilişkileri geliştirme boyutunda *katılmıyorum* ve örgütsel zarar boyutunda *katılıyorum* düzeyinde olduğu saptanmıştır. Örgütsel dedikodunun alt boyutlarından *ilişkileri geliştirme ve örgütsel zarar* boyutlarında öğretmenlerin yaşına göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak dedikodunun *haberdar olma boyutunda* ise öğretmenlerin görüşlerinde *yaş değişkenine* göre anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. *Örgütsel zarar* boyutunda öğretmenlerin öğrenim durumlarına göre örgütsel dedikodunun işlevlerine yönelik görüşlerinde işlevsel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir. Örgütsel dedikoduyu lisansüstü öğretmenler lisans mezunu öğretmenlere göre *örgütsel zarar* boyutunda işlevsel olarak daha yüksek düzeyde olduğu görüşüne sahiptirler.

*Bu araştırma birinci yazarın yüksek lisans tezi kapsamında üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Okul, İnfomal İletişim, Örgütsel Dedikodu.

Makale Gönderme Tarihi: 01.08.2022

Makale Kabul Tarihi: 03.01.2023

Önerilen Atıf:

Petek, T. ve Aslan, M. (2023). Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 54-67.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2023, 6(1): 54-67. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1170](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1170)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

The Review of Teachers' Opinions About the Functions of Organizational Gossip

Tamer PETEK, Ministry of National Education, Kayabağlar Ahmet Cevat Sevgili Primary School, Siirt, e-mail: tamerpetek56@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3960-3127>

Mehmet ASLAN, Ministry of National Education, Hasuni Kindergarten, Diyarbakır, e-mail: ma214401@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0845-0087>

Abstract

The purpose of this study is to find out teachers' views on the function of organizational gossip in their schools. The study universe consists of 7600 teachers who served in Batman province during 2019-2020 educational year. For the study universe, 340 teachers were selected by a simple randomization (non-selective) method. The data of the study were obtained by the *Organizational Gossip Scale* compiled by Han and Dagli (2018). For statistical analysis of data, frequency and percentage, mean value, standard deviation, t test and variance test were used. The average of teachers' opinions on the dimensions of organizational gossip are detected as *I partially agree* on the *awareness dimension*, as *I disagree* on the *relationship improvement dimension*, and as *I agree* on the *organizational impairment dimension*. Among the subdimensions of organizational gossip, no significant difference was found in regards of teacher's age on *relationship improvement dimension*. However, for the *awareness dimension*, significant differences were found in teachers' views according to age variables. In the dimension of *organizational impairment*, there were found to be significant differences in teachers' views on function of organizational gossip in comparison with their educational background. Graduate teachers were found to consider organizational gossip on *organizational impairment dimension* functionally.

Keywords: Teacher, School, İnfornal Communication, Organizational Gossip.

Received: 01.08.2022

Accepted: 03.01.2023

Suggested Citation:

Petek, T. ve Aslan, M. (2023). The Review of Teachers' Opinions About the Functions of Organizational Gossip, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 54-67.

GİRİŞ

Örgüt kavramı, belli bir sistem dâhilinde organize olan yapıları açıklamaktadır (Güney, 2015). Başka bir ifade ile örgüt, bilinçli bir biçimde koordine edilen, iki veya daha fazla kişiden oluşan, bir hedefe veya hedefler bütününe ulaşmak için nispeten sürekli bir temel çerçevesinde işleyen sosyal bir birimdir (Robbins ve Judge, 2013: 5). Örgütün açık bir sistem olması, örgütün dışa açık olduğunu ve örgütte iletişimin önemli bir yer işgal ettiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Örgüt içi ilişkilerin belirlenmesi ve işgörenlerin görevlerinin anlaşılmasında iletişim önemli bir faktördür. Örgütlerde yürütülen tüm faaliyetlerde etkili bir iletişim, örgütün işleyişi ve başarısı üzerinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim okullarda geliştirilecek başarılı bir iletişim ortamı, öğretmenler tarafından okulun hedeflediği başarılı öğrencilerin yetiştirilmesinde ve okulun diğer amaçlarına ulaşmasında bir tür motivasyon sağlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre informal iletişim; örgüte ve işe ilişkin tatminde, örgütlerde insan kaynaklarının etkili kullanılmasında, motivasyonda, örgütsel bağlılıkta ve örgütsel değişim sürecinde önemli bir işlev olduğu gözlemlenmektedir (Sabuncuoğlu ve Gümüş, 2008: 85). Bu bakımdan informal iletişim biçimlerinden biri olan dedikodu, eğitim örgütlerinin düzenli işleyişinde önemli bir işleve sahiptir (Han, 2019). Okullarda, iletişim sürecinde öğretmenlerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişigüzel ortaya çıkan dedikodunun; öğretmenler arasında bilgi ve tecrübenin paylaşılması ile sıcak ilişkilerin kurulmasında bir araç olması; bunun sonucunda iş yerindeki stres kaynaklarının azaltılması ve buna bağlı olarak iş veriminin artırılması gibi olumlu yönleri bulunmaktadır (Usta, Kaya ve Özyurt, 2018). Bununla beraber öğretmenler arasında oluşan samimi ortamda düzenli olarak yapılan konuşmalar ve değerlendirmeler; grup uyumunu, etkileşimi ve enerjiyi artırarak verimliliğin yükselmesine katkıda bulunmaktadır (Thomas ve Rozell, 2007). Öte yandan dedikodunun örgütsel zarar işlevinin yüksek bulunduğu (Han, 2019), bazı örgütsel davranışlar ile ilişkisinin kurulduğu araştırmalarda ise; dedikodunun örgütsel bağlılığı zayıflattığı (Karasu, 2020), iş tatminsizliğine neden olduğu (Kardaş, 2019) ve örgütsel sinerjiyi düşürdüğü (Çağal, 2021) ve örgütsel tükenmişliği arttırdığı (Petek, 2021) şeklinde sonuçlar elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle dedikodunun aydınlık taraflarının yanında karanlık taraflarının olduğu söylenebilir. Araştırma bulgularına paralel olarak yapılan araştırmalarda; dedikodunun iş tatminsizliğine (Kardaş, 2019), örgütsel güvenin zayıflamasına (Karasu 2020), motivasyon düşüklüğüne (Han, 2019), performans kaybına (Çalığı, Göral ve Bozoğlu, 2013) öğretmenler arasında sinerjinin düşmesine (Çağal, 2021), hem motivasyon hem de performans düşüklüğüne (Solmaz, 2004b), iş yerinde yalnızlaşmaya (Gürbüzöğlü, 2019), iş yerinde duygusal ve sosyal yalnızlığa (Akduru ve Semerciöz, 2017) neden olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler arasındaki olumlu iletişim kanalının kurulması son derece önemlidir. Bununla beraber son zamanlarda önem kazanan dedikodunun olumlu işlevleri olan haberdar olma ve ilişkileri geliştirme boyutlarının daha fazla işe koşulması; buna karşın örgütsel zarar işlevine karşı ise önlem alınması sayesinde eğitim kurumlarında olumsuz sonuçların ortaya çıkması engellenebilecektir. Bu nedenle araştırmanın özellikle öğretmen ve okul yöneticilerinin örgütsel dedikodu yönetiminde ve bu olguların zararlarına karşı mücadele noktasında önemli bilgi ve bulgular sunacağı düşünülmektedir. Bu yönüyle araştırmanın yöneticilerin örgütlerde dedikodu ile mücadele etme yerine; örgütsel dedikoduyu yönetme konusunda fikirler vermesi ve yöneticilere katkı sunması bakımından önemlidir.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ile verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bir araştırmada tarama modeli kullanılırken, geçmişte var olmuş durumlar ya da mevcut durum olduğu şekilde tespit edilir. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha çok değişkenin arasındaki değişimin varlığını veya değişimin derecesini tespit etmek amacıyla kullanılan modeldir (Karasar, 2017).

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni Batman kamu okullarında görev yapan 7600 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise basit tesadüfi (seçkisiz) örnekleme yöntemiyle; 600 okul öncesi öğretmeninden 44, 3000 ilköğretim öğretmeninden 117, 2000 ortaokul branş öğretmeninden 93 ve 2000 lise branş öğretmeninden 86 olmak üzere toplam 340 öğretmen oluşturulmuştur. Araştırma için gerekli veriler değerlendiricilere Google Formlar üzerinden online (<https://docs.google.com/forms>) olarak belirtilen adresten toplanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, araştırmanın evren ve örnekleme ile ilgili bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Okul Kademesi	Evren	Örneklem
Okul Öncesi Öğretmeni	600	44
İlkokul Öğretmeni	3000	117
Ortaokul Öğretmeni	2000	93
Lise Öğretmeni	2000	86
Toplam	7600	340

Veri Toplama Süreci ve Veri Toplama Araçları

Örgütsel dedikodunun işlevlerinin öğretmenlerin görüşlerine göre incelendiği bu araştırmada kişisel bilgi formu ve Han ve Dağlı (2018) tarafından geliştirilen örgütsel dedikodu ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu, araştırmada yer alan katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, mesleki kıdem, istihdam şekli, çalışılan okul kademesi, çalışılan okuldaki öğretmen sayısı, çalışılan okulda bulunma süresi değişkenlerini içermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin bazı kişisel özellikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Katılımcıların %50,3’ünü kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcılardan %48,5 ile kıdem olarak 1 ile 5 yıl arası olanlar çoğunlukta olup bunları %29,7’lik dilimle 11 ile 20 yıl arası kıdeme sahip olanlar takip etmektedir. Örneklem gurubunun istihdam şekli %63,2 ile kadrolu öğretmen ağırlıklıdır.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Katılımcıların Bazı Kişisel Özellikleri

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Yüzde
Kadın	171	50,3
Erkek	169	49,7
Mesleki Kıdem		
1-5 Yıl	165	48,5
6-10 Yıl	74	21,8
11-20 Yıl	101	29,7
İstihdam Şekli		
Kadrolu	215	63,2
Sözleşmeli	103	30,3
Ücretli	22	6,5
Toplam	340	100

Örgütsel Dedikodu Ölçeği

Bu araştırmada, Han ve Dağlı (2018) tarafından geliştirilen “Örgütsel Dedikodu Ölçeği” kullanılarak örgütsel dedikodu işlevlerinin öğretmen görüşlerine göre düzeyinin ne olduğu, örgütsel dedikodunun olumlu ve olumsuz işlevlerinin nasıl algılandığı incelenmiştir. Han ve Dağlı (2018) tarafından söz konusu ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri; madde toplam korelasyonu, boyutlar arası korelasyon, antiimaj korelasyon matrisi, iç tutarlılığa ilişkin güvenilirlik analizi, açıklayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi şeklinde yapılmıştır. Örgütsel Dedikodu Ölçeği için yapılan açıklayıcı faktör analizinde, ölçeğin üç faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Buna göre Örgütsel Dedikodu Ölçeği'nin ilk faktörünü araştırmanın 1,2,3,4,5,6,7. maddeleri, ikinci faktörünü 8,9,10,11,12,13,14. maddeleri ve üçüncü faktörünü de 15,16,17,18,19,20,21,22,23,24. maddeleri olmak üzere toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci faktörü olan *haberdar olmaboyutu* toplam varyansın %27,7'sini; ikinci faktörü olan *ilişkileri geliştirmeboyutu* toplam varyansın %22,0'sini ve üçüncü faktör olan *örgütsel zarar boyutu* toplam varyansın %20,3'ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan, ölçeğin açıklanan varyansı ise %70,1'dir. Örgütsel Dedikodu ölçeği için yapılan açıklayıcı faktör analizinin doğrulanıp doğrulanmadığının belirlenmesi için yapılan doğrulayıcı faktör analizi işlemi sonucunda tespit edilen uyum indeksleri alanyazın ölçütlerine göre kabul edilebilir bir düzeyde olmasından dolayı modelin doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır (Han, 2019).

Han ve Dağlı (2018) tarafından geliştirilen üç boyutlu ölçek için ayrı ayrı hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı, birinci boyut için 0.921, ikinci boyut için 0.945, üçüncü boyut için ise 0.943 bulunmuştur. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı ise 0.829'dir. Araştırmada kullanılan Örgütsel Dedikodu Ölçeği ile alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik katsayıları Tablo 3' te verilmiştir.

Tablo 3. Örgütsel Dedikodu Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Güvenirlik Analizi

Ölçek ve Alt Boyutları	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Haberdar Olma Boyutu	0,884	7
İlişkileri Geliştirme Boyutu	0,887	7
Örgütsel Zarar Boyutu	0,902	10
Örgütsel Dedikodu Ölçeği	0,821	24

Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 23.0 programı yardımıyla yapılmıştır. Bu bölümde; kullanılan testler, betimleyici istatistikler (frekans analizi, ortalama, standart sapma, minimum, maksimum, medyan) ve güvenirlilik analizi, korelasyon analizi t-Testi ve ANOVA analizi hakkında bilgi verilmektedir.

Örgütsel dedikodu ölçeğinin cinsiyet, mesleki kıdem ve istihdam şekli değişkenleri ile dağılımının benzer aralıklarda olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin tümü -1,5 ile +1,5 arasında olduğundan değişkenlerin normal dağıldığı belirlenmiş ve parametrik testler uygulanmıştır. Ayrıca örgütsel tükenmişlik değişkeninin de kişisel değişkenler ile dağılımını incelediğimizde çarpıklık ve basıklık değerlerinin tümü -1,5 ile +1,5 arasında olduğundan değişkenlerin normal dağıldığı saptanmış ve bu bağımlı değişkende de parametrik testler uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklere ait çarpıklık ve basıklık değerleri ayrıca ek olarak sunulmuştur (EK-1).

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, öğretmenlerin örgütsel dedikodunun işlevlerine ilişkin görüşleri ile ilgili betimsel istatistikler ile *cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, mesleki kıdem, istihdam şekli* değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin istatistiksel sonuçlara yer verilmiştir.

Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodunun İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin örgütsel dedikodunun işlevlerine ilişkin görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlemek için örgütsel dedikodunun alt boyutlarına ait boyut ortalamaları ve düzeyleri, standart sapmaları hesaplanmış olup sonuçlar Tablo 4' de gösterilmektedir.

Tablo 4' de görüldüğü üzere; öğretmenler örgütsel dedikodunun birinci boyutu olan haberdar olma boyutunda ($\bar{x}= 2,82$) *kısmen katılıyorum* düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Örgütsel dedikodunun ikinci boyutu olan ilişkileri geliştirme boyutunda öğretmenler ($\bar{x}= 2,04$) *katılmıyorum* düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Örgütsel dedikodunun üçüncü boyutu olan örgütsel zarar boyutunda öğretmenler ($\bar{x}= 3,53$) *katılıyorum* düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu bağlamda öğretmenlerin dedikoduyu örgütsel zarar boyutunda daha işlevsel olduğu görüşündedirler.

Tablo 4. Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek Alt Grubu	Ortalama	Standart Sapma	Madde Sayısı	Düzy
Haberdar Olma	2.82	1.11	7	Kısmen Katılıyorum
İlişkileri Geliştirme	2.04	1,07	7	Katılmıyorum
Örgütsel Zarar	3,53	1,15	10	Katılıyorum

Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin *cinsiyete göre* örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t-Testi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	Sayı	Ort.	Std. Sapma	T	P
Haberdar Olma	Kadın	171	2,77	0,95	1,66	0,09
	Erkek	169	2,61	0,84		
İlişkileri Geliştirme	Kadın	171	2,07	0,88	0,15	0,87
	Erkek	169	2,05	0,86		
Örgütsel Zarar	Kadın	171	3,50	0,76	1,42	0,15
	Erkek	169	3,39	0,76		

Öğretmenlerin *cinsiyetlerine göre* örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Erkek öğretmenlerin haberdar olma ve ilişkileri geliştirme boyutlarındaki ortalama puanları (ort. =2,77-2,07; $P>0.05$) kadın öğretmenlerin ortalama puanlarına (ort. =2,61-2,05) göre daha yüksek bulunmuştur. Erkek ve kadın öğretmenlerin dedikodunun örgütsel zarar boyutunu daha işlevsel bulduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin Yaşa Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin *yaş değişkenine göre* örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ANOVA analizi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 6’te verilmiştir.

Örgütsel dedikodunun alt boyutlarından *ilişkileri geliştirme ve örgütsel zarar* boyutlarında öğretmenlerin *yaşına göre* anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). 31-35 yaş arası öğretmenler, dedikodunun haberdar olma, ilişkileri geliştirme ve örgütsel zarar boyutlarına ait ortalama düzeyleri diğer yaş grubundaki öğretmenlerin ortalamasından daha yüksektir. Bu durumda 31-35 yaş arası öğretmenler dedikodunun her üç alt boyutunu da daha işlevsel bulmaktadırlar.

Dedikodunun *haberdar olma boyutunda* ise öğretmenlerin görüşlerinde *yaş değişkenine* göre anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Yaşa Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Boyutlar	Yaş	Sayı	Ort.	Std. Sapma	F	P
Haberdar Olma	21 ile 25 yaş arası	33	2,53	0,97	2,83	0,02*
	26 ile 30 yaş arası	116	2,75	0,88		
	31 ile 35 yaş arası	93	2,88	0,90		
	36 ile 40 yaş arası	52	2,56	0,82		
	40 yaş üzeri	46	2,41	0,87		
	Toplam		340	2,68		
İlişkileri Geliştirme	21 ile 25 yaş arası	33	2,11	1,02	1,29	0,27
	26 ile 30 yaş arası	116	2,00	0,78		
	31 ile 35 yaş arası	93	2,22	0,98		
	36 ile 40 yaş arası	52	1,95	0,71		
	40 yaş üzeri	46	1,98	0,85		
	Toplam		340	2,05		
Örgütsel Zarar	21 ile 25 yaş arası	33	3,27	0,76	1,16	0,32
	26 ile 30 yaş arası	116	3,47	0,81		
	31 ile 35 yaş arası	93	3,44	0,70		
	36 ile 40 yaş arası	52	3,37	0,81		
	40 yaş üzeri	46	3,61	0,68		
	Toplam		340	3,42		

Öğretmenlerin Medeni Duruma Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin *medeni durumuna* göre örgütsel dedikodunun işlevsel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t-Testi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 7' te verilmiştir.

Öğretmenlerin *medeni durumlarına* göre örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Öte yandan bekâr öğretmenler evli öğretmenlere göre dedikodunun haberdar olma, ilişkileri geliştirme ve örgütsel zarar boyutlarında daha işlevsel olduğu görüşündedirler.

Tablo 7. Öğretmenlerin Medeni Duruma Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Medeni durum	Sayı	Ort.	Std. Sapma	t	P
Haberdar olma	Bekâr	136	2,75	0,93	1,02	0,30
	Evli	204	2,65	0,87		
İlişkileri geliştirme	Bekâr	136	2,10	0,87	0,59	0,55
	Evli	204	2,04	0,86		
Örgütsel zarar	Bekâr	136	3,47	0,75	0,51	0,60
	Evli	204	3,43	0,77		

Öğretmenlerin Öğrenim Durumuna Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin *öğrenim durumuna* göre örgütsel dedikodunun işlevsel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t-Testi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 8'te verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Öğrenim Durumuna Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Öğrenim durumu	Sayı	Ort.	Std. Sapma	t	P
Haberdar olma	Lisans	270	2,71	0,91	0,74	0,45
	Lisansüstü	70	2,62	0,86		
İlişkileri geliştirme	Lisans	270	2,08	0,85	0,75	0,45
	Lisansüstü	70	1,99	0,91		
Örgütsel zarar	Lisans	270	3,39	0,78	-2,63	0,01*
	Lisansüstü	70	3,66	0,63		

Örgütsel dedikodunun alt boyutlarından *haberdar olma ve ilişkileri geliştirme* boyutlarında öğretmenlerin *öğrenim durumuna* göre işlevsel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Buna karşın *örgütsel zarar* boyutunda öğretmenlerin öğrenim durumlarına göre örgütsel dedikodunun işlevlerine yönelik görüşlerinde işlevsel olarak anlamlı fark vardır ($t=-2,63$; $p<0.05$). Örgütsel dedikoduyu lisansüstü öğretmenler lisans mezunu öğretmenlere göre *örgütsel zarar* boyutunda işlevsel olarak daha yüksek düzeyde olduğu görüşüne sahiptirler. Diğer bir ifadeyle lisansüstü öğretmenler örgütsel dedikodunun işlevsel olarak *örgütsel zarar* boyutuyla daha etkin kullanıldığı görüşündedirler.

Öğretmenlerin Mesleki Kıdeme Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin *mesleki kıdemine* göre örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 9' da verilmiştir.

Tablo 9. Öğretmenlerin Mesleki Kıdeme Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin ANOVA Analizi Sonuçları

Boyutlar	Mesleki Kıdem	Sayı	Ort.	Std. Sapma	F	P
Haberdar olma	1 ile 5 yıl arası	165	2,77	0,94	1,42	0,23
	6 ile 10 yıl arası	74	2,69	0,85		
	11 yıl ve üzeri	101	2,55	0,83		
	Toplam	340	2,67	0,89		
İlişkileri geliştirme	1 ile 5 yıl arası	165	2,04	0,85	0,19	0,89
	6 ile 10 yıl arası	74	2,12	0,97		
	11 yıl ve üzeri	101	2,04	0,79		
	Toplam	340	2,06	0,86		
Örgütsel zarar	1 ile 5 yıl arası	165	3,44	0,77	0,02	0,99
	6 ile 10 yıl arası	74	3,44	0,71		
	11 yıl ve üzeri	101	3,45	0,77		
	Toplam	340	3,44	0,76		

Öğretmenlerin *mesleki kıdemine göre* örgütsel dedikodunun işlevlerine ilişkin görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Meslekte yeni olan 1-5 yıl arası kıdeme sahip öğretmenler, dedikodunun haberdar olma işlevini üst kademedeki öğretmenlerden daha işlevsel kabul etmektedirler.

Öğretmenlerin İstihdam Şekline Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin *istihdam şekline göre* örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t-Testi uygulanmıştır. Ayrıca değişkenler içindeki ücretlilerin sayısının düşük olması nedeniyle kendisine en yakın sözleşmeli öğretmenlerin sayısına eklenmiştir.

Öğretmenlerin *istihdam şekline göre* örgütsel dedikodunun alt boyutlarında işlevsel olarak görüşlerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır ($P>0.05$). Sözleşmeli öğretmenler haberdar olma boyutu ve ilişkileri geliştirme boyutlarında dedikoduyu kadrolu öğretmenlerden daha işlevsel gördükleri tespit edilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin İstihdam Şekline Göre Örgütsel Dedikodu İşlevlerine İlişkin Görüşlerinin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	İstihdam Şekli	Sayı	Ort.	Std. Sapma	T	P
Haberdar olma	Kadrolu	215	2,65	0,82	-0,898	0,37
	Sözleşmeli	125	2,74	1,00		
	Toplam	340	2,69	0,90		
İlişkileri geliştirme	Kadrolu	215	2,65	0,82	0,550	0,58
	Sözleşmeli	125	2,74	1,00		
	Toplam	340	2,69	0,87		
Örgütsel zarar	Kadrolu	215	3,44	0,73	-0,124	0,90
	Sözleşmeli	125	3,45	0,81		
	Toplam	340	3,45	0,76		

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretmenler, örgütsel dedikodunun haberdar olma işlevini *kısmen düzeyinde* kabul etmeleri öğretmenlerin dedikoduyu kısmen bilgi alma aracı olarak gördüklerini göstermektedir. Yapılan bazı araştırmalarda; örgüt işgörenlerinin merak ettikleri konu hakkındaki eksik bilgileri tamamlamak istemeleri (Difonzo, Bordia ve Rosnow, 1994) çevredeki insanların toplumsal ilişkileri hakkında bilgi edinmeye çalışmaları (Foster, 2004), bilgi eksikliğinin yaşanması veya içeriğinin yeterince açık olmaması (Çalıküsu, Göral ve Bozoğlu, 2013) gibi etkenlere bağlı olarak; bu bilgilere dedikodular yoluyla ulaşmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu nedenle okul

İçerisinde hem formal hem informal iletişim kanallarının açık tutulması öğretmenlerin daha hızlı bilgiye ulaşmasını sağlayacak olmasıyla beraber okul içerisindeki şeffaf bilgi akışını da hızlandıracaktır. Bu şekilde hem öğretmenlerin okul yönetimine olan güveni artacak hem de yöneticilerin yapacağı duyurular öğretmenlere daha hızlı ulaşacaktır. Bu nedenle okul içerisindeki bilgi kanallarının sürekli açık tutulması ve bu tür dedikodu gruplarının olumlu işlevi olan haber alma işlevinin ön plana çıkarılması örgütün lehine olabilecek sonuçların oluşmasını sağlayacaktır.

Örgütsel dedikodunun ilişkileri geliştirme işlevi *katılmıyorum* düzeyinde çıkması öğretmenlerin dedikodunun ilişkileri geliştirme boyutunun işlevsiz olduğunu, dedikodunun öğretmenleri örgüt içerisinde sosyal yönden geliştirdiklerini kabul etmediklerini ifade etmektedir. Öğretmenler, dedikodu gruplarında edindiği bilgi ve açıklamalara rağmen; bu paylaşımların öğretmenler arasındaki ilişkiyi geliştirdiği görüşünde değildirlir. Araştırma bulgusuna paralel olarak Han (2019), öğretmenlerin dedikodunun ilişkileri geliştirme boyutunda işlevsel olmadığı sonucuna varmıştır. Alanyazında yapılan diğer araştırmalar incelendiğinde ise örgütsel dedikodunun ilişkileri geliştirme boyutunun işlevsel olduğu tespit edilmiştir. Nitekim alanyazında yapılan araştırma bulguları; işgörenlerin dedikodu gruplarına katılmaları ile örgüt içerisindeki sosyal bağları arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu (Grosser, Lopez-Kidwell ve Labianca, 2010); dedikodunun işgörenleri örgüt içerisinde sosyalleşmelerini sağladığını (Solmaz, 2003: 27); dedikodunun insanları sosyal ilişki bağlamında güçlendirdiğini (Brondino, Fusar-Poli ve Politi, 2016:1); işgörenlerin samimiyetinin artmasına bağlı olarak ilişkilerinin gelişmesine ve sosyalleşmesine katkı sağladığını (Çalikuşu, Göral ve Bozoğlu, 2013), yeni arkadaşlıklar kazandırdığını (Difonzo ve Bordia, 2007); örgüt içerisinde belli bir uyumun oluşmasını sağladığını (Uğurlu, 2014: 88); ortaya koymuşlardır. Örgütsel dedikodunun bu denli örgüt içerisindeki ilişkileri geliştirme işlevinin olmasına karşılık yapılan bu araştırmada ise öğretmenler tarafından dedikodunun ilişkileri geliştirme boyutunun işlevsel kabul edilmemiş olması; toplumsal olarak hem dini hem de örfi bakımdan dedikoduya yüklenen olumsuz değerlendirmelerden kaynaklandığı söylenebilir. Kısacası öğretmenler tarafından dedikodunun varlığına inanılıyor ama ilişkileri geliştirme işlevinde kullanışlı görülüyor.

Öğretmenler tarafından dedikodunun örgütsel zarar boyutu işlevsel kabul edilmekte; dolayısıyla öğretmenler, dedikodunun örgüte zarar verdiğini düşünmektedirler. Han (2019) tarafından öğretmenler üzerinde yapılan araştırmada; bu araştırma bulgusuna paralel olarak örgütsel dedikodunun örgütsel zarar boyutunun işlevsel olduğu tespit edilmiştir. Nitekim alanyazında yapılan diğer araştırmalarda araştırma bulgusuna paralel sonuçlar ortaya konmuştur. Arabacı, Sünkür ve Şimşek (2012), Hallett, Harger ve Eder (2009) ve Leblebici, Yıldız ve Karasoy (2009), Petek (2021) tarafından yapılan araştırmalarda örgütsel dedikodunun örgüt işgörenleri tarafından olumsuz davranışlar olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Dedikodunun örgüt içerisinde diğer öğretmenleri ötekileştirmesi, baskın grupların ortaya çıkmasına neden olması, okul içerisinde güven sorununun oluşması, bireyin kendini kanıtlama çabası, etik değerlerin zayıflığı, motivasyon eksikliği, kin, kıskançlık, çekememezlik gibi duyguların örgüte hâkim olması sonucunda (Han, 2021a) iş birliği ve dayanışmanın azalması gibi nedenlerden dolayı öğretmenler, dedikodunun örgütsel zarar boyutunun işlevsel olduğu görüşündedirler. Bu nedenle; dedikodunun olumsuz işlevleri ile mücadele edilerek öğretmenlerin formal iletişiminden kaynaklanan bilgi eksikliklerinin ve öğretmenler arasındaki bilgi karmaşasının önüne geçilmelidir. Bunun için okul yöneticileri tarafından öncelikle şeffaf bir yönetim anlayışı benimsenerek konunun önemine göre gerektiğinde dijital iletişim araçları üzerinden doğru ve hızlı bir şekilde öğretmenleri bilgilendirme yoluna gidilebilir.

Araştırmadan elde edilen örgütsel dedikodu işlevlerine yönelik bulgulara paralel olarak Gürbüz (2019), branş öğretmenleri üzerinde yaptığı araştırmasında öğretmenlerin örgütsel dedikodunun

olumlu ve olumsuz işlevlerinin olduğuna yönelik bulguya ulaşmıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, Levent ve Türkmenoğlu (2019), Akyürek (2020), Arabacı, Sünkür ve Şimşek (2012) tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile paralellik göstermektedir. Yine Erol ve Akyüz (2015) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan araştırmada dedikodudan hiç kimsenin hoşlanmaması gerçeğine rağmen dedikodunun örgütlerde yapıyor olması etiksel bir ikilemi ortaya koymaktadır.

Öğretmenler, dedikodunun örgütsel zarar işlevinin daha fazla olduğunu ve bu durumun örgüt için tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle şeffaf bir yönetim anlayışının benimsenmesi, iletişim ve değerler konusunda bilgilendirici seminerlerin düzenlenmesi sonucunda dedikoduların eğitim kurumlarında göstereceği zarar en az seviyeye indirilebilir (Han, 2021b).

KAYNAKÇA

Akduru, H. E. ve Semerciöz, F. (2017). Kamu Kurumlarında Örgütsel Dedikodu ve İşyeri Yalnızlığına Dair Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(5), 106-119.

Akyürek, M. (2020). Okullarda Dedikodu ve Söylenti Durumunun İncelenmesi. *İZÜ Eğitim Dergisi*, 2 (4), 174-190.

Arabacı, İ., Sünkür, M. ve Şimşek, F. (2012). Öğretmenlerin Dedikodu ve Söylenti Mekanizmasına İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2 (2), 171-190.

Avcı, Y.E. (2015). *Öğretmenlerin Kültürel Sermaye Yeterliklerinin İncelenmesi* (Doktora tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Brondino, N., Fusar-Poli, L. and Politi, P. (2016). Something To Talk About: Gossip Increases Oxytocin Levels in A Near Real-Life Situation. *Psychoneuro Endocrinology*. 77(3), 218-224.

Çağalı, E. (2021). *Örgütsel Dedikodu ve Sinerjiye Yönelik Lise Öğretmenlerinin Görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Çalikuşu, E., Öz, M., Göral, B. B., Bozoğlu, A. ve Ateş, İ. (2013). İnfomal İletişimin "Dedikodu-Söylenti" Örgüt İçi Rolü: Bir Yükseköğretim Kurumunda Yapılan Çalışma. *İcqh 2013 Proceedings Book*, Sakarya.

Difonzo, N., and Bordia, P. (2007). *Rumor Psychology: Social and Organizational Approaches*. Washington, DC: American Psychological Association.

Difonzo, N., Bordia, P., and Rosnow, R. L. (1994). Reining in Rumors. *Organizational Dynamics*, 23(1), 47-62.

Erol, Y. ve Akyüz, M. (2015). Dünyanın En Eski Medyası: Dedikodunun Örgüt Düzeyindeki İşlevleri ve Algılanışı: Sağlık Örgütlerinde Bir Alan Araştırması. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal of World of Turks*, 7 (2), 149-166.

Foster, E.K. (2004) Research on gossip: Taxonomy, methods, and future directions. *Review of General Psychology*, 8 (2), 78-99.

Grosser, T. J., Lopez-Kidwell, V. and Labianca, G. (2010). A Social Network Analysis of Positive and Negative Gossip in Organizational Life. *Group & Organization Management*. 35(2), 177-212.

Güney, S. (2015). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Gürbüz, S. (2019). *Örgütsel Dedikodu ile İş Yeri Yalnızlığı Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

- Gürbüzöğlü, Y. E. (2019). *Örgütlerde Dedikodunun Bireysel Farklılıklar Bağlamında İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Hallett, T., Harger, B. and Eder, D. (2009). Gossip At Work: Unsolicited Evaluative Talk in Formal School Meetings. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(5), 584-618.
- Han, B. and Dağlı, A. (2018). Organizational Gossip Scale: Validity and Reliability Study. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13 (27) 829-846.
- Han, B. (2019). *İnformal İletişim Biçimi Olarak Okullarda Söylenti ve Dedikodunun Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Han, B. (2021a). The sources of organizational gossips in schools. *Education Quarterly Reviews*, 4 (1), 15-24.
- Han, B. (2021b). Management Techniques for Organizational Rumor and Gossip in Schools. *Dinamika Ilmu: Jurnal Pendidikan*, 21(1), 177-203.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasu, Y. (2020). *İlköğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodu ve Örgütsel Güven Algıları Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Kardaş, K. (2019). *Sağlık Çalışanlarında Dedikodu ve Söylenti Tutumunun İş Tatmini Üzerindeki Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Leblebici, D., Yıldız., H. ve Karasoy., A. (2009). Örgütsel Yaşamda Dedikodunun Algılanışı ve Araçsallığı. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 561-574.
- Levent, F. ve Türkmenoğlu, G. (2019). Okul Yöneticilerinin Dedikodu ve Dedikodu Yönetimine İlişkin Görüşleri. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 787-814.
- Petek, T. (2021). *Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodu ile Örgütsel Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt.
- Robbins, S. P., Judge, T. ve Erdem, İ. (2013). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Nobel.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Gümüş, M. (2008). *Örgütlerde İletişim*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım, Dağıtım Ltd. Şti.
- Solmaz, B. (2003) *Söylentilerin Kurumsal İletişim Açısından Değerlendirilmesi ve Uygulama Örneği*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Thomas, S. A., and Rozell, E. J. (2007). Gossip And Nurses: Malady Or Remedy?. *The Health Care Manager*, 26(2), 111-115.
- Uğurlu, C. T. (2014). İnformal İletişim Ölçeği, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 83-100.

EK 1: KİŞİSEL DEĞİŞKENLERİN ÇARPIKLIK BASIKLIK DEĞERLERİ

	Örgütsel Dedikodu	Örgütsel Tükenmişlik
Cinsiyet	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
Kadın	-0,06/0,13	0,41/0,84
Erkek	-0,11/1,03	0,42/0,68
Yaş	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
21 ile 25 yaş arası	0,10/1,17	-0,33/1,38
26 ile 30 yaş arası	-0,18/0,61	0,73/1,21
31 ile 35 yaş arası	-0,25/-0,14	0,37/-0,13
36 ile 40 yaş arası	-0,73/1,42	1,12/1,42
40 yaş üzeri	0,08/1,39	-0,38/0,05
Medeni Durum	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
Bekar	0,02/0,15	0,45/0,84
Evli	-0,13/0,99	0,50/0,88
Öğrenim Durumu	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
Lisans	-0,19/0,62	0,56/0,90
Lisansüstü	0,34/1,32	0,13/0,69
Mesleki Kıdem	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
1 ile 5 yıl arası	-0,12/0,28	0,39/1,01
6 ile 10 yıl arası	-0,15/0,56	0,74/0,41
11 yıl ve üzeri	-0,02/1,40	0,49/1,10
İstihdam Şekli	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
Kadro	-0,22/1,40	0,50/0,60
Sözleşmeli	0,02/-0,24	0,16/1,00
Ücretli	-0,28/0,12	0,46/0,76
Çalıştığınız Okul Kademesi	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
Anaokulu	-0,28/0,98	-0,40/0,61
İlkokul	-0,13/1,16	0,38/1,31
Ortaokul	0,09/0,11	0,38/0,23
Lise	-0,22/1,08	1,08/1,14
Çalışılan Okuldaki Öğretmen Sayısı	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
20 ve altı	-0,13/0,28	0,05/0,18
21 ile 40 arası	-0,24/1,39	0,83/1,23
41 ve üzeri	0,02/0,68	0,72/0,51
Çalışılan Okulda Bulunma Süresi	Çarpıklık/Basıklık	Çarpıklık/Basıklık
1-5 yıl arası	0,07/0,57	0,58/1,07
6-10 yıl arası	0,01/0,43	0,04/-0,30
11 yıl ve üzeri	-1,24/1,07	-0,49/-0,27

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kumar Bağımlılılarıyla Sağlıklı Kontrollerin Bilişsel Çarpıtmaları, Psikopatolojileri ve Aile İlişkilerinin Karşılaştırılması

Yaprak ALTUNTAŞ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Yakındoğu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Lefkoşa KKTC, e-posta: yaprak96.altuntas@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8390-9265>

Yrd. Doç. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER, Yakındoğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa KKTC, e-posta: hande.celikay@neu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6735-1321>

Hilal KULA, Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir, e-posta: hilallkulaaa@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3109-3011>

Öz

Kumar bağımlılığı daha fazla kazanma arzusuyla sonucu olumsuz olsa bile tekrar eden bir davranıştır. Bu çalışmada kumar bağımlısı bireylerin bilişsel çarpıtmaları, psikopatolojileri ve aile ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. 2021 yılında 18-60 yaş aralığındaki, araştırmaya gönüllü olarak katılan kumar bağımlısı ve kumar bağımlısı olmayan bireyler uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve 525 kişi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmaya dahil edilen bireylerin %18,0'inde kumar sorunu olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubuna South Oaks Kumar Tarama Testi (SOKTT), Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği (BÇÖ), Kısa Semptom Envanteri (KSE) -Anksiyete, Kısa Semptom Envanteri (KSE) -Depresyon ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Erkek olma, 30 yaş ve üzeri olma, evli olma, ilköğretim mezunu olma, çalışma ve ailede kumar oynayan bireylerin bulunması kumar sorununu yordayan değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre, psikopatolojik yaklaşımının patolojik kumar oynama probleminde etkili müdahale yöntemlerinden biri olduğu söylenebilir fakat daha sonra yapılacak çalışmalarda psikopatolojik yaklaşımını temel almanın yanı sıra, danışanın özellikleri göz önüne alınarak bireysel müdahale planı oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kumar Bağımlılığı, Bilişsel Çarpıtma, Psikopatoloji, Aile İlişkileri, Davranışsal Bağımlılıklar.

Makale Gönderme Tarihi: 18.10.2022

Makale Kabul Tarihi: 05.01.2023

Önerilen Atf:

Altuntaş, Y., Çelikay Söyler, H. ve Kula, H. (2023). Kumar Bağımlılılarıyla Sağlıklı Kontrollerin Bilişsel Çarpıtmaları, Psikopatolojileri ve Aile İlişkilerinin Karşılaştırılması, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 68-84.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2023, 6(1): 68-84. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1171](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1171)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Cognitive Distortions of Gambling Addicts and Healthy Control, Their
Psychopathology and Comparison of Family Relationship**

Yaprak ALTUNTAŞ, MSc. Student, Near East University, Institute of Graduate Programs,
Nicosia TRNC, e-mail: yaprak96.altuntas@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8390-9265>

Assistant Prof. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER, Near East University, Faculty of Arts and Sciences,
Nicosia TRNC, e-mail: hande.celikay@neu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6735-1321>

Hilal KULA, Undergraduate Student, Ege University, Faculty of Literature, İzmir, e-mail:
hilallkulaaa@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3109-3011>

Abstract

Gambling addiction is a repetitive behaviour with a desire to earn more, even if the result is negative. In this study, it is aimed to examine Gambling addicts' cognitive distortions, psychopathologies and family relationships. In 2021, between 18 and 60 age, gambling addicts and non-gambling individuals voluntarily participating in their search were selected by convenient sampling method and 525 people formed the study group of the research. Family Assessment Scale (FAS), Cognitive Distortions Scale (CDS), South Oaks Gambling Screen (SOGS), Brief Symptom Inventory (BSI) -Anxiety, Brief Symptom Inventory (BSI) - Depression and cognitive information form prepared by the researcher were applied to the sample group. The rate of individuals with gambling problems being male, aged 30 and over, being married, being a primary school graduate, working and having gamblers in the family were found to be higher than individuals without gambling problems. A positive and significant correlation was found between gambling addicts' Family Assessment Scale scores and Cognitive Distortions Scale scores and BSI-Anxiety, BSI-Depression scores. According to the results of this study, it can be said that the psychopathological approach is one of the effective intervention methods in the pathological gambling problem, but in future studies, it is recommended to create an individual intervention plan, taking into account the characteristics of the client, as well as based on the psychopathological approach.

Keywords: Gambling Addiction, Family Relationships, Cognitive Distortion, Psychopathology, Behavioral Addiction.

Received: 18.10.2022

Accepted: 05.01.2023

Suggested Citation:

Altuntaş, Y., Çelikay Söyler, H. and Kula, H. (2023). Cognitive Distortions of Gambling Addicts and Healthy Control, Their Psychopathology and Comparison of Family Relationship, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 68-84.

GİRİŞ

Davranışsal bağımlılık, kişilerin, çeşitli dürtülere sahip olmasını ve bu dürtülere karşı çıkamama durumunu kapsar. Bu dürtüler, insana veya topluma zarar veren güdüler olarak tanımlanabilir (Özkorumak ve Tiryaki, 2011). Bağımlı birey, davranış öncesi çok fazla heyecanlı ve sınırlı hissederken davranış gerçekleştiğinde ya da sonrasında keyif, gevşeme ve mutluluk hisseder. Geleneksel olarak bağımlılık terimi sadece madde bağımlılığı olarak bilinmektedir. Günümüzde şans oyunları oynama, bilgisayar oyunları, alışveriş ve internet kullanımı gibi davranışlar bağımlılık olarak kabul etmektedirler (Özkorumak ve Tiryaki, 2011). Spesifik olarak kumar; herhangi bir çalışma gerçekleştirmeden, uğraş ve emek sarf etmeden, sadece şansa dayalı olarak başkalarının kayıpları karşılığında basit bir şekilde gelir elde etmek olarak tanımlanabilir (Bayındır, 2018). Kumar oynama davranışının problemlü düzeylerde görülmesine ilişkin problemlü düzeyi tanımlayacak sınıflama ve buna ilişkin kriterler, mental bozukluk tanısı el kitabı DSM'nin bugüne kadarki farklı versiyonlarında sürekli olarak değişiklik göstermiştir. İlk kez DSM-3'te "Patolojik Kumar Oynama" tanımlaması ile "Dürtü Kontrol Bozuklukları" içerisinde sınıflanan kumar oynama bağımlılığının bağımlılık sınıfına girmesi ancak DSM-5 ile mümkün olmuştur (Pichot, 1986). En son yayınlanan mental bozuklukların tanısı el kitabı olan DSM-5' te "Bağımlılık Bozuklukları" çerçevesinde değerlendirilmeye başlanan patolojik kumar oynama, beraberinde başlıca tanı ölçütlerini getirmiştir. Buna göre, kumar oynama davranışını kontrol edememe ve giderek artan tolerans, yoksunluk, kumar oynama üzerine düşünme gibi maddeler belirtilen tanının konmasında dikkat edilen unsurlar olmuştur (Erdoğan, 2017).

Yapılan bir çalışmada, kişilerin davranışsal bağımlılıklara yatkınlığı olumsuz bilişsel yapılarla sahip olmakla ilişkili görülmüştür (Çelik ve Odacı, 2013). Bilişsel çarpıtmalar kavramı, başlangıçta Beck (1976) tarafından bilginin tahmin edilebileceği şekilde, düşünmede tanımlanabilir hatalara yol açacak şekilde işlenmesi olarak tanımlanmıştır. Bilişsel çarpıtmalar yalnızca tek bir konu üzerine değil, bireyin tüm hayatını etkileyerek yorum ve değerlendirmeleri etkilediğini gösterir (Yiğitbaş, 2016). Kumar bağımlıları ile kontrol grubunun bilişsel çarpıtma düzeylerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada da kumar bağımlılarının anlamlı olarak daha fazla olumsuz bilişsel çarpıtmaları kullandıkları bulunmuştur (Aktaş, 2020). Yapılan başka bir çalışmada ise davranışsal bağımlılıklara yatkınlık ile olumsuz bilişsel yapılarla sahip olmanın arasında ilişki saptanmıştır (Çelik vd., 2013). 14-18 yaş arasındaki özel gereksinim ihtiyacı olan ve olmayan gençlerle yapılan çalışmada, problemlü kumar oynama davranışı ve kumar bilişleri ilişkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda, her iki gruptaki gençlerin de bilişsel çarpıtmaların problemlü kumar oynamanın önemli bir belirleyicisi olduğu görülmüştür (Taylor vd., 2015).

Patolojik kumar oynama davranışına genellikle başka bir psikiyatrik bozukluğun eşlik ettiği ve cinsiyete göre komorbidite durumunun farklılaştığı bulunmuştur (Coşkun, 2017). Problemlü boyutta kumar oynama davranışına sıklıkla eşlik eden başlıca psikiyatrik bozuklukların; majör depresyon, anksiyete bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk ve bağımlılıkla ilişkili olarak alkol kötüye kullanımı ile madde kullanımının olduğu, bu tip davranımlara patolojik kumar oynama davranışı göstermeyen kişiler ile karşılaştırıldığında patolojik kumar oynama davranışını gösteren kişilerde daha fazla rastlanıldığı belirtilmiştir (Coşkun, 2017). Ayrıca, kumar bağımlılığının oluşturduğu olumsuz koşullar (maddi sorunlar, aile içinde yaşanan problemlü ilişkiler ve ruhsal hastalıklar vb.) hayatına son verme olasılığını arttırmakta olduğu da belirtilmektedir (Geniş ve Aksu, 2020). Yapılan bir çalışmada çalışmada patolojik kumar bağımlılarının hayatları boyunca anksiyete gösterme oranları %47.5 olarak saptanmıştır (Kerber vd., 2008). Benzer bulgular, Güney Afrika'da yapılan bir araştırmada da bulunmuştur. Yapılan çalışmada patolojik kumar oynayan bireylerin %25,5'inde komorbid kaygı bozukluğu görüldüğü saptanmıştır (Sinclair vd., 2015). Patolojik kumar oynama davranışı sergileyen kişilerin çoğunlukla yaygın kaygı bozuklukları yaşadığı görülmüştür (Baydil, 2019).

Kumar bağımlılığın öz kırım girişimi, meslek kaybı, aile içindeki sorunlar, yasal problemler ve suç işleme gibi yoğun şahsi ve toplumsal olumsuz çıktıları bulunmaktadır (Güriz vd., 2012). Bir yönüyle kumar ve şans oyunları, aileyi ve tüm toplumu etkileyen sosyal nitelikli olaylardır. Kumar oynamaya eğilimi olan ya da kumar bağımlılığı olan kişilerin çoğunun iletişim bozukluğu yaşayan ailelerden geldiği belirtilmektedir (Ögel, 2010). Kumar bağımlılığında babanın eğitim düzeyi ve kişinin gelir düzeyinin etkili olduğu saptanırken; kişilerin birlikte yaşadıkları kişilerin, ailelerin gelir düzeylerinin anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Şiran, 2020). Klinik örneklerde yapılan çalışmalar patolojik kumar bağımlılığı olan bireylerin birinci derece akrabaları arasında %20'ye varan yaşam boyu patolojik kumar bağımlılığı prevalansı bildirilmiştir (Nautiyal vd., 2017). Kumar bağımlılığında kullanılan bilişsel çarpıtmaların ne düzeyde olduğu, hangi psikopatolojik semptomları taşıdıkları, aile ilişkilerinin nasıl olduğu merak konusudur. Alanyazın gözden geçirildiğinde kumar bağımlılarında bilişsel çarpıtmaların yüksek olduğu, çeşitli psikopatolojik semptomlara sahip oldukları ve aile ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları gözlenmiştir. Mevcut çalışmada kumar bağımlısı bireylerin bilişsel çarpıtmaları, psikopatolojik semptomları ve bağımlılık süreçlerinde ailenin etkisinin nasıl olduğu ve tüm bu değişkenlerin sağlıklı bireylerden nasıl farklılık gösterdikleri incelenecektir. Çalışmanın alt amaçları ise;

1. Kumar bağımlısı olan bireylerle sağlıklı kontrollerin aile ilişkileri karşılaştırılacak,
2. Kumar bağımlısı olan bireylerle sağlıklı kontrollerin bilişsel çarpıtmaları karşılaştırılacak,
3. Kumar bağımlısı olan bireylerle sağlıklı kontrollerin anksiyete ve depresyon düzeyleri karşılaştırılacaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırmalı araştırma, birbiriyle karşılaştırılabilecek en az iki grubu içeren çalışma desenleridir. Diğer bir deyişle, bahsedilen modeli benimseyen araştırmalar, ortaya çıkan bir durumun ya da olayın nedenlerini ve buna bağlı olan nedenlerin üzerinde etki yaratmış olabilen değişkenleri veya herhangi bir etkinin sonuçlarını belirleme amaçlı yürütülür (Büyüköztürk vd., 2008).

Örnekleme

2021 yılında Türkiye'nin çeşitli illerinden 18-60 yaş aralığındaki yetişkin ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kumar bağımlısı bireyler ve kumar bağımlısı olmayan bireyler olmak üzere toplamda 525 kişi uygun örnekleme yöntemiyle seçilerek çalışma grubunu oluşturmuşlardır. Gmail şifresi ile yüksek güvenlikle korunan Google Formlar aracılığıyla oluşturulan online ölçek formu mail ve whatsapp aracılığıyla paylaşılmıştır. Bununla birlikte katılımcılara, ölçekleri güven duyarak, en doğru biçimde yanıtlayabilmeleri için araştırma sınırlılıkları ile gizliliği hakkında bilgi verilmiştir. South kumar tarama testindeki kesme puanının altında (8 puan) ve üstünde alma durumuna göre kumar sorunu olan 92 (%18) ve sağlıklı 433 (%82) katılımcı çalışmada yer almıştır.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Form

Çalışmaya katılım gösteren kişiler hakkında demografik bilgiler almak için araştırmacı

tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır. Demografik bilgi formunda, cinsiyet, yaş, medeni durum eğitim düzeyi, gelir düzeyi, kumar oynama sıklığı bilgilerini içeren 10 adet soru bulunmaktadır.

Aile Değerlendirme Ölçeği

Aile değerlendirme ölçeğinde önemli olan, araştırmaya katılan bireylerin ailelerini nasıl değerlendirdiğidir. ADÖ, ailenin problem alanlarını belirlemek ve işlevlerini yerine getirip getirmediği konusunda kapsamlı değerlendirmeler sunabilmek amacıyla oluşturulmuştur (Bozkurt, 2015). Bir kendini bildirim (self-report) ölçeği olarak ADÖ, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirip getiremediğini ailelerin algılamalarına göre değerlendirmeye yarar. Bahsedilen ölçek, ABD’de Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından, 1983 yılında geliştirilmiş olup Mc Master Aile İşlevleri Modelinin (Mc Master Model of Family Functioning) klinik olarak ailelere uygulanmasıyla oluşturulmuştur. Aile Değerlendirme Ölçeği; iletişim, problem çözme, duygusal tepki verebilme, roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel işlevlerin yer aldığı yedi alt ölçeği içermekte ve 60 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkiye’de geçerlik ve güvenilirliği 1990 yılında I. Bulut tarafından elde edilmiştir. Alt ölçeklerin Cronbach-alfa ile değerlendirilen iç tutarlık katsayıları .38 ile .86 arasında değiştiğini belirtmiştir.

Bilişsel Çarpıtmaları (Düşünme Türleri) Ölçeği

Bilişsel çarpıtmaları, başarı ve sosyal alanlarında ayrı değerlendirilen ölçekte, bahsedilen olayların senaryolaştırılması, ölçeğin katılımcılara kolay ve anlaşılır şekilde sunulmasına yardımcı olmuştur. Bu çalışmadaki ana motivasyon kaynağı, bilişsel hataların farklı bağlamlarda daha fazla yapıldığı ve yine bilişsel hataların alanlara göre farklılık göstermesi hipotezini test etmek için bir ölçeğe ihtiyaç duyulmasına bağlanmaktadır. Covin ve Dozois (2011) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkçeye uyarlaması Ardanıç (2017) tarafından yapılmıştır ve klinisyenlerin ayrıca araştırmacıların da 10 önemli sayılan bilişsel hayatı değerlendirebilmeleri amacıyla geliştirilmiştir.

Geliştirme çalışmalarının başında bahsedilen 10 önemli bilişsel hatayı örneklendiren ve tanımları içeren kaynakları taramışlardır. 10 bilişsel hatayı içerecek ve tanımlayacak, katılımcıların anlamasında kolaylık sağlayacak şekilde hikayeler oluşturulmuştur. Ölçeğin iç geçerliliği Ardanıç (2017) tarafından Cronbach alfa testi ile değerlendirilmiş ve ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=.88$ olarak rapor edilmiştir. Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği (BÇÖ), bilişsel hataları ölçerken karşılaşılabilecek sınırlılık ve problemlere karşın klinik ve araştırma potansiyeli olan, gelecekteki çalışmalara da fayda sağlayacak yeni bir ölçek olarak değerlendirilmektedir (Ardanıç, 2017).

South Oaks Kumar Tarama Testi

Altı maddelik bir kâğıt kalem ölçeği olan ve yurtdışında patolojik kumar bağımlısı bireylerin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan South Oaks Kumar Tarama Testi/SOKTT’nin (South Oaks Gambling Screen-SOGS) Türkiye’deki güvenilirlik ve geçerlik çalışması 2001 yılında Duvarcı ve Varan tarafından gerçekleştirilmiştir. SOKTT’nin puanlamaya dahil edilen 20 maddesinden 17’sinin kültürümüzde patolojik kumar sorunu olanları olmayanlardan ayırt ettiği görülürken; geçersiz olarak belirlenen üç madde ölçekten çıkartılarak yerine kültürümüze özgü iki yeni madde eklenmiştir. Duvarcı ve Varan tarafından yapılan analizler sonucunda SOKTT’nin Türkçe Formu kesme noktası 8 puan olan, 19 maddelik bir ölçek halini almıştır. 19 maddelik SOKTT’nin iç-tutarlık katsayısı Cronbach alfa= $.8772$ ve test-tekrar-test korelasyonu $r=.95$ olarak

bulunmuştur. Bahsedilen sonuçlar incelendiğinde SOKTT'nin Türkiye'de patolojik kumar bağımlılarının saptanmasında güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olarak kullanılabileceği yargısına varılmıştır.

Kısa Semptom Envanteri (KSE) Depresyon Alt Ölçeği

Derogatis (1992), ergenler ve yetişkinlerde kişisel bildiri yöntemiyle toplanan verilerin klinikle ilintili psikolojik semptomlarını tanımlamak amacıyla geliştirmiştir. Kısa Semptom Envanteri (KSE), dokuz semptomu kapsayan 53 maddeden oluşmaktadır. Mevcut çalışmaya, dokuz semptomdan yalnızca ikisi dahil edilmiştir (Depresyon ve Anskiyete Alt Ölçekleri). Depresyonu 9, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 35, 37 ve 39. olmak üzere 12 madde ölçmektedir. Ölçekte yer alan her bir madde beş dereceli Likert tipi derecelendirme ile ölçülmektedir (Hintistan vd., 2015). KSE'nin uyarılma çalışmaları, yaş ortalaması 21.02 olan örneklem üzerinden Şahin ve Durak (1994) tarafından kontrol edilmiştir. Envanterin alt ölçeklerinin Cronbach Alpha değerlerinin .63 ile .86 arasında olduğu belirtilirken; genel toplam puan üzerinden Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarının .96 ve .95 olduğu belirtilmiştir. Derogatis (1992) Batı' da yapılan araştırmalarda bu değerlerin .71 ve .85 arasında olduğunu belirtmiştir (Ardanç, 2017).

Kısa Semptom Envanteri (KSE) Anksiyete Alt Ölçek

Kısa Semptom Envanterini, Derogatis (1992) 'in çalışmalarından alarak Şahin ve Durak (1994) uyarılma çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Anksiyete, Kısa Semptom Envanteri (KSE)'nin dokuz alt ölçeği içinden bir alt ölçektir. Likert tipi kendini değerlendirme türü bir envanterdir. Anksiyeteyi "12, 13, 28, 31, 32, 36, 38, 42, 43, 45, 46, 47 ve 49. olmak üzere 13 madde ölçmektedir. Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan çalışmalarda KSE'nin güvenilirliği kontrol edilmiştir. Alınan puanların yüksekliğinin semptomların sıklığı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Mazıcıoğlu vd., 2000). Envanterin alt ölçeklerinin Cronbach Alpha değerlerinin .63 ile .86 arasında olduğu belirtilirken; genel toplam puan üzerinden Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarının .96 ve .95 olduğu belirtilmiştir. Derogatis (1992) Batı' da yapılan araştırmalarda bu değerlerin .71 ve .85 arasında olduğunu belirtmiştir (Ardanç, 2017).

İşlem

10.03.2021 tarihinde Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na başvurulup YDÜ/SB/2021/944 onay numaralı etik izin alınmıştır. Araştırma örneklemine 2021 yılında online uygulamalar üzerinden online formlar aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışmanın amacı anlatılarak bilgilendirilmiş onam beyanı alındıktan sonra katılımcılara araştırma veri toplama ölçümleri uygulanmıştır.

İstatistik Analizler

Araştırma bulgularının ortaya konmasında kullanılan istatistiksel testler Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 24. yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların kumar sorunu yaşama durumu South Oaks Kumar Tarama Testiyle belirlenmiş ve South Oaks Kumar Tarama Testinden 8 puan ve üstü alan katılımcılar kumar sorunu olan şeklinde gruplandırılmıştır. Kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı verilmiş ve Pearson ki kare testiyle karşılaştırılmıştır. Katılımcıların

Aile Değerlendirme Ölçeği, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon puanlarının normal dağılıma uyumu Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiş ve normal dağılıma uymadığı belirlenmiştir. Veri seti normal dağılım göstermediğinden dolayı, Kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeği, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon puanlarının karşılaştırılmasında nonparametrik bir test olan Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerinin, Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarının, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon puanlarının kumar sorunu olma durumuna etkisi lojistik regresyon analiziyle incelenmiştir. Kumar sorunu olan katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarının, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon puanları arasındaki ilişkiler Spearman testiyle değerlendirilmiştir.

BULGULAR

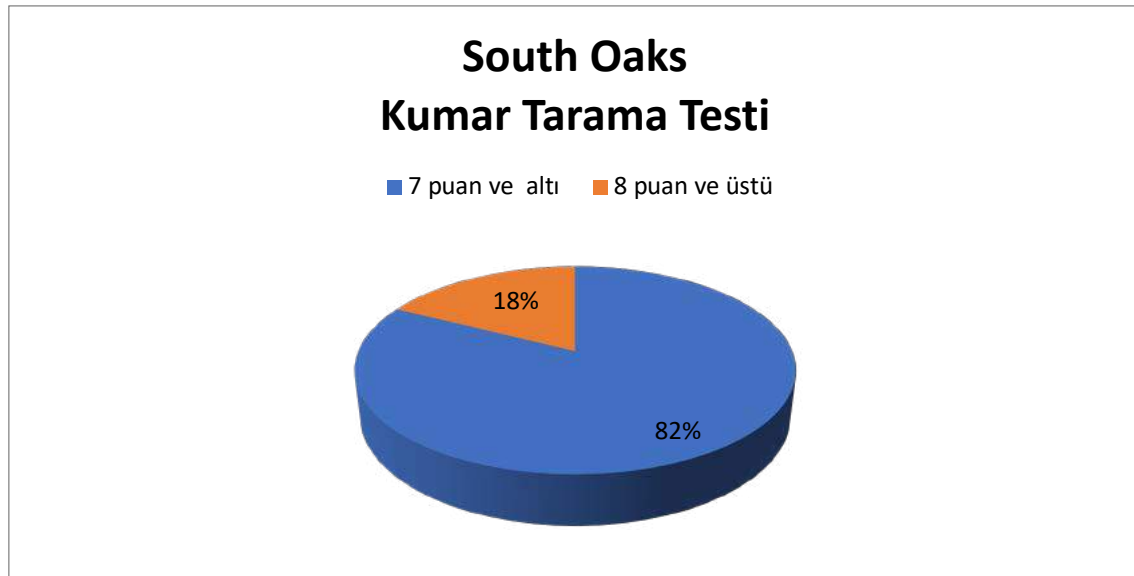
Çalışmanın temel amacı doğrultusunda gerçekleştirilmiş olan istatistik analizleri sonucunda ulaşılan bulgular bu bölümde bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların South Oaks Kumar Tarama Testi puanları

	N	\bar{x}	s	Min	Max
South Oaks Kumar Tarama Testi	525	2,90	4,09	0	16

* $p \leq 0,05$

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların South Oaks Kumar Tarama Testinden ortalama $2,90 \pm 4,09$ puan aldıkları görülmektedir. South Oaks Kumar Tarama Testinden alınan en düşük puan 0, en yüksek puan ise 16 bulunmuştur.

Şekil 1. Katılımcıların South Oaks Kumar Tarama Testi Puanlarının Dağılımı

Şekil 1’de katılımcıların South Oaks Kumar Tarama Testi puanlarının dağılımı gösterilmiş olup, katılımcıların %18,0’inin 8 puan ve üstünde, %82,0’inin 7 puan ve altında aldığı belirlenmemiştir. Buna göre araştırmaya dahil edilen bireylerin %18,0’inde kumar sorunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Kumar Sorunu Olan ve Olmayan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Kumar sorunu olmayan		Kumar sorunu olan		χ ²	P
	n	%	n	%		
Cinsiyet						
Kadın	306	70,67	29	31,52	50,357	0,000*
Erkek	127	29,33	63	68,48		
Yaş						
18-21 yaş	187	43,19	18	19,57	27,828	0,000*
22-25 yaş	106	24,48	27	29,35		
26-29 yaş	56	12,93	9	9,78		
30 yaş ve üzeri	84	19,40	38	41,30		
Medeni durum						
Bekâr	340	78,52	60	65,22	4,590	0,032*
Evli	84	19,40	26	28,26		
Eğitim durumu						
İlköğretim	21	4,85	14	15,22	18,323	0,000*
Lise	181	41,80	23	25,00		
Lisans	231	53,35	55	59,78		
Çalışma durumu						
Çalışan	128	29,56	39	42,39	5,758	0,016*
Çalışmayan	305	70,44	53	57,61		
Gelir düzeyi						
1000 TL ve altı	177	40,88	29	31,52	3,646	0,302
1001-3000 TL	84	19,40	21	22,83		
3001-5000 TL	69	15,94	20	21,74		
5001 TL ve üzeri	103	23,79	22	23,91		
Ailede kumar oynayan başka bireyler						
Yok	391	90,30	62	67,39	33,652	0,000*
Var	42	9,70	30	32,61		

*p≤0,05 Mann-Whitney U testi

Kumar sorunu olan bireylerin %31,52’sinin kadın, %68,48’inin erkek olduğu, %19,57’sinin 18-21 yaş, %29,35’inin 22-25 yaş ve %41,30’unun 30 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu, %65,22’sinin bekar, %15,22’sinin ilköğretim, %25,0’inin lise, %59,78’inin üniversite mezunu olduğu, %42,39’unun çalıştığı, %31,52’sinin aylık gelirinin 1000 TL ve altında, %22,83’ünün 1001-3000 TL

arasında, %21,74'ünün 3001-5000 TL ve %23,91'inin 5001 TL ve üzerinde olduğu, %32,61'inin ailelerinde kumar oynayan başka bireylerin de olduğu belirlenmiştir.

Kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların cinsiyetine, yaş grubuna, medeni durumuna, eğitim durumuna, çalışma durumuna ve ailede kumar oynayan bireyler bulunması durumuna göre aralarında istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$).

Tablo 3. Kumar Sorunu Olan ve Olmayan Katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Grup	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
Problem Çözme	Kumar sorunu olmayan	433	2,09	0,75	2,00	254,98	-2,634	0,008*
	Kumar sorunu olan	92	2,29	0,66	2,25	300,73		
İletişim	Kumar sorunu olmayan	433	2,02	0,60	2,00	251,84	-3,661	0,000*
	Kumar sorunu olan	92	2,29	0,64	2,33	315,51		
Roller	Kumar sorunu olmayan	433	2,01	0,43	2,00	249,75	-4,349	0,000*
	Kumar sorunu olan	92	2,22	0,40	2,18	325,34		
Duygusal tepki verebilme	Kumar sorunu olmayan	433	1,93	0,69	1,83	253,03	-3,279	0,001*
	Kumar sorunu olan	92	2,22	0,77	2,25	309,95		
Gereken ilgiyi gösterme	Kumar sorunu olmayan	433	2,28	0,35	2,29	251,10	-3,944	0,000*
	Kumar sorunu olan	92	2,49	0,44	2,43	319,03		
Davranış kontrolü	Kumar sorunu olmayan	433	2,12	0,35	2,11	254,21	-2,895	0,004*
	Kumar sorunu olan	92	2,23	0,34	2,22	304,37		
Genel İşlevler	Kumar sorunu olmayan	433	1,84	0,65	1,75	250,69	-4,036	0,000*
	Kumar sorunu olan	92	2,12	0,62	2,13	320,92		
Aile Değerlendirme Ölçeği	Kumar sorunu olmayan	433	2,04	0,44	1,98	249,70	-4,359	0,000*
	Kumar sorunu olan	92	2,27	0,43	2,29	325,61		

* $p \leq 0,05$ Mann-Whitney U testi

Araştırmaya dahil edilen kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeğinden aldıkları puanlar dair tanımlayıcı istatistikler ve ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Araştırmaya dahil edilen kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Tablo 3'e göre kumar sorunu olan katılımcılar Aile Değerlendirme Ölçeği genelinden ortalama 2,27±0,43 puan, ölçekte yer alan problem çözme alt boyutundan ortalama 2,29±0,66 puan, iletişim alt boyutundan ortalama 2,29±0,64 puan, roller alt boyutundan ortalama 2,22±0,40 puan, duygusal tepki verebilme alt boyutundan ortalama 2,22±0,77 puan, gereken ilgiyi gösterme alt boyutundan ortalama 2,49±0,44 puan, davranış kontrolü alt boyutundan ortalama 2,23±0,34 puan, genel işlevler alt boyutundan ortalama 2,12±0,62 puan almıştır. Araştırmaya dahil edilen kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$).

Tablo 4. Kumar Sorunu Olan ve Olmayan Katılımcıların Bilişsel Çarpıtma Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Grup		n	\bar{x}	S	M	SO	Z	p
Bilişsel Çarpıtma Ölçeği	Kumar sorunu olmayan	433	63,12	24,57	65,00	255,47	-2,467	0,014*
	Kumar sorunu olan	92	69,70	22,64	69,50	298,42		

* $p \leq 0,05$ Mann-Whitney U testi

Araştırmaya katılan kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların Bilişsel Çarpıtma Ölçeği puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler ve ölçek puanlarının karşılaştırılmasında kullanılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına Tablo 4'te yer verilmiştir. Kumar sorunu olmayan katılımcıların Bilişsel Çarpıtma Ölçeğinden ortalama 63,12±24,57 puan, kumar sorunu olanların ise Bilişsel Çarpıtma Ölçeğinden ortalama 69,70±22,64 puan aldıkları belirlenmiştir. Kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların Bilişsel Çarpıtma Ölçeğinden almış oldukları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Kumar sorunu olanların Bilişsel Çarpıtma Ölçeğinden kumar sorunu olmayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Tablo 5. Katılımcıların Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerinin, Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon Puanlarının Kumar Sorunu Olma Durumuna Etkisi

	B	S.H.	Wald	sd	P	OR	Alt	Üst
Cinsiyet (Kadın)	-1,59	0,30	27,85	1	0,000*	0,20	0,11	0,37
Medeni durum (Evli)	0,36	0,55	0,44	1	0,509	1,44	0,49	4,20
Eğitim durumu			13,09	2	0,001*			
Eğitim durumu (İlköğretim)	1,52	0,49	9,76	1	0,002*	4,58	1,76	11,91
Eğitim durumu (Lise)	-0,32	0,36	0,81	1	0,368	0,72	0,36	1,46
Çalışma durumu (Çalışmayan)	-0,03	0,37	0,01	1	0,935	0,97	0,47	1,99
Ailede kumar oynayan başka birey (Yok)	-1,39	0,33	17,80	1	0,000*	0,25	0,13	0,48
Yaş	0,05	0,03	3,34	1	0,068	1,05	1,00	1,10
Aile Değerlendirme Ölçeği	0,98	0,36	7,65	1	0,006*	2,68	1,33	5,38
Bilişsel Çarpıtma Ölçeği	0,00	0,01	0,41	1	0,524	1,00	0,98	1,01
KSE-Anksiyete	0,03	0,02	2,75	1	0,097	1,04	0,99	1,08
KSE-Depresyon	0,01	0,02	0,10	1	0,754	1,01	0,97	1,04
Sabit	-4,32	1,39	9,67	1	0,002*	0,01		

* $p \leq 0,05$ $R^2=0,299$

Tablo 5'te katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerinin, Aile Değerlendirme Ölçeği puanlarının, Bilişsel Çarpıtma Ölçeği, KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon puanlarının kumar sorunu olma durumuna etkisinin incelendiği lojistik regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Gösterilen modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmış olup, modelde açıklanan varyansın %29,9 olduğu ve modelin doğru tahmin etme oranının %81,3 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyetlerinin kumar sorunu istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordadığı ve kadın olma durumunun kumar sorunu riskini %80 oranında azalttığı belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Medeni durum değişkeni kumar sorunu riskini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamazken ($p \geq 0,05$), eğitim durumunun kumar sorunu yaşama riskini anlamlı düzeyde

yordadığı tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Katılımcıların çalışma durumu ve yaşlarının kumar oynama durumunu istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamadığı tespit edilmiştir ($p \geq 0,05$). Araştırmaya katılan bireylerin ailelerinde kumar oynayan birey olması durumunun kumar oynama riskini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordadığı saptanmış olup, ailesinde kumar oynamayan bireylerin kumar sorunu yaşama riski, ailesinde kumar oynayan bireyler bulunanlara göre %75 daha düşüktür. Katılımcıların Aile Değerlendirme Ölçeğinden almış oldukları puanların kumar sorununu istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($p \leq 0,05$).

Tablo 6. Kumar Sorunu Olan ve Olmayan Katılımcıların KSE-Anksiyete Ve KSE-Depresyon Puanlarının Karşılaştırılması

	Grup	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
KSE- Anksiyete	Kumar sorunu Olmayan	433	29,93	9,94	28,00	250,07	-4,241	0,000*
	Kumar sorunu olan	92	34,16	9,04	33,00	323,87		
KSE- Depresyon	Kumar sorunu Olmayan	433	30,76	10,9 9	30,00	254,71	-2,719	0,007*
	Kumar sorunu olan	92	33,32	8,87	34,00	302,03		

* $p \leq 0,05$

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen bireylerin Bilişsel Çarpıtma Ölçeğinden ve Kısa Semptom Envanterinde bulunan anksiyete ve depresyon alt boyutlarından aldıkları puanların kumar sorununu istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamadığı tespit edilmiştir ($p \geq 0,05$). Kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların KSE-Anksiyete ve KSE-Depresyon puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler ve puanların karşılaştırılmasına ilişkin Mann-Whitney U testinden elde edilen bulgular gösterilmiştir. Araştırmaya dahil edilen kumar sorunu olmayan bireylerin Kısa Semptom Envanterinde yer alan anksiyete alt boyutundan ortalama $29,93 \pm 9,94$ puan aldıkları, kumar sorunu olan bireylerin ise anksiyete envanterinden ortalama $34,16 \pm 9,04$ puan aldıkları belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların KSE-Anksiyete puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark bulunduğu tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Kumar sorunu olan katılımcıların Kısa Semptom Envanterinde yer alan anksiyete alt boyutundan aldıkları puanlar, kumar sorunu olmayanlara göre yüksek bulunmuştur. Kumar sorunu olmayan bireylerin KSE-depresyon puanlarının ortalama $29,93 \pm 9,94$ olduğu, kumar sorunu olan bireylerin ise $33,32 \pm 8,87$ puan aldıkları görülmüştür. Kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların KSE-Depresyon puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır ($p \leq 0,05$). Kumar sorunu olan katılımcıların KSE-depresyon puanları, kumar sorunu olmayanlara göre yüksektir.

Kumar sorunu olan bireylerin erkek olma, 30 yaş ve üzeri olma, evli olma, ilköğretim mezunu olma, çalışma ve ailede kumar oynayan bireyler bulunma oranı kumar sorunu olmayanlara göre yüksek bulunmuştur.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, kumar bağımlısı bireylerin aile ilişkileri, depresyon ve anksiyete düzeyleri ile bilişsel çarpıtmaların sağlıklı bireylerden farklılaşan yönleri incelenmiştir. Araştırmada kumar sorunu olan ve kumar sorunu olmayan toplam 525 bireyin sosyo-demografik özellikleri, aile ilişkileri, bilişsel çarpıtmaları ve psikopatolojileri karşılaştırılmıştır.

Kumar sorunu olmayan bireyler cinsiyet açısından karşılaştırıldığında kadınların, toplam kumar oynamayan bireylerin %70,67'sini oluşturduğu görülmektedir. Mevcut çalışmadaki bulgulara paralel olarak yapılan bir araştırmada, erkeklerin kadınlara göre kumar oynamaya daha eğilimli olduklarını saptanmıştır (Çakıcı vd., 2019). Stinchfield (2000) çalışmasında, kadınların erkeklere göre daha geç yaşlarda kumar oynamaya başladığını ve erkeklere göre günlük kumar oynama davranışının 8 kat az olduğunu belirtmiştir.

Yaş faktörünü ele aldığımızda ise çalışmanın sonuçlarına göre kumar sorunu olan bireylerin %41,30'u 30 yaş ve üzerindedir. Canale ve arkadaşları (2016) daha genç yaş gruplarının (16-34) bağımlılık ve sosyal zarar görme risklerinin daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulguların tersine Raisamo ve arkadaşları (2013) kumar oynamanın yaşla birlikte arttığını bulgulamışlardır.

Katılımcıların medeni durumu incelendiğinde kumar sorunu olmayan bireylerin %78,52'sinin bekâr olduğu görülmektedir. Bekâr bireylerin evli bireylere göre daha fazla kumar oynama davranışı sergilediği görülmektedir. Yapılan bir çalışmada, patolojik kumar bağımlılarının daha çok boşanmış/ayrılmış ya da yalnız yaşayan insanlarda görüldüğü bulunmuştur (Black vd., 2012). Bir diğer çalışmada (Vita vd., 2021), evli olmanın, yüksek riskli kumar oynama davranışına karşı koruyucu bir faktör olduğu bildirilmiştir. Yapılan bir çalışmada bekar, dul ya da boşanmış olan katılımcıların SOKTT düzeyleri evli ya da ilişkisi olanlara göre daha yüksek çıkmıştır (Kurak, 2020).

Eğitim düzeylerine göre karşılaştırmalar yapıldığında, mevcut araştırmada kumar oynayan bireylerin, yapılan çalışmalarla tutarlı olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde, Petry (2005) çalışmasında, düşük eğitim düzeyi ve düşük sosyoekonomik statünün kumar bağımlılığını yordayan bir risk faktörü olduğunu belirtmiştir. Myrseth ve arkadaşlarının 2009'da yaptıkları çalışmada eğitim düzeyinin patolojik kumar oynama davranışının önemli bir yordayıcısı olduğu belirtilmiştir. Bastiani ve arkadaşlarının 2013 yılında, İtalya popülasyonu üzerinde kumar oynama davranışındaki risk faktörlerini tanımlaya çalışmışlardır. Çalışmalarında ilköğretim mezunu olan kişilerin üniversite mezunu olan kişilere kıyasla orta derecede riskli grupta oldukları belirtilmiştir. Mevcut çalışma bulgularına paralel olarak kumar oynama oranının eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık olmadığını belirten çalışmalar mevcuttur (Volberg vd., 2001).

Bireylerin çalışma durumu ve gelir düzeyleri de kumar oynama davranışlarıyla ilgili bilgi verebilmektedir. Mevcut çalışmada kumar sorunu olan bireylerin %31,52'sinin aylık gelirinin 1000 TL ve altında, %22,83'ünün 1001-3000 TL arasında, %21,74'ünün 3001-5000 TL ve %23,91'inin 5001 TL ve üzerinde olduğu bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada, kumar oynama davranışının ortaya çıkmasındaki bir risk faktörü olarak yüksek gelir düzeyi belirtilirken; başka bir çalışmada bireylerin yaşadığı finansal sorunların anlamlı bir risk faktörü olduğu belirtilmiştir (Bondolfi vd., 2000). Yürütülen araştırmadaki bireylerin, haftalık kumar oynamak için harcadıkları para miktarının, patolojik kumar oynamayı pozitif yönde yordadığı bulgusu mevcuttur.

Yapılan çalışmanın bulgularına göre, kumar sorunu olmayan bireylerin %90,30'unun ailelerinde kumar oynayan bireylerin olmadığı saptanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin ailelerinde

kumar oynayan birey olması durumuna bakıldığında kumar oynama riskini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. Çakmak ve Tamam (2018) yaptıkları aile ve ikiz çalışmalarında kumar bozukluğu tanısı konan bireylerin aile üyelerinde yüksek kumar bozukluğu yaygınlığı bildirilmiştir, bu da ailesel geçişin kumar bozukluğunun etiyolojisinde rol oynadığını göstermektedir. Kumar bağımlılığın başlamasında ya da devam etmesinde, zayıf sosyal destek, genetik yatkınlık, aile ihmali ve istismarı faktörleri bulgulanmıştır (Bayındır, 2018). Madde bağımlılığına benzer şekilde, davranışsal bağımlılıklardan biri olan kumar bağımlılığında da genetik, bilişsel, nörolojik özelliklerin var olduğu bilinmektedir (Macit, 2021).

Kumar sorunu olan bireylerin Bilişsel Çarpıtma Ölçeğinden kumar sorunu olmayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek puan aldıkları görülmüştür. Yapılan bir çalışmada, kumara ilişkin hatalı düşünceler testinde, patolojik kumar bağımlısı olan bireylerin, sosyal olarak kumar oynayan bireylerden daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Joukhador vd., 2003). Başka bir çalışmada da, nadiren kumar oynayan bireylerde, bilişsel çarpıtmalar seyrek bulunurken; bazı araştırmalar bu çarpıklıkların patolojik kumar bağımlısı bireylerde şiddetlendiğini ve sık rastlandığını göstermiştir (Brevers vd., 2017). Yüksek kumar oynama motivasyonuna sahip olan bireylerin bilişsel çarpıtmalar geliştirmesinin daha sık gözlemlendiği bulgulanmıştır (Mathieu vd., 2018).

Kumar sorunu olan katılımcıların Kısa Semptom Envanterinde yer alan anksiyete alt boyutundan aldıkları puanlar, kumar sorunu olmayanlara göre yüksek bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada (Geniş ve Aksu, 2020) kumar bağımlılığına eşlik eden durumlar arasında anksiyete bozuklukları ve intihar girişimlerinin olduğu bulunmuştur. Altıntaş (2018) araştırmasında, stresin kumar oynama durumunu tetikleyebileceğini ve patolojik kumar oynama davranışının da majör depresif bozukluğun ortaya çıkmasını tetikleyebileceğini belirtmiştir. Kısa Semptom Envanterinin kullanıldığı bir çalışmada, kumar oynayan kişilerin anksiyete alt ölçeğinden aldıkları toplam puan ile kumar bağımlılığı arasında pozitif yönde istatistikçe anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Baydil, 2019).

Kumar sorunu olan katılımcıların KSE-depresyon puanlarının, kumar sorunu olmayanlara göre yüksek olduğu görülmektedir. Literatüre bakıldığında, (Geniş ve Aksu, 2020) kumar bağımlılığına sıklıkla depresyonun eşlik ettiği belirtilmiştir. Clarke (2006)'ın yaptığı çalışmada depresyon ile kumar bağımlılığı arasındaki ilişkide dürtüsellik aracılık ettiği bulunmuş, dürtü kontrolüne yönelik terapilerin depresif bulguları azaltabileceği önerilmiştir. Yapılan başka bir çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, kumar bağımlılığı ile depresyon arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Rizeanu, 2013).

Kısaca, mevcut çalışmada, kumar sorunu olan ve olmayan katılımcıların cinsiyetine, yaş grubuna, medeni durumuna, eğitim durumuna, çalışma durumuna ve ailede kumar oynayan bireyler bulunması durumuna göre aralarında istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu tespit edilmiştir. Kumar sorunu olan bireylerin erkek olma, 30 yaş ve üzeri olma, evli olma, ilköğretim mezunu olma, çalışma ve ailede kumar oynayan bireyler bulunma oranı kumar bağımlılığının yordayıcıları oldukları bulgulanmıştır. Ayrıca kumar oynayan bireylerin anksiyete, depresyon, bilişsel çarpıtma puanları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Bu çalışmadaki değişkenlerin zamanla farklı değişkenlerle de incelenerek elde edilecek verilerin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma 525 katılımcıyla sınırlandırıldığından daha büyük gruplarla çalışılması, farklı bölgelerdeki kumar bağımlılarının psikopatoloji, bilişsel çarpıtmaları ve aile ilişkilerinin incelenerek bağımlılığın bireyler üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler hakkında daha fazla bilgi edinilmesi bakımından faydalı olacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda kumar bağımlılarının bilişsel çarpıtmaları, psikopatolojik belirtileri ve aile ilişkileri incelenmiş olup ilk olarak kumar bağımlıları sosyo-demografik değişkenler açısından incelendiğinde, kumar oynayan bireyler ve kontrol grubunun cinsiyetine, yaş grubuna, medeni durumuna, eğitim durumuna, çalışma durumuna ve ailede kumar oynayan bireyler bulunması durumuna göre aralarında anlamlı farkların olduğu tespit edilmiştir.

Mevcut çalışmada, kumar bağımlısı bireylerin kumar bağımlısı olmayan bireylere göre anksiyete, depresyon ve patolojik belirtilerinin olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır. Fakat patolojik kumar oynama probleminin her bireyde farklı şekilde seyir izleyeceği, farklı eş tanuların da eşlik edebileceği düşünüldüğünde çalışma sonucunu genellemek mümkün değildir. Bu nedenle daha sonra yapılacak çalışmalarda psikopatolojik yaklaşımını temel almanın yanı sıra, danışanın özellikleri (karakter yapısı, ego gücü, tedaviye karşı motivasyonu gibi özellikler sayılabilir) göz önüne alınarak bireysel müdahale planı oluşturulması önerilmektedir.

Devam eden araştırmalar kumar bağımlılığının ve diğer davranışsal bağımlılıkların sağlık yükü ve sosyal etkisi göz önüne alındığında önleme stratejilerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi de önemlidir.

Bilişsel kuramcılara göre kumar oynama eylemini tanımlayan en temel sebep bilişsel çarpıtmalardır. Kumar oynayan kişiler, olanları kontrol edeceği düşüncesine sahiptirler. Bilişsel kuramcılar bu düşüncüyü bilişsel hata olarak ifade ederler. Ek olarak kumar bağımlıları kendi yeteneklerinin olumlu sonuçlara sebep olacağını da düşünürler. Bilişsel kurama göre bu ve buna benzer yapılan bilişsel hataların kumar oynama eyleminin başlaması ve devam etmesinde en büyük etken olduğunu ileri sürerler (Paltacı, 2014). Dolayısıyla, kumar bağımlılarının olumsuz bilişsel çarpıtmalarının fazla olması nedeniyle bilişsel müdahale programlarının ve bilişsel davranışçı terapi yaklaşımının etkili olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aktaş, Z. (2020). *Kumar Bağımlısı Olan ve Olmayan Bireylerin Hatalı Bilişsel Süreçler Aleksitimi Kumar Oynama Nedenleri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yakındoğu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Lefkoşa.

Altıntaş, M. (2018). Kumar Oynama Bozukluğu Tanısı Olan Hastalarda, Anksiyete, Depresyon, Ruminasyon ve Dürtüsellik, *Cukurova Medical Journal*, 43(3): 624-633.

Ardanış, P. (2017). *Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeğinin Türkçü'ye Uyarlanması Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ardanış, P. (2017). *Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.

Bastiani, L., Gori, M., Colasante, E., Siciliano, V., Capitanucci, D., Jarre, P. and Molinaro, S. (2013). Complex Factors and Behaviors in the Gambling Population of Italy, *Journal of Gambling Studies*, 29(1): 1-13.

Baydil, B. (2019). *Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde Kumar Bağımlılığının Psikolojik Semptomlarla Olan İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayındır, G. (2018). Kumar ve Şans Oyunlarına Toplumsal Bakış: Niğde Örneği, *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 58-83.

- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York, NY: International Universities Press.
- Black, D. W., Shaw, M. C., McCormick, B. A. and Allen, J. (2012). Marital Status, Childhood Maltreatment, and Family Dysfunction: A Controlled Study of Pathological Gambling, *The Journal of Clinical Psychiatry*, 73(10):1293-1297.
- Bondolfi, G., Osiek, C. and Ferrero, F. (2000). Prevalence Estimates of Pathological Gambling in Switzerland, *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 101(6):473-475.
- Bozkurt, O. (2015). *Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Brevers, D., He, Q., Xue, G. and Bechara, A. (2017). Neural Correlates of the Impact of Prior Outcomes on Subsequent Monetary Decision-Making in Frequent Poker Players, *Biological Psychology*, 124:30-38.
- Bulut, I. (1990). *Aile değerlendirme ölçeği el kitabı*. Ankara: Özgüneliş Matbaası.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canale, N., Vieno, A. and Griffiths, M. D. (2016). The Extent and Distribution of Gambling related Harms and the Prevention Paradox in a British Population Survey, *Journal of Behavioral Addiction*, 5 (2):204-12.
- Clarke, D. (2006). Impulsivity as a Mediator in the Relationship Between Depression and Problem Gambling, *Personality and Individual Differences*, 40(1):5-15.
- Coşkun, İ. (2017). *Psikopatolojinin, Kumar Oynama Davranışı ve Alkol-Madde Kötüye Kullanımı ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Covin, R., Dozois, D. J., Ogniewicz, A. and Seeds, P. M. (2011). Measuring Cognitive Errors: Initial Development of the Cognitive Distortions Scale (CDS), *International Journal of Cognitive Therapy*, 4(3): 297-322.
- Çakıcı, M., Buran, A., Çakır, G. ve Yılmaz, B. (2019). Kumar Oynayan Bireylerde Kazanca Yakın Kayıp, Kumar Aşırma ve Depresyon İlişkisinin İncelenmesi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(1):76-79.
- Çakmak, S. ve Tamam, L. (2018). Kumar Oynama Bozukluğu: Genel Bir Bakış, *Bağımlılık Dergisi*, 19 (3):78-97.
- Çelik, Ç. B. and Odacı, H. (2013). The Relationship Between Problematic Internet Use and Interpersonal Cognitive Distortions and Life Satisfaction in University Students, *Children and Youth Services Review*, 35(3):505-508.
- Derogatis, L. R. (1992). SCL-90-R: Administration, Scoring & Procedures Manual-II for the (revised) Version and Other Instruments of the Psychopathology Rating Scale Series, *Clinical Psychometric Research*, 1-16.
- Duvarcı, İ. ve Varan, A. (2001). South Oaks Kumar Tarama Testi Türkçe Formu Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (1):34-45.
- Erdoğan, Y. (2017). *Lise Düzeyindeki Ergenlerin Kumar Oynamaları ile Riskli Davranışları Arasındaki İlişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Geniş, B. ve Aksu, H. (2020). İntihar Girişimi ile Acil Servise Başvuran Kumar Bağımlılığı Olgusu, *Bağımlılık Dergisi*, 21 (1):92-98.

- Güriz, S. O., Ekinci, A. ve Türkçapar, M. H. (2012). Bir Patolojik Kumar Hastasının Bilişsel Davranışçı Terapisi, *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 1:105-112.
- Hintistan, S., Pekmezci, H., Nural, N. ve Güner, S. G. (2015). Kemoterapi Alan Hastalarda Psikolojik Semptomlar, *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(1): 1-9.
- Joukhador, J., Maccallum, F. and Blaszczynski, A. (2003). Differences in Cognitive Distortions Between Problem and Social Gamblers, *Psychological Reports*, 92:1203-1214.
- Kerber, C. S., Black, D. W. and Buckwalter, K. (2008). Comorbid Psychiatric Disorders Among Older Adult Recovering Pathological Gamblers, *Issues in Mental Health Nursing*, 29(9):1018-1028.
- Kurak, U. (2020). *Kumar Bağımlılarında Aile İlişkilerinin Dürtüselliğin ve Bilinçli Farkındalığın İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.
- Macit, R. (2021). Kıbrıs Türk Toplumunda Kumar Alt Kültürü, *Bağımlılık Dergisi*, 22(2):171-179.
- Mathieu, S., Barrault, S., Brunault, P. and Varescon, I. (2018). Gambling Motives: Do They Explain Cognitive Distortions In Male Poker Gamblers?, *Journal of Gambling Studies*, 34:133-145.
- Mazıcıoğlu, M. M., Baştürk, M. ve Çetinkaya, F. (2000). Dağcılarda Kişilik Yapısının Araştırılması: Kısa Semptom Envanteri, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(1):61-66.
- Myrseth, H., Pallesen, S., Molde, H., Johnsen, B. H. and Lorvik, I. M. (2009). Personality Factors as Predictors of Pathological Gambling, *Personality and Individual Differences*, 47(8):933-937.
- Nautiyal, K. M., Okuda, M., Hen, R. and Blanco, C. (2017). Gambling Disorder: An Integrative Review of Animal and Human Studies, *Annals of the New York Academy of Science*, 1394 (1):106-127.
- Ögel, K. (2010). *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özkorumak, E. ve Tiryaki, A. (2011). Davranışsal Bağımlılık Olarak Kontrol Edilemeyen Satın Alma Davranışı, *Psikiyatri Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar*, 5(1-3): 14-18.
- Paltacı, Ö. (2014). *Tıp Fakültesi Dönem 4 ve Dönem 5 Öğrencilerinde Görülen Dürtü Denetim Bozukluğu*, Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana.
- Petry, N. M. (2005). *Pathological gambling: Etiology, comorbidity, and treatment* (Vol. 2). Washington, DC: American Psychological Association.
- Pichot, P. (1986). DSM-III: The Third Edition of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders from the American Psychiatric Association. *Revue neurologique*, 142(5):489-499.
- Raisamo, S., Halme, J., Murto, A. and Lintonen, T. (2013). Gambling-Related Harms Among Adolescents: A Population-Based Study, *Journal of Gambling Studies*, 29 (1):151-9.
- Rizeanu, S. (2013). Pathological Gambling and Depression, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 78:501-505.
- Sinclair, H., Pasche, S., Pretorius, A. and Stein, D. J. (2015). Clinical Profile and Psychiatric Comorbidity of Treatment-Seeking Individuals with Pathological Gambling in South-Africa, *Journal of Gambling Studies*, 31(4):1227-1243.
- Stinchfield, R. (2000). Gambling and Correlates of Gambling Among Minnesota Public School Students, *Journal of Gambling Studies*, 16(2):153-173.

Şahin, N.H., Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk Gençleri için Uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31):44-56.

Şiran, B. (2020). *Üniversite Öğrencilerinde Kumar Oynama Davranışı Dürtüsellik ve Psikolojik Sağlık Düzeylerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Taylor, R. N., Parker, J. D., Keefer, K.V., Kloosterman, P.H. and Summerfeldt, L. J. (2015). Gambling Related Cognitive Distortions in Adolescence: Relationships with Gambling Problems in Typically Developing and Special Needs Students, *Journal of Gambling Studies*,31(4):1417-1429.

Vita, A., Bastiani, L., Turrina, C., Benedetti, E., Bergamini, A. and Molinaro, S. (2021). At-Risk Gambling in Patients with Severe Psychiatric Illness and in Community Subjects Matched for Age and Sex, *Psychiatry Research*, 304:114-142.

Volberg, R. A., Abbott, M. W., Rönnerberg, S. and Munck, I. M. (2001). Prevalence and Risks of Pathological Gambling in Sweden, *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 104(4):250-256.

Yiğitbaş, S. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtmaları ile Kişiler Arası İlişkileri ve Fonksiyonel Olmayan Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazimağusa.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2023, 6(1): 85-103.

DOI: [10.26677/TR1010.2023.1172](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1172)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Emirdağ İlçesinden Avrupa'ya Göçte Bağlayıcı Sosyal Sermayenin İşlevselliği

Doç. Dr. Rukiye TINAS, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, e-posta: rukiye_tinas@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8096-6662>

Prof. Dr. Zeki KARTAL, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, (Emekli Öğretim Üyesi), Eskişehir, e-posta: zkartalsinka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9739-8489>

Prof. Dr. Özcan DAĞDEMİR, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, e-posta: [dagdemir@ogu.edu.tr](mailto:dagdemi@ogu.edu.tr)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1671-0491>

Doç. Dr. Hüseyin GÜRBÜZ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, e-posta: hgurbuz@ogu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1085-9164>

Öz

Bu makalede “Emirdağ ve Avrupa arasında süreklilik arz eden göçte Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin işlevi var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Sorunsala cevap bulabilmek amacıyla Emirdağ ilçe merkezi ve 53 köyündeki 1686 hane halkına sosyal sermayenin üç unsurunu – norm, sosyal ağ (*network*) ve güven – ortaya koymaya yönelik tutum soruları ve bağlayıcı sosyal sermayenin işlevselliğine dair sorular içeren bir anket uygulanmıştır. Frekans analizine tabi tutulan anket verileri, Emirdağ'dan Avrupa'ya sürekli göç örneğinde “Kümülatif Nedensellik Teorisi”nin doğrulandığını ve Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin işlevselliğinin her yeni göç döneminde bir artış trendi sergilediğini ortaya koymuştur. Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin varlığına göçün dinamikleri açısından yaklaşıldığında, bu sermaye yeni göçlere hizmet etmekten ziyade Avrupa'da yaşayan Emirdağlılar ve Avrupa'da yaşayan Emirdağlılar ile memleket arasındaki bağları canlı tutmaya ve Emirdağlılık kimliğinin orijinalliğinin muhafazasına katkı sağlamaktadır. Avrupalı Emirdağlıların memleketlerine yabancılaşmış unsur olmaları değil, sosyal, ekonomik hatta politik statüleriyle potansiyel olarak yerel kalkınmaya katkı sunan aktörlere dönüşümleri söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Dış Göç, Kümülatif Nedensellik Teorisi, Emirdağ, Avrupa.

Makale Gönderme Tarihi: 11.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 13.01.2023

Önerilen Atıf:

Tinas, R., Kartal, Z., Dağdemir, Ö. ve Gürbüz, H. (2023). Emirdağ İlçesinden Avrupa'ya Göçte Bağlayıcı Sosyal Sermayenin İşlevselliği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 85-103.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(1): 85-103. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1172](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1172)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

The Functionality of Bonding Social Capital in Migration from Emirdağ District to Europe

Associate Prof. Dr. Rukiye TINAS, Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Eskişehir, e-mail: rukiye_tinas@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8096-6662>

Prof. Dr. Zeki KARTAL, Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, (Retired Lecturer), Eskişehir, e-mail: zkartalsinka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9739-8489>

Prof. Dr. Özcan DAĞDEMİR, Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Eskişehir, e-mail: [dagdemir@ogu.edu.tr](mailto:dagdemi@ogu.edu.tr)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1671-0491>

Associate Prof. Dr. Hüseyin GÜRBÜZ, Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Eskişehir, e-mail: hgurbuz@ogu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1085-9164>

Abstract

The research question of this paper is whether Emirdağ's bonding social capital has a function in the continuous migration between Emirdağ and Europe. In order to find an answer to this question, a survey was applied to 1686 households in the center and 53 villages of Emirdağ district. The survey data subjected to frequency analysis 1° confirmed the "Cumulative Causation Theory" in the example of Emirdağ's continuous migration to Europe 2° showed the increasing functionality of Emirdağ's bonding social capital in each new period of migration. Moreover, Emirdağ's bonding social capital helps 1° to keep alive the ties between the residents of Emirdağ living in Europe and the residents of Emirdağ living in Europe and the homeland 2° to preserve the originality of the Emirdağ identity, rather than to serve new migrations. It seems that Turkish Europeans with Emirdağ descent have transformed into actors who potentially contribute to local development with their social, economic and even political status.

Keywords: Social capital, Migration, Cumulative Causation Theory, Emirdağ, Europe.

Received: 11.11.2022

Accepted: 13.01.2023

Suggested Citation:

Tinas, R., Kartal, Z., Dağdemir, Ö. and Gürbüz, H. (2023). The Functionality of Bonding Social Capital in Migration from Emirdağ District to Europe, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 85-103.

GİRİŞ

Afyonkarahisar iline bağlı Emirdağ ilçesinden Avrupa'ya göç 1950-1959 yılları arasında başlayarak 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren süreklilik kazanmıştır. Söz konusu göçün temelinde ilçenin tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olması yatmaktadır. İlçede tarım faaliyetleri daha çok küçük tarım işletmeciliğine dayalı ve geleneksel yöntemlere göre yürütülmekte iken, tarımın mekanikleşmesi, miras yoluyla küçük tarım işletmelerinin dağılması, tarımsal yapıya uygun faaliyet gösteren geleneksel zanaatkarlığın-esnaflığın çöküşü ve paralelinde nüfusun artması ilçeden Avrupa'ya göç hareketlerini tetiklemiştir. Emirdağ'dan Avrupa'ya göç birkaç kişiyle 1950'li yıllarda başlamış olsa da, Emirdağlıların Avrupa'ya kitleler halinde göçlerinin 1960'lı yıllarda iş gücü anlaşmalarıyla gerçekleşmiş olması sebebiyle asıl üç büyük göç dönemi söz konusudur: İlki birinci kuşağın 1960-1969 yıllarını kapsayan “ön göç”; ikincisi birinci kuşak göçmenlerin eşlerini ve çocuklarını yanlarına aldıkları 1970-1979 yıllarını kapsayan “aile bütünleşmesi”; üçüncüsü ise, Türkiyeli gelin ya da damatların gurbetçi¹ eşleri tarafından buldukları Avrupa ülkelerine aldıkları 1980'ler ve sonrası yıllarını kapsayan “evlilik yoluyla göç” dönemleridir (Kartal, 2014).

Emirdağlıların hem iç göç hem de dış göç destinasyonu ve ilgili destinasyonda (yurt içi/yurt dışı) yerleşim gerçekleştirecekleri yer (şehir/ilçe/mahalle) tercihlerinde Emirdağlı eş-dost-tanıdıkların olması belirleyici olmuştur. Bu durum da Emirdağlı göçmenlerin belirli ülke/şehir/ilçe/mahallelerde kümelenmeleri sonucunu yaratmıştır.² Buradan hareketle “Emirdağ ve Avrupa arasında süreklilik arz eden göçte Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin işlevi var mıdır?” sorusuna bu makalede cevap aranmaktadır.

Makalenin sorusuna ilişkin temel varsayım söz konusu göç dönemleri ile çağdaş sosyal bilimcilerin üzerinde uzlaştıkları sosyal sermayenin üç unsuru olan norm, sosyal ağlar (*network*) ve güven arasında ilişkilerin olduğudur. Bunu ortaya koymak amacıyla, 2017 yılında Emirdağ ilçe merkezi ve 53 köyünde 1686 hanenin kapısını çalarak anket yöntemiyle veri toplamış olan araştırma projesi veri tabanından yararlanılmıştır.^{3 4}

Üç bölümden oluşan makalenin birinci bölümünde sosyal sermaye kavramının klasik düşünürler üzerinden düşünsel kaynaklarına ve çağdaş sosyal bilimcilerin bu kavramı kullanımlarına yer

¹ Avrupa'daki Türklerin artık Türkiye'ye temelli dönüş gibi bir gayeleri yoktur. Birkaç kuşaktır yaşadıkları, yatırım yaptıkları ve vatandaşlıklarını aldıkları o ülkeler onlar için geçici bir durak değil, ikinci bir “vatan” durumundadır. Avrupa'daki Türkler için “gurbetçi” adlandırması tam olarak uygun düşmese de, yazımda sağladığı pratiklik sebebiyle ve onların anavatanından uzak olmaları göz önünde bulundurularak bu çalışmada gurbetçi adlandırması kullanılmıştır.

² Bu makalenin iki yazarı Kartal Z. ve Tinas R., Avrupa'ya Emirdağ'dan göç etmiş göçmenlerin soyundan gelen Türk/Avrupa çift vatandaşlığa sahip Emirdağlılardır. Makaledeki bu bilgi Emirdağ topluluğunu içeriden tanımaları nedeniyle yazarların tecrübe ve gözlemlerine dayanmaktadır.

³ Bu makale Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 201617C204 numaralı “Yerel Gelişme Bağlamında Emirdağ İlçesinin Kültürel-Sosyolojik Değişim Süreçleri; Sosyo-ekonomik Gelişim Düzeyi Değişimlerinin Tespiti ve Göç İlişkisi (1950-2014)” başlıklı ve 29.09.2017 tarihinde kapanan projeden elde edilen verilerden üretilmiştir.

⁴ Anket sorularının oluşturulmasında İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)'nin sosyal sermaye ile ilgili dünya çapındaki anketlerden – yaklaşık 1300 sorudan – oluşan veri bankasından esinlenilmiştir. Bkz. “The OECD measurement of social capital project and question databank”. OECD. <https://www.oecd.org/sdd/social-capital-project-and-question-databank.htm>.

verilmiştir. Ayrıca sosyal sermayenin üzerinde uzlaşılabilir türlerine yer verilerek özellikle bu çok boyutlu insani kaynağın olumlu sonuçları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, sosyal ağların uluslararası göç süreçlerindeki merkezi önemi bilindiğinden sosyal sermaye göç bağlantılı olarak incelenmiştir. Sosyal sermayeye dair kavramsal çerçeve ve onun göçteki etkisi böylece sunulduktan sonra üçüncü bölümde Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesi ve Emirdağlıların Avrupa'ya göçü ele alınmıştır. Anket verilerinin kullanıldığı bu uygulama bölümünde çalışmanın sorunsalına cevap bulmak amacıyla frekans analizine başvurulmuştur.

SOSYAL SERMAYE

Sosyal sermaye kavramını ilk defa “*The Rural School Community Center*” başlıklı makalesinde kullanan Lyda J. Hanifan (1916), kavramı bir topluluğun üyelerini karakterize eden arkadaşlık, sempati, yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma ilişkilerine bağlamıştır.⁵ Hanifan’a göre (1920:78) bu ilişkiler topluluk üyelerinin – eserinde özellikle kırsal topluluğu ele almaktadır – refahını sağlamada bir zenginlik (sermaye)’dir. Alexis de Tocqueville, Emile Durkheim, Max Weber, Karl Marx, Charles H. Cooley ve Ferdinand Tönnies gibi Batılı düşünürler ve onlardan önce İbn-i Haldun, bileşenlerini ortaya koyarak sosyal sermaye kavramının ortaya çıkışına katkı sağlamışlardır.

“Mukaddime”de kabileleri ele alan İbn-i Haldun, kan bağı burada en güçlü bağ sayarak, “asabiyet” kavramını yakınlık bağı ve yakınlar birliğiyle eş anlamlı olarak kullanır (2017:269-274). Bu kavramla ön plana çıkan birlik, beraberlik ve dayanışma fikri üzerine temellenen “sivil toplum” nosyonu Tocqueville’in (1986) eserinde yer bulur. Benzer şekilde Durkheim (1930), “toplumların çimentosu dayanışmadır” diyerek sosyal sermayenin dayanışma bileşenini dile getirir. John Field’in yazdığı gibi, insanları birbirine bağlayan ara bağları ya çok az önemsemiş yahut hiç önemsememiş olsa da – ezilen sosyal gruplarda – dayanışma fikri Marksizm’de de mevcuttur (2008:8). Aynı kapsamda Cooley, “birincil gruplar (*primary groups*)” olarak adlandırdığı samimi yüz yüze birlik (*association*) ve işbirliği ile özdeşleşmiş olan gruplarda – en önemlileri aile, çocuk oyun grubu, komşular ya da yaşlı cemiyetleri – ortak yaşam ve ortak amaçlar için “ben”lerin yerlerini “biz”lerin aldığını belirtir (1909:23). Bu gruplarda öne çıkan “sempati” de, sosyal sermaye için temel teşkil etmektedir. Tönnies de, “Cemaat ve Toplum (*Gemeinschaft und Gesellschaft*) (1887)” isimli eserinde toplulukları organik (cemaat) ve mekanik (toplum) yapıları üzerinden ikiye ayırarak, organik bir grup olan cemaatte taraflar ayrımının tamamen reddedildiğini, burada fertleri bir arada tutanın “konsensüs (*verständnis*)” olduğunu yazar. Ortak kan bağından çok, fertler arasında uyumu sağlayan şey bir arada, aynı alanda birbirine yakın şekilde yaşamaktır. Kâr perspektifiyle yaklaşıldığından çağdaş toplumların büyük kentlerinde ortaya çıkan toplumda ise, taraflar tüm bağlara rağmen ayrı kalıp birleşmezler, kendileri için var olup, birbirlerine karşı düşmanlık içerisindedirler (akt. Durkheim, 2013). Son olarak ise Weber (1914), insanın yaşam şartlarını iyileştirmek için kullanabileceği üç tür kaynaktan biri olan sosyal ilişkileri (“sembolik kaynak”) sosyal sermaye oluşumunu sağlayan bileşenlerin şekil bulduğu davranışlar olarak kabul ederek, bunların şeklen ve amaçlarıyla birbirlerinden ayrıldıklarını ve birden çok bireyin iştirakini gerektirdiklerini söyler.⁶ İşte bu klasik düşünsel temel üzerine çağdaş sosyal bilimciler sosyal sermaye tanımlarını oluşturmuşlardır. Burada kavramın modern gelişimini sağlayan Pierre Bourdieu, James S.

⁵ Bu çalışma sonradan aynı yazarın *The Community Center* (1920) isimli eserinde yer bulmuştur.

⁶ Diğer iki kaynak türü ekonomik ve politik kaynaklardır.

Coleman ve Robert D. Putnam'ın çalışmalarına ve onu iktisat diline yerleştiren Nan Lin ve Francis Fukuyama'nın katkılarına yer verilecektir.⁷

Bourdieu, sermaye (*capital*) türünün özel bir alanla (*champ*) ilişkisiyle tanımladığını belirterek, iki büyük sermaye türünü ("ekonomik sermaye" ve "kültürel sermaye") ortaya koyar. Bunların yanına sosyal sermayeyi eklese de (2016:239-257), bu eklemeyi yaparken sosyal sermayenin kültürel sermaye kapsamında ele alınabileceğini söyler (2016:245). Fransız sosyolog sosyal sermayeyi tam olarak "Az ya da çok kurumsallaşmış tanışıklık [*interconnaissance*] ve hukuken karşılıklı tanımadan oluşan [*interreconnaissance*] kalıcı ilişkiler ağı sahipliğine bağlı olan eldeki ve potansiyel kaynakların toplamıdır (...)" (1980:2-3) şeklinde tanımlar. Ona göre, özel bir aktörün sahip olduğu sosyal sermayenin hacmi mobilize edebileceği bağlar ağının genişliğine ve de bağlı olduğu kimselerin her birinin sermayesinin (ekonomik, kültürel ya da sembolik) hacmine bağlıdır. Sonrasında sosyal sermayenin varlığı konusunda şüphelerini dile getirdiğini, bunun bir "birlik etkisi (*effet de corps*)" olduğunu söylediğinin de altını çizmek gerekir. Ayrıca, sosyal sermayenin bireysel olarak sahip olunana ilave olarak (bir gelir, bir maaş, aksiyonlar, ekonomik sermaye ve kültürel sermaye vs.) ilişkileri ve bir aileye mensup olmaları sayesinde elde ettikleri anlamına geldiğini dile getirir. Bahsettiği birlik etkisinin bir (sosyal) sınıfta olabileceği gibi ailede de olabileceğini, ailenin en mükemmel birlik olduğunu ortaya koyarak onun tüm birliklerin modeli olduğunu ifade eder (2016:655). Bourdieu bir başka çalışmasında sosyal sermayenin ya da "sosyal ilişkiler sermayesinin" gerektiğinde faydalı destekler sağladığını, sosyal sermayeyi "sosyal açıdan önemli pozisyonlarda bulunan müşterileri çekmek isteyen için genellikle vazgeçilmez olan ve örneğin bir siyasi kariyerde para görevi görebilecek olan bir onurluluk ve saygınlık sermayesi" (1973:64) olarak da açıklar. Sosyal sermayeyi beşeri sermayenin oluşumundaki yerini inceleyerek ele alan Coleman ise, sosyal sermayenin tamamen üretken olduğundan, bazıları için onsuz gerçekleşmesi mümkün olmayan birtakım emellere ulaşmayı sağlayan, başkaları için de zararlı olan bir sermaye türü olduğunun altını çizer (1988:98). Bu işlevselliği, kan bağı açısından dar anlamda aile ve geniş anlamda akrabalar; kültürel bağlamda ise, din yerine getirir. Kendi ifadesiyle "Dini kurumlar, ailenin ötesinde, nesilleri kesiştiren, toplumda var olmaya devam eden kurumlardır. Bu nedenle, dini kurumlar yetişkin toplulukların sosyal sermayesinin gençler ve çocuklar için ulaşılabilir olduğu nadir bir sosyal sermaye çeşididir" (akt. Field, 2008:37). Coleman'a paralel şekilde Putnam'a göre (2000a:224), sosyal sermaye "(...) ortak çıkarlar için koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştıran sosyal ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal oluşum biçimlerini ifade eder." İtalya'daki bölgesel hükümetlerin kurumsal performansları arasındaki farklılıkları ele aldığı çalışmasında, sosyal sermayenin önemli bileşenlerini – güven, mütekabiliyet ya da sivil katılım ağları normları – miras alan bir toplumun kurumsal performansının en iyi olacağını belirtir (Thiébaud, 2003: 345). Ortak çalışmalarında ise, John F. Helliwell ve Putnam, sosyal sermayenin iş yerinde, kilisede, sivil derneklerde, hatta internet temelli "sanal topluluklarda" aile üyeleri, arkadaşlar ve komşular arasında somutlaşabileceğini yazmaktadırlar (2004:1436).

Kavramı iktisat alanında kullanan Lin'e (2011) gelince, onun için sosyal sermaye "sosyal ilişkiler yoluyla ele geçirilen sermaye" ya da "pazardan getiri beklentisiyle sosyal ilişkilere yatırımdır". İncelemeye alınan pazar ekonomik olabileceği gibi, siyasi, işgücü ya da topluluk (*community*) olabilir, "bireyler kâr üretmek için etkileşimlere girerler ve ağlara katılırlar" (2011:19). Ayrıca bağları "güçlü" ve "zayıf" olarak ayıran Lin, sosyal sermaye kullanımının bir sonucunun "mütekabiliyet" ya da "tazmin" zorunluluğu varsayımı olduğunun altını çizer (2011:56). Ekonominin kültürden kopartılıp tek başına ele alınamayacağını belirten Fukuyama (1998) ise, toplumda refahın üretilmesinde sosyal sermayenin ve toplumun bireyleri arasındaki güven

⁷ Sosyal sermaye konusunda Glen Loury, Mark Granovetter, Wayne E. Baker, Maurice Schiff ve Ronald Burt'un da eserlerine de başvurulabilir.

duygusunun yaygınlığının önemini vurgular. Bu çerçevede toplumları “yüksek güvenli” ve “düşük güvenli” olarak ikiye ayırıp, yüksek güvenli toplumların müthiş dinamik bir sivil hayata sahip olduklarını belirtir. Son olarak, sosyal sermayenin tarihsel alışkanlıklar, gelenek veya din gibi kültürel mekanizmalar aracılığıyla yaratıldığı ve iletildiği için, insan sermayesinin diğer türlerinden farklı olduğunun altını çizer (1998:37).

Klasik sosyal bilimcilerin eserlerinde yer alan sosyal sermayenin bileşenleri olarak adlandırılan nosyonlar ile birlikte, çağdaş sosyal bilimciler norm, *network* ve güven temelli sosyal sermayeyi tanımlamışlar ve üç türünü ortaya koymuşlardır: Bunlar “bağlayıcı (*bonding*) sosyal sermaye”, “köprü kuran (*bridging*) sosyal sermaye” ve “birleştirici (*linking*) sosyal sermaye”dir. Putnam yalnızca “bağlayıcı sosyal sermaye” ve “köprü kuran sosyal sermaye”den bahseder. İlkinin, birbirleriyle etnisite, yaş, sosyal sınıf, vs. açısından benzerlik gösteren bireyler arasındaki bağlar, ikincisini çeşitli sosyal bölünme çizgilerinin ötesine geçen bağlar olarak açıklar. “Bağlayıcı sosyal sermayeyi” yalnızca homojen özellik gösteren grupları konsolide eden sermaye olarak açıklarken, toplumun tamamı söz konusu olduğunda negatif sonuçlar doğuracağını, aksine kapalı sosyal grup ya da sosyal ağlara üye bireyler açısından ise pozitif sonuçlara yol açabileceğini yazar (2000a; 2000b:11-12). Aynı kapsamda Field bağlayıcı sosyal sermayenin eğitimde başarıyı yükseltme, iş arayıp bulmada maliyeti azaltma ve iş ilişkilerinde suistimalleri azaltma gibi kamusal değerler ürettiğini belirtir (2008:126). Putnam’ın teorisini yorumlayan Dominique Méda’ya gelince o, farklı gruplarda yer alan bireylerin arasındaki bağların yakınlarımızla olan bağlarımızdan daha yararlı olduklarını, güçlü bağların kendini tazelemede ve rahatlatmakta, zayıf bağların ise ilerleme ve gelişme için iyi olduklarının altını çizer. Kısaca “*bağlayan sosyal sermaye sosyolojik bir “tutkal” gibi; köprü kuran sermaye sosyolojik bir “kayganlaştırıcı” gibi iş görmektedir*” (2002:38). Aynı iki tür sosyal sermayeyi ele alan Ross Gittel ve Avis Vidal ise, “bağlayıcı” olana aynı ailenin fertleri, yakın arkadaşlar ve komşular arasındaki ilişkileri; “köprü kuran” a gelince ise, daha uzak arkadaşlar, ortaklar ve iş arkadaşları arasındaki ilişkileri örnek olarak verirler (akt. Woolcock, 2001:10). Temelde yatay bir metafor olan köprü kuran sosyal sermayede benzer demografik karakteristikler taşıyan bireyler arasında bağlantılar (*linkages*) mevcut diyen Michael Woolcock sayesinde üçüncü tür sosyal sermaye – “birleştirici sosyal sermaye (*linking social capital*)” – ortaya çıkmaktadır. Woolcock’a göre (2001:11) “*Topluluğun ötesinde resmi kurumlardan kaynak, fikir ve bilgiyi kaldıraç kapasitesi birleştirici sosyal sermayenin temel işlevidir*”.

Sosyal sermayenin bir kaynak olarak olumlu mu olumsuz mu olduğu tartışması hakkında, Maurice Lévesque ve Deena White, özellikle yönetim ve sosyal gelişim alanlarında araştırmacıların sosyal sermayenin bizatihi olumlu bir kaynak olarak görme eğiliminde olduklarını belirtirler (1999:29). Sosyal sermayeden bahsederken “sosyallik (*sociability*)” kavramını kullanan Alejandro Portes de sosyal sermayenin farklı kontekstlerde üç temel işlevini tespit ederek (sosyal kontrol kaynağı, aile desteği kaynağı ve aile dışı ağlar aracılığıyla bir kaynak teşkil etmesi), aynı sermayenin olumsuz sonuçlarına da (yabancıların dışlanması, grup üyeleri üzerindeki aşırı talepler, bireysel özgürlükler üzerindeki kısıtlamalar ve aşağı doğru seviyelenecek normlar) yer verir (1998:15-16). Emirdağlılık kimliğinin yarattığı sosyal sermayenin varlığından yola çıkarak başlanan bu çalışmada Emirdağ “bağlayıcı” sosyal sermayesinin Avrupa’ya göçte işlevselliği son bölümde sorgulanırken, bu sermayenin yalnızca olumlu sonuçları üzerinde durulacaktır.

SOSYAL SERMAYE ve GÖÇ

Sosyal sermaye teorisine göre sosyal ağlar uluslararası göç süreçlerinde merkezi öneme sahiptir. Elizabeth Fussell’in (2010) belirttiği gibi, sosyal varlıklar olarak insanlar kaçınılmaz olarak yakın

arkadaş ve akrabalarla güçlü bağların ağlarına ve daha uzak akrabalara, sıradan tanıdıklara ve arkadaşların arkadaşlarına zayıf bağların ağlarına kapılırlar. Hâlihazırda veya daha önceden göçmenlik deneyimi olan insanlarla zayıf ve güçlü bağlar, bir kişinin göçmen ağını oluşturur. Başka bir deyişle, potansiyel bir uluslararası göçmen, göçmenlik deneyimi olan biriyle sosyal bir bağı ya da ilişkisi olduğunda, bu bağı potansiyel olarak değerli bir sosyal sermaye kaynağı sunar. Bireyler söz konusu ilişki ağını kullanarak uluslararası göçün maliyetlerini ve risklerini büyük ölçüde azaltabilecek değerli bilgilere, maddi ve manevi desteğe erişebilirler.⁸ Aynı zamanda, göçmen arkadaşları ve akrabaları olan insanlar, göçmen olmayanlara göre çok daha yüksek bir göç olasılığı sergilerler. İşte, gönderen bir topluluk içinde göç deneyimi arttıkça diğer topluluk üyelerinin bir göç gezisi başlatma olasılığının artması uluslararası göçte “Kümülatif Nedensellik Teorisi”ni ortaya çıkarmıştır (Fussel, 2010:162). Çalışmasında beş Latin Amerika ülkesinden Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ye göçü mercek altına alan Fussell, bir göç akışının büyüyüp büyüyemediğini veya nasıl büyüdüğünü belirlemede ülke kontekstinin önemli olduğunu tespit etmiştir. Göç yaygınlığının temsil ettiği sosyal ağlar olsa bile, bunların kullanımının potansiyel göçmenlerin motivasyonlarının yanı sıra bir ülkenin hedef ülkeyle ilişkisinin getirdiği engellere bağlı olduğunu da ortaya koymuştur.

Douglas Massey ve Maria Aysa-Lastra (2011), bireysel ve topluluk sermayelerinin yine beş Latin Amerika ülkelerinden ABD’ye uluslararası göç süreçleri üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Vardıkları sonuçlara bakıldığında, hem güçlü bağlara tekabül eden bireysel sosyal sermayenin hem de zayıf bağlara tekabül eden topluluk sosyal sermayesinin Latin Amerika genelinde farklı ulusal ortamlarda uluslararası göçü teşvik etmek ve sürdürmek için etkili olduklarını ortaya koymuşlardır. Toplumda artan göçmen prevalansı topluluğun diğer üyelerinin dışarıya göç etme olasılığını güçlü bir şekilde arttırmakta, bu da göçte Kümülatif Nedensellik Teorisini doğrulamaktadır. Yazarlar ayrıca ABD’ye göçü öngörmede sosyal sermayenin bireysel göstergeleri arasında, önceden bir göçmen deneyimine sahip bir kardeşe sahip olmanın en güçlü etkiye sahip olduğunu belirtirler. Burada kardeş bağlarının etkisinin ebeveynler, eşler ve çocuklar ile olan bağların etkilerinin yaklaşık iki katı olduğunun altını çizmek gerekir. Massey ve Aysa-Lastra, bireysel etkilerin tümünün önemli olduğunu ve genel olarak, ABD tecrübesi olan kişilerle ne kadar çok bağlantı olursa, ilk ABD seyahatine çıkma olasılığının o kadar arttığını yazarlar. Tabi burada yazarlar Latin Amerika’da sosyal sermaye etkilerinin görünürdeki evrenselliğini belirtmelerine rağmen, sosyal sermayenin uluslararası göçü belirlemedeki görece gücü ortamlar arasında tek biçimli olmadığını da altını çizerler. Bu da yukarıda Fussell’in dile getirdiği ülke kontekstinin sosyal sermayenin uluslararası göçü belirleyen önemli bir faktör olduğunu hatırlatır.

Yukarıdakilere ek olarak, Massey ve Aysa-Lastra bireysel sosyal sermaye etkilerinin boyutunun ABD’deki destinasyonlara olan mesafeyle ve ilk ve sonraki seyahatler arasında ölçülen göç maliyetine göre değiştiğini eklerler. Yazarların göçmen deneyimi olan kişilerle doğrudan bağlantılar olarak tarif ettikleri güçlü bağlar mesafe arttıkça ilk göçü tahmin etmede genellikle daha güçlü hale gelirken, topluluktaki genel göçmenlerin yaygınlığı ile ölçülen zayıf bağlar mesafe arttıkça göçü tahmin etmede güçsüzleşmiştir. Karar hesabının ilk ve sonraki geziler için değiştiği de ortaya çıkmıştır. Çünkü bir ilk gezi tasarlarlarken, insanlar göçe özgü beşeri sermayeye (göçün kendisi yoluyla kazanılan bilgiye ve deneyime) sahip olmadıklarından uluslararası hareketi desteklemek ve sürdürmek için büyük ölçüde sosyal sermayeye (ABD tecrübesi olan kişilerle zayıf ve güçlü bağlara) güvenirler. Sosyal sermayenin daha sonraki seyahatleri tahmin

⁸ Filiz Garip de göçmen sosyal sermayesini potansiyel göçmenler için göç maliyetlerini ve risklerini azaltan, bunların önceki göçmenlerle olan sosyal bağları aracılığıyla elde ettikleri bilgi veya direkt destek kaynakları olarak tanımlar (2008:591).

etmedeki etkisi, yine de ABD destinasyonlarından olan mesafeye bağlıdır. Son olarak ise, sosyal sermaye, beşeri sermaye ve mesafe faktörlerinden bağımsız olarak iki ülke bir sınırı paylaştığında, önce ve sonra seyahatlere çıkma olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Şebnem Köşer Akcapar (2010) ise, kişisel ağların sosyal sermaye kaynağı olması veya kişisel ağların illa sosyal sermaye ile sonuçlanacağı fikrine karşı çıkmaktadır. Türkiye’deki İranlı “transit göçmen” örneğinde sosyal ağların en başta göç maliyetini azaltsalar da güvenilir olmadıklarını, haliyle sosyal ağların İranlı göçmenler için her zaman pozitif sosyal sermaye oluşturmadıklarını altını çizmektedir. Öte yandan, yoksulluk ve dinsel dışlanma ya da ekonomik ve siyasi sebeplerle Türk topraklarına izinsiz bir şekilde girdiklerinden – büyük kısmının insan kaçakçılarına başvurdukları biliniyor – birçok İranlı için sosyal ağların, paralelinde de sosyal sermayenin öneminin Türkiye’de yaşamlarını idame ettirebilmeleri için daha da arttığını eklemektedir. Türkiye’de İranlılar arasında tekrar oluşturulan bağlar ya da onların zayıf bağları bazen daha güzel fırsatlar doğurmakta, bilgiye ve yardıma ulaşmayı sağlamaktadır. Yalnız bu zayıf bağların uygulanabilir bir güven olmadıkça daha çok sömürücü olabilecekleri ortaya çıkmıştır. Akcapar, Türkiye’deki İranlı transit göçmenlerde sosyal ağların göç için bir “katalizör” olduğunu, ama bu sosyal ağların transit göçmenlerin yolculuklarının tamamlanmasını teşvik etmede her zaman etkili olmayabileceği, sonucuna varmıştır (2010:185-187).

Yine sosyal ağların göçteki rolünü Radka Klvaňová (2010), Çekya’ya 1990’larda ve 21. yüzyılın başlarında zorunlu göç etmiş Ermenilerle mülteci kamplarında mülakatlar yaptığı çalışmasıyla ortaya koyuyor. Sekiz ailenin öykülerini dinleyerek göç süreçlerinin her bir safhasında⁹ farklı stratejiler uyguladıklarını ve farklı türlerdeki sosyal ağları devreye soktuklarını tespit etmiştir. İlk iki aşamada rastgele tanıdık ve arkadaşlarla zayıf bağların baskın rol oynadıklarını, bu ağlarda göçmenlerin durumlarının güvensiz oldukları ortaya çıkmıştır. Gelen malumatlar üzerine pek az kontrolleri olsa da bu zayıf bağlara dayanmaktan başka seçenekleri olmadığından, söz konusu bağlar göçmenlerin hareketliliklerini güçlü şekilde etkilemiştir. Üçüncü ve dördüncü safhalarda kontekst faktörü devreye girmiş, mülteci kampının sosyal kontekstinin göçmen dairesinin dışında sosyal bağların oluşumunu engellemiş, aynı zamanda göçmenler arasında “bağlayıcı bağların (*bonding ties*)”¹⁰ oluşumunu kolaylaştırmıştır. Söz konusu bağlayıcı sosyal sermaye bir yandan göçmen Ermenilerin özellikle yerleşim aşamasının başlangıcında farklı sosyal alanlara dâhil edilmelerini sağlarken, öte yandan bu ağların sınırlı karakteri dolayısıyla baskın topluluğun kaynaklarına erişimde dışlanmaya sebep olmuştur. Bağlayıcı sosyal sermaye yerleşme aşamasının sonraki aşamalarına gelindiğinde sosyal hareketliliklerini engellemiştir (2010:126-127).

Bir sonraki bölümde sosyal ağlarının, dolayısıyla güçlü ve zayıf bağlarının, Emirdağlıların Avrupa’ya göç süreçlerindeki etkisi ortaya konacaktır.

EMİRDAĞ BAĞLAYICI SOSYAL SERMAYESİ ve AVRUPA’YA GÖÇ

Makalenin bu uygulama bölümünde Emirdağ’dan Avrupa’ya dört göç dönemi (1° 1950-1959 2° 1960-1969 3° 1970-1979 4° 1980 ve sonrası) ile sosyal sermayenin üç unsuru – norm, *network* ve güven – arasındaki ilişkilerin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Göç dönemleri ile söz konusu unsurlar arasındaki ilişkilerin ortaya konmasıyla, “Emirdağ-Avrupa arasında süreklilik arz eden göçte verili Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin işlevi var mıdır?” sorusuna cevap aranacaktır.

⁹ Klvaňová göç sürecinin birbiriyle iç içe geçmiş beş safhaya ayırıyor: “göç kararı”, “destinasyona varış”, “yerleşme”, “yolculuk süresi, devamı” ve “dönüş” safhaları.

¹⁰ Bu kavramı “bağlayıcı sosyal sermaye” ile eş anlamlı olarak kullanıyor.

Tablo 1. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinden Göç Dönemlerine Göre İç Göç Verileri

Göç Dönemi	Haneden göç eden kişi nereye göç etti?									
	İÇ GÖÇ									
	Eskişehir		Afyon		Diğer şehir merkezleri		(Afyon'da) Bir başka ilçe		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1950-1959	2	0,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,5
1960-1969	2	0,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,5
1970-1979	21	1,0	0	0,0	18	0,8	0	0,0	39	10,5
1980 ve sonrası	166	7,8	19	0,9	134	6,3	8	0,4	327	88,4
Total	191	52,0	19	5,1	152	41,1	8	2,2	370	100,0

Tablo 2. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinden Göç Dönemlerine Göre Dış Göç Verileri

Göç Dönemi	Haneden göç eden kişi nereye göç etti?													
	DIŞ GÖÇ													
	Belçika		Hollanda		Fransa		Almanya		Diğer (Danimarka + Avusturya)		Cevap yok ¹¹		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1950-1959	0	0,0	0	0,0	1	0,0	1	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,1
1960-1969	36	1,7	3	0,1	25	1,2	16	0,7	6	0,3	0	0,0	86	4,9
1970-1979	189	8,8	24	1,1	88	4,1	46	2,1	6	0,2	1	0,0	353	20,0
1980 ve sonrası	736	34,4	107	5,0	351	16,4	87	4,1	47	2,1	1	0,0	1328	75,1
Total	961	54,3	134	7,6	465	26,3	150	0,8	59	3,3	2	0,1	1769	100,0

Araştırmanın örneklemini Emirdağ ilçe merkezi ve 53 köyündeki 1686 hanehalkı¹² oluşturmaktadır. Bu hanehalkları arasından göç vermiş 961 hanehalkına 71 sorudan oluşan bir anketin uygulanmasıyla 2141 göç etmiş kişiye ait veriye ulaşılmıştır.¹³ Emirdağlıların (yurtiçi) iç göçleri (bkz. Tablo 1) çalışmanın kapsamı dışındadır. Göç hikâyesine anket aracılığıyla ulaşılan toplamda 2141 kişi¹⁴ arasında yalnızca Avrupa'ya (Belçika, Hollanda, Fransa, Almanya, Danimarka ve Avusturya) göç etmiş 1769 kişiye ait veriler değerlendirmeye alınmıştır (bkz. Tablo 2).¹⁵

¹¹ Ankete "Cevap yok" yanıtı verenler değerlendirme dışında tutulmuşlardır.

¹² Bu hanehalklarının 725 tanesi göç vermemiş, 961 tanesi göç vermiştir. Göç veren hanehalklarında ortalama 2,2 kişinin göç etmiştir.

¹³ Hanehalkının göç hikâyesi kategorisindeki ilk 3 soru sırasıyla: "Hanede yaşayan yurt dışından kesin dönüş yapmış birey ya da bireyler var mı?", "Yaşadığınız hanede bugün göç etmeyi düşünen var mı?" ve "Yaşadığınız haneden geçmişte göç eden oldu mu?". Hanesinden geçmişte göç etmiş kişi yoksa anketi cevaplandırılan anketin doğrudan 58. sorusuna yönlendirilmiş, böylece cevaplandırması gereken soru sayısı 14'tür. Anketi cevaplandırılan hanesinden geçmişte göç eden olmuşsa bu göç hikâyesinin (birden fazla kişi göç etmişse göç hikâyelerinin) hanehalkına yansımaları üzerine 34 ek soruya cevap vermesi gerekmiştir.

¹⁴ Toplam anket katılımcıları: İç göç (370 kişi) + Dış göç (1769 kişi) + Cevap yok (2 kişi) = 2141 kişi

¹⁵ Makalenin uygulama bölümündeki yüzde verilerinin tamamı yuvarlanmıştır.

Amaç doğrultusunda gerçekleştirilen anketin sosyal sermayenin üç unsuru kategorileri altında toplanmış toplam 13 sorusuna verilen cevaplar incelenmiştir. Bu 13 soru öncesinde yer alan ilk 4 soru anketi cevaplandırılan kişiye özel¹⁶ ve sonraki 4 soru hanehalkına ilişkin¹⁷ sorulardan oluşmaktadır.¹⁸ Elde edilen verilerin işlenmelerinde SPSS İstatistik Programı kullanılmış ve değerlendirilmelerinde frekans analizi yöntemine başvurulmuştur.

Norm, Network ve Güven Kategorilerindeki Tutum Sorularına Verilen Cevapların Frekans Analizi Sonuçları

Sosyal sermayenin norm, network ve güven unsurlarını temsil eden 13 anket sorusuna verilen yanıtlara dair frekans (F) Tablo 3, 4, 5'te yer almaktadır. Norm kategorisinde 8 soru, network kategorisinde 2 soru ve güven kategorisinde 3 soru bulunmaktadır.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, norm kategorisinde din alanına ait 7 tutum sorusu bulunmaktadır. Anketi cevaplandırılan kişinin hanesinin dindarlık derecesini soran birinci soruya bakıldığında, "oldukça", "çok" ve "sayılır" cevaplarını verenlerin toplam oranının %87,4 olduğu görülür. İslam'ın şartları arasında yer alan namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin yerine getirilme oranları dindarlıkla ilgili olduğundan, bu ibadetlerin yerine getirilme oranlarının hanenin ifade edilen dindarlık derecesi ile uyumlu olması beklenir. Hakkında bilgi alınan hanelerin toplamda %11,0'ında ya hiçbir zaman oruç tutulmamış ya da geçmişte tutanlar olmuş, hâlihazırda bu ibadet terkedilmiştir. Ramazan ya da Muharrem ayları boyunca hanelerin %72,6'sında her gün, %5,9'unun da çoğu gün oruç tutulduğu ifade edilmiştir. Bu aylar içerisinde yalnızca birkaç gün oruç tutanlar (%2,6) ve konuya dair fikir beyan etmeyenler (%8,0) hesaba katılmazlarsa, toplamda anket için girilen hanelerin %78,5'inde oruç tutulduğu söylenebilir.

Aynı şekilde tüm vakit namazlarını kılanların oranı %62,2, yalnızca haftalık Cuma namazını kılanların oranı ise %20,0'dır. Tüm vakit namazlarına ve Cuma namazlarına katılanların – toplam oran %82,2'dir – Bayram ve Teravih namazlarına katılacakları düşünülebilir. Yalnızca Bayram ya da Teravih namazlarını kılanların oranlarına bakıldığında ise sırasıyla %1,0 ve %0,8 oldukları görülür. Hiç namaz kılmayanların oranının hiç oruç tutmayanların oranından yüksek olduğu, sırasıyla %6,5 ve %1,8 oldukları da eklenmelidir. Yine azımsanmayacak bir oranda (%9,5) bu konuya dair fikir beyan etmeyenler olmuştur.

Dindarlık konusunda anlamlı olabilecek İslam dininin kutsal kitabı Kuran'ın okunmasına dair sorulan soruya bakıldığında %22,6 oranında kişinin kutsal kitabı her gün okuduğunu, anketi cevaplandırılan kişilerin yarısının kutsal ve özel günlerde okudukları görülür. Kuran'ın hanelerinde hiç okunmadığını ifade edenlerin oranı buraya kadar sayılan ibadetleri hiç yerine getirmem diyenlerin oranından %16,2'lük oranıyla epey fazladır. Bunun yanında da %11,0 oranında kişi konu hakkında bilgi vermeyi tercih etmemiştir.

Hac ibadetinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak önceki iki ibadete göre daha az yerine getirildiği görülür. Anketin uygulanması esnasında hacca gidenlerin oranı %30,0 iken hac için sıra bekleyenlerin oranı %8,1'di. Hacı adaylarını ve maddi imkânı olunca hacı adayı olmayı arzulayanların toplam oranı %36,1'dir. Bu ibadeti yerine getirmeyi düşünmeyenlerin oranı (%22,0) ise hiç oruç tutmayanlardan ve hiç namaz kılmayanların toplam oranından (%8,3) daha

¹⁶ Anketin ilk dört soru anketi cevaplandırılanın sırasıyla yaşadığı yere, yaşına, cinsiyetine ve eğitim düzeyine ilişkindir.

¹⁷ Anketin sonraki dört sorusu sırasıyla yaşanan hanenin türüne, hane halkı reisinin işteki durumuna, haneye giren temel gelir türlerine ve hanenin ekonomik durumuna ilişkindir.

¹⁸ İncelemeye alınan 13 sorunun ardından gelen 51 soru hane halkının göç hikâyesine dairdir.

yüksektir. Aynı şekilde bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı (%12,5) da daha önceki ibadetlerle ilgili fikir beyan etmeyenlerin oranından daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 3. Norm ile İlişkili Sorulara Verilen Cevapların Frekansları

NORM					
1. Yaşadığımız hanenin dindarlık derecesini genel olarak nasıl tanımlarsınız?	F	%	5. Yaşadığımız hanede hacca gitmiş olan/olanlar var mı?	F	%
Oldukça dindar	953	53,9	Evet	529	30,0
Çok dindar	67	3,8	Sıra bekliyor	143	8,1
Hiç dindar değil	9	0,5	Maddi imkân olunca gitmek isteyen var	494	28,0
Pek dindar değil	61	3,4	Gitmeye düşünen yok	382	22,0
Dindar sayılır	527	29,8	Fikrim yok	221	12,5
Fikrim yok	152	8,6	Total	1769	100,0
Total	1769	100,0			
2. Yaşadığımız hanede oruç tutan/tutanlar var mı?	F	%	6. Yaşadığımız hanede fitre ve zekât verilir mi?	F	%
Ramazan ya da Muharrem ayında her gün	1284	72,6	Fitre ve zekât	1346	76,1
Ramazan ya da Muharrem ayında çoğu gün	104	5,9	Sadece fitre	163	9,2
Ramazan ya da Muharrem ayında birkaç gün	46	2,6	Sadece zekât	7	0,4
Hayır, ama eskiden oruç tutan vardı	163	9,2	Maddi imkânımız yok	65	3,7
Hiç oruç tutan olmadı	31	1,8	Fikrim yok	188	10,6
Fikrim yok	141	8,0	Total	1769	100,0
Total	1769	100,0			
3. Yaşadığımız hanede namaz kılan/kılanlar var mı?	F	%	7. Yaşadığımız hanede Kurban Bayramı'nda kurban kesilir mi?	F	%
Tüm vakitleri	1100	62,2	Mutlaka kesilir	1417	80,1
Cuma namazı	354	20,0	Maddi durum elverirse kesilir	126	7,1
Bayram namazı	17	1,0	Kurban kesmek yerine maddi yardımda bulunulur	6	0,3
Teravih namazı	15	0,8	Kesilmez	60	3,4
Namaz kılan yok	115	6,5	Fikrim yok	160	9,0
Fikrim yok	168	9,5	Total	1769	100,0
Total	1769	100,0			
4. Yaşadığımız hanede Türkçesinden ya da Arapçasından Kuran-ı Kerim okunur mu?	F	%	8. Yaşadığımız hanede gelenek ve göreneklerin yerine getirilmesi önemsenir mi?	F	%
Her gün	400	22,6	Kesinlikle önemsenir	1624	92,0
Kutsal ve özel günlerde	888	50,2	Şartlar elverdiği ölçüde önemsenir	79	4,5
Hiç okunmaz	287	16,2	Duruma göre önemsenir ya da önemsenmez	26	1,5
Fikrim yok	194	11,0	Önemsenmez	6	0,3
Total	1769	100,0	Fikrim yok	34	2,0
			Total	1769	100,0

Fitre ve Zekât ibadetlerine gelince, oruç tutanların oranına yakın oranda hanesinde hem zekât hem de fitre verildiğini ifade eden kişilerin oranı %76,1'dir. Hanelerinde yalnızca fitre veya zekât verilir diyenlerin oranları sırasıyla %9,2 ve %0,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. %10,6 oranında kişi konu hakkında fikrini açıklamamıştır. %3,7 oranında kişi ise maddi imkânı olmadığını ifade

etmiştir. “Fikrim yok” cevabını tercih edebileceklerken etmediklerinden bu cevabı “olsaydı verirdim” olarak değerlendirmek mümkündür.

Türklerin dolayısıyla Emirdağlıların çoğunluğunun Sünniliğin Hanefi mezhebine mensup olmaları sebebiyle onlar için Kurban kesimi vacip kabul edildiğinden, Kurban kesimine dair soruya verilen yanıtların da dindarlık derecesiyle paralellik göstermesi beklentisi ortaya çıkmaktadır. Mutlaka kurban kesenlerin ve o yıl maddi durumu el verirse kurban keserim diyenlerin %87,2’lik toplam oranına bakıldığında kendisini bir şekilde dindar olarak nitelendirenlerin oranına çok yakın olduğu görülür. Aynı şekilde Kurban kesmeyenlerin %3,4’lük oranı kendini hiç ya da pek dindar saymayanların yaklaşık %4,0’lük oranına oldukça yakındır.

Sosyal sermayenin norm unsuru dâhilinde son olarak göç edenlerin gelenek ve göreneklere bağlılığı önem arz eder. Tablo 3’ün 8. sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, göç eden Emirdağlılar için gelenek ve göreneklerin hayli önemsendiği görülmektedir. Kesinlikle önemseyenlerin oranı %92,0 iken “Şartlar elverdiği ölçüde önemsenir” diyenlerin oranı %4,5 çıkmıştır. Kültürün normlarına daha esnek yaklaşanlar “duruma göre” değişir diyerek %1,5’lik bir grup oluşturmuştur. Önemsemeyenlerin oranı ise neredeyse yok denecek kadar az olup, göç etmiş 1769 kişi arasında yalnızca 6 kişi bu yönde cevap vermiştir. Fikir beyan etmeyenler (%2,0) burada da mevcuttur.

Gelenek ve göreneklerden yani normdan bağımsız olmadığı düşünülen ama bu çalışmada sosyal ilişkiler yani *network* kapsamında ele alınan “Yaşadığınız hanede büyükleri ziyaret ne sıklıkla olur?” sorusu Tablo 4’ün 1. sorusu olarak yer almaktadır. “Haftada birkaç defa” olarak büyüklerle ziyaret sıklığını ifade edenlerin oranı %42,0’dır. Anketi cevaplandıranların %19,7’si “Ayda bir” büyükleri ziyaret ettiklerini açıklamaları belli bir rutine sahip oldukları değerlendirilebilir.

Büyükleri ziyaretleri bir vesile (düğün, cenaze, bayram) ile yapanların toplam oranı ise %33,5’tir. Bu soruya cevaben birden çok seçenek seçenler de olmuş, bu kişiler %0,4’lük bir oran oluşturmaktadır. Burada gerek haftalık gerek aylık ziyaretlerde bulunanların düğün, cenaze ve bayram gibi vesilelerle ziyaret gerçekleştirdikleri tahmin edilebilir. Hiç ziyarette bulunmayanların oranı %3,3 çıkmıştır. Bunların ya ailevi bağlarının kopmuş ya da ziyaret edebilecekleri büyüklerinin olmadığı değerlendirilmesini yapmak mümkündür.

Tablo 4. *Network* ile İlişkili Sorulara Verilen Cevapların Frekansları

NETWORK					
1. Yaşadığımız hanede büyükleri ziyaret ne sıklıkla olur?	F	%	2. Yaşadığımız hanenin gurbetçi komşularla Emirdağ’daki evlerinde kaldıkları süre zarfında karşılıklı ziyaretleri ne sıklıkla olur?	F	%
Haftada birkaç defa	740	42,0	Her gün	394	22,3
Ayda bir defa	348	19,7	Haftada 1-2 defa	534	30,2
Düğün ve cenaze vesilesiyle	53	3,0	Haftada 3-5 defa	106	6,0
Bayramdan bayrama	540	30,5	Ayda bir	526	30,0
Hiç ziyaret olmaz	58	3,3	Ziyaret olmaz	193	11,0
Fikrim yok	23	1,3	Cevapsız bırakıldı	16	0,9
Düğün ve Cenaze vesilesiyle-Bayramdan Bayrama	3	0,2	Total	1769	100,0
Ayda bir defa/Düğün ve cenaze vesilesiyle	4	0,2			
Total	1769	100,0			

Yine *network* kategorisinde yer bulan gurbetçi Emirdağlıların Emirdağ'da, ilçe merkezi ya da köylerinde buldukları süre zarfında kendileri gibi gurbetçi olan komşularıyla karşılıklı ziyaretlerinin sıklığı sorulmuştur (2. soru). Gerek "Her gün" (% 22,3), gerek "Haftada 1-2 defa" (%30,2), gerekse "Haftada 3-5 defa" (%6,0) diyenlerin oranlarına bakıldığında anketin uygulandığı hanelerin yarısından fazlasında (%58,5) – genelde buldukları ülkede çalışanlar ve okuyan çocukları olanları için 3-4 haftalık izin süresince¹⁹ – sık ziyaretlerin gerçekleştiği söylenebilir. Bir aylık süre zarfında bu tür bir ziyarette bulunanların oranı %30,0 iken, hiç ziyarette bulunmayanların oranı %11,0 çıkmıştır. Avrupalı Emirdağlıların izin süresinin 3-4 hafta olduğu düşünülürse bu süreyi ekonomik kullanmak isteyeceği tahmin edilebilir. Çoğu Türkiye'ye gitmişken deniz tatili yapmayı istemekte, dolayısıyla yaklaşık bir aylık izin süresinin en azından 1-2 haftasını ülkenin sahil kentlerinde geçirmektedir. Ayrıca bir kısmının belki Emirdağ'da ne ilçede ne köylerinde bir ikametgâhı bulunmayıp, Türkiye'deki adresinin ekseriyetle Eskişehir olduğu bilinmektedir²⁰. Muhtemelen Emirdağ'a bir kez Türkiye'ye geldiklerinde, bir kez de Türkiye'den ayrılacaklarında aile ve/veya mezarlık ziyaretleri için gitmektedirler. Türkiye'deki adresi Emirdağ olduğunda ise, Eskişehir'de bir şekilde vakit geçirmek istedikleri, gününbirlik birkaç kez bu şehre alışveriş ve akraba ziyaretine gittikleri ya da bu şehirde akrabaları olduğunda yatılı kaldıkları da eklenmelidir.²¹ Dolayısıyla tek bir ziyarette bulduklarını ya da hiç ziyarette bulunmadıklarını ifade edenler gurbetçi akrabalarıyla ya gurbette görüşmeyi tercih ediyorlar ya da görüşmüyorlar, bağlar zayıftır sonucuna varılabilir. Ayrıca Avrupa'da doğan Emirdağlıların bir kısmı bambaşka bir tutum sergilemektedirler. Bunlar uçak biletlerini Türkiye'nin direkt bir sahil ya da farklı bir turistik şehrine almakta, tatilini burada yapıp Emirdağ'a uğramadan Avrupa'ya dönmekte ya da belki Eskişehir veya Emirdağ için birkaç gün ayırabilmektedir. Bu da çift vatandaşlığa sahip Avrupa doğumlu Emirdağlıların Emirdağ ile bağının olmadığı ya da zayıf olduğu sonucuna vardırıbilir. Burada yine de bir hususun altını çizmek gerekir. Emirdağlılar bazı Avrupa şehirlerinin mahallelerinde kümelenmiş şekilde yaşamaktadırlar. Örneğin Fransa'nın Saint-Étienne ve Hollanda'nın Haarlem şehirlerinde durum böyledir. 130 000 civarındaki nüfuslarıyla Belçika'daki Emirdağlılar kümelenmenin en güzel örneğini sunmaktadırlar.²² Çoğu Emirdağlı Belçika'da özellikle Brüksel ve Gent şehirlerinde mahallelerde kümelenmiş şekilde yaşıyor. Emirdağlılar buralarda Jan Nederveen Pieterse'nin (2003) ifade ettiği gibi farklı alanlarda uzmanlaşmış şirketlere sahiptirler.²³ Özetle, Avrupa doğumlu Emirdağlı, Emirdağ'ı, Emirdağ kültürünü yaşadığı Avrupa kentinde bulduğundan kimsenin kalmadığı/olmadığı Emirdağ'a vakit ayırmakta anlam görmeyebilir.

Makalenin teorik kısmından da anlaşılabilir gibi sosyal ilişkilerde bağlılık ve dayanışma güvenle ilgilidir. Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinde güven unsurunu ortaya koymak maksadıyla sorulmuş üç anket sorusundan ilki bağlılık, dayanışma ve güven göstergesi olan ibadethanelere ve dini vakıflara yapılan bağış sorusudur. Tablo 5'te görüldüğü üzere cami, cemevi ya da dini vakıflara toplamda %76,3 oranında kişi "Evet" veya "İmkânımız oldukça"

¹⁹ Avrupa'da yaşadıkları ülkede emekli olanlar altı aya kadar Türkiye'de Emirdağ'da ilçede, köyünde veya Eskişehir'de veya bir süre Emirdağ'da bir süre Eskişehir'de kalabiliyorlar.

²⁰ Tablo 1'deki iç göç verileri bu düşünce ile paralellik göstermektedir. İç göç gerçekleştirmiş toplamda 370 kişinin %52,0'ı Eskişehir'e, %5,1'i Emirdağ'ın bağlı olduğu Afyon'a, %41,1'i ise farklı şehir merkezlerine yerleşmiştir.

²¹ Bazı gurbetçi Emirdağlıların hem Emirdağ'da hem de Eskişehir'de ikametgâhlarının olduğunu da belirtelim.

²² Bkz. Arif Yavuz, "Afyonkarahisar'daki 'küçük Brüksel'", *Anadolu Ajansı*, 4 Ağustos 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/afyonkarahisardaki-kucuk-bruksel/1222557>.

²³ Bir "etnik ekonomi" oluşturmazlar ama söz konusu mahallelerde yer yer "tek kültürlü" ya da "kültürlerarası" sermayeden bahsedilebilir.

diyerek bir şekilde bağışta bulunduğunu ifade etmiştir. Hiç bağışta bulunmadığını ve fikrinin olmadığını beyan edenlerin oranları sırasıyla %15,0 ve %9,0'dır. Emirdağlılarda bağışların yoğun olması bağlılık hissettikleri ibadethane ya da dini vakfa güvenlerinin paralelinde de dayanışmanın yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'in güven kategorisindeki ikinci sorusu ise hanehalkı reisinin ihtiyaç halinde kimden borç almayı tercih ettiğine dairdir. Anketin uygulandığı hanelerin %38,4'ünde hanehalkı reisinin yalnızca "Aile"den ödünç para alabileceğini, %9,3'ünün yalnızca "Akraba"dan, %0,3'ü hem aileden hem de Emirdağlı eş-dosttan borç alabileceğini, %0,3'ü aileden ve her türlü sosyal sermaye kaynağını kenara koyarak bankadan kredi alabileceğini, yine %0,2'si aileyi atlayarak akraba ve bankadan borç/kredi alabileceğini ifade etmişlerdir. Genel gurbetçi çevreden ödünç para almayı tercih edenlerin oranı %3,0 iken, hem bu çevreden borç almayı hem de bankadan para almayı tercih edenlerin oranı %0,1'dir. Hanehalkı reisinin sadece Emirdağlı eş-dosttan ödünç para alabileceğini ifade edenlerin oranı %12,0 iken, hem bunlardan borç hem de bankadan kredi alabileceğini ifade edenlerin oranı %0,1'dir. Ödünç para için doğrudan bankaya gidecek hanehalkı reisleri %25,1'lik oranlarıyla azımsanmayacak düzeydedir. Borç almayacak olanlar ve "Diğer" seçeneğini tercih edenlerin oranlarıysa sırasıyla %11,3 ve %0,4'tür. Neticede ister aile ister akraba, ister Emirdağlı eş-dost, ister gurbetçi eş-dost olsunlar, bunların tamamı "bağlayıcı sosyal sermaye"dir. Dolayısıyla "Bankadan", borç "Almam" ve "Diğer" seçenekleri dışındaki seçeneklerin sosyal sermaye açısından değeri aynıdır. Toplam %63,1 oranında Emirdağlı ödünç para almak için sosyal sermayesine başvurmaktadır.

Tablo 5. Güven ile İlişkili Sorulara Verilen Cevapların Frekansları

GÜVEN					
1. Yaşadığımız hanede cami, cemevi ya da dini vakıflara bağış yapılır mı?	F	%	2. Hane halkı reisi paraya ihtiyaç olduğunda ilk olarak kimden ödünç almayı tercih eder?	F	%
Evet	640	36,2	Aileden	680	38,4
İmkânımız oldukça	710	40,1	Akrabadan	164	9,3
Hiç	262	15,0	Emirdağlı Eş-Dosttan	211	12,0
Fikrim yok	157	9,0	Gurbetçi Eş-Dosttan	44	2,5
Total	1769	100,0	Bankadan	444	25,1
3. Bir Emirdağlı olarak genelde Emirdağlıları güvenilebilir buluyor musunuz?	F	%	Almam	200	11,3
			Diğer	7	0,4
			Akrabadan-Bankadan	4	0,2
Kesinlikle evet	461	26,1	Emirdağlı Eş-Dosttan-Bankadan	2	0,1
Evet	609	34,4	Gurbetçi Eş-Dosttan-Bankadan	2	0,1
Kısmen	419	23,7	Aileden- Emirdağlı Eş-Dosttan	6	0,3
Hayır	148	8,4	Aileden- Bankadan	5	0,3
Kesinlikle hayır	95	5,3	Total	1769	100,0
Cevap verilmedi	37	2,1			
Total	1769	100,0			

Anketin güven kategorisinde yer alan üçüncü soru Emirdağlı olarak Emirdağlılara güvenle ilgilidir. Anket katılımcılarının soruya verdikleri yanıtlardan Emirdağlıların %60,5'inin hemşerilerine güven duydukları ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların %23,7'inin kısmen güvendiklerini ifade etmeleri, Emirdağlının Emirdağlılara "duruma göre" güvendiği ya da güvenmediği olarak yorumlanabilir. Emirdağlılara güvenmeyen Emirdağlı anket katılımcılarının oranı ise yaklaşık %14,0'dır. Cevap vermeyen %2,1 oranındaki katılımcı hesaba katılmazsa, Emirdağlının Emirdağlılara güveninin farklı derecelerde %84,2 oranında olduğu sonucuna böylelikle varılır.

Göç Dönemlerine Göre Sosyal Sermayenin İşlevselliğine Dair Sorulara Verilen Cevapların Frekans Analizi Sonuçları

Ankette göç dönemlerine göre Emirdağlı'nın Avrupa'ya göçünde sosyal sermayenin işlevselliği konusunda bilgi sağlayabilecek iki temel soru bulunmaktadır²⁴. Bu sorulardan ilki olan "Haneden göç eden kişi hangi yolla/yollarla göç etti?" sorusuna farklı göç dönemlerine göre verilen yanıtların yer aldığı Tablo 6'ya göre 1950-1959 göç döneminde iş gücü sözleşmesi yoluyla, yani sosyal sermayeye başvurmadan, yalnızca 1 kişi (bu yolu tercih edenlerin %0,5'i) Avrupa'ya göç etmiştir. Sonraki göç dönemlerinde bu yolu tercih edenlerin sayısı artmış, 1960-1969 göç döneminde 20 kişi (bu yolu tercih edenlerin % 15,0'ı), 1970-1979 göç döneminde 51 kişi (bu yolu tercih edenlerin % 38,3'ü), 1980 ve sonrası göç döneminde ise 61 kişi (bu yolu tercih edenlerin %47,0'ı) bu yolla göç etmiştir. Başka bir deyişle, göç edenlerin %8,0'ının işgücü anlaşması yoluyla göç ettikleri saptanmıştır.

Açık olarak sosyal sermayenin, güçlü ve zayıf bağların, devreye girdiği yollar ise, "Aile bütünleşmesi", "Evlilik", "Anlaşmalı evlilik" ve "Akraba/Kardeş istek yapma"dır.

Tablo 6'ya göre birinci göç döneminde sadece 1 kişi (bu yolu tercih edenlerin %0,5'i) bu yollardan biri olan aile bütünleşmesiyle Avrupa'ya göç etmiştir. İkinci göç döneminde ise, "Aile bütünleşmesi" ve "Akraba/kardeşin istek yapma"sıyla göç eden 6'şar kişi (bu yolu tercih edenlerin sırasıyla %3,0'ı ve %10,0'ı) vardır. Bu dönemde toplamda 14 kişiyle (bu yolu tercih edenlerin %1,4'ü) daha çok "Evlilik" yoluyla Avrupa'ya göç olmuş, "Anlaşmalı evlilik" yoluyla göç hiç olmamıştır. Üçüncü göç döneminde göç edenler arasında Avrupa'ya göç 104 kişiyle (bu yolu tercih edenlerin %10,7'si) en çok "Evlilik" yoluyla, ardından 42 kişiyle (bu yolu tercih edenlerin %21,1'i) "Aile bütünleşmesi", 20 kişiyle (bu yolu tercih edenlerin %31,7'si) "Akraba/kardeş istek yapma"sıyla, 7 kişiyle (bu yolu tercih edenlerin %11,0'ı) "Anlaşmalı evlilik" yoluyla olmuştur.

Tablo 6. "Haneden göç eden kişi hangi yolla/yollarla göç etti?" sorusuna verilen cevapların Frekans Analizi

Göç Dönemi	İşgücü sözleşmesi		Aile bütünleşmesi		Evlilik		Anlaşmalı evlilik		Akraba/Kardeş istek yapma		Turist olarak		Eğitim anlaşması yoluyla		Birden çok seçenek		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1950-1959	1	0,5	1	0,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,1
1960-1969	20	15,0	6	3,0	14	1,4	0	0,0	6	10,0	28	11,0	6	11,3	6	38,0	86	5,0
1970-1979	51	38,3	42	21,1	104	10,7	7	11,0	20	31,7	116	44,0	5	9,4	7	44,0	352	20,0
1980 ve sonrası	61	47,0	150	75,4	858	88,0	57	89,0	37	59,0	121	46,0	42	79,2	3	19,0	1329	75,1
Total	133	7,5	199	11,2	976	55,2	64	3,6	63	3,6	265	15,0	53	3,0	16	0,9	1769	100,0

Dördüncü göç dönemine gelince ise, 858 kişiyle evlilik yoluna başvuranlar – bu yola başvuranların tamamının %88,0'ı – diğer yollara başvuranlara göre açık ara öndedir. Böylelikle 1980 ve sonrası yılların "Evlilik yoluyla göç" dönemi olarak adlandırılmasının isabetli olduğu

²⁴ Bu soruları yanıtlayan kişinin birden çok seçenek seçme imkânı vardı.

ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu göç döneminde 150 kişi (bu yolu tercih edenlerin %75,4'ü) "Aile bütünleşmesi", 57 kişi (bu yolu tercih edenlerin % 89,0'ı) "Anlaşmalı evlilik" ve 37 kişi (bu yolu tercih edenlerin % 59,0'ı) "Akraba/kardeşin istek yapma"sıyla Avrupa'ya göç etmişlerdir. Neticede, en az 1302 kişinin – tüm göçmenlerin %73,6'sı – bağlayıcı sosyal sermayesini devreye sokarak göç etmiştir. "En az 1302 kişi" deme gerekçesi diğer yollarda da (bkz. Tablo 6'nın 6., 7. ve 8. sütunları) – örneğin "Turist olarak" ya da "Yasa dışı yolla" – sosyal sermayenin devreye girmiş olmasının mümkün olmasındandır. Buna ek olarak "Birden çok seçenek işaretleyenler" de işaretlenmiş seçeneklerin arasında sosyal sermayenin açık olarak devreye girdiği yollar da mevcuttur.

Tablo 7. "Göç Eden Kişi Göç Parasını Nereden Sağladı?" Sorusuna Verilen Cevapların Frekans Analizi

Göç Dönemi	Göç eden kişi göç parasını nereden sağladı?																	
	Kendisi		Aileden		Herhangi birinden ödünç olarak		Mülk satarak		Bankadan		Tefeciden		Diğer		Birden çok seçenek (Kendisi + Aileden)		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1950-1959	2	0,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,1
1960-1969	20	8,1	58	4,3	4	3,9	1	3,8	0	0,0	2	100,0	1	2,8	0	0,0	86	4,9
1970-1979	70	28,2	238	17,8	32	31,4	6	23,0	0	0,0	0	0,0	6	16,7	0	0,0	352	19,9
1980 ve sonrası	156	63,0	1042	77,9	66	64,7	19	73,0	16	100,0	0	0,0	29	80,6	1	100,0	1329	75,1
Total	248	14,0	1338	75,6	102	5,8	26	1,5	16	0,9	2	0,1	36	2,0	1	0,05	1769	100,0

"Kümülatif Nedensellik Teorisi"ne göre göçmen arkadaş, tanıdık, akrabaları olanların – yani güçlü ve zayıf bağlara sahip olanların – bunlara sahip olmayanlara göre çok daha yüksek bir göç olasılıklarının olduklarını biliyoruz. Ayrıca Field bağlayıcı sosyal sermayeyi kamusal değer üretmesi açısından olumlu bir kaynak olarak görmüş, Fussell, Köşer Akcapar ve Garip ise, sosyal sermayenin potansiyel göçmenlerin uluslararası göçlerinin maliyetlerini azaltabileceğini belirtmişlerdi. Peki, Avrupa'ya göçlerini gerçekleştirebilmek için gerekli maddi kaynağı sağlamada Emirdağlılar bağlayıcı sosyal sermayenin desteğine başvurmuşlardır mi? Bunu ortaya çıkarabilmek amacıyla ankette göç eden kişinin göç parasını nereden sağladığı sorusu sorulmuştur.

Tablo 7'ye göre kendi şahsi imkânları ile gidenler, yani "Kendisi" ve "Mülk satarak" ya da (bankaya ya da tefeciye) borçlanarak seçeneklerini işaretleyenler toplamda 292 kişi, yani dört dönemin toplam göçmenlerinin %16,5'tir. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü göç dönemlerinde en az sırasıyla 0 kişi, 62 kişi (tüm ikinci dönem göçmenlerinin %72,1'i), 270 kişi (tüm üçüncü dönem göçmenlerinin %77,0'ı) ve 1109 kişi (tüm dördüncü dönem göçmenlerinin %83,4'ü, toplamda 1441 kişi – tüm göçmenlerin %81,5'i – göç parasını bağlayıcı sosyal sermayesini kullanarak yani aileye ve tanıdıklara (2., 3. ve 8. sütunlar) başvurarak elde etmişlerdir. "Diğer" seçeneğini işaretleyenlerin farklı bir kaynak olarak kastettikleri şeyin sosyal sermaye olarak değerlendirilebilme ihtimalinden dolayı burada toplam sayı verilirken yine "en az" ifadesi kullanılmıştır.

SONUÇ

Dört göç dönemi ile sosyal sermayenin norm, *network* ve güven unsurlarını ortaya koymaya yönelik sorulmuş tutum sorularına alınan "olumlu" yanıtların oranı "olumsuz" yanıtların oranına kıyasla yüksek çıkmıştır. Buna ek olarak anketi yanıtlayan hane halkı üyesine göç edenin

hangi yolla göç ettiği sorulduğunda toplam göçmenlerin yaklaşık %89,0'ının göçlerinde sosyal sermayelerine başvurdukları görülmüştür. Göç eden kişinin göç parasını nereden sağladığına bakıldığında da tüm göçmenlerin %81,4'ünün onu bağlayıcı sosyal sermayesini kullanarak yani aileye ve tanıdıklara başvurarak elde ettikleri açığa çıkmıştır. Elde edilen verilerle varlığı ortaya çıkan Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin Emirdağ-Avrupa arasındaki göçte süreklilik sağladığı ve işlevselliğinin her yeni göç döneminde bir artış trendi sergilediği görülmüştür. Buna paralel olarak, Emirdağ'dan Avrupa'ya sürekli gerçekleşen göç örneğinde Kümülatif Nedenselliği Teorisi de doğrulanmıştır.

Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesinin varlığına göçün dinamikleri açısından yaklaşıldığında, Emirdağlıların dış göçü örneğinde artık 1980'ler ve sonrası dördüncü göç döneminin belirleyici unsuru olan "evlilik" neredeyse ortadan kalkmıştır. Başka bir deyişle, ilçeden Avrupa'ya yerli gelin/damat ihracı önemli oranda azalmıştır. Artık Avrupalı Emirdağlı evlilik arzusu içerisinde olduğunda aday gelinin ya da damadın 1960'lı yıllar itibarıyla Avrupa'da gelişim gösteren Emirdağ topluluğundan (veya Avrupalı Türklerden) olmasını tercih etmektedir. Bu tercihin arka planında yerli-Avrupalı kültürleri çatışması ve entegrasyon (dil sorunu, bu sorunla ilintili iş sorunu gibi) sorunları, bu sorunların meydana getirdiği yerli eşin Avrupalı eş ile uyumsuzlukları ve yerlinin Avrupalıya aşırı/total bağımlılığı gibi alt sorunlar yer almaktadır. Bu sorunlar neticesinde evlilikler yürümemiş çok sayıda boşanma gündeme gelmiştir. Yerli Emirdağlı da hemşerilerinin çocuklarının Avrupalı Emirdağlı ile olumsuz tecrübelerinin gözlemiyle Avrupalı Emirdağlı ile kızının ya da oğlunun evliliğini arzulamamaktadır. Avrupalı-yerli Emirdağlılar arası evlilik geçmişte bir prestij kaynağı iken durum tamamıyla değişmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada bahsi geçen Emirdağ bağlayıcı sosyal sermayesi yeni göçlere hizmet etmekten ziyade Avrupa'da yaşayan Emirdağlılar ve Avrupa'da yaşayan Emirdağlılar ile memleket arasındaki bağları canlı tutmaya, böylelikle de Emirdağlılık kimliğinin orijinalliğinin muhafazasına katkı sağlamaktadır. Bunun paralelinde Avrupalı Emirdağlıların memleketlerine yabancılaşmış unsurlar olmaları değil, sosyal, ekonomik hatta politik statüleriyle potansiyel olarak yerel kalkınmaya katkı sunan aktörlere dönüşümleri söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Akcapar, S. K. (2010). Re-Thinking Migrants' Networks and Social Capital: A Case Study of Iranians in Turkey, *International Migration*, 48: 161-196.
- Bourdieu, P. (2016). *Sociologie Générale Cours au Collège de France 1983-1986 Volume 2*. Paris: Editions Raisons d'agir/Editions du Seuil.
- Bourdieu, P. (1980). Le capital social, *Actes de la recherche en sciences sociales*, 31: 2-3. [Online] http://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1980_num_31_1_2069 [Erişim Tarihi: 09.02.2017].
- Bourdieu, P. (1973). Cultural Reproduction and Social Reproduction (Editör) Brown R.: *Knowledge, Education and Cultural Change* içinde (ss. 71-84) London: Tavistock.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital, *American Journal of Sociology*, 94: S95-S120. [Online] <http://www.jstor.org/stable/2780243> [Erişim Tarihi: 09.02.2017].
- Cooley, C. H. (1909). *Social Organization: A study of the Larger Mind*, New York: Charles Scribner's Sons. [Online] <https://ia800304.us.archive.org/18/items/socialorganizat00cool/socialorganizat00cool.pdf> [Erişim Tarihi: 09.02.2017].

- Durkheim, E. (2013). Communauté et société selon Tönnies, *Sociologie*, 4(2). [Online] <http://journals.openedition.org/sociologie/1820> [Erişim Tarihi: 09.02.2017].
- Durkheim, E. (1930). *De la division du travail social*, Paris: Quadrige/PUF. [Online] https://monoskop.org/images/9/97/Durkheim_%C3%89mile_De_la_division_du_travail_social_1991.pdf [Erişim Tarihi: 09.02.2017].
- Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fukuyama, F. (1998). *Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. (Çeviren, Buğdaycı, A.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fussel, E. (2010). The Cumulative Causation of International Migration in Latin America, *The Annals of the American Academy*, 630(1): 162-177.
- Garip, F. (2008). Social Capital and Migration: How Do Similar Resources Lead to Divergent Outcomes?, *Demography*, 2008, 45(3): 591-617.
- Hanifan, L. J. (1920). *The Community Center*, Boston & New York & Chicago & San Francisco: Silver, Burdett & Company. [Online] <https://ia800205.us.archive.org/2/items/communitycenter00hanirich/communitycenter00hanirich.pdf> [Erişim Tarihi: 09.02.2017].
- Helliwell, J. F. and Putnam, R. D. (2004). The social context of well-being, *Philosophical Transactions of the Royal Society B, Biological Sciences*, 359: 1435-1446. [Online] <http://doi.org/10.1098/rstb.2004.1522> [Erişim Tarihi: 09.02.2017].
- <https://www.oecd.org/sdd/social-capital-project-and-question-databank.htm> [Erişim Tarihi: 10.09.2016].
- İbni Haldun (2017). *Mukaddime I*. (Çeviren Dursun, T.) İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kartal, Z. (2014). Dış Göçün Sosyo-Kültürel Boyutu-Emirdağ Örneği (Hazırlayan) Acet, M.: *Göç Siladan Vatana, Emirdağ Etkinlikleri* içinde (ss. 88-101) Eskişehir: Aktüel Ofset.
- Klvaňová, R. (2010). Moving Through Social Networks: The Case of Armenian Migrants in the Czech Republic, *International Migration*, 48(2): 103-132.
- Massey D. S. and Aysa-Lastra M. (2011). Social Capital and International Migration from Latin America, *International Journal of Population Research*, 2011: 1-18. [Online] <https://www.hindawi.com/journals/ijpr/2011/834145/> [Erişim Tarihi: 11.02.2017].
- Méda, D. (2002). Le capital social: un point de vue critique, *L'Économie politique*, 14(2): 36-47.
- Lévesque, M. and White, D. (1999). Le concept de capital social et ses usages, *Lien social et Politiques*, (41): 23-33. [Online] <https://doi.org/10.7202/005148ar> [Erişim Tarihi: 11.02.2017].
- Lin, N. (2011). *Social Capital A theory of Social Structure and Action*, New York: Cambridge University Press.
- Pieterse, J. N. (2003). Social Capital and Migration: Beyond Ethnic Economies, *Ethnicities*, 3(1): 29-58.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology, *Annual Review of Sociology*, 24(1): 1-24.
- Putnam, R. D. (2000a). Bowling Alone: America's Declining Social Capital (Editörler) Crothers L., Lockhart, C.: *Culture and Politics* içinde (ss. 223-234) New York: Palgrave Macmillan. [Online] https://doi.org/10.1007/978-1-349-62397-6_12 [Erişim Tarihi: 10.02.2017].

Putnam, R. D. (2000b). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon and Schuster.

Thiébaud, J. L. (2003). Les travaux de Robert D. Putnam sur la confiance, le capital social, l'engagement civique et la politique comparée, *Revue internationale de politique comparée*, 10(3): 341-355.

Tocqueville, A. (1986). *De la démocratie en Amérique Souvenirs L'Ancien Régime et la Révolution*, Paris: Robert Laffont.

Weber M. (1914). *Economie et société (Tome 1 et 2)*, Paris: Agora.

Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding Social and Economic Outcomes, *OECD*. [Online] <http://www.oecd.org/education/innovation-education/1824913.pdf> [Erişim Tarihi: 10.02.2017].

Yavuz, A. (2018). Afyonkarahisar'daki 'küçük Brüksel', *Anadolu Ajansı*. [Online] <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/afyonkarahisardaki-kucuk-bruksel/1222557> [Erişim Tarihi: 17.12.2018].

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Obsesif Kompulsif Bozukluğu Olan Yetişkinlerde BDT Kullanılması Üzerine Sistemik Bir Derleme

Dilara TOPCU, Yüksek Lisans Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Lefkoşa, KKTC, e-posta: dilaratopcu2@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8910-744X>

Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi Lefkoşa, KKTC, e-posta: meryem.karaaziz@neu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Öz

Obsesif kompulsif bozukluk, obsesyon, kompulsiyon ve çeşitli diğer belirtilerle devam eden, kişinin hayatını önemli derecede etkileyen, psikiyatrik bir bozukluktur. Obsesif kompulsif bozukluk tedavisinde bilişsel davranışçı terapi, en çok tercih edilen psikoterapi yöntemi olarak bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı, sistemik derleme yöntemi ile obsesif kompulsif bozukluğu olan yetişkinlerde bilişsel davranışçı terapi kullanılması üzerine alan yazın taraması yapılarak inceleme yapılması ve BDT'nin OKB üzerindeki etkinliğinin araştırılmasıdır. Bu çalışma sürecinde makalelerin tanımlanması ve seçilmesi gibi tüm detaylar PRISMA (Sistemik İncelemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) yönergelerinden faydalanılarak yürütülmüştür. Araştırma sürecinde, yalnızca Google Akademik kullanılarak 2012-2022 tarihleri arasında obsesif kompulsif bozuklukta bilişsel davranışçı terapinin kullanılması ve etkinliğiyle ilgili yapılan Türkçe çalışmalar incelenmiştir. Bu sistemik derleme çalışmasına yalnızca yetişkinlerin yer aldığı çalışmalar dahil edilmiştir. Dahil etme kriterlerine uyan 2 çalışma ele alınmıştır. Ele alınan 2 çalışma 2014-2019 yıllarında Türkiye'nin Ankara ilinde yapılmıştır. Değerlendirmeye alınan çalışmaların biri tarama çalışması, diğeri ise tez çalışmasıdır. İncelenen çalışmaların sonucunda, uygulanan bilişsel ve davranışçı müdahale tekniklerinin OKB semptomlarının azalmasında ve bozukluğun iyileşme yönünde yol katetmesinde büyük bir etkinliği olduğu görülmüştür. Türkiye'de çok kısıtlı çalışma yapılması, BDT'nin OKB tedavisinde kullanılması ve etkinliği üzerine daha fazla çalışma yapılması ihtiyacını doğurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Obsesif Kompulsif Bozukluk, Bilişsel Davranışçı Terapi, Yetişkin.

Makale Gönderme Tarihi: 25.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 12.01.2023

Önerilen Atıf:

Topcu, D. ve Karaaziz, M. (2023). Obsesif Kompulsif Bozukluğu Olan Yetişkinlerde BDT Kullanılması Üzerine Sistemik Bir Derleme, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 104-116.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(1): 104-116. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1173](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1173)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

A Systematic Review on The Use of CBT in Adults with Obsessive Compulsive Disorder

Dilara TOPCU, MSc. Student, Near East University, Graduate Education Institute, Lefkoşa, TRNC, e-mail: dilaratopcu2@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8910-744X>

Associate Prof. Dr. Meryem KARAAZİZ, Near East University, Faculty of Arts and Sciences Lefkoşa, TRNC, e-mail: meryem.karaaziz@neu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Abstract

Obsessive compulsive disorder is a psychiatric disorder that continues with obsessions, compulsions and various other symptoms, which significantly affects the life of the persons. Cognitive behavioral therapy is known as the most preferred psychotherapy method in the treatment of obsessive-compulsive disorder. The aim of this study is to review the literature on the use of cognitive behavioral therapy in adults with obsessive compulsive disorder with a systematic review method and to investigate the effectiveness of CBT on OCD. In this study process, all details such as identifying and selecting articles were carried out using the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analysis) guidelines. During the research process, Turkish studies on the use and effectiveness for cognitive behavioral therapy in obsessive compulsive disorder between 2012 and 2022 were examined using only Google Scholar. Only studies involving adults were included in this systematic review. 2 studies that met the inclusion criteria were considered. The 2 studies discussed were carried out in Ankara, Turkey in the years 2014-2019. One of the studies included in the evaluation is a survey study and the other is a thesis study. As a result of the studies examined, it was observed that the applied cognitive and behavioral intervention techniques had a great effect on reducing OCD symptoms and making the disorder go towards recovery. The very limited number of studies in Turkey necessitates further studies on the use and effectiveness of CBT in the treatment of OCD.

Keywords: Obsessive Compulsive Disorder, Cognitive Behavioral Therapy, Adult.

Received: 25.11.2022

Accepted: 12.01.2023

Suggested Citation:

Topcu, D. and Karaaziz, M. (2023). A Systematic Review on The Use of CBT in Adults with Obsessive Compulsive Disorder, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 104-116.

GİRİŞ

Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB); obsesyon ve kompulsiyonların görüldüğü bir psikiyatrik bozukluktur. Mantığa uygun olmadığı kişi tarafından bilinmesine rağmen denetimi sağlanamayan ve tekrarlar şeklinde zihni uğraştıran takıntılı düşüncelerle, bu düşüncelerin sebebiyet verdiği rahatsızlıktan kurtulmak amacıyla, bir takım davranış örüntülerini tekraren uygulaması biçiminde devam eden bir takıntı bozukluğudur (Gümüş ve Alver, 2020). WHO verilerine göre OKB, dünya çapında bireye zarar veren 10 tıbbi rahatsızlıktan bir tanesidir. İnşileri, çıkışları olan kronik seyir halinde bir rahatsızlıktır. Her yaş grubundaki bireyi etkisi altına alabileceği gibi, büyük risk grubunun orta çocukluktan yetişkinliğe kadar giden dönem olduğu söylenmektedir. Bu bozukluk hastaların yaşamında yüksek oranda sosyal, mesleki ve akademik alanlardaki işlevselliğini bozmaktadır (Özer, 2015). 17. yüzyıla kadar tanımlanamayan obsesif kompulsif semptomlar, orta çağda diğer psikiyatrik bozuklukların da olduğu gibi büyü ve din kavramlarıyla açıklanmıştır. 17.yüzyılda ise dış güçler tarafından zehirlenen kişilerin yaşadığı bir 'dini melankoli' olarak tanımlanmıştır (Koşe, 2010). 1838 yılında obsesif kompulsif belirtileri psikiyatri literatüründe ilk olarak tanımlayan kişi, psikiyatrist Esquirol'dur. Esquirol bu belirtileri; istemsiz, önlenemez ve dürtüsel aktivite olarak tanımlamıştır. 1895'te ise Sigmund Freud, obsesyonların kaynağının agresif ve cinsel dürtüler olduğunu, bu kaynak dürtülerin de yüksek düzeyde kaygıya yol açtığını, fakat ego savunma mekanizmaları tarafından da giderilmeye çalışıldığını bildirmiştir (Döndü, 2014). Freud'un yapmış olduğu açıklamalar bugüne kadar tanı kriterleri bakımından çok az değişikliğe uğramış olup farklı kuramlar bakımından da görüşler getirilmiştir (Karamustafaloğlu, 2016). Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), OKB'yi 1952'de yayınladığı Ruh Hastalıkları I. Tanı ve İstatistik Klavuzu olan DSM-I'de; Obsesif-Kompulsif Reaksiyon olarak bildirmiştir. DSM-II' de Obsesif-Kompulsif Nevroz ve 1878 yılında DSM-III'te Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB) olarak yayınlamıştır. DSM-IV ve DSM-IV-TR ise Obsesif Kompulsif Bozukluğu 'Anksiyete Bozuklukları' grubu içerisinde sınıflandırmıştır. Son yayınlanan DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'nda ise Takıntı-Zorlantı Bozukluğu (Obsesif Kompulsif Bozukluk) ve İlişkili Bozukluklar sınıflandırılması yapılmıştır. Beden Algısı Bozukluğu (Vücut Disformik Bozukluğu), Biriktiricilik Bozukluğu, Trikotillomani (Saç Yolma Bozukluğu) ve Deri Yolma Bozukluğu ise ilişkili bozukluklar olarak DSM-5'te yer almaktadır (Zayman, 2016). ABD'de yapılan Epidemiyolojik Tarama Alan Çalışması sonuçlarına göre; obsesif kompulsif bozukluğun yaşam boyu yaygınlık oranı, %3,29 olarak bulunmuştur.

Diğer bir çalışmada, dünyada yaşam boyu yaygınlık oranının %2,5 olduğu, Türkiye'de ise yaygınlığının %3,7 olarak gözleendiği ve bir yılda görülme oranının %1,7 ile %2,1 arasında bulunduğu söylenmektedir. Cinsiyet açısından kadınların erkeklere oranla daha sık OKB'ye yakalandıkları gözlenmektedir. Başlangıç yaşı erkeklerde 19 yaş civarlarında iken kızlarda 22 yaş sıralarındadır (Ünyeli, 2015). Obsesif kompulsif bozukluğun etiyolojisinde birçok faktör rol oynamaktadır. Biyolojik açıdan bakıldığında nörobiyolojik, biyokimyasal ve genetik etkenler söz konusudur. Nörobiyolojik faktörlerde, insan ve hayvan modelleriyle yapılan çalışmalarda bazal ganglion hasarı sonucu kompulsiyon benzeri eylemlerin oluşması ve bunun sonucunda Parkinson ve benzeri hastalıklarda OKB belirtilerine rastlanılması bu bölgedeki bir patolojinin OKB etiyolojisinde etken oluşturabileceğini düşündürmüştür (Karşlıoğlu ve Yüksel, 2007). Biyokimyasal açıdan ise, serotonin, dopamin ve glutamat hipotezlerinin OKB etiyolojisinde önemli etkenler olduğu bilinmektedir. Gerçekleştirilen beyin-omurilik sıvısı çalışmalarında ulaşılan, serotonin metaboliti olan asetik asit düzeylerinin OKB tanısı olan hastalarda anlamlı bir şekilde yüksek çıkması ve klomipraminden sonra beyin omurilik sıvısında azalmanın dikkat çekmesi üzerine serotoninin obsesif kompulsif bozuklukta önemli bir etken olduğu kanıtlanmıştır. Dopamin hipotezi ve OKB bağlantısı incelendiğinde, bazal ganglionlarda dopamin ve serotonin hipotezleri arasında fonksiyonel irtibatın bulunması ve bu kısmı etkileyen

hastalıklarda obsesif kompulsif semptomların bulunması OKB’de dopamin hipotezinin etkili olduğunu kanıtlayan bulgular olmaktadır. Glutamat ve ilgili moleküllerin düzeyinin incelendiği bir çalışmada, OKB’li bireylerde glutamat düzensizliği olduğu bilgisi bulunmuştur (Yıldız, 2017).

Yapılan genetik çalışmalarında OKB’li bireylerin %30’unun birinci dereceden yakın akrabalarında da olduğu, annelerinde ise %9, babalarında %25 oranında görüldüğü kanısına varılmıştır. Bu konuyla alakalı yapılan ikiz çalışmalarında ise; tek yumurta ikizlerinin bir tanesinin bu bozukluğa yakalanma oranı %87 iken, çift yumurta ikizlerinde eş yakalanma oranı %47 bulunmuştur (Yıldırım, 2018). Obsesif kompulsif bozukluğun kökeniyle ilgili bazı kuramlar bulunmaktadır. Psikanalitik kuram savunucusu Freud’a göre, bu bozukluğun kaynağında hayatın ilk yıllarında deneyimlenen çocuk-ebeveyn ilişkisindeki çatışmalar rol oynamaktadır. Anal dönemdeki çocuk, bir taraftan da çişini, kakasını yapmak, boşaltım sağlamak istemektedir ve bunlar çocukta çatışma yaratmaktadır. Bu dönemdeki çatışmalar çözülmeyince çocuk baskı altında hissetmekte ve kişilik gelişiminde bazı sorunlara yol açarak ‘nevroz’ gelişimini desteklemiş olmaktadır. Freud bunu açıklarken, ‘anal döneme takılı kalma’ veya ‘gerileme’ olarak adlandırmaktadır. Bu dönemde baskıcı ailelerin çocuklarında obsesyonel nevroz desteklenmiş olmaktadır ve ileride OKB riski olmaktadır (Toptaş, 2019).

Varoluşçu kuram, obsesif kompulsif bozukluğun temelinde kaygının bulunduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, psikoterapi sürecinde kaygıyı gerekli ve olması doğal bir durum olarak görmektedir. Bunun sebebi ise; bireyin kaygı yaşamasının ona sorumluluklarını hatırlatmasından kaynaklanmaktadır. Perls, sorumluluğunu bilen bireylerin düşünce ve davranışlarını kontrol edebileceğinden bahsetmektedir. Sonuç olarak bu kurama göre; kişi kaygısını net olarak algılayabildiğinde takıntı ve zorlantılarını kontrol altına alabilecektir (Gündoğan, 2019). Bilişsel kuramlar ise, takıntı ve zorlantıların, nöropsikolojik ve bilişsel süreçlerde oluşan fonksiyonel bir bozukluktan kaynaklandığını savunmaktadır. Nöropsikolojik süreçlerdeki fonksiyon bozuklukları bireyin zihinsel kontrolü sağlamakta güçlükler yaşamasına sebebiyet verirken bilişsel olanlar, tamamen işlevsel konumda olup beyin sıkıntılarıyla alakalı olmamaktadır. Öğrenme ilkelerine dayanan davranışçı kuramlar, OKB’nin oluşumunun da öğrenme sonucu meydana geldiğini belirtmektedirler. Bu kurama göre; korku, klasik koşullanma ile öğrenildikten sonra, edimsel koşullanma kullanılarak kaçınma eylemleri sergilenerek pekişmekte ve süreklilik kazanmaktadır. Hasta, anksiyetesini kontrol altında tutabilmek için yalnızca kaçınma eylemlerine başvurması sebebiyle, kaygı düzeyi arttıkça, takıntılı düşüncelerin yoğunluğu da artış göstermektedir (Koşe, 2010). OKB’de bulunan obsesyon türleri; kirlenme/bulaşma, kuşku, somatik, simetri/düzen, saldırganlık, cinsellik ve dini olmakla birlikte, kompulsiyon türleri; temizleme, tekrarlayıcı davranışlar, sıralama/düzenleme, kontrol etme ve biriktirme olmaktadır (Cankara, 2020).

OKB tedavisinde psikofarmakolojik tedavi ve psikoterapi uygulanmaktadır. Semptomları psikanaliz ve psikanalitik tedaviye çok dirençli olan OKB’nin, yapılan çalışmalarda psikofarmakolojik ve bilişsel davranışçı terapi ile daha etkili tedavi edildiği bulunmuştur. Bilişsel davranışçı terapi en az ilaçlar kadar yarar sağlamakta olup özellikle hafif ve orta şiddetli OKB vakalarında tedavide ilk tercih olmaktadır.

Bilişsel Davranışçı Terapi; hislerin ve davranışların belirlenmesinde düşüncelerin önemli ölçüde rol oynadığını savunan yapılandırılmış bir psikoterapi tekniğidir. BDT’nin temelinde bilişsel ve davranışçı kuramlar bulunmakta ve bu kuramlarla sorun çözmeye yönelik becerileri içermektedir. Bu kuramın öncüleri, Aaron Beck ve Ellis’tir (Özcan ve Çelik, 2017). Bilişsel davranışçı terapi, danışanın hatalı ve uyumsuz öngörülerini bulup danışana göstermeyi ve bunları uygun olanlarıyla değiştirmeyi hedeflemektedir. Psikanalitik tedavi gibi geleneksel terapilerden farklı olarak bu terapide hem danışan hem de terapist aktif bir rol oynamaktadır.

Yapılandırılmış bir yöntem olan BDT’de, terapi süreci danışan ve terapist tarafından işbirliği içerisinde hazırlanmaktadır (Bengisoy ve ark., 2019).

Obsesif kompulsif bozukluğun tedavisinde BDT yöntemi, bilişsel yeniden yapılandırma gibi bilişsel yöntem ile, maruz bırakma ve tepki önleme gibi davranışçı yöntemler kullanılarak uygulanmaktadır (Derin ve Yorulmaz, 2020). OKB tedavisinde uygulanan bilişsel terapinin terapötik bileşenleri tabloda verilmiştir (Tablo 1.).

Tablo 1. OKB Tedavisinde Uygulanan Bilişsel Terapi’nin Terapötik Bileşenleri

1- Olgunun psikoeğitimi: Hastaya OKB ve BDT’nin özellikleri açıklanmakta, obsesyonların oluşumu ve kompulsiyonların hastalığın gidişindeki etkilerinden bahsedilmektedir.
2- Değerlendirme ve obsesyonların ayırt edilmesi: Hastanın düşünceleri normalleştirilmekte ve bireysel yorumlayış tarzı değerlendirilmektedir.
3- Bilişsel yeniden yapılandırma: Kanıtların toplanması, zihinsel çarpıklıkların açıklanması, takıntıların daha az önemli hale gelmesinin sağlanması ve hastanın maruz kalma tekniğiyle uygulanan davranış etkinliklerine katılması sağlanmaktadır
4-Alternatif açıklama: Takıntıların ve denetiminin daha sağlıklı yorumlanması oluşturulmaktadır.
5- Tepki önleme: Hastanın kompulsiyon ve güvenlik arama davranışlarını ve kaçınmalarını bırakması sağlanmaktadır. Bilişsel kontrol için kullandığı eylemlerini önleyebilmek adına yeni alternatifler yaratılmaktadır.
6- Davranışsal deney: Hastanın hatalı bilişlerinin ve inançlarının değiştirilmesi için hem terapi seanslarında hem de seanslar dışında maruz kalma etkinlikleri uygulanmaktadır.
7- Temel inançları değiştirme: Hastanın düşünce denetimi ve tehlikeyle ilgili temel inançları ve kendini savunmasız görmesiyle ilgili inançlar ele alınmaktadır.
8- Relaps önleme: Terapi sürecinin sonlarında, semptomların yeniden ortaya çıkmasının önlenmesi için etkili stratejiler geliştirilmektedir.

(Aydın, 2018).

Meyer(1966) ise, davranışçı yöntemlerden olan, maruz bırakma ve tepki önleme yöntemini kullanarak iki OKB hastasına uygulamış, etkili olduğunu açıklamıştır ve bunun sonucunda OKB tedavisinde kullanılan teknik haline gelmiş bulunmaktadır. Maruz bırakma; bireyde kaygı uyandıran durum, nesne veya olaylarla yüzleşmesini, tepki önleme ise; maruz bırakma (yüzleştirme) sırasında veya sonrasında zorlantıların (kompulsiyonların) engellenmesi şeklinde açıklanmaktadır. OKB hastalarına maruz bırakma ve tepki önleme aynı sırada birlikte uygulanmaktadır ve tek tek uygulanmasından daha çok olumlu etki ettiği yapılan gözlemlerle kanıtlanmıştır.

Uygulanan bu yöntemlerle hasta bir yandan aklına gelen istek dışı düşünce, dürtü ve düşümlere bir yandan da kaçınma gösterdiği, tedbir aldığı kompulsif eylemlerde bulunduğu olaylara bunları sergilemeden maruz bırakılmaktadır. Bunun amacı, hastanın istek dışı olan düşüncelerinin meydana getirdiği kaygıyı ortadan kaldırmak ve alışmanın oluşumunu sağlamaktır. Maruz bırakma ve tepki önleme hem davranışçı terapilerin hem de bilişsel davranışçı terapinin OKB’ye uygulamış olduğu teknikler olmaktadır. Bu teknikler uygulanırken bireyin kompulsif, güvenlik ve başka telafi eden davranışları sergilemesine müsaade edilmeden yani tepkisi önlenerek takıntılara ve bu takıntıları tetikleyen olaylara (örn. yere düşen silgiyi almak) maruz edilmektedir (Duman, 2019).

Türkçe literatürde obsesif kompulsif bozukluğu olan yetişkinlerde BDT kullanılması ve OKB'de BDT etkinliğiyle ilgili çok az yayın bulunmaktadır. Şafak vd., (2014) yapmış olduğu tarama çalışmasında bilişsel davranışçı grup terapisinin, OKB hastalarında anksiyete, depresyon ve obsesif kompulsif belirti düzeyinde önemli derecede düşüş sağladığı ve etkili olduğu bulunmuştur (Şafak vd., 2014). Duman, (2019) yapmış olduğu tez çalışmasında, 10 hafta BDT uygulanan OKB hastalarında kısa zamanda belirtilerde azalma ve iyileşme görülmüştür. OKB'li bireylerin mükemmeliyetçilik, kesinlik, düşüncelere aşırı önem verme gibi obsesif inançlarının uygulanan BDT sonrasında gözle görülür oranda azalma sağladığı bulunmuştur (Duman, 2019).

Bu araştırmanın amacı, sistematik derleme yöntemi ile obsesif kompulsif bozukluğu olan yetişkinlerde bilişsel davranışçı terapi kullanılması üzerine alan yazın taraması yapılarak inceleme yapılması ve BDT'nin OKB üzerindeki etkinliğinin araştırılmasıdır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Yapılan bu çalışmada sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Herhangi bir saha çalışması ya da ölçek kullanılmamıştır. Doküman inceleme yöntemiyle nitel bir araştırma yapılmıştır.

Sistematik derleme, belirlenen bir araştırma sorusuna yanıt bulabilmek amacıyla araştırma sorusunu içeren ilgili çalışmaların daha önceden belirlenen kriterler çerçevesinde birleştirilerek sentezlenmesidir (Yılmaz, 2021).

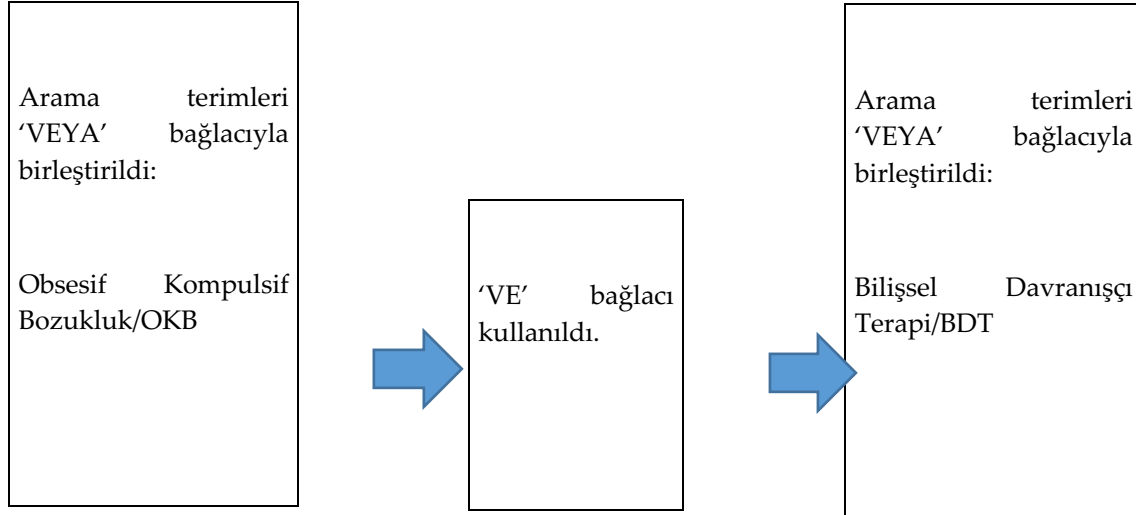
Tasarım

Bu çalışma sürecinde makalelerin tanımlanması ve seçilmesi gibi tüm detaylar PRISMA (Sistematik İncelemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) yönergelerinden faydalanılarak yürütülmüştür (Moher vd., 2009).

Literatür Araştırması

Araştırma sürecinde, 2012-2022 tarihleri arasında obsesif kompulsif bozuklukta bilişsel davranışçı terapinin kullanılması ve etkinliğiyle ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu araştırmanın verileri sistematik olarak derlenmiştir. Yalnızca 'Google Akademik' veri tabanı çerçevesinde Türkçe olarak yayınlanan, ilgili anahtar kelimeler ile özet ve tam metnine ulaşılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Literatür taraması yapılırken, 'Obsesif Kompulsif Bozukluk/OKB, Bilişsel Davranışçı Terapi/BDT, Obsesif Kompulsif Bozukluk ve BDT' kelimeleri kullanılmıştır. Araştırma süreci iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama başlık ve özetlerin çalışmaya uygunluğu açısından Mart 2022, ikinci aşama ise Mayıs 2022'de sistematik olarak incelenmiştir. Araştırmada yetişkinler ele alınmıştır. Söz konusu yıl aralığında olmayan, tam metnine ulaşılmayan, yalnızca obsesif kompulsif bozukluğu içermeyen, yetişkinleri kapsamayan çalışmalar bu derleme çalışmasından dışlanmıştır. Literatür taraması yapılırken obsesif kompulsif bozukluğu olan yetişkinlerde bilişsel davranışçı terapinin etkinliği kriteri göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmaya Türkçe kaynaklar dahil edilmiştir. Araştırmada obsesif kompulsif bozukluğu olan yetişkinlere uygulanan bilişsel davranışçı terapi dışında kalan çocuk ve ergenler ile ilgili çalışmalar dışlanmıştır. Araştırmada İngilizce kaynaklar dahil edilmemiştir.

Literatür araştırmasında kullanılan arama terimleri şekilde verilmiştir (Şekil 1.).

Şekil 1. İncelemede Kullanılan Arama Terimleri

Tablo 2. Dahil Etme ve Dışlama Kriterleri

Dahil Etme Kriterleri	Dışlama Kriterleri
<ol style="list-style-type: none">1. OKB ve BDT'yi ele alan çalışmalar2. Yetişkinleri ele alan çalışmalar3. Yalnızca Türkçe dilindeki çalışmalar4. Tam metne ulaşılan çalışmalar5. Son 10 yılda yapılan çalışmalar6. Tarama çalışması7. Tez	<ol style="list-style-type: none">8. OKB'yi ele almayan çalışmalar9. Çocuk ve ergeni ele alan çalışmalar10. Türkçe dilinde olmayan çalışmalar11. Tam metne ulaşılmayan çalışmalar12. Son 10 yıldan daha eski çalışmalar13. DSM-5'te Obsesif Kompulsif Bozukluk ve İlişkili Bozukluklar başlığı altında yer alan ilişkili bozukluklar14. . Olgu sunumları

BULGULAR

Çevrimiçi olarak, yalnızca Google Akademik veri tabanında, 2012-2022 yıl aralığı göz önünde bulundurularak 'Obsesif Kompulsif Bozukluk ve BDT' başlığıyla yapılan incelemede toplam 548 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmalardan 21 tanesi taranmış olup çalışmaya dahil etme kriterlerine uygun olmayanlar dışlanmış ve 2 tanesi dahil etme kriterlerine uygun olduğundan ele alınmıştır. Ele alınan 2 çalışma 2014-2019 yıllarında Türkiye'nin Ankara ilinde yapılmıştır. Değerlendirmeye alınan çalışmaların biri tarama çalışması olup 2014 yılında gerçekleştirilmiştir (Şafak vd., 2014). Ele alınan diğer araştırma tez çalışması olup 2019 yılında yapılmıştır (Duman, 2019). İncelenen tarama çalışmasında 16-65, tez çalışmasında ise 18-65 yaş grubuyla çalışılmıştır. Dahil edilen her iki çalışmada da araştırmaya katılanların çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Tarama çalışmasının örneklem büyüklüğü 37 iken, tez çalışmasının ise 39'dur.

Dahil edilen çalışmalarda çeşitli müdahale uzunluğu ve ölçüm araçları kullanılmıştır. Çalışmalarda en kısa müdahale süresi 10 hafta (Duman, 2019) iken en uzun müdahale süresi 14 haftadır (Şafak vd., 2014). İncelenen tarama çalışmasında, Sosyodemografik Bilgi Formu, Yale Brown Obsesif Kompulsif Ölçeği ve Belirti Kontrol Listesi, Beck Depresyon Ölçeği ve Beck Anksiyete Ölçeği kullanılmıştır (Şafak vd., 2014). İncelenen tez çalışmasında ise Sosyodemografik

Bilgi Formu, Yale Brown Obsesif Kompulsif Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği, Beck Anksiyete Ölçeği ve Obsesif İnançlar Ölçeği uygulanmıştır (Duman, 2019).

Tablo 2. Obsesif Kompulsif Bozukluğu olan Yetişkinlerde BDT Kullanılması

Yazar/Yıl/Ülke	Araştırma Tasarımı	Örneklem	Ölçekler	Müdahale	Karşılaştırma Grubu	Sonuçlar
Şafak vd., 2014/Türkiye	Tarama çalışması	16-65 yaş	Sosyodemografik bilgi formu, Y-BOCS, Y-BOCS-SC, BDE, BAE	Psikoeğitim, bilişsel teknikler, davranışçı teknikler, relaps önleme		BDGT'nin OKB belirtilerinde etkin olduğu sonucuna varılmıştır.
Duman/2019/Türkiye	Tez	18-65 yaş	Sosyodemografik bilgi formu, Y-BOCS, BDE, BAE, OİÖ-44	Psikoeğitim, bilişsel teknikler, davranışçı teknikler, relaps önleme		Uygulanan BDT yöntemi sayesinde OKB'de kısa zamanda iyileşme elde edilmiştir

Çalışmaya dahil edilen 2 çalışma 2014 ve 2019 yıllarında yapılmıştır. Yapılan çalışmaların biri tarama çalışması, diğeri ise tez çalışmasıdır. Araştırmaların örneklem grubu yetişkinlerden oluşmaktadır.

Şafak vd., (2014) yaptıkları tarama çalışması Türkiye'nin Ankara ilinde, 2014 yılında gerçekleştirilmiştir ve obsesif kompulsif bozukluğa sahip, 16-65 yaş arası yetişkinler ele alınarak yapılmıştır. Yapılan çalışmada 16-24 yaş aralığında 8 kişi, 25-40 yaş aralığında 24 kişi ve 41-65 yaş aralığında 5 kişi bulunmakta olup katılımcıların en çok 25-40 yaş aralığındaki kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu tarama çalışmasında örneklemin %75.7'sini kadınlar oluşturmakta, toplamda 28 kadın, 7 erkek yer almaktadır. Örneklem büyüklüğü 37'dir. Bu tarama çalışmasında, Sosyodemografik Bilgi Formu, Klinik Değerlendirme Görüşmesi, Yale-Brown Obsesyon Kompulsiyon Derecelendirme Ölçeği (Y-BOCS), Beck Anksiyete Envanteri (BAE), Beck Depresyon Envanteri (BDE) kullanılmıştır. Terapiye alınan 37 kişiye, bilişsel davranışçı terapi süpervizyon eğitimini tamamlayan 4 ayrı psikoterapist tarafından haftada 1 kez, 90-120 dakika süren 14 seanslık bilişsel davranışçı grup tedavisi uygulanmıştır. Hastalar obsesyon türlerine göre 8-10 kişilik gruplara ayrılmışlardır. Uygulanan bilişsel davranışçı terapi tedavi programı sırası ile, psikoeğitim, bilişsel uygulamalar, davranışsal uygulamalar (maruz bırakma-tepki önleme) ve relaps önleme şeklinde yapılandırılmış olarak gerçekleştirilmiştir. Tedavi öncesinde hastaların klinik değerlendirmede OKB özelliklerine bakıldığında obsesyon türlerinden en fazla kirlenme-bulaşma obsesyonu, kompulsiyon türlerinden ise en fazla temizlik kompulsiyonu olduğu görülmüştür. 23 hastada tek tip obsesyon var iken 14'ünde iki tip obsesyon gözlenmiştir. Tedavi sırasında 8 hasta farklı sebeplerle tedaviyi bırakmıştır. Geriye kalan 29 hasta tedavinin sonuna kadar devam etmiştir. Terapiyi tamamlayan hastaların BAE, BDE ve Y-BOCS puanlarına bakıldığında, başlangıç puanlarına göre anlamlı oranda azalma olduğu görülmüştür. Bilişsel davranışçı grup terapisi, OKB hastalarında anksiyete, depresyon ve obsesif kompulsif belirti düzeyinde önemli derecede düşüş sağlamış ve etkili olmuştur. Çalışmada OKB hastalarına toplam 5 kez, ikinci, beşinci, sekizinci, on ikinci ve on dördüncü seanstan sonra Y-BOCS uygulanmıştır ve her seferinde obsesif kompulsif belirtilerinde düşüş olduğu görülmüştür. OKB'de BDT'nin sosyodemografik özellikler, bozukluk özellikleri olarak farklılık göstermediği, yani incelenen tüm koşullardan bağımsız olarak bilişsel davranışçı grup terapisinin OKB tedavisinde etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, grup terapisi sonuçlarının cinsiyet, yaş ev eğitim durumu yönünden herhangi farklılık göstermediği gözlenmiştir. Uygulanan bilişsel davranışçı tedavide, her müdahale sonrası hastalara uygulanan envanterlerin sonucunda müdahale öncesi

ve sonrasında bakıldığında, Y-BOCS puanlarında anlamı düşüşler meydana gelmiştir. Gruplar arasındaki Y-BOCS puanlarındaki bu düşüşler benzerlik göstermektedir.

Obsesyon türlerine göre 5 gruba (kirlenme-bulaş, dinsel-cinsel, zarar verme-saldırırganlık, şüphe, kesinlik-simetri) kompulsiyon türlerine göre ise 4 gruba (kontrol etme, zihinsel işlemler, tekrarlanma, temizlik-yıkanma) ayırımışlardır ve tedavinin etkisi açısından karşılaştırıldıklarında başlangıç ve sonuç Y-BOCS değerlerindeki değişim, bütün obsesyon ve kompulsiyon gruplarında anlamlı bulunmuştur. Bu tarama çalışmasında, bilişsel davranışçı grup terapisinin obsesif kompulsif bozukluk belirtilerinin azalmasında etkin olduğu, psikoeğitim, bilişsel, davranışçı ve relaps önleme müdahalelerinin her birinin etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Şafak vd., 2014).

İncelenen Duman, (2019) tez çalışması Türkiye'nin Ankara ilinde bulunan Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Polikliniğinde 39 OKB hastası üzerinde yapılmıştır. Çalışmaya 18-65 yaş aralığındaki obsesif kompulsif bozukluk hastaları dahil edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen katılımcıların yaş ortalaması 19-49 yaş aralığındadır. Örneklem 25'i kadın, 14'ü erkek olmak üzere, %64.1'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu çalışmada OKB'ye yönelik uygulanan bilişsel davranışçı terapi, ADKTB akreditasyon sertifikası olan bilişsel davranışçı terapist tarafından uygulanmıştır ve yalnızca 1 terapist uygulamıştır. Katılımcılara öncelikle BDT hakkında bilgilendirme yapılmış, takıntıları normalleştirebilme, değerlendirme ve takıntıları birbirinden ayırmaları sağlanmıştır. Bunun yanında aşırı sorumluluk, mükemmeliyetçilik, düşünce-davranış kaynaşması, düşünce kontrolüne aşırı önem yükleme, düşüncelere aşırı önem yükleme, belirsizliğe karşı tahammülsüzlük, abartılmış tehdit algılama ve duygudan netice çıkarımı tarzındaki inançlara bilişsel müdahaleler uygulanmıştır. Ayrıca davranışçı müdahale ve relaps önleme yapılmıştır. Bilişsel davranışçı terapi süresi 10 hafta sürmüştür.

Terapiye başlamadan önce OKB belirtileri, depresyon ve anksiyete şiddeti ve obsesif inançların şiddetini görmek amacı ile Y-BOCS (Yale Brown Obsesif Kompulsif Ölçeği), BDE (Beck Depresyon Envanteri), BAE (Beck Anksiyete Envanteri) ve OİÖ (Obsesif İnançlar Ölçeği) uygulanmıştır. Bu testler daha sonra, 5. ve 10. seans sonrası tekrarlanmıştır. Terapi öncesi OKB hastalarının OKB belirtilerine bakıldığında; en fazla görülen obsesyon türü kirlenme-bulaş obsesyonudur ve bu kişilerin %58.8'inde bulunmaktadır. 20 hastada ikinci bir obsesyon bulunmakta ve en fazla görülen ikinci obsesyon şüphe ve kirlenme-bulaş türüdür. Kompulsiyon olarak, en fazla yıkama-temizlik kompulsiyonu mevcuttur ve kişilerin %53'ünde bulunmaktadır. 15 hastada ikinci bir kompulsiyon bulunmakta ve en fazla olan kompulsiyon türü tekrarlanma-kontrol etme türüdür.

Hastaların %76.9'unda ise kaçınma davranışı mevcuttur. 5. ve 10. seans sonucunda tekrar edilen testlerin sonucunda, OKB belirti şiddeti, depresyon ve anksiyete düzeyinde anlamlı olarak fark bulunmuş, uygulanan bilişsel davranışçı terapi obsesif kompulsif bozuklukta etkin bulunmuştur. Obsesif inançlarda toplam OİÖ-44 puanları ve mükemmeliyetçilik, sorumluluk-tehdit, kesinlik, düşüncelerin değeri-kontrol etme puanlarında hem tedavi öncesine göre hem de 5.ve 10.seanslardan sonra anlamlı derecede azalma meydana gelmiştir. Yapılan bu çalışmada, BDT ile sadece OKB'ye yönelik bir müdahalede bulunulmasına rağmen, uygulanan tedavi ile hastaların depresyonlarında da tedavi öncesine göre anlamlı bir azalma olmuştur. Bunun yanında Y-BOCS puanlarındaki azalmanın miktarı ile BDE puanındaki azalmanın miktarı arasında pozitif ve güçlü düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bulgu, obsesif kompulsif bozukluk hastalarında görülen depresyonun birincil depresyon değil de OKB'ye has bir depresyon olduğunu göstermektedir. Literatürde yapılan diğer çalışmalara bakıldığında da bu sonuç görülmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışmanın sonucuna göre BDT'nin OKB sağaltımında çok fazla etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Duman, 2019).

TARTIŞMA

Bu sistematik derleme çalışmasında obsesif kompulsif bozukluğu olan yetişkinlerde BDT kullanılması üzerine yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Araştırma sürecinde 2014-2019 yıllarında yapılan 2 çalışma ele alınmıştır. Çalışmaların biri tarama çalışması, diğeri ise tez çalışmasıdır. Çalışmaların her ikisinin de örneklemini Türkiye'nin Ankara ilindeki 2 farklı hastanede bulunan katılımcılar oluşturmaktadır.

Ele alınan ilk çalışmada, obsesif kompulsif bozukluğa sahip hastalara uygulanan 14 seanslık bilişsel davranışçı grup terapisinden sonra BAE, BDE ve Y-BOCS puanlarında gözle görülür bir düşüş olmuştur. Özellikle obsesyonlarda (bulaş-kirlilik, dini-cinsel, zarar verme-saldırganlık, şüphe, kesinlik, simetri) ve kompulsiyonlarda (temizlik-yıkama, tekrar etme, kontrol etme, zihinsel işlemler) belirgin azalma olmuş ve grup BDT'si etkin bulunmuştur (Şafak vd., 2014). Ele alınan ikinci çalışmada, OKB'li bireylere uygulanan 10 seanslık bireysel bilişsel davranışçı terapi sonrasında BAE, BDE, Y-BOCS ve OİÖ-44 sonuçlarına bakıldığında terapinin bu ölçek düzeylerinde belirgin farka sebep olduğu görülmüştür. Özellikle aşırı sorumluluk, mükemmeliyetçilik, düşünce-davranış kaynaşması, düşünce kontrolüne aşırı önem yükleme, düşüncelere aşırı önem yükleme, belirsizliğe karşı tahammülsüzlük, abartılmış tehdit algılama ve duygudan netice çıkarımı tarzındaki inançlara uygulanan bilişsel müdahaleler çok etkili olmuştur. Y-BOCS ve BDE puanlarının pozitif ve güçlü yönde ilişkisinin bulunması bu bozukluğa sahip bireylerde görülen depresyonun bozukluğa bağlı olarak meydana geldiği, birincil depresyon olmadığı, ikincil depresyon olduğu bulunmuştur. Literatürde yapılan diğer çalışmalarda da aynı sonuca ulaşıldığı görülmektedir (Duman, 2019).

Bu araştırmada değerlendirilmeye alınan her iki çalışmada da benzer yaş grupları ele alınmış ve benzer sonuçlara varılmıştır. BDT'nin hem grup hem de bireysel uygulanan OKB'de anlamlı iyileşme sağladığı görülmüştür. Fakat bireysel ve grup BDT'nin hangisinin daha etkin olduğunu anlamak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Literatürde OKB tedavisinde uygulanan psikoterapi tekniklerinin incelendiği başka bir çalışmada, OKB semptomlarının psikanaliz ve psikanalitik tedaviye çok dirençli olduğu, psikofarmakolojik ve bilişsel davranışçı terapi ile daha etkili tedavi edildiği bulunmuştur (Yılmaz, 2018). Literatürde yetişkinlerle yapılan başka bir gözden geçirme çalışmasına göre, OKB'de kişinin obsesyon ve kompulsiyonlarına uzun zaman harcadığı için işlevselliklerinde düşüşler olmaktadır.

Aile ilişkilerinde çeşitli problemler yaşadığı, evliliklerinde sıkıntılarla karşılaştıkları ve bunun sonucunda da hastanın özel ve sosyal hayatında ciddi yıpranmalar olduğu görülmektedir. Bu yıpranmalara sebebiyet veren belirtileri en aza indirmek ve ortadan kaldırabilmek adına etkili tedaviye ihtiyaç vardır. BDT, OKB'nin tedavisinde kullanılan en temel yöntem olmaktadır. Ayrıca literatürde farmakolojik tedavi ve BDT'nin hangisinin daha etkin olduğu net olarak bilinmemektedir, fakat BDT yetişkinlerle yapılan çalışmalarda çok etkilidir (Yurtsever ve Sütçü, 2016). Türkiye'de OKB ve BDT ile ilgili daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle bilişsel davranışçı terapinin obsesif kompulsif bozukluğun iyileşmesinde veya belirtilerinin azaltılmasında ne kadar etkili olduğu daha iyi kanıtlanacaktır.

SONUÇ

Obsesif kompulsif bozukluk, kişinin yaşam kalitesini önemli ölçüde bozan, özel ve sosyal yaşamında belirgin sıkıntılara yol açan hem biyolojik hem de psikolojik kökene sahip, tedavisi zor bir psikiyatrik bozukluktur. Bu kişilerde düşünce dürtü ve düşlemlerinde bulunan; kirlenme,

kuşku, somatik, simetri, saldırganlık, cinsellik ve dini yönde takıntılar yer almaktadır. Bu takıntıları rahatlatmak adına ise temizlik, tekrarlayan davranışlar, sıralama, kontrol etme ve biriktirmeye ilgili kompulsiyonlar (zorlantılar) yapmaktadırlar. Bu bireylerde en fazla görülen obsesyon (takıntı) türü kirlenme iken, en fazla görülen kompulsiyon (zorlantı) türü temizliktir. Hastalığın tedavisinde farmakolojik ve psikoterapi tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Tedavide ilaç veya psikoterapi tekniğinden hangisinin kullanılacağına hastalığın şiddetine göre karar verilmektedir. Hafif ve orta düzeyde OKB semptomları bulunan hastalara psikoterapi uygulanırken, ağır olan OKB hastalarına ilaç tedavisi kesinlikle uygulanmaktadır. Buna ek olarak psikoterapi desteği de aksatılmamaktadır. Tedavide kullanılan psikoterapi tekniklerinden en yaygın olan bilişsel davranışçı terapi olmaktadır. Bu terapi yöntemi ile hastaya; bozukluk ve tedavi ile ilgili bilgi verilmekte, obsesyonlarını ayırt etmesi sağlanmakta, bilişsel yeniden yapılandırılma uygulanmakta, takıntılarla ilgili alternatif açıklamalar getirilmekte, tepki önleme ile kompulsiyon ve kaçınan davranışlarının azaltılması sağlanmakta, hatalı inançlarının değiştirilmesi ve hastalığın tekrarlamasını önlemek adına relaps önleme teknikleri uygulanmaktadır.

Dahil edilen iki çalışmada da BDT'nin etkinliği göz önünde olmaktadır. Ele alınan çalışmaların birinde BDGT uygulanırken diğerinde ise bireysel BDT uygulanmıştır. Fakat ikisinin de sonuçları değerlendirildiğinde obsesyon ve kompulsiyon düzeylerinde çok fazla düşüşler meydana geldiği, bunun yanında BAE ve BDE puanlarında da düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Bireysel olarak uygulanan BDT çalışmasında, hastaların aşırı sorumluluk, mükemmeliyetçilik, düşünce-davranış kaynaşması, düşünce kontrolüne aşırı önem yükleme, düşüncelere aşırı önem yükleme, belirsizliğe karşı tahammülsüzlük, abartılmış tehdit algılama ve duygudan netice çıkarımı tarzındaki obsesif inançlarına uygulanan bilişsel müdahaleler çok etkili olmuştur. Sonuç olarak bu sistematik derleme çalışmasında, bilişsel terapinin obsesif kompulsif bozukluk üzerinde etkin olduğu bulunmuştur. Türkiye'de OKB ve BDT ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olmasından ötürü daha çok çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Aydın, A. (2018). Obsesif Kompulsif Bozukluk Hastalarında Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi ile Sosyal Nörobilişsel İşlevlerin İlişkisi. *Tıpta Uzmanlık Tezi*. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. İzmir.

Bengisoy, A., Özdemir, B. M., Erkivanç, F., Şahin, S. ve İkifoğlu, Ç. T. (2019). Bilişsel Davranışçı Terapi Kullanılarak Yapılan Araştırma Makalelerinin İçerik Analizi 1997-2018. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 9(54), 745-793.

Cankara, K. A. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Obsesif Kompulsif Belirtilerin Tür, Sıklık ve Dağılımının Sosyodemografik Değişkenler ve Kaygı Düzeyi ile İlişkisinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı. İstanbul.

Derin, S. ve Yorulmaz, O. (2020). Obsesif Kompulsif Bozuklukta Bilişsel Yanlılık Değişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 12(3): 299-317.

Döndü, A. (2014). Obsesif Kompulsif Bozukluk Alzheimer Tipi Demans Gelişiminde Bir Risk Faktörü Müdür? Adnan Menderes Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. Aydın.

- Duman, N. T. (2019). Psikotrop İlaç Kullanımına Rağmen Obsesif Kompulsif Bozukluk Belirtileri Devam Eden Vakalarda Bilişsel Davranışçı Terapinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı.
- Gümüş, Ç. ve Alver, E. (2020). Obsesif Kompulsif Bozukluk Tedavisinde Sosyal Medya Etkisinin Önemi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(2): 611-622.
- Gündoğan, A. N. (2019). Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi programının Bireylerin Obsesif Kompulsif Belirti Düzeylerine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Programı. İstanbul.
- Karamustafalıoğlu, O. K. (2016). Obsesif Kompulsif Bozukluk. *Turkish Family Physician*. 1(1), 1-10.
- Karşoğlu, H. E. ve Yüksel, N. (2007). Obsesif Kompulsif Bozukluğun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 10(3): 3-13.
- Koşe, Ç. (2010). Obsesif Kompulsif Bozukluğu Olan Çocuklara Uygulanmış Olan Bilişsel Davranışçı Terapi, İlaç Tedavisi ve Kombinasyonunun Etkililiklerinin Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bilim Dalı. İstanbul.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., and Altman D. G., (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *PloS Medicine*. 6(7). PMID: 19621072 PMCID: PMC2707599 DOI: 10.1371/journal.pmed.1000097
- Özcan, Ö. ve Çelik, G. G. (2017). Bilişsel Davranışçı Terapi. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*. 3(2): 115-20.
- Şafak, Y., Karadere, E. M., Özdel, K., Özcan, T., Türkçapar, H. M., Kuru, E. ve Yücens, B. (2014). Obsesif Kompulsif Bozuklukta Bilişsel Davranışçı Grup Psikoterapisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 25(4): 225-33.
- Toptaş, B. (2019). Kuramsal Çerçeveden OKB. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*. 2(3), 94-109.
- Ünyeli, İ. B. (2015). Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Alan Ebeveynlerin 10-18 Yaş Çocuklarında Anne Babadan Algılanan Psikolojik Kontrol ve Mükemmeliyetçilik Düzeyi. *Yüksek Lisans Tezi*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bilim Dalı. İstanbul.
- Yıldırım, P. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Ortoreksiya Nevroza'nın Obsesif Kompulsif Bozuklukla İlişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. İstanbul.
- Yıldız, A. (2017). Obsesif Kompulsif Bozukluk Hastalarında Epizodik ve Kronik Gidişin Sosyodemografik Veriler, Klinik, Mizaç ve İşlevsellikle İlişkisi. *Uzmanlık Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. Aydın.
- Yılmaz, B. (2018). Obsesif Kompulsif Bozukluk Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar. *Lectio Scientific Journal of Health and Natural Sciences*. 2(1): 21-42.
- Yılmaz, K. (2021). Sosyal Bilimlerde ve Eğitim Bilimlerinde Sistemik Derleme, Meta Değerlendirme ve Bibliyometrik Analizler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(2), 1457-1490.
- Yurtsever, S. S. ve Sütçü, T. S. (2016). Obsesif Kompulsif Bozukluğun Tedavisinde Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi: Sistemik Bir Gözden Geçirme. *Psikiyatri Güncel Yaklaşımlar*. 8(1): 39-60.

Zayman, P. E. (2016). DSM-5'te Obsesif Kompulsif Bozukluk. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 41(2): 360-362.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**Eski Amaçların Yeni Araçlarla Sürdürülmesi: Dijital Aktivism Greenpeace Türkiye
“NAe São Paulo” Analizi**

Arş. Gör. Mürüvvet ÇIKIN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Ankara, e-posta: oralmuruvet@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5581-3912>

Öz

Geleneksel toplumların birbirleriyle haberleşebilmek için kullandığı araçlar günümüzde yerini yeni iletişim teknolojilerine bırakmıştır. Ağ toplumuna geçişle hayatımızın merkezi olan bu teknolojik araçlar, sosyal alanlarda pek çok dönüşüme neden olmuştur. Belli bir toplumsal konuya dikkat çekmek, çatışmalı konuları çözüme ulaştırmak uğruna bir araya gelerek kolektif bir güç oluşturan toplumsal hareketler de bundan nasibini almış ve aktivistler yeni iletişim teknolojileriyle birlikte alternatif eylem pratikleri arayışına girmiştir. Daha önceleri meydanlarda verilen karşıt güç savaşları dijital bir yapıya bürünerek dijital aktivizm olgusunu doğurmuştur. Çalışmada toplumsal hareketlerin interneti kullanma pratikleri üzerinde durularak, en bilinen çevreci toplumsal hareket olarak Greenpeace'in *NAe São Paulo* isimli gemiye yönelik aktivist eylemleri twitter üzerinden incelenmiştir. 3 Ağustos-14 Eylül 2022 tarihleri arasında gemiye yönelik atılan 39 tweet seçilmiştir. Araştırma ağırlıklı olarak nitel bir içerik analizine dayanmakla birlikte bazı niceliksel yönlerde analiz edilmiştir. Analizler ışığında yeni medyanın aktivist eylemleri duyurma, farkındalık yaratma, eylemcilere organize olma ve proaktif bir biçimde hareket edebilme imkanı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, İnternet, Aktivist Eylemler, Dijital Aktivism, Greenpeace.

Makale Gönderme Tarihi: 08.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 11.01.2023

Önerilen Atf:

Çıkın, M. (2023). Eski Amaçların Yeni Araçlarla Sürdürülmesi: Dijital Aktivism Greenpeace Türkiye “NAe São Paulo” Analizi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 117-129.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(1): 117-129. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1174](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1174)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Maintaining Previous Objectives Through New Instruments: Digital Activism Greenpeace Turkey “NAe São Paulo” Analysis

Research Assistant Mürüvvet ÇIKIN, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Communication, Ankara, e-mail: oralmuruvet@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5581-3912>

Abstract

The tools that traditional societies used to communicate with each other have been replaced by communication technologies today. With the transition into network society, these technological tools have become the center of our lives and caused many transformations in social domains. Social movements that form a collective power by coming together to draw attention to a certain social issue, to resolve conflicting issues have had their share and activists have been in search of alternative action practices along with new communication technologies. Fights of counterpowers in the field in the past have taken on digital structure and generated the conception of digital activism. The present study focuses on the social movements' use practices of the Internet and the activist studies of Greenpeace, the best-known environmental social movement, on the vessel named *NAe São Paulo* have been discussed on Twitter. Thirty-four tweets shared between August 3 and September 14, 2022 regarding the *NAe São Paulo* vessel were taken as a sample and examined through content analysis. Although the research is mainly based on a qualitative content analysis, it has been analyzed in some quantitative aspects. In the light of the analyzes, it has been seen that the new media provides the opportunity to announce the activist actions, raise awareness, organize and act proactively.

Keywords: Social Movements, Internet, Activist Actions, Digital Activism, Greenpeace.

Received: 08.11.2022

Accepted: 11.01.2023

Suggested Citation:

Çıkin, M. (2023). Maintaining Previous Objectives Through New Instruments: Digital Activism Greenpeace Turkey “NAe São Paulo” Analysis, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 117-129.

GİRİŞ

McLuhan'ın, "balıkların hakkında hiçbir şey bilmediği tek şey sudur, çünkü içinde yaşadıkları elementi algılamalarını sağlayacak hiçbir anti-çevreleri yoktur" (akt. Lister vd., 2009) söylemi, yeni medya araçlarına uyarlandığında; dijital iletişim teknolojilerinin insanlara yaşadıkları çevre hakkında hem ekonomik hem siyasal yönden enformasyon sağlayarak bir nevi anti-çevre oluşturduğu ifade edilebilir. Geleneksel toplumlarda doğadan alınan işaretlerle oluşturulan anti-çevre, ağ toplumuna geçişle birlikte yerini internete bırakmıştır. Bu bağlamda anti-çevre olarak değerlendirilebilecek olan yeni medya (Cizsek, 2016: 315), toplumsal yapı içerisindeki baskın söylemlere meydan okumak ve çoklu rekabet ve çoğu zaman çatışan perspektiflerin ortaya çıkmasına olanak sağlayan bir platform görevi görmektedir.

1990'lı yıllarla başlayan tek taraflı bilgi paylaşımına dayanan web 1.0 ile tanışma ve ardından 2000'li yıllarda web 2.0'in hayatımıza girişi yeni medya ile etkileşim boyutuna katılım eksenli bir kazanım sağlamıştır. Eskiden mekâna dayalı gerçekleştirilen örgütlenmeler, siyasi eylemler, sosyal ilişkiler ve kolektif hareketler, teknolojik aracılı yeni iletişim ortamlarında kendine yer edinmiştir. Dijital aktivizm olarak tanımlanan bu olgu, Facebook, Twitter, Youtube, e-posta ve pod'castlar başta olmak üzere çeşitli elektronik tabanlı iletişim teknolojilerini kullanarak ortak bir amaç uğruna kolektivite oluşturma girişimi olarak tanımlanabilir. Bu noktada dijital aktivizmin eski toplumsal hareketlerden yalnızca kullandığı araçlar ölçütünde farklılaştığı aynı amaçları taşıdığı söylenebilir. Zald ve Ash (1966)'ın "modern dijital aktivizmin kalbi, sosyal hareketlerde ve genellikle sosyal hareket organizasyonları olarak adlandırılan sosyal hareketin nedenlerini destekleyen organizasyonlarda yatar" ifadesi bir önceki cümleyi destekleme noktasında önemlidir.

Greenpeace Türkiye'nin sayfasına bakıldığında mavi tik almış olduğu görülmektedir. Kendini tanımlayan demeç niteliğindeki "*Narin dünyamız korunmayı hak ediyor. Dünyanın çözümlere ihtiyacı var. Değişime ihtiyacı var. Eyleme ihtiyacı var. Sana ihtiyacı var.*" cümlesi ulusal ve uluslararası bir platform olmasını ve çevresel hedeflere odaklanarak barışçıl bir mücadeleyi sürdürme çabasını göstermektedir. Bu hedeflerle, Mart 2021'de satışı gerçekleşen Nae Sao Paulo isimli geminin sökülmesi esnasında yüksek miktarda asbestin çevre, işçi ve halk sağlığını etkileyeceğine yönelik içerik paylaşımı yapılmıştır. Araştırma kapsamında 3 Ağustos-14 Eylül tarihlerinin tercih edilmesinin nedeni, geminin, Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı tarafından şartlı izinle Brezilya'dan İzmir Aliağa Tersanesi'ne gelmek üzere yola çıkmasıyla tweetlerin yoğunlaştığı dönemi kapsamaktadır. Greenpeace Türkiye Twitter hesabında, geminin ülkeye girişi ve sökülmesinin çevre ve insan sağlığını olumsuz etkileyeceğine yönelik paylaşımlar gerçekleştirilmiştir.

YENİ MEDYA İLE DÖNÜŞEN TOPLUMSAL HAREKETLER ALGISI

Yeni medya, spesifik bir biçimde dijital teknolojiler olmak üzere son yıllarda geliştirilen teknolojileri ifade eder (Silverstone, 1999: 10). Yeni medya araçlarının en yaygın kullanıldığı alanların başında, sosyal değişimin araçları olan toplumsal hareketler gelmektedir. Toplumda sosyal değişimin iyi yönde olduğunu belirten demokrasi ilkesinin içerisinde yer alan politik ve sosyal olaylara katılımı teşvik eden toplumsal hareketler, bütün için vazgeçilmez bir olgudur. Bireylerin parçası oldukları toplumun refah seviyesini artırmak, karar mercilerinin uygulamalarında aktif rol oynamak, fikir ve düşüncelerini ifade etmelerine aracılık etmesi nedeniyle elzem bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Birey ve gruplara (Işık, 2018: 170) alternatif medya ortamı sağlayan internet, alternatif nosyonu yerine getirebilecek ifade biçimlerine izin vererek alternatif anlam oluşturma ve anlamlandırma yolları sağlar. Geniş bir yayılım alanına sahip olan yeni medya ortamları, eylemcilerin politik mesajlarını güçlendirerek

mobilize olma imkanı verir. Buna ek olarak, yeni medya ortamları yalnızca iletişim aracı değil, daha geniş bir toplumsal değişim mücadelesinin parçası yani alternatif üretim araçlarıdır (Trere ve Kaun, 2021: 199).

90'lı yıllar ve 2000'lerin başlarında toplumsal hareketler için internet teknolojileri kapitalist sömürü ve birikimin biçimlerinin maddi desteği olarak düşünülürken, sonrasında kapitalizmin küreselleşmesine meydan okuyan özerklik ve dayanışma temelli hiyerarşik olmayan ve yakınlık temelli ilişkilerin oluşmasına katkı sağladığı yönünde algısal dönüşüm yaşamıştır (Barassi, 2015: 7). Toplumda kurumsallaşan değerleri ve çıkarları değiştirmeyi amaçlayan amaçlı kolektif eylemler ve iktidar ilişkilerini değiştirmekle eşdeğer olarak tanımlanan toplumsal hareketler, ağ temelli özerk iletişim alanlarında faaliyet göstermektedir. Günümüzde iktidar ilişkilerinin küresel bir ağ içinde yapılandırılması ve toplumsallaştırılmış iletişim alanında oynanması nedeniyle toplumsal hareketler de bu küresel ağ yapısı üzerinden hareket etmekte ve küresel iletişim sürecine müdahale ederek zihinler üzerinden savaşa girmektedir (Castells, 2007: 249).

Castells'in karşı güç olarak adlandırdığı bu savaş, insanlığın en eski mücadelesinin yeni aşamasının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır: zihinleri özgürleştirme mücadelesi. İnternet teknolojileri, yalnızca sosyal ve siyasi örgütlenmenin araçları olarak değil, siyasi, medya ve kurumsal güce meydan okumayı mümkün kılan direnişin silahları olarak kullanılmaktadır. Neo liberal kapitalizme ve özellikle Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'na (NAFTA) karşı başlayan Zapatista isyanı, Latin Amerika'daki gerilla hareketleriyle bağlantılı geleneksel stratejilerden bir kopuşu temsil ediyordu. Hareketin amacı devlet iktidarını ele geçirmek değil, baskı ve şiddetin olmadığı bir toplum düzeni için aşağıdan yukarıya demokrasinin hakim olmasını sağlamaktır (Gilbreth ve Otero, 2001: 8-9). Hareket yerli topluluklar içerisinde kök salmış olsa da yeni sosyal pratikler yaratma olarak anlaşıldığında küresel bir direnişi temsil etmektedir. Hareketin sürdürülebilirliği devletin devrilmesine değil, toplumu sürekli dönüştürme çabasına bağlıdır. Zapatist hareketinden etkilenen bölgedeki özerk topluluklar ve belediyeler karar ve uygulama aşamasında (1) güç kavramının yeniden çerçevelenmesi (2) yeni toplumsal özelliklerin inşası (3) özerklik kavramının yeniden tanımlanması (4) radikal demokrasi yönelik bazı yenilikleri benimsemeye başlamıştır (Sholk, 2010: 269).

Yeni medya, destek ağlarını pekiştirme ve geleneksel medya biçimlerinin sınırlarının ötesine geçme fırsatları sunmanın yanı sıra bağımsızlık hareketinin görünürlüğünü kolaylaştırmak için başarılı bir siyasi iletişim yoludur (Dowling, 2019: 3). Zapatista Toplumsal Hareketi, yeni medya ortamlarında görünürlüğünü sağlamakla kalmayıp, dünyanın dört bir yanında derin etki uyandırarak 1999 Seattle gösterilerine ve küresel adalet için ağ bağlantılı hareketlerin yükselişine yol açmıştır (Barassi, 2015: 8).

Yeni medyanın merkezi olmayan sosyal bir yapıyı teşvik etmesi, farklı geçmişlere ve ilgi alanlarına sahip insanları ortak talepler noktasında fikir birliğine itmektedir. Aşağıdan yukarıya doğru toplumsal bir hareket meydana geldiğinde alternatif medya ortamları belirlenmiş bir gündem veya örgütsel bir hiyerarşi sağlayarak yeni bir etkileşim yolu kazandırır (Samuels, 2011: 34). Aktivist eylemlerin internet ve sosyal medyayı kullanma amaçlarını Denning (2001: 3-13), beş grupta sınıflandırmıştır. Bunlardan ilki *toplama*dır. Milyonlarca bilgi sunan ve ücretsiz erişim olan World Wide Web'e sahiplik, aktivistlere savundukları konu hakkında yasal belgeler, analizler ve tartışmaları içeren öğeler sunar. Aynı şekilde hükümet veya karar vericiler de eylemcilerin iletişim bilgilerine ulaşabilir. Diğer medya araçlarına göre internetin bir diğer avantajlı konumu, hükümetin yasak veya engel koyduğu yerlere erişimi mümkün kılmasıdır. İkincisi, eylemcilerin bilgileri *yayınlamalarına* kolaylık sağlaması ve küresel erişime açık olmasıdır. Ürettikleri bir mesaj, slogan, şarkılar veya marşlar dünyanın her yerinden insana sıfır maliyetle ulaşmaktadır. İnternetin kullanıcılara karşılıklı iletişimde bulunabilecekleri ve belli konuları müzakere edebilecekleri *diyalog* ortamı sağlaması kullanım amaçlarından bir diğeridir.

Dördüncüsü, savunuculuk grupları üyelerin birbiriyle ve diğer kuruluşlar ile *eylemlerini koordine etmede* interneti kullanabilir. Telefon veya faks gibi geleneksel yöntemlere göre iletilerin e-posta veya web'den paylaşarak yayınlanması daha az maliyetlidir. Son olarak, karar aşamasında karar vericilere kişisel ziyaretler yerine e-posta göndermek, halka ulaşmak yerine web sitesi üzerinden iletişim kurmak geleneksel *lobicilik faaliyetlerine kolaylık sağlar*.

ESKİ AMAÇLAR YENİ ARAÇLAR: DİJİTAL AKTİVİZM

Toplumsal hareketlerin internetle birlikte dönüşümü, eylemleri sokaklardan dijital uzama taşımıştır. Böylelikle eski amaçlar yeni araçlarla sürdürülmeye devam etmiştir. Geleneksel eylem araçlarının yatay iletişim ağı yaratma konusundaki sınırlılıkları, merkezi bir yapıya sahip olması, bilginin yayılması ve örgütlenmede karşılaşılan güçlükler nedeniyle yeni araçlar, eski amaçların sürdürülebilirliği açısından elzem bir konumdadır. İki terim birbirinden ayrı olmaktan uzak tam tersine birbirini bütünleyen ve destekleyen bir yapıda düşünüldüğünde, dijital aktivizm, “aktivistlerin toplumsal hareketlerin amaç ve ilkelerini dijital ortamın araçlarını kullanarak gerçekleştirme mücadelesi” olarak yorumlanabilir.

Joyce (2010) dijital aktivizmi, hacktivizm, hizmet reddi saldırıları, hashtag aktivizmi ve açık kaynak savunuculuğu gibi uygulamalar da dahil olmak üzere internet erişimli hem sabit hem de mobil cihazlar üzerinden siyasi katılım biçimi olarak tanımlar. Bir diğer tanımlama ise, temsili siyasetin ötesinde dijital ağlarda ve devlet dışı aktörler tarafından düzenlenen siyasi katılım, etkinlikler ve protestolar şeklindedir (Karatzogianni, 2015: 1). En genel biçimiyle dijital aktivizmi, web teknolojilerinde tanık olunan kültürel deneyimler olarak ifade eden Barassi (2015: 7), daha özel haliyle anti-kapitalist eylemci kültürlerin ağ teknolojilerini kullanarak dijital kapitalizmle başa çıkma yolları olarak tasvir etmiştir.

Halka açık konuşma yapma ve halkın daha fazla bilgiye erişimini sağlaması onu, siyasi hareketler için cazip kılmaktadır (Shirky, 2011: 1-2). Yeni iletişim teknolojilerinin siyasi ilişkilere etkisini gösteren en iyi örnek, Joseph Estrada'nın 13. Cumhurbaşkanlığına adaylığını kazanmasına rağmen görevinden çekilmesi gösterilebilir. Adının yolsuzluk davasına karıştığına dair delillerin ortaya çıkmasıyla istifa etmesi beklenmiş ancak senato oybirliğiyle yargılanmasına karşı çıkmıştır. Bu durumdan rahatsız olan halk 16 Ocak 2001'de “EDSA'ya git, Siyah giyin” cep telefonları mesajlarıyla eylem başlattı. İnsanlar hem sokaklardan hem de iletişim teknolojilerinden yararlanarak harekete geçmiş ve Estrada'nın Cumhurbaşkanlığı'na son vermiştir. Teknoloji analisti Howard Rheingold, Filipinler'de yaşanan başkanlık macerasını birbirini tanımayan ancak uyum içerisinde hareket edebilen “akıllı toplulukların” habercisi olarak görmektedir (Tilly, 2008: 143-146).

Eylemlerin daha geniş bir alana yayılması ve koordine edilmesinde büyük fırsatlar sunan dijital aktivizm, hem yerel hem de küresel ölçekte katılımın artmasını sağlayarak iç ve dış politikaya yön verebilmektedir (Bennet ve Segerberg, 2012: 748). 17 Aralık 2010'da Mohamed Bouazizi'nin kendini ateşe vermesiyle başlayan Arap baharı, dijital aktivizmin etkisinin inkâr edilemeyeceğinin kanıtı niteliğindedir. Tunus'ta başlayan internet dolayımı isyanlar ilk olarak; insanların sansür ve yasaklamalardan bıkmaları sonucunda Tunus hükümetinin web sayfalarını hacklemeleri, ikincisi; iktidardaki kişilerin lüks yaşamlarına ilişkin wikileaks'lerin ortaya çıkması, son olarak; geleneksel medyanın hükümetler tarafından kontrol edilmesinin Tunusluları cep telefonları, Facebook ve Twitter'a yöneltmiştir. Sokaktaki çatışmaların videoları hemen YouTube'a yüklenerek, Twitter üzerinden güncel paylaşımlar yaparak olayların iç yüzü dış dünyaya açılmıştı.

Melucci (2008: 219)'ye göre Arap baharı hareketinde yeni medya ve internetin rolü, eylem üretme potansiyelinin giderek daha fazla “bilgi üretme yeteneğine” bağlı hale geldiği yeni toplumsal

hareketlerin oluşumunun tipik bir örneğidir yani dijital aktivizmin. Özellikle internet ve sosyal medya, gençlerin küresel kültürel akışlara maruz kalmalarına ve katı dogmaları, yorumları ve söylemleri sorgulayan eşi görülmemiş ve yaratıcı yollarla kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Ancak yine de sosyal medyanın yalnız başına tüm yetkiyi üstlendiğini söylemek yanlış olacaktır. Nitekim internetin kapatılmasıyla afiş, broşür, duvar yazısı başta olmak üzere pek çok geleneksel medya araçları, çevrimdışı toplumsal ağlar, kişiler arası iletişim, 3G cep telefonları devreye girmiş, devrimlerin devam etmesi sağlanmıştır. Bazı durumlarda sosyal medya araçlarının devlet tarafından gözetlenmesi aktivistleri alternatif medya araçlarına yöneltmiştir (akt. Ben, 2017: 56-59). Buradan hareketle, Arap Baharı'nda sosyal medyanın etkisinin oldukça önemli olduğunu kabul edilmekle birlikte, geleneksel ve yeni, çevrimiçi ve çevrimdışı bütün medya araçlarının bütüncül etkileşimi sayesinde devrimin devam ettiğini söylemek daha doğru olabilir.

Son olarak yakın geçmişte şahitlik ettiğimiz, Ekim 2017'deki Katalan referandumu, geleneksel ve dijital aktivizm stratejilerin iç içe geçtiği katılımcı uygulamalara verilebilecek en güzel örnektir (Poblet, 2018). Avrupa tarihinin en dikkat çeken organizasyonu Katalan Bağımsızlık Hareketi, meydan eylemlerinde yukarıdan bakıldığında Katalan bayrağına benzeyen devasa bir kitleyle 11 km'den fazla yolu doldurmuştur (Catalan National Assembly, 2014). Farklı seviyelerde ve çoklu dalgalarda dağıtılmış yatay koordinasyon taktiklerinin kullanılması hareketin ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Katalan hareketinde üç eylemsel pratik dikkat çekmektedir. İlk olarak İspanya hükümetinin uyguladığı yasaklamalar eylemcileri yıldırılmamış aksine aktivist gruplar, hacker topluluklar ve hatta uluslararası kişi ve kuruluşlar arasında koordineli eylemin tetiklenmesini sağlamıştır. İkincisi hem mekansal hem de dijital alanda sivil koordinasyonun devamlılığıdır. Oylama sürecini engellemek için internetin kapatılacağına yönelik tehditlerle başa çıkmak için eşler arası anlık ileti sağlayan FireChat uygulaması kullanıldı. Mesajların bluetooth aracılığıyla uçtan uca aktarılabilirdiği bu platform sayesinde internete ihtiyaç duymadan sandıkların kapatılmasına veya sandıklara el konulmasına engel olan kişi sayısı azaldığında yardım çağrıları yapıldı ve bazı kişiler diğer sandıklardan transfer oldu. Son olarak getirilen pek çok internet kesintileri ve farklı uzantılara yönelik erişim yasakları kimi zaman gönüllü eylemcilerin Wifi'lerini paylaşması kimi zamanda Guifi.net¹'i kullanmasıyla aşılmıştır (Poblet, 2018).

Hareketin başlamasından iki ay önce kurulan Tsunami Democratic adlı uygulamada merkezi yapısı bilinmemekle birlikte İspanya Hükümetine karşı oluşturulmuş karşıt güç aplikasyonudur. Android telefonlara yüklenebilen aplikasyona yalnızca hali hazırda ağın üyesi olan birinden gelen QR kodu aracılığıyla erişim sağlanmaktadır. Uluslararası alanda ses getiren ilk eylemleri, bağımsız liderlere verilen cezayı protesto etmek için Barselona Havalimanı'nda 10 bin aktivistle birlikte 100'e yakın uçuşun iptaline neden olmasıdır. Başlangıçta hareketin odak noktası elbette Katalan bağımsızlığı olsa da Tsunami Democràtic bunun ötesinde amacı hedeflediğinin sinyallerini vermektedir. Aplikasyonu geliştirenler, ulusal ve ulus ötesi dünyanın her yerinde baskıcı veya istenmeyen durumları engellemek için uyarlanabilecek protesto biçimi olarak görmektedir. Nitekim bu düşüncelerini Tsunami Democratic'i "barışçıl sivil itaatsizlik organizasyonu için bir platform" olduğunu belirterek desteklemektedir (Clarke, 2019).

Bu bağlamda ister bilgi göndersin, ister alsın, ister eylem çağrısında bulunsun, ister çağrılın, ya da bir eylem başlatsın ya da birine tepki versin bunların hepsi temelde dijital aktivizmin ilerici hareketleridir ve üç eylem türünü içermektedir (Vegh, 2013: 84):

1. *Farkındalık/Savunuculuk*: Geleneksel bilgi kanalları aktivist bireylerin çıkarlarının karşısında olan kişiler tarafından kontrol edilebildiği için internet alternatif bir bilgi

¹ Kablosuz tabanlı telekomünikasyon ağı

kaynağı olarak hizmet etmektedir. Aynı zamanda ana akım medyada konu edinmeyen haberler, bilgiler ve görüntülerin internet üzerinden paylaşımı organizasyon ve seferberlik amacıyla kullanılabilir dağıtım ağlarının oluşmasına zemin hazırlar. Bu bilgi dağıtım ağları antidemokratik ülkelerde yasaklanmış haberlerin yayılımını sağlayarak insan hakları ihlallerine karşı tartışma forumları oluşturur. Son olarak muhalif grupların iç siyaseti etkilemesi açısından önemlidir. Wisconsin'de Özgür Burma Koalisyonu'nu başlatan bir öğrenci olan Zar Ni'nin Burma hükümetine karşı büyük bir kampanya başlattığı kampanya örnek olarak verilebilir. Ni'nin grubu ulus ötesi şirketlere Burma'daki yatırımlarını kesmeleri için yaptığı baskı ve Burma'daki duruma yönelik oluşturduğu kamuoyu ve siyasi farkındalık ABD'nin dış politika gündeminde oldukça ilgi görmesini sağladı.

2. *Organizasyon/Seferberlik*: İnternet çevrimdışı eylem çağrısında bulunmak (mektup veya gösteri), çevrimdışı gerçekleştirilecek bir eylemi çevrimiçi gerçekleştirmek (E-mail) ve yalnızca çevrimiçi gerçekleştirilecek bir eylem için çağrıda bulunmak (spam kampanyası) üzere üç şekilde kullanılmaktadır. Organizasyon için en etkili yol Web sitesi kurmaktır. Web sitesi okuyuculara bilgi sağlayarak onların bakış açılarını yönlendirerek belirli amaç etrafında harekete geçirmeye teşvik eder. Buna paralel olarak, daha geniş bir kitlenin sorunları tartışması için bir forum sağlamak, davaya zaten sempati duyan insanlar için konuyla ilgili bilgi edinmesini sağlayarak iletişim ve koordinasyonu artırır.
3. *Eylem/Tepki*: Politik ve finansal olarak motive edilebilecek bir hedefe ulaşmak için internetin proaktif ve agresif kullanım biçimini kapsar. Bazı kaynaklarda "hacker"lık olarak da ifade edilen çevrimiçi direniş biçimine ilk iyi bilinen örneği, Chiapas'ın yerli halkının Meksika hükümetinin baskısına karşı mücadelesini destekleyen proZapatista hareketidir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı Greenpeace Türkiye'nin çevre ve insan sağlığına tehdit olarak algılanan Nae Sao Paulo isimli geminin sökülmesine izin verilmesi ve bunun Türkiye'de yapılmasını engellemeye yönelik aktivist eylemlerini Twitter üzerinden nasıl gerçekleştirdiğini analiz etmektir. İnceleme kapsamında Greenpeace Türkiye'nin Twitter içeriklerinin tercih edilmesinin nedeni, geleneksel ve dijital aktivizme yönelik eylem pratiklerinin bir arada kullanımına izin vermesi ve internet dolaylı ağ pratiklerinin karşılıklı iletişim, farkındalık oluşturma, destek ve taraftar olmaya imkan tanınması olarak gösterilebilir. Araştırma evreni Greenpeace Türkiye Twitter sayfası olarak belirlenmiş olup, örneklemini söz konusu sivil toplum kuruluşunun Nae Sao Paulo isimli gemiye yönelik 3 Ağustos 2022-14 Eylül 2022 tarihleri arasındaki atmış olduğu tweet içerikleri oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan tweetlerin kapsam ve içerikleri değerlendirildiğinde, "Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler", "Yasadışı Yolculuk", "Diplomatik Diyalog" ve "Aktivist Eylemler" başlıklarında dört konu etrafında yoğunlaştığı görülmüştür. Çalışmada ana konu olarak belirlenen başlıklar incelenen tweetlerin içeriğinden hareketle oluşturulmuştur. Buna göre "Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler" başlığı altında; geminin zehirli atık olarak nitelendirilen asbest adlı maddeyi barındırmasından ötürü hem sökülmesi esnasında çalışan işçilerin hem çevrenin hem de halk sağlığının olumsuz etkilenmesine yönelik paylaşımları içermektedir. "Yasadışı Yolculuk" başlığı altında; geminin uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir şekilde yolculuğuna devam ettiği; "Diplomatik Diyalog" başlığı altında; ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin ve Türk yetkililerin ilgili mercilerle kurmuş olduğu ilişkiler; "Aktivist

Eylemler” başlığı altında; geleneksel ve dijital aktivizm pratiklerine yönelik içeriklere yer verilmiştir. Belirlenen dört ana konu doğrultusunda, Greenpeace Türkiye’nin atmış olduğu tweetlerin niteliği, niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemi uygulanarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Greenpeace: Zehir Gemisi Nae Sao Paulo

Fransız donanmasında 2000 yılına kadar görev alan Foch isimli uçak gemisi, Brezilya tarafından satın alındıktan sonra düzenli hizmet vermede yaşadığı sıkıntılar ve yeniden tadilat maliyetlerinin oldukça yüksek bir faturaya mal olmasıyla 2017 yılında atıl duruma düşmüştür. (www.greenpeace.org). 18 Mart 2021’de hurdaya çıkarılan Brezilya’nın en büyük savaş gemisinin sökülmesi için İzmir Aliğa’da tersanesi bulunan Sök Denizcilik adlı firma ile anlaşıldığı ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının, 30 Mayıs 2022’de söküm izni verdiği ortaya çıktı (www.evrensel.net). Bunun üzerine Türkiye, Fransa, Brezilya, Belçika merkezli sivil toplum kuruluşları gövdesinde asbest ve zehirli maddeler taşıyan geminin, bir başka topluluğun sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını riske edecek bir yolculuğa çıkmaması için Brezilya’daki Çevre Bakanlığı, Fransa’daki Silahlı Kuvvetler Bakanlığı, Avrupa Komisyonu ve asıl muhatap olan Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na çevresel adalet çağrısında bulundu. Ancak aradan 1 yıllık bir süre geçmesine rağmen yetkililer suskunluğunu korudu (www.greenpeace.org). İthalat sürecine dair dokümanlar ve geminin tehlikeli madde barındırıp barındırmadığına yönelik bilgilerin şeffaf bir biçimde paylaşılması Basel Eylem Ağı ve Gemi Söküm Platformu harekete geçirdi. 22 Temmuz’da Brezilya’da Çevre ve Yenilenebilir Doğal Kaynaklar Enstitüsü’nde Çevre Kalitesi Departmanı Direktörü Carolina Mariani ile iletişim kurularak konunun kamusal bir mesele olması nedeniyle resmi belgelere erişim izni talebinde bulunuldu (www.isigmeclisi.org).² Ancak bütün çabalara rağmen 4 Ağustos’ta Alp Centre isimli römork ile çekilen Sao Paulo’nun Türkiye’ye yolculuğu başladı.

Nae Sao Paulo Adlı Gemiye Yönelik Atılan Tweetlerin Nicelik ve Niteliğine Yönelik Bulgular

Greenpeace Türkiye’nin Twitter sayfasında 3 Ağustos-14 Eylül tarihleri arasındaki dönemde Nae Sao Paulo isimli gemiye yönelik 39 tweet atılmıştır. Bu tweetlerde çevre ve insan sağlığını korumaya yönelik ifadelerin tercih edildiği görülmüştür. Bu doğrultuda, tweetlerin niteliğinin niceliksel ağırlığına bakıldığında şu sonuçlara erişilmiştir: “Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler” konusunda “asbest” (12 kez, %100); “Yasadışı Yolculuk” konusunda, “Basel Sözleşmesi” (2 kez), “İzmir Protokolü” (2 kez), “Yetersiz Envanter Raporu” (2 kez), “Diplomatik Diyalog” konusunda, “mektup” (3 kez), “analiz talebi” (1 kez), “Aktivist Eylemler” konusunda, “miting” (5 kez), “imza kampanyası” (11 kez), “hashtag” (2 kez), “nöbet” (1 kez), “blog” (1 kez). Bu kapsamda tweetlerin içeriği incelendiğinde “Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler” ve “Aktivist Eylemler” konularına ağırlık verildiği görülmektedir.

²Konuya ilişkin orijinal mektuba erişim için bakınız. http://isigmeclisi.org/site_icerik/2022/7temmuz/SBP%20BAN%20-%20Export%20SAO%20PAULO%20-%20Letter%20of%20concern%20to%20IBAMA%20-%20July%202022.pdf

Tablo 1. Greenpeace Türkiye Twitter Sayfasında Nae Sao Paulo İsimli Gemiye Yönelik Atılan Tweetlerin Niteliğinin Konulara Göre Niceliksel Dağılımı

ANA KONULAR	Tweetlerin Niteliği					Toplam
Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler	Asbest	-	-	-	-	-
N	12	-	-	-	-	12
%	%100	-	-	-	-	%100
Yasadışı Yolculuk	Basel Sözleşmesi	İzmir Protokolü	Yetersiz Envanter Raporu	-	-	-
N	2	2	2	-	-	6
%	%33,3	%33,3	%33,3	-	-	%100
Diplomatik Diyalog	Mektup	Analiz talebi	-	-	-	-
N	3	1	-	-	-	4
%	%75	%25	-	-	-	%100
Aktivist Eylemler	Miting	İmza Kampanyası	Hashtag	Nöbet	Blog	
N	5	11	2	1	1	20
%	%25	%55	%10	%5	%5	%100

Bu doğrultuda, “Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler” konusu dahilinde Greenpeace tarafından atılan tweetler oluşturulurken “asbest” maddesi üzerinde durulduğu görülmektedir. “Gemi sökümlerinden kaynaklanacak atıkların toprağı ve suyu zehirleyeceği, işçi ve halk sağlığını olumsuz etkileyeceği su götürmez bir gerçek (3 Ağustos 2022)”, “Türkiye’de asbest kullanımı 12 yıl önce yasaklandı ancak asbest içeren gemi sökümleri serbest. Özellikle yurtdışından sökümler için gelen ithal gemiler tıpkı ithal plastik gibi bölgedeki tüm canlı yaşamı tehdit ediyor” (13 Ağustos 2022) ifadelerine yer verilmiştir. Yine aynı şekilde çevre ve insan sağlığına olumsuz etkilerini vurgulamak amacıyla zehirli atık, illegal atık ve zehirli kimyasal olarak da nitelendirilen asbestin ne olduğunu anlatan içerikler oluşturulmuştur. Bu kapsamda, “Asbest, lifli yapıda kanserojen bir mineraldir. Asbest liflerinin solunum yolu ile akciğerlere ulaşması akciğer dokularına zarar verir. Uzun süre bu kirleticiye maruz kalan kişilerde nefes zorluğu, akciğerlerde su toparlanması gözlemlenebilir ve semptomların gözlemlenmesi uzun zaman alabilir. Akciğer kanserinin yanı sıra, gırtlak, yutak ve mide kanseri gibi olumsuz sonuçlar doğuran sağlık etkileri vardır. Uluslararası Kansere Araştırmaları Ajansı (IARC), asbest maddesini, “kesin kanserojen” tanımlanması ile 1. grupta sınıflandırılmıştır” (23 Ağustos 2022) ifadelerine yer verilmiştir. Kampanyanın başından beri zehir gemisi olarak nitelendirilmesinin gerekçelerinin verildiği bu tweetlerde, asbestin ne olduğu, insanların bu maddeyle yalnızca temas değil solunum yoluyla bile maruz kaldığında karşılaşabileceği sağlık problemlerine yönelik açıklayıcı ifadeler bulunmaktadır. Kanserojen bir madde olarak bilinen asbest kullanımının Türkiye’de yasaklanmasına rağmen asbestli gemilerin sökülmesine devam edilmesi halinde ekolojik yaşamın tehdit altında olacağına yönelik paylaşım yapılmıştır.

Greenpeace Türkiye'nin geminin gelişini protesto amaçlı atmış olduğu tweetlerde "Yasadışı Yolculuk"³ konusunda "Basel Sözleşmesi", "İzmir Protokolü" ve "Eksik Envanter Raporu" alt başlıklarında yasaları ihlal ettiği yönünde halkı bilgilendirmeye yönelik paylaşımlar yapmıştır. Nitekim, "Zehir gemisi Sao Paulo'yu neden istemiyoruz?" başlığıyla yer alan tweetten oluşturulan metinlerde "Sao Paulo'nun geçiş hakkı konusunda bildirim yapılmadı" (13 Ağustos 2022) ifadeleri yer almaktadır. İzmir Protokolü ve Basel sözleşmesinin 6. Maddesi kapsamında kirleticilerin ithalatı ve sınır dışına taşınımında transit ülkelerden izin alınmasının zorunlu olduğu göz önüne alındığında geminin yasa dışı yolculuğa devam ettiği belirtilmiştir.

"Yasadışı Yolculuk" konusunda atılan bir başka tweet "Eksik Envanter Raporu"na yöneliktir. İkiz gemi olarak bilinen "Clemenceau'nun envanter raporunda odaların %82'si ölçülürken Sao Paulo'nun yalnızca %12 odası örneklenmişti (13 Ağustos 2022). "Zehirli gemi Nae Sao Paulo'ya ait tehlikeli madde envanter raporunun güvenilir olmadığını (24 Ağustos) belirten ifadeler yer verilmiştir.

"Yasadışı Yolculuğu" ispatlamaya yönelik atılan tweetlerin hemen ardından eylemcilerin katılımlarını sağlamak adına imza kampanyasının linki verilerek "aktivist eylemler" konusunun dahil edildiği görülmektedir.

"Diplomatik Diyalog" konusunda ise, tweetlerin içeriklerinin en çok "mektup" üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının alınan kararı değiştirmeye yönelik yapmış olduğu lobicilik faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini ifade eden tweetler şöyledir: *The NGO Shipbreaking Platform ve Basel Action Network isimli sivil toplum kuruluşları bugün Interpol'e resmi bir mektup gönderdi ve potansiyel bir illegal atık ithalatına karşı harekete geçmeye davet etti. Interpol'ün nasıl bir tepki göstereceğini takip edeceğiz* (18 Ağustos 2022), *"İngiltere'de Çevre, Gıda ve Kırsal İlişkiler Bakanı Steve Double'a gönderdiği mektupla konuyu gündeme getirdi"* ifadeleri yer almaktadır (2 Eylül 2022). Konuyla ilgili geminin taşınmasında görevli firma ve bağlı olduğu hükümete mektup(mail) gönderildiği hem görsel hem de *"Hollanda Hükümetine ve römorku işleten Hollandalı şirkete, Nae Sao Paulo'nun devam eden yolculuğunun yasadışı olduğunu hatırlattık"* (5 Eylül 2022) şeklinde açıklamalarla, bir anlamda yasalara aykırı davrandıkları yönünde uyardığı görülmektedir.

"Diplomatik Diyalog" konusunda atılan tweetlerden bir diğeri ise "analiz talebi"dir. Envanter raporunun eksikliğini gerekçe göstererek Türk yetkililerinin Brezilya Hükümetiyle kurmuş olduğu diyaloga ilişkin tweet *"haftalardır dile getiren çevre ve işçi hakları gruplarının yarattığı farkındalık sonucu, Türkiye Brezilya'dan yeni bir analiz talep etti"* şeklinde atılmıştır (24 Ağustos 2022).

"Aktivist Eylemler"⁴ konusunda atılan tweetlerin en çok "imza kampanyası" üzerinden oluşturulduğu görülmektedir. Söz konusu tweetlerin her biri "Çevre ve İnsan Sağlığına Olumsuz Etkiler", "Yasadışı Yolculuk" veya "Diplomatik Diyalog" a ilişkin açıklayıcı metinlerle birlikte verilmiştir. Öyle ki, *"Zehir gemisi Nae Sao Paulo, tonlarca asbest ve zehirli kimyasal yüküyle Türkiye'ye getirilmek üzere yola çıktı. Geminin Türkiye'deki sökülmüne dur demek için sen de imza ver"* (5 Ağustos 2022), *"2006'da Greenpeace'in hazırladığı rapora göre ise ikiz gemi Clemenceau'da tahmin edilen asbest"*

³ Konuyla ilgili tweet için bkz. *Zehir gemisi Sao Paulo'yu neden istemiyoruz?*(13 Ağustos 2022), yeşil gazete.org (<https://yesilgazete.org/aliaga-cevre-platformu-asbestli-gemi-sao-paulonun-izmir-gelmemesi-icin-nobete-basladi/>) linkiyle verilen tweet (17 Ağustos 2022), *"Bakanlığım izni iptal etmesine rağmen zehirli gemi yasalara karşı ilerliyor"*(29 Ağustos 2022), *"Brezilya'daki yetkili makamlar karardaki temyiz yolu açık olduğu için sorumluluk almaktan kaçınıyor"* (18 Ağustos 2022).

⁴ Ayrıntılı bilgi için ilgili tarihlerdeki tweetlere bkz. (7 Ağustos 2022), (9 Ağustos 2022), (13 Ağustos 2022), (20 Ağustos 2022), (23 Ağustos 2022), (24 Ağustos 2022), (26 Ağustos 2022), (29 Ağustos 2022).

miktarı 760 tondu. Zehirli gemi Sao Paulo Türkiye'ye yaklaşmaya devam ediyor. Geminin Türkiye'deki sökümlüne dur demek için bağlantıya tıkla, kampanyayı imzala" (16 Ağustos 2022) ve "Sivil toplum kuruluşları bugün Interpol'e resmi bir mektup gönderdi" (18 Ağustos 2022) içerikli paylaşımın ardından imza kampanyası linkinin verilmesi çalışma kapsamında belirlenen konuların birbiriyile bağlantılı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Aynı konu başlığında kullanımları yoğunluk sıralamasına göre verildiğinde "miting", "hashtag", "nöbet" ve "blog" alt başlıklarından oluşturulan geleneksel ve dijital aktivizm eylem pratiklerine yer verilmiştir. Şöyle ki, geminin yola çıkışıyla birlikte pek çok sivil toplum kuruluşunun katılımıyla gerçekleşecek aktivist eyleme yönelik "Mitinge katılmak ve Sao Paulo isimli zehir gemisinin sökümlüne hayır demek istersen, miting ile ilgili bilgileri aşağıda bulabilirsin" (3 Ağustos 2022) ifadeleri yer almaktadır. Geleneksel aktivizm bağlamında değerlendirilebilecek olan mitingin yanı sıra "Aliğa Çevre Platformu, zehirli gemi Nae Sao Paulo'nun söküm için Türkiye'ye getirilmesine karşı Demokrasi Meydanı'nda her akşam nöbet tutmaya başladı: 'Aliğa dünyanın çöplüğü değil!" (17 Ağustos 2022) başlığıyla verilen içerikte de geleneksel aktivist eylemlere rastlanmıştır. Dijital aktivizm bağlamında değerlendirilebilecek olan "hashtag" alt başlığında oluşturulan tweetler de şöyledir: "İspanya ve Fas ile yürüttüğü diplomatik diyaloglar devam ediyor #tam yolgeri" ve "Gelişmeleri takip etmeye ve sizlere aktarmaya devam ediyoruz #tam yolgeri" (2 Eylül 2022). Yine aynı eylem pratiği kapsamında Greenpeace'in oluşturduğu "blog" yazısı oluşturularak sürece ilişkin detaylı anlatım gerçekleştirilmiştir: "Halk direnişi kazandı! Zehirli gemi Nae Sao Paulo günlerdir devam eden lobi ve ikna çabalarına cevap bulamayı Rio De Jenario'ya doğru tam yol geri gidiyor. Zehir gemisinin hikayesini web sitemizden okuyabilirsiniz" (14 Eylül 2022).

SONUÇ

Günümüzde çağın gerekliliklerine ayak uydurmak teknolojiyi yakından takip etmekle eşdeğer görülmektedir. Toplumsal yapının teknolojik gelişmelere uyum sağlaması sosyal hareketlerinde yapısında dönüşüme neden olmuştur. Karakteristik olarak mekana dayanan eylemler dijital bir uzamda kendine yer edinmiştir. Dijital alanda bilgiye erişim ve yaymanın kolay olması, koordinasyon ve karar vermenin yanı sıra maliyetin düşük olması, ortak bir amaç uğruna bir arada bulunan eylemciler için oldukça cazip etkenlerdir. Ulusal mecrayı meşgul eden bir mesele kolaylıkla küresel alanın gündemini etkileyebilmekte, kendine taraftar toplayabilmektedir. Böylelikle siyasal veya ekonomik olması fark etmeksizin ortak fikirleri savunan insanlar küresel mecralar üzerinden karar vericilerin politikalarını etkileyebilmekte veya değiştirebilmektedir.

Web 2.0 ve daha da önemlisi mobil teknolojilerin gelişimi, siyasal eylem repertuarlarında yeni ve karmaşık bir dönüşüme yol açmıştır. İnsanların her an elinin altında olan mobil telefonlar üzerinden toplu eylemi harekete geçirmek veya organize etmek kitlesel protestoların artışını beraberinde getirmiştir. Eylemciler kendi oluşturdukları içerikleri yaymak ve amaçlarına dikkat çekmek için hem ağ bağlantılı platformları hem de ağ bağlantısız iletişim yollarını denemektedir. Eylem esnasında merkezi güç tarafından gelebilecek yasaklamalardan kurtulmak için kendi aralarında oluşturdukları bu yapılar kesintisiz iletişimi sağlamaktadır.

Dijital ağlarla etkileşim, bazı riskler içermesine rağmen bu platformların şimdiye kadar oldukça etkili olduğu, bastırılmış veya marjinal olarak kabul edilmiş kişilerin davasını teşvik etme ve desteklemedeki katkıları görmezden gelinemez. Dünya çapında ses getiren Zapatistalarla başlayan demokrasi arayışları pek çok küresel dijital aktivizmi tetiklemekle birlikte insanların demokrasi umudunun sönmemesini sağlamıştır. Nitekim yeni medya ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkisiyle ortaya çıkan dijital aktivizm argümanlarına, Greenpeace'in Twitter sayfası üzerinden gerçekleşen Nae Sao Paulo adlı gemiye yönelik yürüttüğü kampanya örnek teşkil etmektedir. Vizyon ve misyonunun çevreci politikalar üzerine kurgulayan Greenpeace'in

Brezilya'dan İzmir'e sökülmesi için getirilmek üzere yola çıkan geminin Türkiye karasularına girmesini engellemeye yönelik atılmış olduğu 39 tweet incelenmiştir. Araştırmanın sınırlılıklarını 3 Ağustos-14 Eylül arasında atılan tweetler oluşturmaktadır. İçerikler oluşturulurken vurgulanan şey, geminin sökülmesi durumunda çevre, işçi ve halk sağlığının tehlikeye gireceğidir. Bunu engellemeye yönelik ilk olarak, sosyal medya üzerinden aktivist eylemlerin gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu eylemlerle ilişkili olarak oluşturulan "imza kampanyası", "hashtag", "blog" gibi dijital aktivist pratiklerinin yanı sıra "miting", "nöbet" ve arka planda yürütülen pek çok sivil toplum örgütlerinin lobicilik faaliyetlerini içeren bir geleneksel aktivist eylemlerin yürütüldüğü anlaşılmıştır. İkinci olarak, eylemcilerin hem dijital hem de geleneksel ortamlarda aktivist eylemlere katılmalarını sağlamak için geminin taşıdığı tehlikeli maddenin miktarı ve yapmış olduğu yasadışı yolculuğa ilişkin bilgiler belgelerle kanıtlanmıştır. Yeni medya ve aktivizm ilişkisi ekseninde yapılan bu çalışmada, yeni medyanın aktivist eylemleri duyurma, farkındalık yaratma, eylemcilere organize olma ve proaktif bir biçimde hareket edebilme imkânı sağladığı açık bir biçimde görülmektedir.

İletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşümlerle birlikte sosyal medya ortamları aktivizm pratikleri için vazgeçilmez bir hale gelmiştir. Herhangi bir konuda rahatsızlığını dile getirmek, konuya ilişkin taraftar toplamak, eylem yer ve zamanını içeren bilgileri paylaşmak veya mekânın önemi olmadan eylemleri devam ettirebilmek toplumsal hareketlerin başarıya ulaşabilmesinde önemli bir etkidir. Araştırma kapsamında Greenpeace Türkiye'nin hem geleneksel aktivizm hem de dijital aktivizm pratiklerini gerçekleştirebilmek amacıyla Twitter'dan faydalandığı ve bunu başarılı bir biçimde uygulayabildiği sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

Barassi, V. (2015). *Activism on the Web: Everyday struggles against digital capitalism*. New York and London: Routledge.

Bennett, W., and Segerberg, A. (2012). *The logic of connective action: digital media and the personalization of contentious politics*. New York: Cambridge University Press.

Ben Moussa, M., (2017). From Arab Sbt to Social Movements: Re-theorizing Collective Action and the Role of Social Media in the Arab Spring, *Westminster Papers in Communication and Culture*, 9(2): 47-68.

Castells, M. (2007). Communication, power and counter-power in the network society. *International Journal of Communication*, 1, 238-266.

Catalan National Assembly. (2014). *The Catalan Way 2014 Becomes the Biggest Mobilization in European History*. <https://www.anc-deutschland.cat/2014/09/13/the-catalan-way-2014-becomes-the-biggest-mobilization-in-european-history/> (Erişim Tarihi: 21.07.2022).

Cizsek, E.L. (2016). Digital activism: How social media and dissensus inform theory and practice. *Public Relations Review*, 42 (2): 314-321

Curran, J. (2012). Rethinking Internet History. In J. Curran, N. Fenton, and D. Freedman (Eds.), *Misunderstanding the Internet* (pp.34-67). New York and London: Routledge.

Denning, (2022). Activism, Hactivism, and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy. <https://nautilus.org/global-problem-solving/activism-hactivism-and-cyberterrorism-the-internet-as-a-tool-for-influencing-foreign-policy-2/?view=pdf>

- Clarke, L. (2019). *Catalonia has created a new kind of online activism. Everyone should pay attention.* <https://www.wired.co.uk/article/barcelona-riots-catalonia-protests-news> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).
- Dowling, A. (2019). Principal frames for interpretation of the Catalan independence challenge to Spain. *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies*, 11(2): 303-309.
- Işık, G. (2018). Sanaldan Sokağa Kudüs Filistin'in Başkentidir ve Öyle Kalmalı Hareketi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13): 157-172.
- Gilbreth, C., and Otero, G. (2001). Democratization in Mexico the Zapatista Uprising and Civil Society. *Sage Publications Latin American Perspectives*, 28(4): 7-29.
- Greenpeace Türkiye Twitter (2022). *Zehir Gemisi Sao Paulo Mücadelesinin Hikayesi*, <https://www.greenpeace.org/turkey/blog/zehir-gemisi-sao-paulo-mucadelesinin-hikayesi/> (Erişim Tarihi: 25.09.2022).
- Karatzogianni, A. (2015). *Firebrand Waves of Digital Activism 1994–2014*, New York: Palgrave Macmillan.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I., and Kelly, K., (2009). *New Media: A Critical Introduction*. New York and London: Routledge.
- Poblet, M. (2018). *Distributed, privacy-enhancing technologies in the 2017 Catalan referendum on independence: New tactics and models of participatory democracy.* (Online) <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/9402/7692> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).
- Sağlam, R. (2022). *Ölüm gemisine izin vermeyin*, <https://www.evrensel.net/haber/466040/olum-gemisine-izin-vermeyin>. (Erişim Tarihi: 25.09.2022).
- Samuels, B. (2011). Facebook, Twitter, YouTube—and Democracy, *American Association of University Professors*, 97(4): 32-34.
- Shirky, C. (2011). The political power of social media: Technology, the public sphere, and political change. *Foreign Affairs*, 90(1): 28-41.
- Sholk, R.S. (2010). The Zapatista Social Movement: Innovation and Sustainability, *Alternatives: Global, Local, Political*, 35(3): 269–290.
- Silverstone, R. (1999). What's New about New Media?: Introduction. *New Media & Society*, 1(1): 10–12.
- Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor. In Doğan Y. Çetinkaya (Editör). *Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim*. İletişim Yayınları.
- Trere, E. and Kaun, A. (2021). Digital Media Activism: A Situated, Historical, and Ecological Approach Beyond the Technological Sublime. In Gabriele Balbi, Nelson Ribeiro, Valérie Schafer and Christian Schwarzenegger (Eds.), *Digital Roots Historicizing Media and Communication Concepts of the Digital Age*. De Gruyter Oldenbourg.
- Vegh, S. (2003). Classifying forms of online activism: The case of cyber-protests against the World Bank. In M. McCaughey & A. Michael (Eds.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice*. (pp.71-95). New York and London: Routledge.
- Zald, M. N., and Ash, R. (1966). Social movement organizations: Growth, decay and change. *Social Forces, Public Relations Review*, 44(3), 327–341.

KAVRAMSAL MAKALE

Dijitalleşen Dünyada Metaverse'in Sanal Marketlere Getireceği Deneyimler

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi AYDIN, Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul,
e-posta: sevgiaydin@beykent.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9507-5448>

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Gökhan NALBANT, Beykent Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık
Fakültesi, İstanbul, e-posta: kemalnalbant@beykent.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5065-2504>

Kasım OZAT, Yüksek Lisan Öğrencisi, Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İstanbul, e-posta: kasimozat@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6206-6062>

Öz

Fiziksel varlığımızın her ögesinde dijital değişime daha fazla yardımcı olmak için, son yıllarda "Metaverse" olarak bilinen yeni bir kelime gelişti. İnternetin geniş, birleşik, her zaman mevcut ve ortak bir alan olarak her şeyi kapsayan bir vizyonu, meta verilerin merkezinde yer alır. Artık gelişen Web 3.0 teknolojisi ile kendimizi bir simülasyonun içinde bulmaktayız, bu oluşan bilgisayar simülasyonu insanlık için yeni bir dünya anlamını ifade etmektedir. Ancak çok az insan Metaverse ve Sanal Gerçeklik'in, temel ilkelerinin ve açık sorunlarının ne olduğunu gerçekten bilmektedir. Bu çalışmada, perakende operasyonlarında, müşteri tüketimi göz önüne alınarak yapılan dijital gelişmelerin performanslarını nasıl artırabileceği incelenmiştir. Ayrıca, sanal ticaret ortamlarında satın almanın teşvik edilmesi göz önünde bulundurularak hem uygulama tasarımı hem de tüketici davranışı araştırmalarından sanal ticaret üzerine araştırmaları sentezlemek için literatür taraması yapılmıştır. İnceleme boyunca, satın almada etkili faktörler ve önde gelen markalar incelenmiştir. Buna ek olarak, Metaverse teknolojisinin ne olduğu, gelecek yıllarda toplumu neler beklediğini dijital pazarlamada hangi konumda olacağından ve gelecekteki bir trend olarak meta-ticaret önerisi de dahil olmak üzere, sanal ticaret araştırmasının evrimine, çoklu yönlerine ve Metaverse'in sanal marketlere getireceği deneyimlere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Sanal Gerçeklik (VR), Dijital Pazarlama, Sanal Market, Yapay Zeka.

Makale Gönderme Tarihi: 11.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 14.01.2023

Önerilen Atf:

Aydın, S., Nalbant, K. G. ve Ozat, K. (2023). Dijitalleşen Dünyada Metaverse'in Sanal Marketlere Getireceği Deneyimler, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 130-147.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(1): 130-147. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1175](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1175)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Experiences Metaverse Will Bring to Virtual Markets in A Digitalized World

Assistant Prof. Dr. Sevgi AYDIN, Beykent University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, İstanbul, e-mail: sevgiaydin@beykent.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9507-5448>

Assistant Prof. Dr. Kemal Gökhan NALBANT, Beykent University, Faculty of Engineering and Architecture, İstanbul, e-mail: kemalnalbant@beykent.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5065-2504>

Kasım OZAT, MSc. Student, Beykent University, Institute of Graduate Programs, İstanbul, e-mail: kasimozat@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6206-6062>

Abstract

To further assist digital change in every element of our physical existence, a new word known as "Metaverse" has evolved in recent years. An all-encompassing vision of the Internet as a vast, unified, ever-present, and communal area lies at the core of metadata. With the developing Web 3.0 technology, we find ourselves in a simulation; this computer simulation means a new world for humanity. But very few people know what Metaverse and Virtual Reality are, their core principles, and open issues. This study has examined how digital developments in retail operations can increase performance by considering customer consumption. Also, a literature review was conducted to synthesize research on virtual commerce from app design and consumer behavior research, considering the promotion of purchasing in virtual commerce environments. Throughout the study, influential factors and leading brands were examined. In addition, the evolution of virtual commerce research, its multiple aspects, and the experiences that Metaverse will bring to virtual markets, including what Metaverse technology is, what the community expects in the coming years, its position in digital marketing, and the proposition of meta-commerce as a future trend are discussed.

Keywords: Metaverse, Virtual Reality (VR), Digital Marketing, Virtual Market, Artificial Intelligence.

Received: 11.11.2022

Accepted: 14.01.2023

Suggested Citation:

Aydın, S., Nalbant, K. G. and Ozat, K. (2023). Experiences Metaverse Will Bring to Virtual Markets in A Digitalized World, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 130-147.

GİRİŞ

Metaverse, şüphesiz İnternet'in bir sonraki evrimidir. Metaverse, işletmelerin çalışma şeklini ve hatta insanların nasıl etkileşime girdiğini değiştirmek için gerçek bir potansiyele sahiptir. Bu yeni nesil teknoloji, belki de tamamen net olmayan birçok yeni terimle birlikte gelmektedir. Metaverse stratejisini nasıl uygulayacaklarını değerlendiren işletmeler için, Metaverse teknolojisini bilmek ve daha da önemlisi anlamak çok önemli olacaktır (Mystakidis, 2022). Meta veri dünyası, sosyalleşme, oyun oynama ve iş fırsatları gibi farklı internet işlevlerini ve hizmetlerinin tümünü sürükleyici bir sanal gerçeklik evreninde birleştiren sanal bir ortamı ifade eder.

Metaverse'in iyi bir şey olup olmadığı veya geleceğimiz üzerinde olumsuz etkileri olup olmayacağı toplumun kafasında soru işaretlerini beraberinde getirdi. Bireylerin birçoğu bunu internette son insanlık için bir sonraki mantıklı adım olarak görürken, bu fikre sahip olmayan insanlarda bunun yarardan çok zarar verebileceğine inanıyor.

Terimin kendisi hiç yeni olmamasına ve 1992'den beri bizimle olmasına rağmen, yani Web 1.0'ın çıktığı zamandan bu yana, herkes Metaverse'in tam anlamını veya tanımını tam olarak bilmemektedir. Web 1.0'ın statik bilgilendirici özelliklerinden, Web 2.0'ın sağladığı etkileşimli deneyime doğru ilerleme gösterildi. Web evriminin bir sonraki aşaması olan Web 3.0, halihazırda devam etmektedir. Web 3.0, makinenin verileri anlayabileceği ve insanlara benzer bir şekilde kataloglayabileceği entegre bir Web deneyimi gerektirir. Bu, herhangi bir veri biçiminin herhangi bir ağ üzerinden herhangi bir cihaz tarafından paylaşılabilirliği ve anlaşılabilirliği dünya çapında bir veri ambarını kolaylaştıracaktır (Hendler, 2009). Sanal alışveriş terimi, müşterilerin normalde mağazada olduğu gibi çevrimiçi olarak öğelere göz atmalarını ve satın almalarını sağlayan bir e-ticaret hizmetini ifade eder. Sanal Gerçeklik (VR), tüketici için yüksek verimlilik hem de tüketicinin verilen hizmetle ilişki kurabileceği bir ortamdır. E-ticaret ortamı bile, gerçek mekanda faaliyet gösteren mağazalar için sonuçları olan tüketiciler için yeni sanal ve heyecan verici deneyimler sunabilmektedir. Basit bir ifadeyle, insan unsurunu e-ticarete getirmek için teknolojiyi kullanmakla ilgilidir. İnternet perakendecileri ana pazarlara ve geleneksel perakendeciler İnternet'e girerken, giderek daha önemli bir yönetim sorusu olan "gerçek" ve "sanal" işlemlerini hangi yöntemlerle başarılı bir şekilde birleştirmeyi amaçlar.

Literatürde Metaverse alanındaki çalışmalar incelenmiştir. Bu alan gelişen ve büyüyen bir alan olduğu için gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Mystakidis (2022) çalışmasında Metaverse'in ne olduğunu, sanal dünyaların ve sanal gerçeklik teknolojisinin eğitim için önemini incelemiştir. Adams (2022) çalışmasında, tüketici yolculuğu analitiğinin kişiselleştirilmiş alışveriş deneyimlerini ifade ederek sanal varlık satın alımına yardımcı olabileceğini gösteren bulgulara yer vermiştir. Haenlein ve Kaplan (2019) çalışmasında bir sistemin dış verilerini doğru şekilde yorumlama, bu tür verilerden öğrenme ve bu öğrenimleri esnek uyarılma yoluyla belirli hedeflere ve görevlere ulaşmak için kullanma yeteneği olarak tanımlanan yapay zeka konusunu ele almıştır.

Lee (2021) çalışmasında gerçekliğin görüntüsünü aktarmış, bir sanal gerçeklik dünyası olan Metaverse dünyasına göz atmıştır. Ayrıca gelecekte nasıl yaşamamız gerektiğine de değinmiştir. Bu çalışmada Kore'nin en popüler Metaverse hizmet platformu Naver Z'nin zepeto'su ve yurtdışındaki ilkökul öğrencilerinin %70'inin kullandığı Roblox'un teknoloji durumunu analiz ederek Metaverse'in geleceğimize etkisini belirtmiştir. Lee vd. (2021) çalışmalarında, en son teknolojiler ve Metaverse ekosistemleri boyutları altında meta veri tabanı gelişimini inceleyen kapsamlı bir çerçeve sunmaya yönelik ilk çabayı ve dijital "büyük patlama" olasılığını incelemişlerdir. Marr (2022) çalışmasında Metaverse'in önemli sorunları ve dezavantajları konusunu ele almıştır. Joy vd., (2022) araştırmalarında, yeni gelişen teknolojilerin moda endüstrisini nasıl etkilediğini inceleyerek yeni akademik alanların haritasını çıkarmışlardır. Bu

makalede lüks markaların pratik örnekleriyle, dijital modanın geri dönüşü olmayan trendi teorileştirmişlerdir.

Boardman vd., (2020) perakende bağlamında AR ve VR araştırmalarının ve uygulamalarının karşılaştırmalı bir kronolojik analizini üstlenen bu çalışmada, yeni bir bakış açısı sağlamak için güncel tartışmaları sentezlemişlerdir. Perakendeciler tarafından AR ve VR'nin nedenleri, uygulamaları ve uygulanmasıyla ilgili konularına da değinmişlerdir. Saba vd., (2021) çalışmalarında, yapay zeka teknolojisinin artıları ve eksilerinin bir listesini çıkarmak için çeşitli uygulamalardaki güçlü ve zayıf yönleri odaklanarak yapay zeka teknolojisini sunmuşlar ve projelerinin tamamlanması sırasında karşılaşılabilecek bazı engellerinden söz etmişlerdir. Bu içerikte sunulan katkılar, farklı uygulamaları tahmin etmek ve optimize etmek için araçlar olarak yapay zeka yöntemlerinin yüksek potansiyelini ortaya koymaktadır. Pantano ve Gandini (2017) çalışmalarında, perakende ortamlarında yenilikçi teknolojilerin aracılık ettiği sosyallik biçimlerini araştırmışlardır. Bu amaca ulaşmak için, tüketici grubunun teknoloji kullanımının arttığı Londra merkezli pazarda 20 genç tüketiciyi kapsayan niteliksel bir yaklaşım kullanmışlardır.

Bu çalışmada, gerçek-sanal perakendecilikteki bazı kilit yönetim konularını ve kritik başarı faktörlerine değinilmiştir. Ayrıca, Metaverse'in tanımı kullanım amaçları, geleceği, avantajları ve dezavantajları yer almaktadır. Metaverse'e giren ilk 5 dünya markası da incelenmiştir. Buna ek olarak, sanal gerçeklik-artırılmış gerçeklik, fiziksel market-sanal market ve dijital pazarlama konuları ele alınmıştır. Çalışmanın sonuna doğru en iyi dijital pazarlama stratejilerine sahip markalardan ve Metaverse'in sanal marketlere getireceği deneyimlerden bahsedilmiştir. Son kısım ise sonuç ve öneriler bölümüdür.

METAVERSE ve GELECEĞİ

Metaverse'in Genişletilmiş Gerçeklik (XR), Makine Öğrenimi (ML), Yapay Zeka (AI), Blok Zinciri, Değiştirilemez belirteçler (NFT), Kripto para birimi, Hiper-gerçekçi Avatarlar, Dijital İkiz, Hibrit Ekosistemler gibi konularla birlikte ortaya çıktığı görülmektedir. Konuların geniş kapsamı, kavramın kendisi etrafında giderek daha fazla kafa karışıklığına neden olmaya devam ediyor.

Her şeyden önce, ilgideki bu kadar hızlı bir genişlemenin nedeni, esas olarak teknoloji devlerinden biriyle veya daha doğrusu Mark Zuckerberg'in Temmuz ayında Facebook'un gelecekteki Metaverse'imizi yaratma niyetini açıklamasıyla bağlantılıdır. The Verge (ABD teknoloji ve medya haber ağı) vizyonun, topluluğu, ürünleri, ticareti, çalışma alanını, eğlenceyi, yaratıcıları ve çok daha fazlasını birbirine bağlayan birleşik bir sanal evren veya sanal alan yaratılması etrafında döndüğünü bildirdi (Canorea, 2021).

Metaverse'in kendisi, İnternet kullanıcılarının yakın gelecekte dijital bir dünyada yaşayacakları sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve video dahil olmak üzere teknolojinin çeşitli unsurlarının bir birleşimidir. Metaverse, gelecekte dijital iş dünyasını gerçekleştirmeye yönelik ilk adımdır. Metaverse, birbirine bağlı ve kullanıcılar tarafından çalışmak, satış işlemleri yapmak, şehirler inşa etmek, şovlar ve oyunlar izlemek için kullanılacak sonsuz bir dijital dünyadır (Annur, 2021).

METAVERSE'İN AVANTAJLARI

Metaverse terimi bir süredir ortalarda olsa da geçtiğimiz yıl Facebook ve Microsoft gibi teknoloji devlerinin Metaverse projelerini geliştirme aşamasında ilan etmesiyle dünya çapında popülerlik

kazanmaktadır. Gittikçe daha fazla insan onun umut verici olasılıklarını öğrendikçe, bu yeni dijital, sanal dünya kavramının genel kabul görmesi önemli ölçüde artıyor. Aşağıda Metaverse'in sunduğu bazı avantajlar yer almaktadır.

Dünyayı Birbirine Bağlamak ve Fiziksel Mesafeyi Ortadan Kaldırmak

Meta veri deposunun en dikkate değer avantajı, coğrafi engelleri tamamen alakasız hale getirmesidir. Sanal dünyaya girdikten sonra, fiziksel konumunuz artık önemli değil ve artık ona bağlı kalmayacaktır. Meta veri deposu, herkesin bir dereceye kadar eşit olarak buluşabileceği tarafsız bir alan görevi görecektir. Bunun da ötesinde, benzer ilgi alanlarına ve fikirlere sahip insanları bulmak ve onlarla tanışmak daha kolay olacak, daha özgün hissettirecek ve yeni arkadaşlarla tanışırken daha rahat hissetmenizi sağlayacaktır.

Sürükleyici Deneyim

Meta veri deposu, interneti kullanmanın geleneksel yolunun 3B yükseltmesi olarak düşünüldüğünde, ağır ve sunduğu her şeyin farklı yönlerini deneyimlemenin daha sürükleyici bir yolu olduğu gözükür. Meta veri deposunun en büyük avantajı, yaptığınız aktivite ne olursa olsun kendinizi daha fazla kuşatmış olmanızdır. Her şeyi hem kişisel hem de ticari girişimler için daha fazla fırsat sağlayan en sürükleyici şekilde deneyimleyebilirsiniz. Sanal ortamda egzersiz yapabilir, sosyalleşebilir, oyun oynayabilir ve iş görüşmeleri yapılabilir.

Çevrimiçi Daha İyi Sosyal Etkileşimler

Covid karantinası sırasında, en etkileşimli deneyim olmamasına rağmen, diğer insanlarla etkileşime geçmenin tek yolu internetti. Bununla birlikte, sosyal etkileşimler ve olaylar çok daha sürükleyici olduğundan, kullanıcıların arkadaşları ve sevdikleriyle kişisel bir bağlantı deneyimlemelerine olanak tanıdığı için meta veri tabanında işler farklıdır. Metaverse'de toplantılar, partiler ve konserler düzenlenebilir. Fiziksel yakınlık, katılmak isteyebileceğiniz herhangi bir etkinlik veya aile toplantısı için artık sınırlayıcı bir faktör değildir.

Sosyal Medyayı Yükseltme

Sosyal medya muhtemelen son on yılda kullanılan en büyük terimdir. Facebook (Meta) ve Twitter gibi platformlar internetin sosyal yönüne güveniyor ve şüphesiz, üç boyutlu bir sanal ortama yükseltmeden faydalanacaktır.

Yeni İş Fırsatları

Her şeyi telefonunuzdaki küçük bir ekrandan görüntülemek yerine, meta veri deposu, sanallaştırılmış vitrinler, dikkat çekici gösteriler ve son derece etkileşimli katılım ve müşteri hizmetleri gibi yeni pazarlama ve reklam stratejilerini kullanarak ürün ve hizmetleri tanıtmak ve tüketmek için tamamen sürükleyici bir yol sunar. Bu, ürünü görebileceğiniz, tutabileceğiniz ve hatta dokunsal teknolojiyi (titreşim, kuvvetler ve hareket yoluyla dokunma deneyimi) kullanarak hissedebileceğiniz anlamına gelir. Bu tür bir etkileşim, her iki taraf da daha iyi bir kullanıcı deneyimi alacağı için hem tüketiciye hem de işletmeye fayda sağlayacaktır.

Çevrimiçi Öğrenme ve Eğitimde İyileştirmeler

Meta veri deposu ile öğrenme her zamankinden daha erişilebilir olacaktır. Sınıfın fiziksel konumunun artık dikkate alınmasına gerek yoktur. Dünyanın dört bir yanından insanlar, uygulamalı bir eğitim ortamında gerçek zamanlı olarak bilgi paylaşabilecek ve birlikte çalışabileceklerdir. Buna ek olarak, öğrencilerin Metaverse içinde gördükleri üzerinde tam kontrole sahip olduğumuz için, görsel öğrenme ile fikir ve kavramları iletmek daha kolay olacaktır. Çünkü öğrenciler tarihsel olayları teorik olarak değil uygulamalı olarak önlerinde deneyimleyebileceklerdir. Kişiler, hayatın nasıl olduğunu gerçek anlamda görmek için Antik Roma sokaklarında dolaşıldığını hayal edebilir durumda olacaktır.

Kripto Para Birimleri ve NFT'ler Üzerinde Olumlu Etki

Kripto para birimi ve NFT'ler, güvenlik, güven, şeffaflık ve tabii ki âdemi merkezizetçilik sağlayan blok zincir teknolojisi aracılığıyla yaklaşan Metaverse dünyasında önemli bir role sahip olacaktır.

Oyun Geliştirmeleri

Meta (eski adıyla Facebook), tüm şirketini Metaverse dünyasının önde gelen ön yüzü olarak yeniden markalaştırdı. Bunlara ek olarak, Xbox Metaverse ve Roblox ile Microsoft gibi büyük şirketler örnek gösterilebilir.

Finansal Kazanç İçin Yeni Fırsatlar

Ne zaman yeni bir teknoloji olsa, insanlar her zaman ondan para kazanmanın yollarını bulacaktır. Meta veri deposunda da durum farklı değildir. Çünkü insanlar zaten meta veri deposunun sunduğu her şeyi kullanarak sürdürülebilir bir yaşam kazanmanın yollarını bulmaktadırlar.

Çalışma Ortamında İyileştirmeler

Çalışma ortamı her zaman yeni teknolojilerden yararlanmıştır. Metaverse ve Sanal Gerçeklik (VR) teknolojisinin ortaya çıkmasıyla da durum farklı olmayacaktır. VR gözlüğü takmak ve iş yerinizin üç boyutlu sanal simülasyonuna ev rahatlığında katılmak, kesinlikle pek çok kişiye fayda sağlayacak ilgi çekici bir konsepttir. Meta veri deposunun temel avantajı, bireylerin interneti ve diğer ilgili dijital iletişim teknolojilerini kullanma biçiminde devrim yaratacaktır. Web 2.0 ve sosyal medyanın avantajlarına benzer şekilde konsept, pratik uygulamalarla değer yaratan yeni dijital ürün ve hizmetleri ortaya çıkaracaktır (Pineda, 2021).

METAVERSE'İN DEZAVANTAJLARI

İnsanlar Metaverse ve beraberinde getirdiği sonsuz olasılıkları incelemeye ve araştırmaya başladı. Metaverse'de artık insanlar, özellikle de gençler arasında ortak bir terim haline geldiğine göre, bu yeni konseptle birlikte gelen eksikler ve riskler aşağıda incelenmiştir.

Siber Suç

Siber suç, var olduğundan beri interneti rahatsız eden ciddi bir sorundur. Hükümetler, mevcut internet sistemlerimizin güvenlik seviyelerini güçlendirmeye yardımcı olmak, siber suçla mücadele etmek için milyonlarca dolar ve yıl harcadılar.

Kültürler ve Toplular Üzerinde Olumsuz Etki

Herkesi birbirine bu kadar yakınlaştırmannın ve dünyanın farklı kültürlerini bir araya getirmenin bir dezavantajı, şu anda dünyada mevcut olan güzel kültürel çeşitliliği kaybetmektir. İnsanlar zamanlarının çoğunu Meta evrende geçirecekler, artık küçük ve yakın toplumlara bağlı hissetmeyecekler ve kendi yerel veya bölgesel kültürlerini benimseme ihtiyacı hissetmeyeceklerdir. Bu nihayetinde insanlığın başlangıcından beri var olan birçok geleneğin sona ermesine yol açabilir ve muhtemelen yeni bir toplum yaratılacaktır.

Bağımlılık Sorunları

Oyun oynama benzer şekilde, bağımlılık bir sorun haline gelebilir. Bazıları, tamamen sanal bir dünyaya dalmış olduğu için Metaverse ile daha büyük bir bağımlılık riski olduğunu iddia ediyor. Yemek yemek ve uyumak gibi temel fiziksel ihtiyaçlarınızın yanı sıra VR kurulumunuzdan ayrılmanıza gerek olmamaktadır.

Fiziksel Dünyayla Bağlantıyı Kaybetmek

Birçok insanın Metaverse hakkında sahip olduğu en büyük endişelerden biri, içindeyken zamanın izini kaybetmenin ne kadar kolay olduğudur. Duyularınız temelde engelli olduğundan veya başka bir deyişle, gerçek dünya yerine sanal dünyayla bağlantılıdır.

Gizlilik ve Güvenlik Sorunları

Bu endişeleri daha da kötüleştiren şey, Meta'nın yükü yeni meta veriye yönlendiriyor olmasıdır. Kullanıcılarının gizlilik endişeleri ile önceki geçmişleri göz önünde bulundurulduğunda kolay bir şekilde ortadan kalkmayacağı düşünülür.

Ruh Sağlığı Sorunları

Depresyon aynı zamanda Metaverse'e katılıp onu gerçek hayatlarından daha iyi bulanlar için de bir risktir, özgüvenlerini düşürür ve şiddetli depresif ataklar yaşamalarına neden olur.

Sanal Zorbalık

Herhangi birine yönelik zorbalık, taciz ve kişisel saldırılar kaçınılmaz olarak Meta evrenin karanlık taraflarından biri olacak ve ne yazık ki bununla mücadele etmek için yapılabilecek çok az şey mevcuttur.

İlmlilik Eksikliği

Şu anda, Meta'nın sosyal ağı "Facebook"taki kötü davranışları kötü idare ettiği göz önüne alındığında, bununla mücadele etmenin bir yolu yok gibi görünüyor. Metaverse, toksik bir ortam olma potansiyeline mahkum görünüyor.

Bağlantı ve Donanım Sorunları

Meta veri deposuna erişmek için gereken donanım ve dijital araçları edinme ve kullanma becerisine sahip olanlar ile olmayanlar arasında ayırım yapmasıdır. Daha az şanslı insanlar ve topluluklar bunun faydalarından yararlanamayacaklardır.

Kurumsal Devralma

Belki de en iyi örnek, şirketlerin nasıl YouTube'a atladığı ve bireysel içerik oluşturucuların komutasını nasıl devraldığı, ev yapımı özgün videolardan, profesyonel ekipler tarafından profesyonelce üretilmiş ve düzenlenmiş videolara geçişi görülür.

METaverse'E GİREN İLK 5 DÜNYA MARKASI

Dijital pazarlama söz konusu olduğunda işletmelerin hepsi aynı temele sahiptir. Her işletme bir reklam panosunu karşılayamaz, ancak her e-posta veya sosyal medya gönderisi aynı miktarda ağırlık ve potansiyel taşır. Aşağıda Metaverse dünyasına giren ilk 5 markaya yer verilmiştir.

Adidas

Aralık 2021'de Adidas, "Into the Metaverse" başlıklı ilk NFT (Fungible Token) koleksiyonunu yayınladı.

Nike

Aralık ayında Nike, sanal spor ayakkabı, koleksiyon ürünleri ve aksesuarların dijital yaratıcısı RTFKT'yi satın aldı. Ayrıca, Nike Blazer ve Air Force 1 gibi ürünleri içeren dijital bir dünya olan "Nikeland"ı başlatmak için Roblox video oyun platformuyla ortaklık kurdu.

Gucci

Animasyonlu ünlüler, vinyl oyuncaklar ve dijital koleksiyonlar yaratmada lider şirket olan Gucci ve SUPERPLASTIC, sınırlı bir CryptoJanky NFT ve seramik heykel serisi olan SUPERGUCCI'yi piyasaya sürmek için bir araya geldi.

Forever 21

Forever 21, kullanıcıların marka ürünlerini satın alıp satmalarına ve Roblox video oyun platformunda kendi mağazalarını kişiselleştirmelerine olanak tanıyan bir Metaverse oluşturma şirketi olan Virtual Brand Group ile özel bir ortaklık başlattı.

Walmart

Metaverse'nin olanakları şimdiye kadar oyun ve müzik konserlerinde görüldü. Bu ortamın içine artık Walmart da ilerleyen süreçte dahil olacak. Walmart, müşterilere tavsiyelerde bulunmaktan kimlik gerektirmeden içecek satın almalarına izin vermeye kadar, tüketicilere Metaverse'de perakendenin geleceğine bir uygulama daha geliştirmektedir (Investors, 2022).

SANAL GERÇEKLİK ve ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK

Sanal gerçeklik, evrendeki dünyayı başka bir boyutta görmeyi ve gerçek hayatta erişilemeyen hatta henüz yaratılmamış şeyleri deneyimlemeyi sağlar. Üstelik üç boyutlu grafikler dünyasının ne sınırları ne de kısıtlamaları vardır ve istediğimiz gibi kendimiz tarafından yaratılabilir ve manipüle edilebilir. İnsanlar her zaman daha fazlasını ister. Sadece monitörde bir resim izlemek yerine, bu dünyaya adım atmak ve onunla etkileşim kurmak istiyorlar. İçinde bulunduğumuz on yılda aşırı derecede popüler ve moda olan bu teknolojiye Sanal Gerçeklik (VR) denilmektedir. Sanal Gerçeklik (VR), kişinin özel insan-bilgisayar arabirimi ekipmanı aracılığıyla sentetik (simüle edilmiş) bir ortam algıladığı, sürükleyici, etkileşimli, bilgisayar aracılı bir deneyimin popüler adıdır.

Sanal gerçekliğin 1950'lerde başladığı kabul edilir, ancak 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda halkın dikkatine sunuldu. Bu, 1987'de dünyayı 'sanal gerçeklik' terimiyle tanıştıran öncü bilgisayar bilimcisi Jaron Lanier'e atfedilebilir. Sanal gerçeklikle ilgili araştırmalar 1990'larda devam etti ve The Lawnmower Man gibi filmlerin ortaya çıkışıyla birleşince profilinin yükselmesine yardımcı oldu.

Çoğu sanal gerçeklik ortamı ya bir bilgisayar ekranında ya da özel stereoskopik ekranlar aracılığıyla görüntülenen görsel deneyimlerdir. Sanal gerçeklik, hoparlörler veya kulaklıklar aracılığıyla işitsel uyarımı da içerebilir. Kullanıcılar klavye, fare veya kablolu eldiven gibi cihazları kullanarak sanal ortamlarla etkileşime girebilir. Sanal gerçekliğin tarihi, büyük ölçüde, bir deneyimi daha gerçek kılma girişimlerinin tarihi olmuştur. Onun tarihsel örneklerinin çoğu görsel ve daha az ölçüde işitseldir. Bunun nedeni, tüm insan duyuları nedeniyle, görme, işitme tarafından takip edilen en fazla bilgiyi sağlar. Muhtemelen dünya algımızın yüzde 90'ı görsel veya işitseldir (Mandal, 2013).

1990'ların başında sanal gerçeklik alanındaki gelişmeler çok daha fırtınalı hale geldi. Sanal Gerçeklik teriminin kendisi son derece popüler oldu. Sanal Gerçeklik neredeyse her türlü medyada duyulmakta, insanlar bu terimi çok sık dile getirmekte ve birçok durumda da kötüye kullanılmaktadır. O ortamdaki simüle edilmiş nesnelere sanki gerçekmiş gibi etkileşime girer. Sanal Gerçeklik, bir kullanıcı tarafından gerçek zamanlı olarak hareket ettirilebilen ve manipüle edilebilen, bilgisayar tarafından oluşturulan bir sanal ortamı tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Steuer, 1995).

FİZİKSEL MARKETLER İLE SANAL MARKETLERİN KIYASLANMASI

Pazaryeri, alıcı ve satıcı etkileşiminin fiziksel bir yeridir. Piyasada satıcı ve alıcı bireysel olarak tanışır ve bilgi alışverişinde bulunur. Alıcı ve satıcı, sohbet etmek, pazarlık etmek, dokunmak, koklamak ve kişiden kişiye işlem yapmak için fiziksel olarak buluşur. Sanal market bilgi ve iletişim teknolojisi tabanlı elektronik veya çevrimiçi alışveriş, belirli bir konuma ihtiyaç duymadan gerçekleşir. Alıcı ve satıcı rahat bir şekilde işlem yapıyor olabilir ve kıyafet zorunluluğu, toplanma yeri veya teşhir ve dekorasyon ihtiyacı nedeniyle kesintiye uğramaz (Balle, 2015).

Fiziksel pazarlama, insanları inşa etmeyi içerir. Oysa çevrimiçi bir işletme yalnızca ürün satmakla ilgilenir. Temel olarak, fiziksel pazarlama insanlarla yüz yüze ilgilenmekle ilgilidir. Buna elbette pazara gelen müşterilerde dâhildir. Çevrimiçi bir işletmede müşterilerinizle gerçekten bu tür bir yakınlık elde edemezsiniz ve birincil amacınız daha fazla ürün satmaktır. Fiziksel pazarda yeni insanlarla tanışmak, yeni arkadaşlar edinmek ve işiniz hakkında onlarla konuşmak için birçok farklı ülkeye seyahat edersiniz. Çevrimiçi pazarlama, birçok insanla tanıştığınız yer olabilir,

ancak günümüz pazarında ihtiyaç duyulan sıcaklık, güven, yakınlık ve sadakati oluşturmak zordur. Belli başlı perakende web portallarından bazıları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Başlıca Web Portalları

E-Perakende Portalları	Tanım
Flipkart	Mobil eklentiler, kitaplar, kameralar, oyunlar, elektronik ürünler, ev ve ev aletleri ve daha pek çok ayrıntıyı dijital bir pazarda indirimli fiyatlarla satan çevrimiçi bir perakende satış sitesidir. Müşteriler için birden fazla ödeme seçeneği sunar; banka kartı, banka kartı ve kapıda ödeme internet bankacılık.
Myntra	Moda ve yaşam tarzı ürünleri satan sanal bir perakendecidir. Erkek giyiminde orijinal markalı ürünlerin satışıyla ilgilenir.
HomeShop18	En son web ve televizyon kataloğunun müşterilerine doğrudan satış yapmasına izin veren bir multimedya çalışma alanında çalışan çevrimiçi bir moda destinasyondur. Ürünleri cep telefonları, kitaplar, hediyeler, elektronik cihazlar, bilgisayarlar, oyunlar ve daha pek çok şeyden oluşur.
Ebay	Müşterilerin her şeyi takas edebildiği çevrimiçi ortamda faaliyet gösteren Hindistan'ın önde gelen sanal perakendecilerinden biridir. Bilgisayar aksesuarları, kitaplar, dergiler, elektronik, spor, mücevher ve çok daha fazlasını içeren 50.000'den fazla kategoride bir ticaret platformu sağlar. Herkesin hemen hemen her şeyi ticaret yapabileceği bir çevrimiçi pazar yeridir.
Yebhi	Giysiler, cep telefonları, saatler, güneş gözlükleri, dizüstü bilgisayarlar, ayakkabılar, çantalar ve çok daha fazlasını içeren çok çeşitli ürünler satan çevrimiçi bir yaşam tarzı ve moda alışveriş portalıdır.
Amazon	Kitaplar, DVD'ler, giysiler, mobilyalar, mücevherler vb. dahil olmak üzere dijital bir pazarda çok çeşitli ürünler satan bir dünya internet perakendecisi devidir.
Jabong	Merkezi Gurgaon'da bulunan ve güzellik ürünleri, giysiler, ev aksesuarları, ayakkabılar, gözlükler vb. satan bir Hint moda ve yaşam tarzı web portalıdır.

Kaynak: (Pandey vd., 2014).

Online pazarlama: Çevrimiçi pazarlama, sosyal medya, reklamlar ve e-posta gibi çevrimiçi kanallar aracılığıyla ürün veya mal satma sürecidir.

Avantajlar:

- Ürünler istenilen zamanda birkaç saniye içinde satılabilir.
- İnternette çok düşük bir maliyetle içerik, ses ve video klipleri kolayca sunulabilir.

Dezavantajlar:

- Tıklama dolandırıcılığı riski.
- Zorlu ürünler için etkili reklamlar.

Offline pazarlama: Çevrimdışı pazarlama, basılı reklamlar, telefonla pazarlama vb. gibi çevrimdışı kanallar aracılığıyla ürün veya mal satma sürecidir

Avantajlar:

- Tam olarak ihtiyaç olunan sipariş edilir.
- Bir sadakat planını teşvik etmek için değerlidir.

Dezavantajlar:

- Çok zaman alır.
- Ulaşılan hedef kitlede sınırlama ve sınırlı erişilebilirlik.

Tablo 2’de online ve offline pazarlamadaki farklılıklar gösterilmiştir.

Tablo 2. Fiziksel Pazarlama ve Sanal Pazarlama Arasındaki Fark

Çevrimiçi Pazarlama	Çevrimdışı Pazarlama
1. Çevrimiçi pazarlama genellikle içeriğe odaklanır.	Çevrimdışı pazarlama genellikle ürüne odaklanır.
2. Çevrimiçi pazarlama, medya, web içeriği, arama e-postası, sosyal medya gibi üçüncü tarafları içerir.	Çevrimdışı pazarlama, kitle iletişim araçlarını, telefon merkezini, telefonu içerir.
3. Çevrimiçi pazarlama, müşterilerle e-posta, sohbet, sosyal medya aracılığıyla iletişim kurar.	Çevrimdışı pazarlama, müşteri ile cep telefonu numarası ve personeli ile iletişim kurar.
4. Hedef kitle tek bir yerde buluşur.	Hedef kitle dağınık.
5. Maliyet etkindir.	Pazarlama maliyeti yüksektir.
6. Sektörün ve pazarın profesyonellerine doğrudan ulaşmaya yardımcı olur.	Bazı engellerden dolayı profesyonellere doğrudan ulaşmamaktadır.
7. Potansiyel alıcı görünemez.	Potansiyel alıcıları tarafından doğrudan görülebilir.
8. Yönetilecek daha az insan.	Yönetilmesi gereken büyük insanlar.
9. Google web yöneticisi araçları, AdWords bilgi merkezi ve diğer araçlar gibi araçlar, görüntüleme oranını, dönüşüm oranını ve internet pazarlamacılığının genel reklam başarısını kontrol etmek için kullanılabilir.	Burada, basılı, radyo ve televizyon reklamcılığının başarısını ölçmek için zorlu bir görev vardır, çünkü bir izleyicinin satın alıp almayacağı belirsizdir.
10. İçerik pazarlama taktiklerini kullanarak içeriğiniz dünya çapındaki bir kitleye ulaşabilir. Her gün içerik binlerce kişiye ulaşarak etkiyi ve kapsamı artırır.	Bu çevrimdışı pazarlama ile mümkün olmayabilir.
11. Çevrimiçi pazarlamada, yerel mağazalar bile açmadan tüm dünyaya bir ürün satılabilir. Büyük stok tutmaya gerek yoktur. Küresel maruz kalma sağlar.	Çevrimdışı promosyonların kendi sınırlamaları vardır. Asla maksimum maruz kalmayı garanti etmez.
12. İnternet pazarlamasının zaman kısıtlaması yoktur. Müşteriler istedikleri zaman web sitenizi ziyaret edebilir ve ürün veya hizmetlerinizi satın alabilir.	Burada, yalnızca mağazanız açıldığında satış veya müşteri bekleyebilirsiniz.
13. Çevrimiçi pazarlama, belirli bir teklifle belirli bir müşteri grubunu hedefleyerek işinizi büyütmenize yardımcı olur. Ayrıca promosyonlar için belirli bir grup insanı hedeflenebilir.	Bu tür stratejileri çevrimdışı senaryolarda uygulamak oldukça zordur. Bu taktikler yalnızca küçük işletmeler tarafından müşterileri elde tutmak için kullanılabilir.
14. Çevrimiçi Pazarlamanın Çeşitli Yolları <ul style="list-style-type: none">• Bağlı pazarlama:• Sosyal medya pazarlamacılığı• Sözlü pazarlama• İçerik pazarlama• Arama motoru optimizasyonu• Eposta pazarlama• Etkileyici pazarlama• Marka pazarlaması• Neden pazarlama	Çevrimdışı Pazarlamanın Çeşitli Yolları <ul style="list-style-type: none">• Billboard reklamları• Kartvizitler• Doğrudan posta• Tele pazarlama• Reklamları yazdır

Kaynak: (Joshi, 2022).

PERAKENDELER ve DİJİTAL PAZARLAMA

Geçen yıl boyunca, dijital kanalların tüketiciler tarafından benimsenmesi hızlandı. Perakende sektörü üzerinde büyük bir etkiye neden olan yeni alışveriş biçimleri ortaya çıktı. Dijital pazarlama, perakendecilerin tüketicileriyle çevrimiçi olarak etkileşim kurması için çok önemlidir. Perakendecilerin perakende sektöründe akılda kalabilmeleri, müşteri ve rekabetçi ortamda dijital pazarlama stratejilerini benimsemeleri gerekmektedir. Perakendeciler, dijital pazarlamanın kendilerine sunduğu fırsatları değerlendirmeli ve hedef kitlelerinin olduğu yerde bulunmalıdır. Aşağıdaki maddelerde perakendecilerin tüketiciler için satın alma davranışlarını etkileyen unsurlar maddeler halinde verilmiştir.

Doğru Tüketiciyi Hedefleme

Dijital pazarlamanın en önemli faydalarından biri, doğru kişiye, doğru zamanda, en verimli kanallardan ulaşmanızı sağlamasıdır. Perakendeciler, çevrimiçi davranışa ve coğrafi profil oluşturmaya dayalı olarak, satın alma niyeti yüksek bir hedef kitleye kişiselleştirilmiş reklamlar gönderebilir. Perakendeciler ayrıca rakiplerinin ürünlerine ve çevrimiçi tekliflerine danışan bir hedef kitle olan kendilerine benzer bir hedef kitleyi seçebilir.

Kişiselleştirilmiş İletişim

Perakendecilerin bu verileri analiz etmesi ve tüketicileri için özel mesajlar oluşturmak için kullanması gerekiyor. Kişiselleştirilmiş mesajlar, müşteri deneyimini geliştirir ve müşteri sadakati oluşturur. Tüketiciler, istekleri ve ihtiyaçları ile ilgili kişiselleştirilmiş iletişim aldıklarında, onunla etkileşime girmeleri daha olasıdır. İletilen mesaj, reklam yapılan ürünler ve teklifler tüketicilerle alakalı olmalıdır.

Sorunsuz Çok Kanallı Deneyimler

Yeni tüketicinin alışveriş yolculuğu doğrusal değildir ve perakendecilerin akılda kalması için tüm temas noktalarında kusursuz deneyimler sunmak çok önemlidir. Perakendecilerin, bir tüketicinin alışverişlerini planlamak için kullanabileceği tüm cihazların farkında olması gerekir. İçerikleri mobil, uygulamalar, sosyal medya gibi dijital kanallara uyum sağlayabilmelidir. Kullanıcı deneyimi çok önemlidir. Kötü bir kullanıcı deneyimi, perakendecilere ve potansiyel tüketicilere mal olabilir.

Karlı Kampanyalar ve Verimli Bütçe

Dijital pazarlamaya yatırım yapmak, perakendecilerin güçlü ve zayıf noktalarını belirlemelerine yardımcı olacaktır. Perakendeciler, dijitalin sağladığı verileri kullanarak, kampanyalarında ayarlamalar yapmalarına ve hedeflerine ulaşmalarına olanak tanıyan ilgi çekici bilgiler toplayabilir.

EN İYİ DİJİTAL PAZARLAMA STRATEJİLERİNE SAHİP MARKALAR

Dijital pazarlama, olası satışları yakalamak ve ürünleri satmak için tasarlanmıştır. Dijital marka, ilişkiler kurmak ve müşterilerle etkileşim kurmak için vardır. Dünyada en iyi dijital pazarlamasına sahip olan markalar aşağıda yer verilmiştir.

Asos Ugc (Kullanıcı Tarafından Oluşturulan İçerik)

2000 yılında kurulan ASOS, her hafta 300.000'den fazla elbise ve 85.000 erkek gömleği ile dünyanın dört bir yanından 18,4 milyon aktif müşteriye taşınarak çevrimiçi perakendenin en trend isimlerinden biri haline geldi. ASOS çok başarılı oldu, çünkü hedef kitesini tanıyor: Y kuşağı. ASOS, Y kuşağının %90,4'ünün sosyal medya kullandığını ve ortalama bir insanın sosyal kanallara günde iki buçuk saatten az zaman harcadığını biliyor. Markanın en iyi sosyal medya kampanyalarından biri, UGC'yi (kullanıcı tarafından oluşturulan içerik) içeriyordu. ASOS, Instagram takipçilerinden beğendikleri ASOS kıyafetlerini '#AsSeenOnMe' hashtag'i ile online

olarak paylaşımlarını istedi ve karşılığında ASOS sosyal medya kanallarında yer alma fırsatı buldu. Bu strateji tüm kutuları işaretledi, şu anda #AsSeenOnMe hashtag'iyile 1,84 milyon gönderisi var. Küçük işletmelerin UGC'yi kullanmayı düşünmesi gerektiğini gösteriyor. Kitlenizi içerik paylaşmaya teşvik etmek yalnızca marka bağlılığını teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda ücretsiz reklamcılıkla sonuçlanır. #AsSeenOnMe kampanyasının bu kadar olumlu sonuçlar almasının en büyük nedenlerinden birisi de bundan kaynaklanmaktadır.

Netflix (Kişiselleştirme Pazarlaması)

Dünya çapında sürekli büyüyen 140 milyon abonesiyle Netflix, müşteriye elde tutma konusunda liderdir. Kişiselleştirme pazarlaması, gültüyü kesmenin etkili bir yoludur. Aslında, tüketicilerin %91'i kendilerine doğrudan teklif sunan işletmelerle etkileşim kurmaya daha istekli olduklarını söylüyor. Netflix mükemmel bir şekilde kişiselleştirmekle kalmamaktadır, aynı zamanda müşterilerine çok fazla baskı yapmamaktadır.

Nike (Sohbet Robotları)

Spor giyim devleri sadece pazarlama söz konusu olduğunda mı yapıyor? Kesinlikle hayır. Nike, dijital kampanyalarına büyük özen gösterir ve düşünür. Yıllar boyunca bazı parlak reklamlar üretti, ancak son favorilerinden biri bir Yapay Zeka botu içeriyordu. 2018'de Nike, Jordan markasını tanıtmak için Facebook Messenger'ın sohbet robotu platformu Snaps ile ortaklık kurdu. Botun amacı, en son Jordan bloğundan, haber bülteninden ve web sitesindeki içeriği Messenger aracılığıyla Nike'in Facebook takipçilerine ulaştırmaktı. Kullanıcılar, en son sürümler hakkında Jordan botu ile etkileşime girebilir ve hatta bildirim alma zamanlarını özelleştirebilirler. Bu strateji büyük bir başarıydı ve marka, tüm endüstriler için e-postalar için olağan %21,33'lük açık orana kıyasla çok büyük olan %87'lik açılma oranları gördüğünü iddia etmiştir.

Airbnb (Sosyal Etkileyici Pazarlama)

Yaklaşık 150 milyon aktif kullanıcıdan oluşan devasa bir kiracı ve ev sahibi topluluğu oluşturan Airbnb, şu anda seyahat endüstrisindeki en yüksek uçan isimlerden biridir. Airbnb'nin başarısının anahtarı, öncelikle sosyal etkileyici pazarlama yoluyla elde edilen güven oluşturmaktan geçmektedir. Instagram'da aylık 1 milyar aktif kullanıcısı olan bu sosyal medya platformu, platformu kullanan ünlülerin miktarı göz önüne alındığında, etkileyici pazarlama için idealdir.

Tesco (Segmentasyon)

Bu süpermarket devi için her küçük müşteri verisi dijital pazarlama stratejisine yardımcı oluyor. 1994 yılında Tesco, sadakat programı endüstrisinde devrim yaratan Clubcard'ı tanıttı. Şu anda 16 milyon aktif Clubcard üyesi var ve Tesco bu sadakat kartları tarafından toplanan verileri bölümlere ayrılmış veya 'hedefli' e-postalar göndermek için kullanıyor. Pazarlamada segmentasyon, kitlenizi demografi, satın alma davranışı ve coğrafi konum gibi şeylere dayalı olarak farklı gruplara ayırmayı içerir ve bu belirli gruba kişiselleştirilmiş içerik göndermenize olanak tanır. Son zamanlarda Tesco, ailenin daha önce satın aldıklarına dayalı olarak daha sağlıklı tarif önerileri, fırsatlar ve indirimler gibi diğer hedeflenen içerikler göndermek ve aileleri belirlemek için Clubcard satın alma geçmişi bilgilerini kullanıyor.

Innocent (Dijital İçerik Pazarlaması)

Dijital içerik pazarlaması her zaman sorunsuz ilerlemez, ancak Innocent akıllı dijital pazarlama stratejilerinden bazı verimli sonuçlar elde etti. 2013 yılında Coca Cola tarafından satın alınan smoothie markası, son derece etkileşimli, ilginç ve güncel içeriği ile tanınmaktadır. Innocent, farkındalık oluşturmak ve müşteri katılımını teşvik etmek için testler, sorular ve yarışmalar dahil etkileşimli medya kullanır. Innocent, bir insan sesi, yani kurumsal olmayan bir ton kullanarak, sosyal medyada sürekli olarak ilişkilendirilebilir.

Walmart

Walmart, özellikle e-perakendeci Amazon ile rekabet ederken, rekabet avantajı olarak teknolojiye ve ölçekten yararlanıyor.

Şekil 1. Walmart Teknolojisi

Kaynak: (Desai vd., 2012).

Kasiyersiz Teknoloji

Amazon gibi bazı perakendeciler kasiyersiz mağazalara dalarken, Walmart bir dizi ödeme seçeneği sunmaya güveniyor. Walmart, Kanada'daki çeşitli mağazalarda kasiyerleri self-servis kasalarla değiştirmek, Fayetteville, Arkansas'taki bir Supercenter'da "deneysel bir ödeme deneyimi" yaratmak ve Florida'da kasiyersiz bir Mahalle Pazarı mağazası açmak da dâhil olmak üzere mağazalarda kasiyersiz teknolojiyi test etti. Ancak, tüm müşterilerin teknoloji seçeneklerinin bir kısmını veya tamamını kullanmak istemediğini, bu nedenle kasiyere ihtiyaç olduğu kaydedildi.

Ses Teknolojisini Keşfetmek

Şirket daha şimdiden ses teknolojisini çalışanlarının kullanımına sundu: Me @Walmart uygulaması, daha önce bazı çalışanlar için bağımsız bir uygulama olarak sunulan Ask Sam adlı sesle etkinleştirilen bir kişisel asistan sunuyor. Walmart, blok zincirini birden fazla alanda

“tedarikçiler, taşıyıcılar, lojistik arasındaki işlemleri otomatikleştirebilecek bir mekanizma olarak” düşünüyor ve blok zinciri ile izlenebilirlik ve şeffaflığın potansiyel olarak yenilenme ve sürdürülebilirlik çabalarına bağlanabileceğini belirtti.

Makine Öğrenimi ve Yapay Zekâdan Yararlanma

Walmart'ın paradan tasarruf etmeye, geniş ölçekte kişiselleştirilmiş deneyimler yaratmaya ve çalışanları daha verimli hale getirmeye yardımcı olmak için makine öğrenimi ve yapay zekâyâ yöneldiğini belirtti. Örneğin Walmart, alışveriş yapanların geçmişini, tercihlerini ve bir eklenti deneyimi oluşturmak için genellikle ne satın aldıklarını anlamak için makine öğrenimi ve yapay zekâyı kullanan bir tahmin sepetine sahiptir. Walmart ayrıca mağaza çalışanlarının işlerini kolaylaştırmak için bu teknolojileri kullandı. Haziran ayında piyasaya sürülen ve kendi bünyesinde oluşturulan Me@Walmart uygulaması, makine öğrenimi, artırılmış gerçeklik, kamera görüşü ve yapay zekâyı kullanarak, diğerlerinin yanı sıra ABD'li çalışanların mobil cihazlarını kullanmalarına, yaklaşan vardiyalarını görüntülerine ve program değişiklikleri talep etmelerine olanak tanıyor.

Güvenliğe Odaklanma

Walmart'ın müşterilerinin pandemi sırasında değer ve rahatlığa odaklandığını, ancak güvenliği giderek daha fazla önemseyişi görüldü. Walmart güvenlik endişelerini gidermek için teknolojiyi kullandığı çeşitli yolları vurguladı. Örneğin, perakendeci geçen Aralık ayında eczane ürünleri için kaldırım kenarından teslim alma özelliğini ekledi ve Walmart+ üyelerine sunulan bir özellik olan mobil tara ve git özelliğini tüm konumlarda kullanıma sundu.

Walmart Pay

Teslim alma ve teslimat hizmetlerinde ve insanların uygulamada bir ödeme yöntemini bağlamasına ve ardından alışverişi daha dokunmatik hale getirmek için bir kasada bir QR kodu taramasına olanak tanıyan Walmart Pay uygulaması ile ödeme seçeneği bulunmaktadır (Moran, 2021).

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA METAVERSE'İN SANAL MARKETLERE GETİRECEĞİ DENEYİMLER

Blok zinciri tabanlı meta veri tabanı platformlarında tüketici değerlerine dair artan kanıtlarla, sanal alışveriş merkezlerindeki dijitalleştirilmiş perakende ürünlerin ve artırılmış gerçeklik alışveriş araçlarının tüketici zekasını, bağlamsal farkındalığı ve marka algısı ölçümlerini hesaplamalı verimlilik artışına neden olacak şekilde entegre edip edemeyeceğini anlamak için önemli bir talep vardır. Bu araştırmada, tüketici yolculuğu analitiğinin kişiselleştirilmiş alışveriş deneyimlerini ifade ederek sanal varlık satın alımına yardımcı olabileceğini gösteren önceki bulgular bir araya getirildi.

Küresel salgının hayatımızın birçok yönünü değiştirdiğini, bizi dijital dünyaya daha da yakınlaştırdığını ve internette geçirdiğimiz süreyi artırdığını söylemeye gerek yok. Bu artış, kullanıcıları sanal bir dünyada heyecan verici bir deneyime götüren artırılmış ve sanal gerçeklik gibi dijital ortamların artan önemini ortaya koydu. Bu teknolojilerin etkileyici yetenekleri, mobilitesi ve rahatlığı hem tüketicileri hem de Epic Games, Roblox, Microsoft ve Nvidia gibi

teknoloji devlerini cezbetmektedir. Facebook ayrıca, insanların bir araya gelebileceği, öğrenebileceği, çalışabileceği, oyun oynayabileceği, alışveriş yapabileceği ve hatta sanal ortamda iş yapabileceği "Metaverse" olarak adlandırılan kendi dijital alanını yaratmak için sanal gerçekliği (VR) ve artırılmış gerçekliği (AR) benimsemiştir. Ama Metaverse'i anlamak, hala geliştirmenin ilk aşamalarında olduğu için gerçekten zordur. Ancak, 2024 yılına kadar tahmini 800 milyar dolarlık bir pazar fırsatı ve Facebook'un meta veriyi gerçeğe dönüştürmek için ilk adımları atması ile teknoloji sektöründe Metaverse eğiliminin geliştiğini görülmektedir (Jenkins, 2022).

Sanal gerçeklik ve diğer teknolojilerin farklı unsurlarını birleştiren fütüristik bir teknoloji konsepti olarak, meta veri deposu büyük olasılıkla büyük miktarda veri içerecek ve bunların çoğu yapay zeka tarafından oluşturulacaktır. Bu nedenle, Metaverse deneyiminin işe yaraması, veri toplamak ve analiz etmek, önceki kalıplardan öğrenmek ve yeni yaratıcı süreçler, uygulamalar üretmeye yardımcı olmak için yapay zeka teknolojilerinin kapsamlı kullanımını gerektirecektir.

Metaverse'de alışveriş yapma yeteneği en heyecan verici olasılıklardan biri olacaktır. Bu nedenle birçok moda markası, gerçek zamanlı, daha sürükleyici ve etkileşimli deneyimler sunmak için Metaverse vizyonuna dahil olmanın yollarını arıyor. Yapay zeka teknolojilerinin entegrasyonu ile meta veri tabanındaki sanal alışveriş deneyimleri, bir müşterinin etkinliğini, satın alma geçmişini, zevkini ve demografik profilini takip edebilme ve bu verileri yeni, daha kişiselleştirilmiş kıyafet önerileri sağlamak ve satın almaları teşvik etmek için kullanabilme avantajına sahiptir. Mekan ve zamanın ötesinde alışveriş, tam erişilebilirlik sağlayarak, alışveriş yapanların sanal mağazalarda dolaşmasına, bir 3D soyunma odası aracılığıyla çevrimiçi kıyafetleri denemesine ve hatta kıyafetlerin nasıl görüldüğüne dair 360 derecelik bir görüşe sahip olmasına olanak tanıyacaktır. Müşteriler, adrenalin pompalayan bir test sürüşü yaparken yeni bir araba bile satın alabilecek, kişisel bir danışmandan güzellik danışmanlığı alabilecek ve ürünün nasıl görüldüğünü ve hissettirdiğini kontrol etmek için aksesuarları, güneş gözlüğünü ve makyaj yapmayı deneyebilecektir.

SONUÇ

Sanal teknolojiyi benimsemek, çevrimiçi ve çevrimdışı etkileşimlere daha insani bir yaklaşım oluşturmak için önemli bir taktiktir. Markalar görüntülü sohbet, canlı sohbet, birlikte gezinme ve sosyal medya mesajlaşma gibi kanalları kullanarak daha güçlü ve kişisel bir deneyim için müşterilerinin ilgisini daha iyi çekebilir. Pazarlamacılar her zaman en son teknolojik gelişmelerden haberdar olmaya çalışırlar, bu nedenle Metaverse pazarlama olasılığının dijital pazarlama dünyasında sıcak bir konu haline gelmesi şaşırtıcı değildir. Gerçek ve sanal dünya arasındaki çizgi giderek bulanıklaştıkça, Metaverse, insanların daha fazla zaman harcadıkları, markaları deneyimledikleri ve hatta sanal ürünler satın aldıkları bir yer olmaya hazırlanıyor. Markalar, meta veriyi en hevesli benimseyenler olarak kabul edilen bir bin yıllık veya Z kuşağı kitlesiyle alakalı kalmak için dijital pazarlama stratejilerini Meta veriye doğru yönlendiriyor. Z kuşağı tüketicileri, Meta veri tabanında sosyal olarak etkileşim kurmak için gerçek hayatta olduğundan iki kat daha fazla zaman harcar. Birçok kullanıcı genç olsa da etkileri ve satın alma güçleri yalnızca zamanla artacaktır. Elbette, markaların bu sanal kanalları pek çok sektörde kullanmasının sayısız yolu var. Sanal gerçekliğin yükselişi, dünyanın her yerindeki akademisyenlerin ve iş dünyasının liderlerinin merakını artırdı. Perakendenin geleceği üzerindeki yankılanan etkisi göz ardı edilemez. İşletmeler, ürünlerini nasıl sunduklarını ve son tüketicilere nasıl hizmet ve olumlu bir müşteri deneyimi sunduklarını etkileyerek, iş akışlarında sanal gerçeklik (VR) teknolojisinin uygulanmasına doğru giderek vites değiştiriyor. Bu çalışma

raporu, sanal gerçekliğin (VR) artan alaka düzeyini incelemekte ve alandaki uzmanların buna verdiği önemi değerlendirmektedir. Makale, perakendede sanal gerçekliğin uygulanmasına ve müşteri deneyiminin çeşitli aşamaları üzerindeki etkisine odaklanarak onu doğrusaldan doğrusal olmayana dönüştürdü. Ayrıca, tüketicilerin satın almaya hazır olmalarını artırmanın bir yolunu sunar. Aslında, perakende sektöründe bir bütün olarak sanal gerçekliğin kullanımına bakıldı. Sonuç olarak, gelecekteki çalışmalar, bu alandaki literatürü artırmak için farklı ürün veya hizmet markalarının yanı sıra diğer coğrafi bölgelerden daha geniş bir katılımcı yelpazesini içerebilir.

KAYNAKLAR

Adams, D. (2022). Virtual Retail in the Metaverse: Customer Behavior Analytics, Extended Reality Technologies, and Immersive Visualization Systems. *Linguistic & Philosophical Investigations*.

Annur, C. M. (2021). Negara Mana Saja yang Jadi Pasar Terbesar Facebook?. [Online]. <https://databoks.katadata.co.id/datapublish/2021/11/08/negara-mana-saja-yang-jadi-pasar-terbesar-facebook> [Erişim Tarihi: 15 Eylül, 2022].

Balle, L. (2015). Difference Between a Marketplace and an eMarketplace. [Online]. <https://smallbusiness.chron.com/difference-between-marketplace-emarketplace-25645.html> [Erişim Tarihi: 17 Eylül, 2022].

Boardman, R., Henninger, C. E., and Zhu, A. (2020). Augmented reality and virtual reality: new drivers for fashion retail?. In *Technology-driven sustainability* (pp. 155-172). Palgrave Macmillan, Cham.

Canorea, E. (2021). What companies use metaverses for and why the big tech companies are so interested. [Online]. <https://www.plainconcepts.com/metaverse-companies/> [Erişim Tarihi: 20 Eylül, 2022].

Desai, P., Potia, A., and Salsberg, B. (2012). Retail 4.0: The future of retail grocery in a digital world. [Online]. [https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/dotcom/client_service/retail/articles/the_future_of_retail_grocery_in_digital_world%20\(3\).pdf](https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/dotcom/client_service/retail/articles/the_future_of_retail_grocery_in_digital_world%20(3).pdf) [Erişim Tarihi: 25 Eylül, 2022].

Haenlein, M., and Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5-14.

Hendler, J. (2009). Web 3.0 Emerging. *Computer*, 42(1), 111-113.

Investors, (2022). Turkey And Metaverse: How to Buy Digital Real Estate. [Online]. <https://oginvestors.net/turkey-and-metaverse-how-to-buy-digital-real-estate/> [Erişim Tarihi: 20 Eylül, 2022].

Jenkins, T. (2022). Immersive Virtual Shopping Experiences in the Retail Metaverse: Consumer-driven E-Commerce, Blockchain based Digital Assets, and Data Visualization Tools. *Linguistic and Philosophical Investigations*, 21, 154-169.

Joshi, A. (2022). Difference Between Traditional Marketing and Digital Marketing. [Online]. <https://www.geeksforgeeks.org/difference-between-traditional-marketing-and-digitalmarketing/> [Erişim Tarihi: 23 Eylül, 2022].

Joy, A., Zhu, Y., Peña, C., and Brouard, M. (2022). Digital future of luxury brands: Metaverse, digital fashion, and non-fungible tokens. *Strategic Change*, 31(3), 337-343.

- Lee, B. K. (2021). The Metaverse World and Our Future. *Review of Korea Contents Association*, 19(1), 13-17.
- Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... and Hui, P. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. arXiv preprint arXiv:2110.05352.
- Mandal, S. (2013). Brief introduction of virtual reality and its challenges. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 4(4), 304-309.
- Marr, B. (2022). Important Problems & Disadvantages of the Metaverse. [Online]. <https://bernardmarr.com/7-important-problems-disadvantages-of-the-metaverse/> [Erişim Tarihi: 24 Ekim, 2022]
- Moran, C. D. (2021). 5 takeaways on digital innovation from Walmart's top tech executive. [Online] <https://www.grocerydive.com/news/5-takeaways-on-digital-innovation-from-walmarts-top-tech-executive/608709/> [Erişim Tarihi: 26 Eylül, 2022].
- Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, 2 (1), 486-497.
- Pandey, A. C., Jamwal, M., and Soodan, V. (2014). Transforming physical to digital marketplace-E-retail: An Indian Perspective. *International Journal of Research in Management*, 4(4), 11-18.
- Pantano, E., and Gandini, A. (2017). Exploring the forms of sociality mediated by innovative technologies in retail settings. *Computers in Human Behavior*, 77, 367-373.
- Pineda, M. E. (2021). Metaverse Explained: Advantages and Disadvantages. [Online]. <https://www.profolus.com/topics/metaverse-explained-advantages-and-disadvantages/> [Erişim Tarihi: 18 Eylül, 2022].
- Saba, D., Sahli, Y., Maouedj, R., Hadidi, A., and Medjahed, M. B. (2021). Towards artificial intelligence: concepts, applications, and innovations. In *Enabling AI Applications in Data Science* (pp. 103-146). Springer, Cham.
- Steuer, J. (1995). *Defining Virtual Reality: Dimensions Determining Telepresence*. Communication in the Age of Virtual Reality. Biocca, F. and Levy, MR Hillsdale.

KAVRAMSAL MAKALE

Türkiye’de Sekülerleşme ve Tüketim Bağlamında Değişen Dindar Yaşam Biçimleri

Dr. Zülal ASANATUCI, Bağımsız Araştırmacı, e-posta: zulalkir@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8721-9579>

Öz

Türk toplumunda dindar yaşam biçimlerinde meydana gelen değişim, sosyal ve siyasal alanda önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Seküler ve dindar kesim tarafından farklı şekillerde yorumlanan bu değişimin sebebi olarak karşımıza çıkan en önemli olgulardan biri, tüketimdir. Modern yaşamın gerekliliklerinden biri olan tüketim şüphesiz toplumdaki her bireyin hayatına etki etmekte, içinde yaşadığı topluma entegre olmasını sağlayan bir tahakküm aygıtı olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla bireyler kendilerine dayatılan tüketim kültürünü, toplumla bütünleşmek adına içselleştirmektedir. 1980’li yıllardan itibaren bir tüketim toplumuna dönüşmeye başlayan Türkiye’de de tüketim gerek dindar gerek seküler yaşam tarzına sahip bireyler arasında popülaritesini gitgide artırmaktadır. Bu çalışmada dindar bireylerin 1980’li yıllardan itibaren toplumsal alanda görünürlüğünün artmaya başlamasına paralel olarak tüketim olgusunu içselleştirme biçimleri ile dindarlıklarını yaşama biçimlerinde meydana gelen değişimlerin toplumsal hayata yansımaları, ilgili literatür çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Sekülerleşme, Tüketim.

Makale Gönderme Tarihi: 30.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 13.01.2023

Önerilen Atıf:

Asanatuci, Z. (2023). Türkiye’de Sekülerleşme ve Tüketim Bağlamında Değişen Dindar Yaşam Biçimleri, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1): 148-159.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2023, 6(1): 148-159. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1176](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1176)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

**Changing Religious Lifestyles in the Context of Secularization and Consumption in
Turkey**

Dr. Zülal ASANATUCI, Independent Researcher, e-mail: zulalkir@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8721-9579>

Abstract

The changing in religious lifestyles in Turkish society has created an important area of discussion in the social and political spheres. One of the most important phenomenon that emerges as the reason for this change, which is interpreted in different ways by the secular and religious individuals in the society, is consumption. Consumption, which is one of the necessities of modern life, undoubtedly affects the life of every individual in the society and functions as a domination apparatus that enables the individual to integrate into the society, where they live in. Therefore, individuals internalize the consumption culture imposed on them in order to integrate with the society. In Turkey, which has started to transform into a consumer society since the 1980s, consumption is gradually increasing its popularity among individuals who both have religious and secular lifestyles. In this study, in parallel with the increase in the visibility of religious individuals in the social sphere since the 1980s, the way they internalize the consumption phenomenon and the reflections of the changes in the way they live their religiosity on social life are reviewed within the framework of the relevant literature.

Keywords: Religiosity, Secularization, Consumption.

Received: 30.11.2022

Accepted: 13.01.2023

Suggested Citation:

Asanatuci, Z. (2023). Changing Religious Lifestyles in the Context of Secularization and Consumption in Turkey, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(1): 148-159.

GİRİŞ

Türkiye’de yaşanan modernleşme ve sekülerleşme süreçleri sonrası meydana gelen toplumsal farklılaşmayı dindarlık temelinde ele almak, toplumun klasik anlamda bir sekülerleşme yaşayıp yaşamadığını, eğer gerçekten bir sekülerleşme süreci yaşandıysa bunun hangi düzeyde gerçekleştiğini anlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Nitekim bu araştırma, öteden beri gerilimli bir tartışma olan dindar-muhafazakar bireylerin modern toplumsal yapıyla bütünleşme yönünde gerçekleştirdikleri faaliyetleri, tüketim bağlamında ele alarak alana katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Türk toplumunda, özellikle Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren bir sekülerleşme sürecine girildiği söylenebilir. Ancak o dönemde ortaya çıkan sekülerleşme yalnızca toplumsal alanda gerçekleşmiş, batılılaşma ve modernleşme girişimlerine karşı toplumun büyük kesiminin direnç göstermesi sebebiyle, bireysel yaşamda karşılığını yeterince bulamamıştır. Kendi tarihsel ve kültürel değerleri kapsamında bir modernleşme süreci yaşayan Türk toplumunda ortaya çıkan sekülerleşme, Batı toplumlarında yaşanan süreçten daha farklıdır. Örneğin Fransız Devrimi ile birlikte Batı’da toplum ile kilise arasında büyük bir ayrılık yaşanmış, netice itibariyle din meşruiyetini önemli ölçüde yitirmiştir. Buna rağmen Türk toplumunda din, büyük toplumsal dönüşümler yaşanmış olsa da özellikle bireysel alanda varlığını önemli ölçüde sürdürmeye devam etmektedir (Aydınalp, 2018: 213). Dolayısıyla Türkiye’de klasik sekülerleşme tezinde iddia edildiği türden, modernite arttıkça toplumlarda dinin etkisinin azalacağı şeklinde, bir sekülerleşmenin yaşanmadığı söylenebilir.

Türkiye’de özellikle yaşam biçimlerinde meydana gelen farklılaşmayı, tüketim olgusu üzerinden değerlendirmek, 1980’li yıllardan itibaren sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli değişimlerin yaşandığı dikkate alındığında, yerinde bir yaklaşım olacaktır. Nitekim 1900’lü yıllardan günümüze kadar uzanan süreçte modernizm ve postmodernizm gibi olguların değişen siyasi iktidarlara bağlı olarak farklı biçimlerde tecrübe edilişi ile bireysel ve toplumsal alanda yaşanan dindarlık biçimlerinin sekülerleşme ve laiklik çerçevesinde mütemediyen tartışılıyor oluşu, postmodern dönemde sosyal bilimciler tarafından önemli araştırmalara konu olan tüketim olgusunun anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Zira günümüzde yaşam biçimlerini incelerken, kitle kültürü bağlamında bireysel hayatı tahakküm altına aldığı ifade edilen (Horkheimer, 1990) tüketim olgusunu hesaba katmak, bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumun modernleşmesi adına Batılı yönde gerçekleştirilen faaliyetler ile bu dönem itibariyle büyük şehirlere göçün artmasıyla birlikte, tüketim kültürünün yayılmaya imkan bulduğu ifade edilebilir. Esasen 1950 sonrasında dünya ekonomik sistemine daha fazla entegre olmaya başlayan Türkiye, modern teknoloji kullanımıyla da artan bir biçimde tüketim toplumu haline gelmiştir. Zorlu’nun ifade ettiğine göre Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren çok partili sisteme geçişle birlikte büyük şehirlere göç artmış ve böylece farklı tüketim kalıpları ortaya çıkmıştır ancak 1980’li yıllara kadar tüketimde kapitalizmin etkisi pek fazla hissedilmemiştir (Zorlu, 2006: 22-25). 80’li yıllarla birlikte iktidar tarafından benimsenen liberal ekonomik politikalar, tüketim kültürünün toplumun her alanına yayılmasının önünü açmıştır (Bali, 2002: 31-32). Bu dönemden itibaren piyasa üzerindeki devlet denetimi azalmış ve piyasa kendi kurallarını kendisi koymaya başlamıştır (İnce, 2018: 18). Dolayısıyla artık bireylerin talepleri üzerine üretim yapılmaya başlanmış, alım gücünün de eskiye kıyasla kısmen artması sonucunda tüketim eğilimi artış göstermiştir. Netice itibariyle “bireylerin sahip olmaya odaklanmaları, hazzı eğilimlerin baskın hale gelmesi, ‘sırf bu dünya için yaşama’nın kutsanması, kısacası dünyevileşme, geleneksel yaşam biçimi sonrası kaçınılmaz bir hal almıştır” (Aydınalp, 2018: 210).

TÜKETİM ve DEĞİŞEN DİNDARLIK

Tüketim kavramının analizinin esasen Marksist kuramla başladığı bilinmektedir. Marksist teoriden esinlenen ve bu bağlamda modernizm ve Batı kültürünün eleştirisini yapan sosyal bilimcilerden Adorno ve Horkheimer bunu açıklamak için kültür endüstrisi kavramını kullanmış, kültür ürünlerinin zaman içerisinde birer metaya dönüştüğünden söz etmiştir (Adorno, 2005: 76). Horkheimer kültür endüstrisi tarafından sunulan tüm araçların birey üzerindeki toplumsal baskıyı güçlendirdiğini ve bireyin zaman içerisinde bu durumun karşısında durmadığını belirtmektedir. Kültür endüstrisi bireyi bir anlamda hipnoz etmekte ve kendi bireysel dünyasından çekip almaktadır (Horkheimer, 1990: 166). Frankfurt okulu teorisyenleri, kültür endüstrisinin tahakküm aygıtlarından biri olan tüketim kültürünün, bireyleri geleneksel toplumlardaki tahakküm yöntemlerinden daha etkili bir şekilde baskı altında tuttuğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kültür endüstrisi dayatmak istediği değerleri bireylere açık bir şekilde “benim gibi düşün yahut öl” diyerek değil, benim gibi düşünmemekte serbestsin, yaşamın, malın, mülkün sana aittir, ama bugünden itibaren sen aramızda bir yabancısın” mesajını vererek iletmektedir (Horkheimer ve Adorno, 1996). Dolayısıyla sosyal bir varlık olan birey yaşadığı toplumla bütünleşebilmek, bu toplumda “yabancı” kalmamak adına kültür endüstrisi tarafından dayatılan değerleri, zamanla içselleştirmektedir. Bununla birlikte artık tüketim toplumu olarak adlandırılan günümüz postmodern toplumlarında kültür endüstrisi tarafından sunulan değerleri içselleştirmiş olan bireyler tüketim biçimlerine göre kategorilendirilmekte ve bu durumu kabul etme eğilimi göstermektedir. Horkheimer ve Adorno’ya göre bu durum “*Birer istatistik malzemesi olarak tüketiciler, propaganda mekânlarından artık bir farkı kalmayan araştırma mekânlarının haritalarında gelir gruplarına göre ayrılmakta ve kırmızı, yeşil, mavi alanlara dağılmaktadır*” şeklinde açıklanabilir (Horkheimer ve Adorno, 1996: 11-12).

Modern toplumlarda bireylerin gündelik yaşamlarının karakteristik özelliklerinden biri haline gelen tüketim (Chaney, 1999, 18) ve bu amaçla üretilen tüketim nesnelere, bireylerin toplum içerisindeki statüsünü belirleyen sembolik anlamlar üstlenmiştir (Çapcıoğlu, 2011: 55). Diğer bir deyişle günümüzde bireyler kendilerini artık tüketim biçimleri ve ne kadar tükettikleriyle tanımlar hale gelmiştir (Avcı, 2018: 220). Örneğin kendilerini dindar olarak tanımlayan bireylerle gerçekleştirdiği araştırma kapsamında Avcı’nın görüştüğü gençlerden bir tanesi örtünme konusunda gençlerin medya gibi çeşitli araçların etkisinde kaldığını, başörtüsü taksalar bile moda uyum sağlamak amacıyla dine uygun olmayan kıyafetler giydiğini ve tüketim kültürünün dini sembolleri kendi çıkarı doğrultusunda kullanarak bireyleri etkisi altına aldığını ifade etmiştir (Avcı, 2018, 221). Dolayısıyla günümüzde toplumsal alanda görünürlüğü artmış olan tesettürlü bireyler toplumsal statü edinmek amacıyla kendi muhafazakar yaşam tarzlarıyla pek de uyuşmayan tarzda kıyafetler tercih edebilmekte, bunu yaparken dindarlıklarının simgesi olan başörtüsünden de vazgeçmeyerek toplumsal alanda muhafazakar-dindar yaşam tarzının dışavurumununun farklılaşmasına neden olmaktadır.

Türk toplumunda, daha önce de belirtildiği gibi tüketim olgusunun kapitalizm çerçevesinde ortaya çıkışı, 1980’li yıllara tekabül etmektedir. Bu dönemde artan bireyselleşmenin de etkisiyle, İslam diniyle kurulan ilişkiler farklılaşmaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle bir tüketim toplumu haline gelen Türkiye’de, İslami olan ve İslami olmayan birtakım değerlerin artık bir arada bulunmaya başladığı görülmektedir. Bu noktada, Gellner’in ifade ettiği gibi, modern toplumlarda kültürün, yapıdan daha önemli bir konumda bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Bireysel kimlik modernite öncesi toplumlarda, aile ve akrabalık gibi yapılara bağlıdır. Ancak modern toplumlarda kimlik oluşturma sürecinde kültürel değerler daha önemli bir konumda bulunmaktadır (Özdalga, 2015: 59). Dolayısıyla bireysel kimliğin kültürel söylemlerle ifade edilmeye başlanması, dinin görünürlüğünün artması ya da farklı formlar altında ortaya çıkması durumunu beraberinde getirmiştir (Özdalga, 2015: 61). Bununla birlikte

1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisine eklemlenmeye başlayan Türkiye'de ekonominin iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler, modernite ile dinin yükselişe geçeceği görüşünü savunan yeni sekülerleşme paradigması kapsamında, dini alanda bir canlanma yaşanması durumuna yol açmıştır. Bu süreçte İslami moda, İslami sermaye, İslami tüketim ve helal tatil gibi pek çok tartışmalı söylem ortaya çıkmıştır (Özbolet, 2015: 97).

Türk toplumunda 1980 sonrası dönemin en önemli özelliklerinden biri de beyaz Türkler kavramının ortaya çıkışıyla birlikte tüketim kültürünün kendisini toplumsal hayat içerisine bu kesimin tüketici özellikleriyle yerleştirme çabasıdır. Örneğin, bu dönemde iş adamları kanaat önderleri olarak ön plana çıkmakla birlikte modern yaşam tarzının ve tüketim kodlarının temsilcileri olarak görülmektedir (İnce, 2018: 19). İş adamlarının böylesine önemli olduğu bir toplumsal ortamda, dindar kimliğe sahip muhafazakâr iş adamları tarafından kurulan Müstakil Sanayici İş Adamları Derneği (MÜSİAD), İslami bir ekonomik düzen oluşturma amacıyla ortaya çıkmış olup ülkenin ekonomik açıdan canlanmasını amaç edinen hak ve adaletten yana bir kuruluş olduğunu ifade etmiştir (İnce, 2018: 36). Bu anlamda MÜSİAD'ın kuruluşu, İslam ve serbest piyasa ekonomisinin, eklektik paradigma çerçevesinde ifade etmek gerekirse, bir arada bulunabileceğini gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplum içerisinde kanaat önderi sayılan bireylerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin diğer bireyler tarafından benimsenmesinin yollarından biri, bu faaliyetlerin hitap ettiği kesimin değerlerinin dikkate alınarak gerçekleştirilmesidir. Nitekim İslami değerleri önemseyen seçkinlerin ekonomik kazanç elde edebilmek amacıyla, toplumdaki dindar kesimin benimsediği İslami değerleri korumak suretiyle faaliyet gösterme amacı taşıdıkları görülmektedir (Yankaya, 2018: 64). İşte MÜSİAD gibi dindar-muhafazakâr seçkinler tarafından oluşturulan topluluklar, özellikle 1980 sonrası dönemde toplumsal ve ekonomik alana yeterince entegre olamayan ve benzer şekilde muhafazakar bir yaşam tarzına sahip olan bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde İslami sembollerin kullanımını ön plana çıkararak varlık göstermeye çalışmıştır (Yankaya, 2018: 65).

Türk toplumunda dinin görünürlüğünün artmasıyla ilgili 70'li yıllar, bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970'li yıllardan itibaren siyasi alanda sağ görüşlü partilerin sayıca artışı ve o dönemlerde yaşanan İran (İslam) Devrimi'nin de etkisiyle, dindar bireylerin toplumsal alandaki görünürlükleri artmaya başlamış ve bu süreç kamusal alanda tesettürlü kadınların ortaya çıkışı ile devam etmiştir. Tesettürlü kadınların bu dönemde toplumsal alandaki görünürlüklerini değerlendirmek gerekirse 80'li yılların sonlarına kadar İslami ölçülere göre giyinmeye dikkat ettikleri ve kamusal alanda dikkat çekmemeye önem verdikleri söylenebilir. Ancak 90'lı yılların başlarından itibaren bireyciliğin artışı ve değişen iktidarın da etkisiyle birlikte dindar kesimin de kapitalist sisteme eklemlenmeye başlaması, tesettürlü kadınların giyim kuşam tarzlarında, önceki paragrafta da ifade edildiği gibi, önemli bir farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu kapitalist tüketim olgusunun yerleşmesi, modernleşme girişimlerine karşı olan direnci de kıran önemli bir gelişmedir.

Dindar bireylerin değişen yaşam biçimlerini incelerken değinilmesi gereken önemli meselelerden biri de özellikle 90'lı yıllarla birlikte medya kullanımının artışı neticesinde muhafazakar kesime yönelik üretilen tüketim ürünlerinin, reklamlar vasıtasıyla geniş çevrelere sunulmaya başlamasıdır. Bu dönemde özellikle tesettürlü kesimi hedef alan yeni tarz kıyafetler üretilmeye başlanmış, tesettür defileleri ve moda dergileri gibi içeriklerle başörtülü kadınlar da artık tüketim toplumunun bir öznesi haline getirilmiştir. Simmel'e göre moda, modern toplumların bireylerle dayattığı bir tahakküm aygıtıdır. Dolayısıyla bireyler, toplumda var olan moda akımını takip etmekte, daha önce de ifade edildiği gibi kendilerini bu sayede içinde yaşadıkları topluma ait hissetmektedir (Simmel, 2013: 115-119).

Modernleşme-sekülerleşme çerçevesinde tüketim olgusunu, dindar olan fakat aynı zamanda seküler toplumla uyum arayan bireylerin kimlik oluşturma çabası olarak da değerlendirmek mümkündür (Özbolet, 2015: 103). Bir diğer ifadeyle, örneğin, tesettürlü kadınlar tüketim kültürünün dayattığı değerleri içselleştirmekte, bu içselleştirmeyi dindar kimliklerinin ifadesi olan başörtülerinden vazgeçmeyerek gerçekleştirmektedir (Göle, 2010a: 129). Bu durum dindar bireylerin dini değerleri modern değerlerle birleştirmek suretiyle, dindar yaşam tarzlarına has özerk seküler alanlar oluşturmaları şeklinde açıklanabilir. Aydınalp tarafından oluşturulan özerk dünyevileşmeler kavramı bu anlamda değer ve normlardan sert bir kopuşu değil, bireyin kendi değer algısına dayalı olarak toplumsal alanda 'ben de buradayım' deme şeklini ifade etmektedir (Aydınalp, 2018: 221).

Türk toplumunda dindar kesimin artık, dini ve dindarlığı ön plana çıkardığı 1970 ve 80'li yılların aksine, toplumsal alanda dindar kimlikleriyle modern-seküler kimliklerini birleştirerek var olduğu söylenebilir. Örneğin, 80'li yıllar ve daha öncesinde başörtülü kadınlar için örtünme, toplumsal alanda kendi kimliklerini korumayı kolaylaştıran bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda başörtülü kadınların başörtüleriyle birlikte mahremiyetlerini korurken, aynı zamanda modernleştikleri ifade edilebilir (Göle, 2010a: 133). Ancak başörtülü kadınların örtünme biçimlerine bakacak olursak, örtünmenin 1990'lı yılların başlarından günümüze kadar geçen süreçte önemli ölçüde farklılaştığını görürüz. Örneğin, 1990'lı yılların başlarında kurulan Tekbir Giyim'in ürettiği ve satışa sunduğu kıyafetler daha bol, sade ve gösterişsiz iken; günümüze daha yakın bir tarihte kurulan Armine Giyim'in kıyafetlerinin ise "modaya daha uygun", dikkat çekici renklerde ve vücut hatlarını belli eden tarzda olduğu görülmektedir (Avcı, 2018: 83). Bu anlamda başörtüsünün artık dini bir emir olduğu için kullanılmasının ötesinde, modern hayata uyum sağlama anlamında bir görünür olma biçimi haline geldiğini söylemek mümkündür.

Önceki paragrafta da ifade edildiği gibi modaya uygun olarak tesettürlü kadınlara sunulan kıyafetler, artık İslami yaşam tarzının göstergesi olmaktan ziyade, modern hayatın dayattığı yaşam tarzlarına uygunluğuyla ön plana çıkmaktadır. Barbarosoğlu bu durumu "tesettür modasının in'lerini ve out'larını sıralayan haberler artık çok şaşırtıcı gelmiyor. Böyle bir listede İslami ilkeler, out olduğunda kolaylıkla terk edilebilecek bir kurallar dizisi olarak sergilenabiliyor. Mesela, çorap giymek out, başörtüsüyle aynı renkte far sürmek in" (Barbarosoğlu, 2013: 94) şeklinde dile getirmektedir. Genel olarak dindar bireylerin İslami olarak tanımlanan yaşam tarzlarında ortaya çıkan bu farklılaşma, tesettürlü kadınlar özelinde ilk önceleri yalnızca giyim kuşam boyutunda iken, günümüze bakıldığında artık alışveriş, yeme içme ve tatil gibi alanları da kapsamaya başlamıştır. Nitekim tüketim kültürünün dayattığı değerler yalnızca seküler kesimi değil, dindar kesimi de etkisi altına almakta; toplumla bütünleşme sağlayabilmek, deyim yerindeyse topluma "yabancı" kalmamak adına içselleştirilen bu değerler, İslami yaşam tarzının da dönüşmesine neden olmaktadır.

Dindar bireylerin modern tüketim kalıplarını içselleştirmesinin esasen piyasa girişimcileriyle muhafazakâr bireylerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir (Akçaoğlu, 2019: 109). Bu etkileşimin sonucu olarak üretim artık, dindar bireylerin ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilmektedir (Özbolet, 2015: 6). Örneğin günümüzde tatil beldelerinde artık tesettürlü kadınların, İslami yaşam tarzına uygun olarak üretilen deniz-havuz kıyafetleriyle, seküler kesime mensup bireylerle aynı ortamda rahatlıkla yüzebildikleri görülmektedir. Bununla birlikte 1990'lı yıllarda açılan muhafazakar tatil otelleri, yüzme alanlarının kadın ve erkekler için ayrı ayrı düzenlenmiş olmasıyla, yine dindar kesime mensup kadınların rahatlıkla tatil yapmalarına olanak sağlamıştır (Pişkin, 2016: 132). Bu durum diğer bir deyişle dindar bireyler artık modern yaşamın sunduğu imkânlardan yoksun kalmamakta, bu yaşama ait çeşitli davranış kalıplarını, dini alana başvurarak araçsallaştırmaktadır (Göle, 2010b: 30-31) şeklinde özetlenebilir. Bu

duruma verilebilecek bir diğer örnek ise günümüzde alışveriş merkezlerinin birçoğunda mescit bulunuyor olmasıdır. Aşırı boyutta tüketimin yapıldığı yerler olarak karşımıza çıkan alışveriş merkezleri bir yandan bireyleri tüketime özendirmekte, öte yandan dindar olup dinin gerektirdiklerini yerine getirmek isteyen bireylere, son derece dünyevi bir ortam olan kendi bünyesinde ibadetlerini gerçekleştirme imkanı sunmaktadır. Dolayısıyla bu örnekte de görüldüğü üzere dindar bireyler artık modern yaşamın gerektirdiklerinden geri kalmadan dini ibadetlerini de yerine getirebilmektedir. Ancak günümüzde dindarlığın ifade ettiği anlamın farklılaşmış olmasıyla birlikte, modern toplumsal yapılar içerisinde gerçekleştirilen bu ibadetlerde takva kaygısının yeri, ayrı bir tartışmanın konusudur.

Günümüz Türkiye'sinde dindar bireylerin tüketimle olan ilişkisi, öteden beri önemli bir tartışma konusu olma özelliğini korumaktadır. Bu tartışmanın temelinde bulunan sebeplerden biri, sahip olunan gelir düzeyine bağlı olarak dindar bireyler arasında birtakım sınıfsal farklılıklar olduğu düşüncesidir. Örneğin Batuman gerçekleştirdiği araştırma kapsamında, İstanbul Başakşehir'de I. ve II. etaplarda yaşayan bireylerin gelir düzeylerinin daha düşük olduğunu ve kendilerini tanımlarken dindar kimliklerini ön plana çıkardıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte bu dindar bireyler tüketim alışkanlıklarının toplumdaki seküler bireylerden ve IV. etapta yaşayan diğer dindar bireylerden de farklı olduğunu ifade etmektedir. Buna karşılık Başakşehir IV. etapta yaşayan dindar bireyler ise daha yüksek gelir düzeyine sahip olup, kendilerini dindar kimlikleriyle tanımlamaktan ziyade, mensubu oldukları sosyal grup kapsamında tanımlamaktadır. Benzer şekilde yine aynı araştırma sonucunda I. ve II. etapta yaşayan kadınların İslami yaşam tarzına uygun kıyafetler satan giyim mağazalarından alışveriş yaptıkları, buna karşın IV. etaptaki kadın bireylerin seküler bireylerle benzer bir tüketim kültürü benimseyerek, tüketimi toplumsal statü aracı olarak kullanmakta oldukları ve alışverişlerinde daha pahalı marka kıyafetler tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Batuman, 2019: 105-106). Dolayısıyla bu araştırma çerçevesinde bireylerin gelir düzeyi yükseldikçe yaşam tarzlarında sekülerleşmenin etkisinin daha çok görüldüğünü söylemek mümkündür. Bununla alakalı verilebilecek bir diğer örnekte ise kendisini dindar-muhafazakar olarak tanımlayan başörtülü kadın katılımcılarla gerçekleştirilen bir sosyolojik araştırma kapsamında, katılımcılara yöneltilen “maddi durumum iyileştikçe serbest zamanlarımı daha dünyevi ortamlarda geçirdiğimi fark ediyorum” ifadesine olumlu yanıt veren katılımcıların ortalamasının (3,42) yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Asanatuci, 2022: 122). Dolayısıyla bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde gelir düzeyi arttıkça sekülerleşmenin arttığı ve dindar bireylerin maddiyata bağlı toplumsal statü elde ederek yaşam tarzlarını dış görünüş vasıtasıyla yansıttıkları, bu sayede tüketim toplumuna entegre oldukları söylenebilir.

Dindar bireylerin son dönemlerde hayat tarzlarında daha belirgin bir biçimde gözlemlenen değişimin siyasi dönüşüm temelli *sembolik bir dönüşüm* olduğu ifade edilmekte ve bu durum konunun bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Ak Parti hükümeti ile birlikte dindar-muhafazakâr bireylerin, kapitalist sembolik ürünler piyasasıyla bütünleştiği görülmektedir (Akçaoğlu, 2019: 108). Dolayısıyla önceki dönemlerde İslam diniyle uyuşmadığı düşüncesiyle eleştirilen kapitalist sistem, modern hayatla uyum sağlayabilmek ve ekonomik anlamda rahat bir hayat sürebilmek amacıyla içselleştirilmiştir. Orta sınıfa mensup muhafazakâr bireylerin yaşam tarzlarındaki değişimi tespit edebilmek amacıyla yaptığı araştırma kapsamında Akçaoğlu, yeni muhafazakârları “makbul muhafazakârlar” olarak tanımlamaktadır. Buna göre makbul muhafazakârlar tüketim söz konusu olduğunda dini hassasiyetleri de dikkate alarak ekonomik ürünlerle yeni bir ilişki kurmaktadır. Örneğin, dindar-muhafazakârlar artık lüks evlerde yaşamakta, kadınların tesettür tarzları eskisinden oldukça farklı ve moda uyumlu hale gelmekte, güzellik ve eğlence anlayışı yeniden tanımlanmaktadır. Ancak bu durum yeni bir icat

olarak değil, orta sınıfın yaşam tarzına, dini açıdan makbul bir biçim verilmesiyle gerçekleşerek karşımıza çıkmaktadır (Akçaoğlu, 2019: 108-109).

Türkiye’de muhafazakâr kesimin tüketim olgusu çerçevesinde şekillenen yaşam biçimlerine yönelik gerçekleştirdiği araştırmada Özbolat ise, dindar orta sınıftan bireylerin çoğunlukla tüketim kültürü ile dindarlığı birlikte değerlendirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Özbolat’ın araştırması kapsamındaki katılımcılar din ve tüketimin uyumlu bir şekilde bir arada bulunabileceğini ifade etmiş, araştırmaya katılanların çoğunluğu İslam dininin kapitalizmin değerleriyle çatışma içerisinde olmadığını, aksine modern dünyada ikisinin bir arada bulunabileceğini belirtmiştir (Özbolat, 2015: 187). Görüldüğü üzere araştırmadan elde edilen bu veriler bizi, modern toplumlarda din ve modernitenin dengeli bir biçimde bir arada bulunabileceğini savunan eklektik paradigmataya götürmektedir.

Dünya genelinde gözlemlendiği gibi Türkiye’de de modernleşme süreciyle birlikte toplumsal hayatta birtakım önemli değişiklikler meydana gelmiş ve bu durum dini değerlerin meşruiyet alanında da bir farklılaşmayı, kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir (Meriç, 2004). Örneğin ekonomik alanla dini alan arasındaki çatışmaya bakacak olursak, faiz söz konusu olduğunda bireylerin kendi ekonomik kazanımları ile dinin hükümleri arasında kaldıkları görülmektedir (Akşit vd., 2012, 521). Buna göre bireyler modern toplumsal yapılar içerisinde dini emirlerin, ekonomik çıkarları engellemeyecek nitelikte bir dönüşüm yaşamasını istemektedir (Meriç, 2004: 16-17). Benzer şekilde başörtülü muhafazakar kadınlarla gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcılara yöneltilen “dinde zamanın şartlarına göre serbest zaman faaliyetleri yeniden yorumlanmalıdır” ifadesine verilen yanıtların ortalamasına (3,21) bakıldığında, katılımcıların bu ifadeye yüksek oranda olumlu yanıtlar verdiği sonucu ortaya çıkmıştır (Asanatuci, 2022: 122). Dolayısıyla modern Türk toplumunda dindar bireyler dinin yeni toplum yapısına göre yeniden düzenlenmesi fikrini benimsemekte, bireysel refahları söz konusu olduğunda dini emirleri göz ardı edebilmektedir.

Modern Türk toplumunun sekülerleşmesinin ve gündün güne tüketim kültürünün etkisi altına daha fazla girmesinin bir sonucu olarak İslami değerlerin, tüketim kültürünün dayattığı değerler karşısında ikinci planda yer almaya başladığı görülmektedir. Buna mukabil dindar-muhafazakâr bireyler tüketimi, toplumsal konumlarını güçlendirmek ve toplumsal hayatın her alanında var olabilmek adına kullanmakta, gündelik hayat pratiklerini de bu çerçevede düzenlemektedir. Nitekim kapitalist sistem, İslam dininin yaşandığı toplumlarda da tüketim zihniyetini dönüştürmüş ve hemen hemen her türlü hayat tarzının İslami versiyonlarının üretilmesini sağlamıştır (Hacıoğlu, 2017: 106). Daha önce de ifade edildiği gibi, klasik sekülerleşme teorisinin savunduğu görüşün aksine Türkiye’de din yok olmamış yahut tümüyle özel alana çekilmemiştir. Bunun yerine toplumu etkisi altına alan tüketim kültürü ile yeniden tanımlanarak tüketiciye sunulmuş (Özbolat, 2015: 18) ve her geçen gün farklı formlarla görünürlüğünü artırarak toplumsal alanda var olmaya devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle toplumdaki ekonomik, sosyal ve siyasi alanlardaki değişimlere binaen dindar bireylerin modern tüketim kalıplarını benimsemesiyle ortaya çıkan yeni farklı dindar yaşam biçimleri, İslami kimliği hem dönüştürmekte hem de onu farklı formlara büründürerek sürekliliğini sağlamaktadır (Özbolat, 2015: 102). Göle’nin de ifade ettiği gibi modernlik, muhafazakâr kesim tarafından reddedilmemekte, bunun tam tersi “İslami” bir çerçeve içerisinde yeniden üretilmektedir (Özbolat, 2015: 18).

Başörtülü muhafazakâr bireylerin modern yaşamın dayattığı değerleri içselleştirmesi ve kendi dindar yaşantılarını modernleşme, sekülerleşme ve tüketim kavramları çerçevesinde yeniden inşa etmeleri, dini simgelerin toplumsal alanda görünüşünü şüphesiz artırmıştır. Ancak bu noktada dini değerlerin aşınmaya başladığı konusu da önemli bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle dindar kesimin İslami yaşam biçimlerinde tüketim çerçevesinde

meydana gelen değişimin, dindarlığın yaşanma biçimini de olumsuz etkilediği söylenebilir. Örneğin, Özet tarafından İstanbul'da Fatih ve Başakşehir semtlerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında görüşülen mağaza sahibi bir kadın katılımcı *"ben kendimi bile bazen sorguluyorum. Tesettürlü kesimde çok büyük bir dejenerasyon var... Artık İslami standartlardan çok fazlasıyla çıktık...Eskiden dar pantolon yoktu. Şu an dar pantolon giyen epey müşterim var. Mesela sekiz yüz liraya kadar eşarp satabiliyoruz... Bakıyorsunuz tesettürlü kesime, Burberry eşarp takıyor, Chanel giyiyor...Tekstil piyasası şu an tamamen tesettüre çalışıyor... Çünkü para tesettürde şu an"* (Özet, 2019, 284) ifadeleriyle adeta günümüz Türkiye'sinde dindar kesimin değişen hayat tarzını ve bu bağlamda ortaya çıkan değişen dindarlığı özetlemektedir diyebiliriz.

Önceki paragraflarda verilen örnekler doğrultusunda dindar-muhafazakar yaşam tarzına sahip bireylerin, gelir düzeyinin artışının da etkisiyle birlikte, tüketim kültürünün bir nesnesi haline geldiğini ve dış görünüşleriyle toplumsal alanda statü edinme ihtiyacının, artık dini emirlerin önüne geçtiğini söylemek mümkündür. Bu noktada dini emirler dikkate alındığında kadınların vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde bir giyim tarzı benimsemeleri, tüketimle alakalı olarak ise israf etmemeye özen gösterilmesi gerekmektedir. Özellikle maddi açıdan refah içerisinde yaşayan kesim gerek medyanın etkisi gerek farklı yaşam tarzlarına sahip olan bireylerle, tüketim kültürünün de yadsınamaz etkisiyle birlikte, etkileşimlerinin artması sonucu kendi yaşam standartlarını satın aldıkları ürünler ile serbest zaman geçirdikleri toplumsal mekanlar aracılığıyla gözler önüne serme eğilimi göstermektedir (Avcı, 2018: 220).

Dindar-muhafazakar bireylerin değişen yaşam biçimlerini serbest zaman kavramı çerçevesinde incelemeye tabi tutan *"Başörtülü Muhafazakar Kadınlarda Serbest Zaman Algısı"* adlı doktora araştırmasına göre katılımcıların gelir düzeyi arttıkça serbest zaman eğilimlerinde artış olduğu, buna bağlı olarak sekülerleşme düzeylerinin de yükseldiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda araştırmanın bağımsız değişkenlerinden biri olan gelir düzeyine göre, ortanın üstü gelire sahip başörtülü kadınların, orta ve düşük gelire sahip başörtülü kadınlara; orta gelirli başörtülü kadınların ise düşük gelirli olanlara kıyasla serbest zamanlarında dinin gerektirdiklerine daha az uydukları yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Yine aynı araştırma kapsamında gelir düzeyinin artışıyla birlikte başörtülü kadınların tüketim söz konusu olduğunda, dinin gerektirdiklerinden ziyade kaliteye önem vererek bireysel refahlarını daha ön planda tuttıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda belirli bir gelir düzeyine sahip olmayı gerektiren spor yapma ve konserlere gitme gibi tüketim kapsamına giren çeşitli serbest zaman faaliyetlerinin, yine gelir düzeyi diğer katılımcılara kıyasla yüksek katılımcılar tarafından daha fazla oranda gerçekleştirildiği görülmüştür (Asanatuci, 2022: 180-181).

Günümüz Türkiye'sinde artan sekülerleşme ve tüketim kültürünün de yadsınamaz etkisiyle birlikte dindar bireylerin gündelik hayat pratiklerini, artık dini emirlerden ziyade modern toplumsal yaşamın belirlediği ifade edilebilir. Zira içerisinde bulunduğumuz süreçte dindar bireyler de artık seküler bireylerden farksız bir biçimde, tüketim kültürüyle birlikte anılmaktadır (Özbolet, 2015: 6). Bu noktada tüketimin rolüne değinmek gerekirse örneğin, özellikle Türk toplumunun modernleşme sürecinden önce yahut bu sürecin ilk ortaya çıktığı dönemlerde geleneksel rolleri benimsemiş *"yeterince modern"* olmayan ve bu nedenle toplumsal alanlarda fazla görünür olmayan kadınlar, günümüzde artık her kesime hitap edecek tarzda tüketim ürünlerinin ortaya çıkışı ve bu ürünlere ulaşmanın kolaylaşması neticesinde, modern yaşamı içselleştirmiştir. Bu durumun açıklarken Bourdieu'nun habitus (Bourdieu, 1977) kavramını kullanmak yerinde olacaktır. Buna göre bireyler zaman içerisinde yaşadıkları topluma, kendi yaşam tarzlarından farklı yaşam tarzlarını benimseyerek uyum sağlamakta, bunu da bireysel yaşantılarında sahip oldukları değerlerden vazgeçerek değil, benimsedikleri yeni değerler ile

sahip oldukları değerleri birleştirmek suretiyle kendilerine özgü habituslar oluşturarak gerçekleştirmektedir.

Günümüz toplumlarında, tüketim olgusunun dini olumlu yahut olumsuz etkilediği konusunda önemli bir tartışma mevcuttur. Bu anlamda tüketim olgusunun dini yalnızca olumsuz şekilde etkilediğini savunmak yerine, din ile tüketim olgularının birbirlerini farklı bağlamlarda karşılıklı olarak etkilediklerinden söz etmek mümkündür. Nitekim önceki paragraflarda da ifade edildiği üzere tüketim toplumunda din, tüketim kapsamına giren diğer ürünlerle birlikte bir meta haline getirilmiş, piyasa çıkarlarına uygun şekilde yeniden üretilerek tüketiciye sunulmuş bir biçimde karşımıza çıkmaktadır (Erkan, 2018: 132). Ancak bu noktada dinin meta haline gelirken aynı zamanda kutsal bir anlam kazandığından da söz edilebilir. Öyle ki Durkheim'in ifade ettiğine göre dinler içerisindeki kutsal ile profan ayırımına dayalı olarak kutsal olmayan herhangi bir şeyin, zamanla kutsal statüsü kazanabilmesi söz konusudur. Zira kutsal, söz konusu nesnenin kendisinde değil, bu nesnenin kutsal olduğunu düşünen ve buna inanan bireyin bilincinde var olmaktadır (Durkheim, 2005: 431). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda tüketim nesnelere de zaman içerisinde kutsala dönüşmesi durumundan söz etmek mümkündür (Erkan, 2018: 133). Daha açık bir ifadeyle herhangi bir tüketim ürünü, kutsal bir nesneye dönüşebilir. Bu durum dinin kendisini, tüketim kültürü içerisinde yeniden üretmesi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla ürün ve süreçler dini anlama büründürülerek, kutsal statüsü elde etmesi sağlanır (Featherstone, 2013: 197).

Birbirinden ayrı düşünülemez iki önemli olgu olarak karşımıza çıkan modernleşme ve sekülerleşmeyi tüketim çerçevesinde değerlendirirken, Türk toplumunda dinin bireysel ve toplumsal alanda önemini öteden beri koruyan bir konumda bulunması gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, İslamiyet'in tüketim kültürünün gerektirdiği tutum ve davranışlara karşı çıkma eğiliminde olduğu, tüketim kültürünün ise küresel çerçevede kendi oluşturduğu değerleri toplum geneline yayma eğiliminde olduğu görülür. Dolayısıyla bu bağlamda tüketim kültürü ile dinin bir mücadele içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki tüketim kültürü dinden tamamen farklı bir kaynaktan beslenmekte, dolayısıyla toplum içerisinde kendi değerlerini yerleştirirken dini değerlerde bir değişim yaşanması gerektiğini öngörmektedir. Bu anlamda toplumun tüketim kültürünün öngördüğü bir biçimde yeniden düzenlenmesi girişimini, dinin önemini azalması şeklinde yorumlamakla birlikte dini yaşam biçimlerinin, Türk toplumunda özellikle 1980'li yıllardan itibaren toplumsal alanlarda görünürlüğünün artmasıyla beraber, modern yaşamda dinin yeniden üretilmesi şeklinde de yorumlayabilmek mümkündür (Özbolet, 2015: 82). Bu durumu dindarlık ile sekülerleşmenin mücadelesi olarak açıklamak yerine, Göle'nin ifade ettiği gibi dinin seküler olanla birlikte ne düzeyde modern olduğunu, aynı zaman diliminde nasıl birlikte var olabildiklerini anlamaya çalışmak gerekmektedir. Nitekim din ve modernite arasında bir mücadele olduğu kadar iç içe geçişler de bulunmaktadır (Göle, 2012: 15).

SONUÇ

Modernleşmenin en önemli göstergelerinden biri olan tüketim kültürü, dindar-muhafazakar anlayışın modern sisteme entegrasyonuna sebep olan en önemli unsurlardan biridir. Türk toplumu Cumhuriyet'in ilanı ile artan bir biçimde modernleşmeye maruz kalmış ancak geleneksel anlayış ve değerler kısmen toplumsal ama en çok da bireysel direnci beraberinde getirmiştir. Klasik sekülerleşmeye karşı olan bu duruş, Türk toplumunda kendine özgü bir sekülerleşme ortaya çıkarmıştır. Bu durumu dindar kalarak modernleşme şeklinde tabir etmek mümkündür. 60 ve 70'li yıllarda çok partili hayata geçişin ve demokratik eğilimlerin artmasının bir sonucu olarak toplumsal alanda daha çok görünür olan dindar-muhafazakar kesim, 80'ler ve takip eden yıllarda kapitalizmin ve liberal ekonomik politikaların da etkisiyle, deyim yerindeyse

modern sisteme entegre olmuştur. Ancak bu entegrasyonun bir ayağını her zaman dini değerler oluşturmuştur. Netice itibariyle muhafazakarların, modern çağın kendilerini tutmaya çalışan bağlarından kurtulmanın yolunu, yine onunla birlikte yürümekte bulduklarını söylemek mümkündür. Modernitenin dini değerlerle bir arada bulunması, dinin meşruiyet alanını şüphesiz kısıtlamıştır. Ancak bu noktada dini değerlerin önemini yitirmeyişi ve bireylerin hayatında eskiye kıyasla farklı biçimde tezahür ediyor oluşu, din ile modernitenin bir arada yaşayan olgular olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T.W. (2005). *Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken*. (Bülent O. Doğan). *Cogito*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akçaoğlu, A. (2019). *Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşit B., Şentürk R., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2012). *Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Asanatuci, Z. (2022). *Başörtülü Muhafazakar Kadınlarda Serbest Zaman Algısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Avcı, Ö. (2018). *İstanbul’da Dindar Üniversite Gençliği: İki Dünya Arasında*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydınalp, H. (2018). *Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Örneği*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Bali, R. (2002). *Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Batuman, B. (2019). *Milletin Mimarisi: Yeni İslamcı Ulus İnşasının Kent ve Mekan Siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Barbarosoğlu, F. (2013). *Şov ve Mahrem*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*, (Çev. R. Nice). Cambridge: Cambridge University of Press.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları*, (Çev. İ. Kutluk). Ankara: Dost Yayınevi.
- Çapcıoğlu, İ. (2011). *Modernleşen Türkiye’de Din ve Toplum*. Ankara: Otto Yayınları.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, (Çev. F. Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Erkan, E. (2018). *Gençlerde Tüketim ve Din*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev. M. Küçük). İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- Göle, N. (2010a). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Kitap.
- Göle, N. (2010b). *İç İç Girisler: İslam ve Avrupa*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hacıoğlu, S. (2017). *Sekülerlik ve Muhafazakâr Kadın*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Horkheimer, M. (1990). *Akıl Tutulması*. (Çev. O. Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T.W. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (Çev. O. Koçak). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- İnce, A. (2018). *Din Eğitilmiş Bireylerde Dindarlık-Tüketim İlişkisi*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Meriç, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Fetvalar*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Özbolet, A. (2015). *Kapitalizme Eklemlenme: Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Özdalga, E. (2015). *İslamcılığın Türkiye Seyri: Sosyolojik Bir Perspektif*. (Çev. G. Türkoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özet, İ. (2019). *Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pişkin, M. (2016). Tüketim Toplumu'nda Din ve Dini Değerler: Lüks Hac ve Umre Örnek Olayı, *İnsan ve Toplum*, 6 (2), 131-154.
- Simmel, G. (2013). Moda Felsefesi, (Editör) Artun, A. *Modern Kültürde Çatışma* içinde (ss. 101-132) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yankaya, D. (2018). *Yeni İslami Burjuvazi: Türk Modeli*. (Çev. M. Işık Durmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zorlu, A. (2006). *Tüketim Sosyolojisi*. Ankara: Glocal Yayınları.